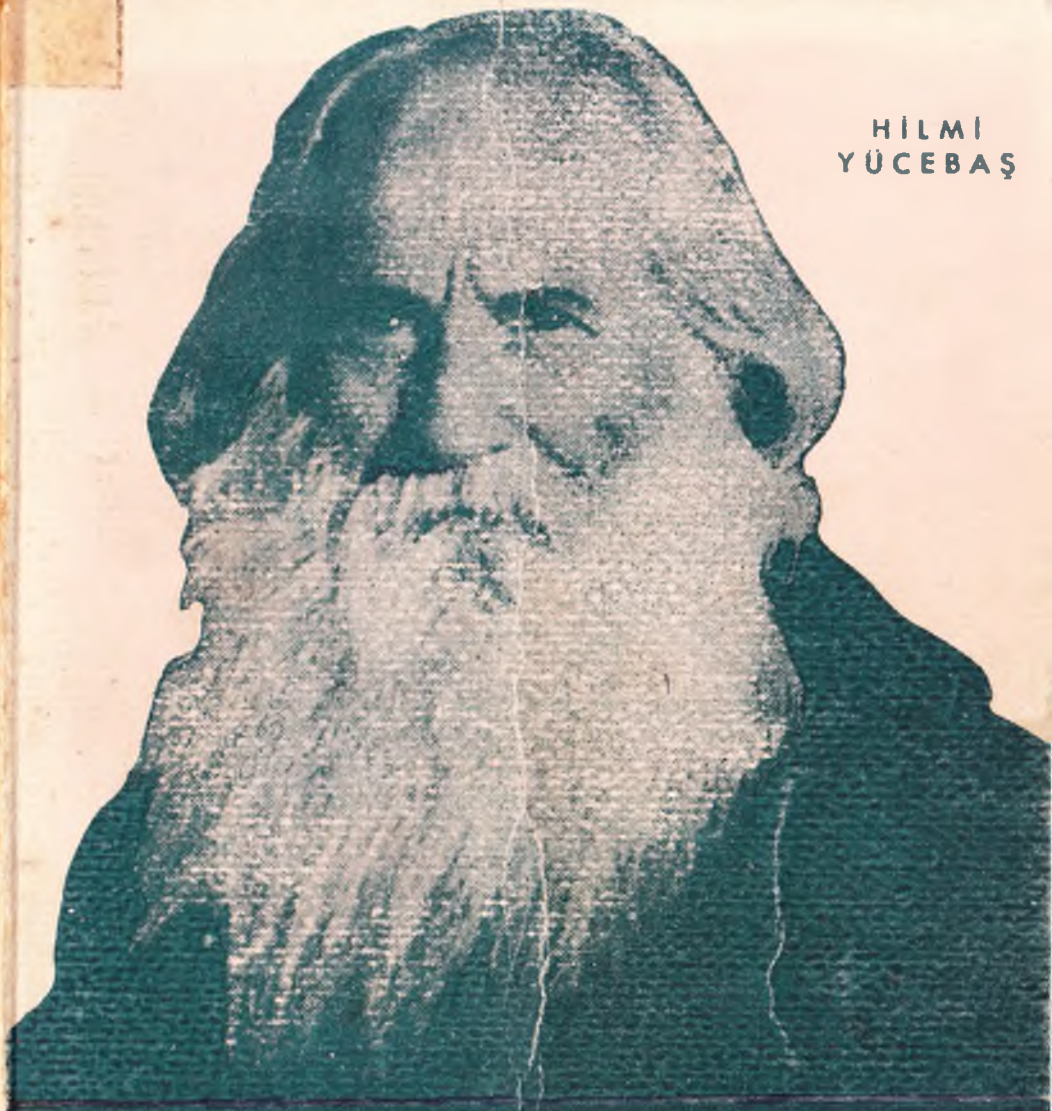

HİLMİ YÜCEBAŞ

Filozof Rıza Tevfik

Hayatı - Şiirleri - Hâtıraları

Filozof Rıza Tevfik ★ HİLMİ YÜCEBAŞ ★ 1957

HİLMİ YÜCEBAŞ

Filozof
Rıza Tevfik

Hayatı - Şiirleri - Hâtıraları

26/XII/1956

İSTANBUL

Dizerkonca Matbaası
İstanbul — 1957

Rıza Tevfik ve Hayatı

Hilmi Yücebaş

1949 yılının son günlerinde, Hakkın rahmetine kavuşan filozof **Rıza Tevfik**, büyük bir âlim ve kıymetli bir şairdi.

Merhum **Rıza Tevfik**, muhtelif sahalardaki derin vukufu, fikir ve sanat cephelerindeki olgunluğu ile bugün eşine ender rastlanan karakterde orijinal bir sima olarak edebiyat tarihimizde yaşamaktadır.

81 yıllık, binbir safhalı serazad bir ömür geçiren koca **Rıza Tevfik**'in yedinci ölüm yıldönümüne yaklaştığımız bu günlerde, hem aziz üstadı anmak, hem de bilinmeyen bazı vesikalarla edebiyat tarihine karşı yerine getirilmesini borç saydığım bir hizmeti ifa etmek düşüncesiyle hazırlanan bu kitap, hakikat madalyasının her iki yüzünü gösteren objektif bir eserdir. Bunun içindir ki sanat ve ilim adamlarımızın, filozof hakkındaki mütalâaları, hiç bir fikir müdahalesi yapılmaksızın aynen kitaba alınmıştır. Fikirlerin çarpışmasından hakikat güneşi doğacak ve hükmü okuyucu verecektir.

Kıymetli muharrir **Münir Süleyman Çapanoğlu**'nun dediği gibi:

«Rıza Tevfiğin hâtırası anılmalı, tâzim ve tevkir edilmeli, sanatı övülmelidir. Bugünün gençlerine ve gelecek nesillere onun ne iyi, ne halis bir gönül taşıdığını, sanat ve irfana ne riyasız, saf muhabbetle âşık olduğunu anlatmak, üstün bir fikir ve kültür adamı, temiz ve cefakâr bir insan örneği göstermektir.

Bu gibi aziz insanlar için ağızlarını açamıyan, hâtıralarına saygı göstermeyen milletler varlıkları için de dilsiz ve sağır olurlar. Sanatları için de nankör olurlar. Büyük ölülerimizin içimizde gezecek hayalleri için nankör ve kıskanç olmıyalım.»

★

Atatürk gençliğinde şiir ve edebiyatla da meşgul olmuş, filozofun bazı şiirlerini okuyarak beğenmiş ve ona karşı samimî duygularla bağlanmıştı. **Atatürk**'ün 54 yıl önce **Rıza Tevfik**'e yazdığı - aşağıda klişesi görülen - kartvizit, **filozof** hakkında emsalsiz bir vesika mahiyetindedir. **Erkânıharp namzetlerinden mülâzimievvel Mustafa Kemâl** imzasını taşıyan **20/Mart/1319 (1903)** tarihli bu kartvizitin altında aynen şu satırlar okunmaktadır:

«Rıza Beyefendiye:

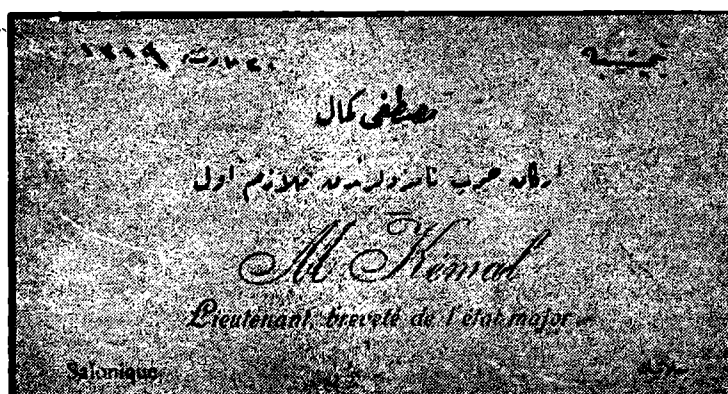
Nazra-i arifanenize arzolunan bu naçiz kart ihtimal mucib-i istigrabınız olacaktır.

Fakat meftun-u maaliyat olan bir kalb için keşfettiği değer-i marifetten müstefid olmak ma'kes-i meziyat olduğundan şüphe et-

mediği bir zat-ı faziletpervere takdim-i uhuvvet etmek mazhar-ı müşafehe olmak lüzumuna vabeste değildir, zannederim.

Fazl-u irfanınızın perestişkârı olan en sevgili kardeşlerimden bir ikisinin zat-ı valâlarına karşı mütehassis oldukları âsâr-ı hörmet ve uhuvvetten kalbimin tehi olması bendeniz için en acı bir hüsran-ı elîmdir.

Aynı hisse-i samimiyetin bendenize de bahşını istirham edecektim. Ümid ederim ki deriğ buyurulmaz.»

Rıza Tevfik, Avrupadan dönerken **Atatürk'le,** doğduğu yerde nasıl karşılaştığını ve yukarıda bahsi geçen kartvizit hakkındaki hatırasını şöyle anlatıyor:

«Şamdan **Mustafa Kemal** paşanın fevren İstanbula avdet ettiğini haber almıştım. Bu mühim zatı ben, henüz kendisi **Selânik'de** Erkânıharpken, ismen tanırdım. Sonra eski arkadaşlarından **Fethi** bey Sofyaya sefir olarak gittiği zaman **Mustafa Kemal** beyi Ateşemiliter olarak yanına almıştı ve öğrendiğime göre pek iyi dost imişler. Ben o esnada Avrupa seyahatinden, Edirne Mebusu olarak, avdet ediyordum. Bulgaristan hududunda benim doğduğum yer olan Cisr-i Mustafa paşada o zamanın usulü üzerine tevakkuf ettik. Orada vagon değiştirecektik. **Edirne Mebusu** olduğum için bana hususi bir vagon tayin ettiler. Sefir **Fethi** beyle genç arkadaşı **Mustafa Kemal** beyi bu hususi vagonuma almıştım. Kendileriyle uzun uzadıya konuştuk. **Fethi** beyle eski dost olduğumuz için lâübali konuşuyorduk. Genç **Mustafa Kemal** bey uzun boylu, narin yapılı, hususa pek keskin ve dikkatli bakışlı bir adamdı. Uzun ve yumuşak, açık kumral bıyıklı idi. Nazarı dikkatimi celbetti. Kendisi mübahasemize karışmadı, tek kelime söylemedi. Yalnız sözlerimize ve tavırlarımıza inceden inceye

dikkat ediyordu. Benim yanımda tesadüfen bir Türk hanımı vardı. Sabık Çanakkale kumandanı olan bir paşanın torunu idi. Eskiden anasını, babasını komşu olarak tanıdığım için, kendisini vagona davet etmiştim. Bu genç hanım az çok macera peşinde dolaşır bir mirasyedi idi. Kendisinin bana mensup olduğunu zannetmesinler diye o hanımı hem **Fethi** beye, hem de **Mustafa Kemal** beye takdim ettim. İşte **Mustafa Kemal** paşa ile karşılaşmamız bu tuhaf tesadüf ve vesile ile oldu. Halbuki kendisi mülâzimievvel ve erkânıharp namzedi iken **1319** senesinde bana Selânik'den pek nazikâne bir **kartdövizit** göndermişti. Teessüf ederim ki o zaman aldığım kartları okumaya vakit bulamadığımdan cevabını verememişim ve böyle bir kartın mevcudiyetini ancak **1925** senesinde **Amman**'da bulunduğum sırada, buradan beraber götürdüğüm evrak arasında buldum ve sakladım. Bilâhare işittiğime göre **Mustafa Kemal** paşa sağlığında bu kart meselesini birkaç defa zikretmiş:

— **Ben kimseye yazmadığım bir kartı kendisine gönderdim, cevap vermedi!** demiş. Halbuki ben en küçük talebemin bile kartını cevapsız bırakmaz bir adamım. Bunun da emsali pek çoktur. Bununla beraber kendileri Anafartalar kahramanı olarak avdet ettiği zaman (**Aşiyan**) da **Tevfik Fikret**'e yapılan ilk ihtifal merasimi için davet edilen zevat arasında davetiyesini kendim yazmış, eve geldiği zaman kendisini kapıdan karşılamış, ve ihtifale başlanmadan evvel huzzâra ve **Tevfik Fikret**'in refikasına:

— **Anafartalar kahramanı meşhur miralay Mustafa Kemal beyefendi!**.. diye takdim etmiştim.

Burada **Mustafa Kemal** paşanın şahsiyet ve evsafından bahsedecek değilim. Ancak şu kadarını söyliyeyim ki kendisi yalnız fevkalâde bir asker değil, fakat ayni zamanda edebiyattan ve ilimden anlar ve kıymet takdir eder bir adamdı. Hususa kendisine sıdk ve ihlâs ile itiraz edenlere canı sıkılsa bile:

— **Bu adam efendidir, zelil uşak değil!**.. dediğini çok defa bana rivayet ettiler. Binaenaleyh zelil adamları hasbezzarure kullansa bile onlar daima nazarında muhakker idiler.»

Rıza Tevfik, millî kurtuluşa inandığı halde, İttihatçıların türlü entrikalarından bıkıp usandığından, «**İttihatcılar bir başka kisveye büründüler yine bizi aldatıyorlar.**» diyerek millî cidale muhalif durumda kalmış, sonraları da tarih ona **Sevr**'i imzalayanlardan biri olmak bahtsızlığını yüklemişti. Fakat bir gün, **Rıza Tevfik**'in, Damad Ferid'le birlikte **Sevr**'e gitmesini mazur gösterecek surette yazdığı «**Sevr muahedesi neden ve nasıl imza edildi?**» adlı eseri yayınlanırsa, tarihin birçok noktaları aydınlanacak; bu temiz ve saf yürekli şairin lekelenmesine sebep olanlar anlaşılacaktır.

«**Serab-ı Ömrüm**» deki vatanî şiirleri, bu hatasını millete unut-

turmuş, onu rahmet ve hürmetle anmağa vesile olmuştur. Esasen filozofun en kuvvetli tarafı, kalbinin derin bir vatan muhabbeti ile dolu olmasıydı.

★

İzzeti nefsini her şeyin üstünde tutan **Rıza Tevfik**, hakkında çıkarılan dedikodulardan çok üzülmüş ve Birinci Dünya Harbinden sonra, bir gün **Vakit** matbaasında üstad **Ahmet Rasim** ile konuşurken ona şöyle demişti:

— Şundan lûtuf görmüşüm, bundan lûtuf görmüşüm diyenler vardır. Bunların hepsi yalan, hepsi asılsız... Ben hayatımda tek bir müesseseden lûtuf gördüm, o da Şirketi Hayriyedir. Şirket bana bir paso verdi, onunla bedava gidip geliyorum. Gördüğüm lûtuf da bundan ibarettir.

HAYATINA TOPLU BİR BAKIŞ

1868 yılında Rumelinin **Cisr-i Mustafa paşa** (Tsaribrod) kasabasında doğan **Rıza Tevfik Bölükbaşı**, baba cihetiyle **Arnavut**, ana cihetiyle **Çerkes** olduğunu şu beytiyle açıklamıştır:

Babam Arnavuttu, anam Çerkes
Bilmeyen varsa öğrensin herkes...

Babası, kaza kaymakamlıklarında bulunan Hoca **Mehmet Tevfik** efendidir. Rıza Tevfik, Yahudi, Ermeni mekteplerinde ve Galatasaray Lisesinde okumuş, haşarılığından dolayı muhtelif mektepler değiştirerek Tıbbiyeye girmiştir. Buradan da bir iki kere çıkarılmışsa da nihayet diplomasını alabilmiştir. Gümrükte hekimlik, Cemiyeti Tıbbiyede âzalık etmiş, **1908** Meşrutiyet inkılâbında şiirleri, tenkidleri ve nutuklariyle herkesin dikkatini çekerek **Edebiyatı Cedide** erkânı arasına girmiştir. Bir müddet **«Malûmat»** gazetesinde çalışmış, ilk açılan Mebusan Meclisine **Edirne Mebusu** seçilmiştir.

Önce **İttihat ve Terakki** ile beraber olduğu halde, sonra muhalefete geçmiş, politika mücadeleleri arasında da hapsedilmiştir. Bu yüzden siyaset hayatını bırakarak ilim ve edebiyatla meşgul olmağa karar vermişse de yine kendini heyecanlı politika cereyanlarından bir türlü kurtaramamıştır. Damad Ferid kabinesinde Maarif Nazırı, Şûrayı Devlet Reisi olan **Rıza Tevfik**, sulh konferansında Osmanlı devleti murahhası olarak **Sevr**'e gitmiştir.

İstanbul Darülfünununda felsefe profesörü bulunduğu mütareke yıllarında, millî hareketlere karşı muhalif kalması, talebenin isyanını mucib olunca **Rıza Tevfik** Darülfünundan çekilmeğe mecbur kalmış ve millî zaferden sonra yurt dışına çıkarak adı **«Yüzellilikler»** listesine girmiştir. O sıralardaki yazılarında hatalı politikasından pişman olduğunu samimî surette itiraf etmiştir.

20 yıllık gurbet hayatından sonra **1943** yılında memlekete döndü-

ğü zaman çok ihtiyarlamış bir halde idi. Bir müddet istirahattan sonra kıymetli makaleler ve şiirler yazmaktan geri kalmadı ve 1948 yılında «Yeni Sabah» gazetesinde «Biraz da ben konuşayım!» başlığı altında hâtıralarını neşretti.

Eserleri : Şiirlerini **Serâb-ı Ömrüm** [Kıbrıs, Lefkoşa 1934, ikinci baskısı İstanbul 1949] adlı bir kitapta toplamıştır. Ayrıca **Abdülhak Hâmid ve Mülâhazat-ı Felsefiyesi** (1913) adlı tenkid eseri ile, **Felsefe dersleri** (1914) **Mufassal Kamus-u Felsefe** (1914) adlı iki felsefi eseri ve **Rübaiyat-ı Ömer Hayyam** (1922, **Hüseyin Daniş**'le beraber) adlı bir tercümesi vardır. Muhtelif gazete ve mecmualarda çıkmış birçok edebi ve ilmi makaleleri de mevcuttur.

7 - 8 lisan bilen **Rıza Tevfik**, mizacına uygun bulduğu Bektaşiliğe de intisab ederek nasib almış ve Baba olmuştur. Hece vezniyle yazdığı koşma ve divanları birer şaheser olarak yıllarca dillerde dolaştı. Hafiyelik yapmayan, paraya tapmayan, el etek öpmeyen ve **30 Aralık 1949** Cuma günü saat **21.15** de hayata gözlerini yuman **Rıza Tevfik** «Her cephesinden başka bir nur fışkıran nadide bir pırlanta» ya benzemektedir.

Ulu Tanrıdan rahmetli filozofa mağfiret dileyerek, şiirlerinden şu güzel parçayı onunla beraber tekrarlıyorum:

... Hey Rıza secdeye baş koy da inle,
Taşlar dile gelsin senin derdinle;
Efsane söyleyim, ağla, hem dinle
O şerefli mazi meğer masalmış...

İstanbul : 16 Kasım 1956 **Hilmi Yücebaş**

1950 DE YAYINLANAN KİTAP İÇİN YAZILANLAR :

"Bütün Cephelerile Rıza Tevfik,,

Memlekette şöhretler yapmış, eserler bırakmış büyük şahsiyetler vardır. Tesirleri bir veya birkaç nesil üzerinde görülür. Sonra tarihe, ilmin ve san'atın herhangi şubesine mensupsa o zümrenin ansiklopedilerine gömülür, kalır..

Dikkat ediniz, arayınız. Osmanlı imparatorluğunda en çok yetişen şairlerdir. Sayfalarında yüzlerce ve yüzlerce şairlerin adları dolu «Şuara tezkereleri» hemen yüze yakındır. Diğer sahada yetişen ilim adamlarımızı gösteren eserler yirmi beşi geçmez. Fen ve san'at sahası bizde pek dardır, yetişenler de tabiî pek azdır.

Bu kısırlığa karşı edebiyatımız, edip ve şairlerimiz boldur. Eserleri mebzuldür. Bu yol cömerttir, verimlidir. Bu hal; lâkayd, müsterih olarak ve aza kanaatkâr yaşanan asırlık bir hayatın neticesidir. Bu eski hayat şartları altında da ancak bu ve bu kadar olabilirdi.. Bütün bir memleketin tanıdığı, eserlerini ezberlediği, sevdiği ve hiç bir zaman unutmadığı büyük şairlerimiz ise nadircedir.

Büyük halk kitlesi **Baki**'yi, **Nabi**'yi, **Nedim**'i ve **Şeyh Galib**'i pek tanımaz. Ama **Fuzuli**'yi, **Yunus Emre**'yi ve benzerlerini pek iyi bilir. Bu gibilerin eserleri hafızalarda, sohbetleri gönüllerde yaşamaktadır. Halk, bunları çok sever ve çok okur ve asla da unutmaz. Bu hürmet ve muhabbet, sanki nesilden nesile, millî bir emanet gibi, teslim ve tevhit edilegelmiştir. Asırlar geçer, nesiller göçer, bu sevimli şairler daima ve daima aramızda yaşarlar...

Bu muvaffakiyetin tek sırrı, büyük halk kitlesine kendini ve eserlerini sevdirebilmek, onların ruhuna hitab etmesini becermektir. Derin alâka, sönmez saygı ve çözülmez rabıta ancak bu suretle temin edilir. İşte büyük şair, bu mütefekkir ve münevver adam, **Rıza Tevfik** de bunların, unutulmamak saadetine erenlerin, milletin sevgiisne ve saygısına nail olan bahtiyarların biridir.

Hilmi Yücebaş, Rıza Tevfik için, namına dikilecek bir mezar taşından, bir yere konulacak «büst» ünden çok daha ömürlü, mühim bir eser neşretti: **Bütün Cepheleriyle Rıza Tevfik.** İki haftadır, fırsat ve işlerimden vakit buldukça bu kitapla meşgul oluyorum. Onun müstesna, çok hisli ve heyecanlı şiirlerini, muktedir ve mutena kalemlerle hakkında yazılmış satırları, ölümünden doğan teessürleri, acı ve tatlı hâtıralarını tekrar tekrar okuyorum. Bu aziz dostumdan ayrılışımın acılarını, elemlerini bunlarla okuyorum ve teselli buluyorum. Bu kitap, baştan başa Rıza Tevfik'ten bahsediyor. Bütün sayfalar, o büyük ve çok hassas şairi, hayalimizin yardımı olmadan gö-

zümüzün önünde canlandırıyor... Ne mutlu ona.. Gönüllerde yaşamak, gerçekten bir talih işidir. **Rıza Tevfik**, bu cihetten olsun mes'ut bir adamdır. **Rıza Tevfik**'in herhangi bir şiirini okurken en yüksek bir şevki ve zevki duyuyoruz. Başka bir sayfada memleketin ıztırabını terennüm eden bir şiiri, bizi hazin hazin düşündürüyor. Bu kitabın içinde öyle parçalar var ki şairi hasta halinde, tabutu arkasında ve mezarı başında hürmetkârlarının duydukları teessürleri hissettiriyor. Yine bu sayfalarda öyle canlı tasvirler var ki **Rıza Tevfik**'i şahsen tanımayanlar bile ruhlarına yeni bir âşina bulduklarına hükmederler...

Bu büyük şair, şiirleriyle, hitablarıyle geniş bir halk kitlesinin ruhlarına nasıl girmişse, bu eser de ve bu kitaptaki yazılar da aynı o kuvvetli tesiri yapacaktır. O kadar ki bu eser, **Rıza Tevfik** için, mezar taşından evvel dikilmiş, asırların silemeyeceği **«edebî bir âbide»** olarak onun şöhretini ve namını yaşatacaktır.

Memleketin bu kıymetli ve sevimli şairini ve bu aziz vatan için yad ellerde ve gurbet diyarlarında ve bu uğurda uzun yıllar hicranlar ve hasretler çeken **Rıza Tevfik**'i, bu kitap Türkiyenin en ücra köşelerine, köylerine kadar sokacak ve onu tam şahsiyet ve hakikî hüviyetiyle herkeslere tanıtacaktır.

Hilmi Yücebaş'ı bu değerli ve ehemmiyetli eserinden dolayı tebrik ve eski dostum **Rıza Tevfik**'i bütün memlekete tanıtıp sevdireceğinden dolayı da teşekkür ederim. Bu, az hizmet değildir. Diğer büyüklerimiz hakkında da eserler hazırlayarak matbuata ve millete hediye etmesini Hilmi Yücebaş'm ateşli himmetinden ve gayretinden bekliyoruz.

Yeni İnkılâp gazetesi : 1950 **Ahmet Hamdi TANYELİ**

★

Ahmet Mitat Ef. ve bir eser

Ahmet Mithat Efendi hakkında ne yazsak, ne söylesek azdır. Türk gazeteciliği, ona çok şeyler borçludur. Sade Türk gazeteciliği değil, Türk milleti.

Bu fıkramda Ahmet Mithat Efendiyi bana rahmetle yadettiren vesileden bahsedeceğim, fakat bu vesile, Mithat Efendiye karşı içimde birikmiş his ve fikirleri de sırası gelince bu sütunlarda sayın okuyucularıma arzetmek arzusundan kendimi menedemiyeceğim.

Bana bu mukaddimeyi yaptıran, **Hilmi Yücebaş**'ın **(Bütün Cepheleriyle Rıza Tevfik)** adlı eseridir. Eserde **Rıza Tevfik** için şimdiye

kadar yazılmış şiir, makale ve fıkralar toplanmış ve ayrıca **Rıza Tevfik**'in seçme şiirleri de ilâve edilmiştir.

Merhum **Ahmet Mithat** Efendi, gazetesinde neşrettiği birçok makale ve fıkralarını, malûm olduğu üzere meşhur (**Müntehabât**) ında toplamıştı. **Tercümânı Hakikat** gazetesinin ancak birkaç kütüphanede bulunabilen kolleksiyonu yanında, o gazetenin süzme yazılarını ihtiva eden **Müntehabât**, hemen bütün umumi ve hususî kütüphanenin zineti olmuştur.

Hilmi Yücebaş gazete sayfalarında nisyan çukuruna gömülmeğe mahkûm birçok kıymetli yazıları bir araya toplamak suretiyle irfan âlemimize ölmez bir eser kazandırmıştır. **Hilmi Yücebaş**, Mithat Efendiden sonra unutulan bu janrı canlandırmıştır. Onun hizmetini överken, eserlerini hararetle tavsiyeyi borç bilirim.

Zaman : 14/2/1950 **Niyazi Ahmet BANOĞLU**

★

-RIZA TEVFIK-

Hilmi Yücebaş, **Bütün Cepheleriyle Rıza Tevfik** adıyla bir kitap yayınladı. Bu kitapta rahmetli şairin gerek sağlığında, gerek ölümünden sonra yazılmış yazıların hemen hemen hepsi bir araya getirilmiş.

Yücebaş, çok makûl bir sistem takip ederek, ekseriya böyle kitaplarda raslandığı gibi, yalnız methiye yazılarını almamış. Bitaraf kalmayı tercih ederek şairin lehinde ve aleyhindeki yazılara aynı önemi göstermiş. **Rıza Tevfik** hakkında san'at ve fikirle uğraşanların neler söyledikleri bu kitapta kolayca bulunabiliyor. Bir san'at adamını en iyi tanıtan eserler, bu cins eserlerdir. Çünkü bir tek kişinin kaleminden çıkarak yalnız onun görüşüne münhasır kalmamıştır.

Yücebaş'ın kitabının diğer bir güzelliği de şiirden, yazıdan anlar geçinen ünlülerimizin birbirlerini nakzeden mütalâalarını, san'at hakkındaki taze veya küflenmiş düşüncelerini ve dolayısiyle ileri veya geri fikirli olduklarını önümüze sermesidir.

Bu kitapta en hoşuma giden yazı **Turhan Deli** diye bir adamcağızınki oldu. **Deli**, o yazısında, **Rıza Tevfik**'in gençlere karşı takındığı alaylı tavra çatan **Şadırvan** dergisine hitap ederek şöyle diyor:

«..... **Şadırvan**'ın baştaki musluğundan fışkıran o (Mülevvesatı müteaffine) den üç beş damla, bu memleketin büyük bir adamına bakınız bir daha tekrar ediyorum, en büyük, en kıymetli; ilmi, irfa-

nı, iktidarı, yüksek seciyesi, fazileti, hakkında - velev ki takdir yolunda olsun - hiç birimizin söz söylemeğe, mütalâa yürütmeğe haddimiz olmayan pek çok büyük bir adamına, kıymetli üstadımız, büyük hocamız, muhterem, çok muazzez, büyük filozof Rıza Tevfik beye sıçramış...»

Çoktandır imzasına bu kadar uygun bir yazı okumamıştım. **Deli**'yi tebrik ederim.

Yeni Adam : 9/3/1950 **Çetin ALTAN**

★

Hilmi Yücebaş'ın Kitabı

Hilmi Yücebaş arkadaşımız, Feylesof **Rıza Tevfik**'in hayat ve eserlerini anlatan, hakkında yazılan yazıları bir araya toplayan bir kitap neşretti.

Bu kitapta Sevr paçavrasını imzalayan 150 lik **Rıza Tevfik** değil, san'atkâr ve feylesof cephesiyle (**Sarâb-ı Ömrüm**) ü yaratan **Rıza Tevfik Bölükbaşı** mütalâa ve tahlil edilmektedir.

Bu kitapta

«Feylesof Rızayım dinsiz anlama
Dini ben öğrettim kendi babama»

diyen dindar Rıza Tevfik,

«Hastayım, yalnızım seni yanımda
Görüpte bahtiyar ölmek isterim»

diye inliyen, dertli **Rıza Tevfik,**

Ruhumda gizli bir emel mi arar?
Gözlerime bakıp dalan gözlerin
Aklıma gelmedik bilmece sorar
Beni hülyalara salan gözlerin»

diyen sevdalı **Rıza Tevfik,**

Türk edebiyatına **Karacaoğlan**'dan, **Koca Hasan** dayıdan ses ve nağmeler veren, vatan hasreti ile tutuşup yanan **Rıza Tevfik** ve nihayet âşık, san'atkâr, **Feylesof Rıza Tevfik** vardır.

Duyan, duygusunu, ince, her şaire nasip olmıyan mısralarla ören **Rıza Tevfik**'i, **Hilmi Yücebaş**'ın kitabında tam mânasiyle ifadelenmiş, hüviyetlenmiş görüyoruz.

Hilmi Yücebaş, büyük emek vererek şaire ait şimdiye kadar ne kadar ne yazılmışsa hepsini kitabına alarak neşretmiş. Sezar'ın hakkını, Sezar'a vermiş.

Hilmi Yücebaş'ı, Türk irfan âlemine böyle nefis, her zaman

aranacak bir kitap armağan ettiği için hararetle tebrik ederim. Emeği kıymetli ve takdire değer.

Türk Yolu : 2/3/1950 **Cevdet BAYKAL**

★

Propaganda Konferansı

Muharrir arkadaşlarımızdan **Hilmi Yücebaş** bir müddet evvel hakkın rahmetine kavuşan filozof **Rıza Tevfik** hakkında güzel bir esr yayınladı. Bu 190 sahifelik değerli kitabı okuyunca her şeyden önce şair ve sonra bir çok şeyler olan **Rıza Tevfik Bölükbaşı**'yı «bütün cepheleriyle» tanıyoruz. Baştanbaşa hareket halinde ve hâdiselerin ön saflarında geçen bir ömrün hikâyesi hiç şüphesiz pek meraklı olur; hele tanınmış kırk kadar muharririn kalemleriyle anlatılırsa.

Eserde **Selim Sırrı Tarcan**'ın şu hâtırasını okuyoruz: «İttihad ve Terakki hükûmetinin Maliye Nazırı **Cavid** bey bir gün beni çağırdı ve şöyle dedi:

— **Rıza Tevfik**'le birlikte vilâyetlerimizi gezeceksiniz ve devlet tahvillerinin satın alınması için propaganda mahiyetinde konferanslar vereceksiniz. İlk konferansı Darülfünunda bize dinleteceksiniz.

Filozofu buldum; Maliye Nazırının teklifini bildirdim. Filozof hoşlanmadı, yüzünü ekşitti, bununla beraber:

— Peki!

Dedi. İki gün sonra Darülfünun konferans salonunda Veliahd Şehzade **Abdülmecit** efendinin de hazır bulunduğu büyük bir kalabalık huzurunda **Rıza Tevfik** kürsüye çıktı ve söze başladı:

— Konferansımın mevzuunu sizlere küçük bir hikâye ile hülâsa edeceğim: Yeniçeri ağası bir gün Rum cemaatinin baş papazını çağırmış ve kendisine at göstererek: «Söyle bakalım papaz efendi, bu nedir?» demiş. Papaz tereddüt etmeden: «Bu bir attır efendim!» diyince ağa hazretleri hiddetle: «Bu adama yirmi sopa vurunuz, elli altın ceza alınız!» demiş. Emir derhal yerine getirilmiş. Yeniçeri ağası Ermeni baş papazını çağırtmış; Ermeni baş papazı ağa kapısına gelirken Rum baş papazını görmüş ve ne olup ne bittiğini sormuş; o da anlatmış. Yeniçeri ağası Ermeni baş papazına da aynı atı göstererek «bu nedir?» demiş. Papaz dayak korkusiyle «Eşektir efendim!» cevabını vermiş. Ağa hazretleri ona da yirmi sopa vurdurmuş, elli altın ceza kesmiş. Sonra Yahudi baş hahamını çağırmış. Haham gelirken papaza rastlamış; «ne var ne yok?» diye sormuş; o

da gerek kendinden evvelkinin ve gerek kendisinin başına gelenleri anlatmış. Bunun için ağa hazretleri aynı atı göstererek «bu nedir?» diye sorunca derhal cevap vermiş: «Bu ne attır, ne eşektir. Bu bir Allahın belâsıdır! Ne vereceğiz, onu emrediniz!»

«Rıza Tevfik bu fıkrayı anlattıktan sonra kürsüden indi; konferans bitmişti; salonda soğuk bir hava esiyordu. Ertesi gün Maliye Nazırı beni tekrar çağırttı; Rıza Tevfik'i propaganda gezisine göndermekten vaz geçtiğini bildirdi.»

O devrin istikraz tahvilleri gerçekten ne olduğu belirsiz şeylerdi; şimdikilerin ne oldukları bellidir; bol faiz getiriyor, ikramiyesi de var. Fakat biraz fazla çıkardık.. Hükûmet de bunu anlamış olacak ki, artık çıkarmıyor.

Yeni Sabah: 23/2/1950 **Kadircan KAFLI**

★

Şair filozof Rıza Tevfik

Filozof Rıza Tevfik'i bugün, bana - üstad hakkında ikinci eserini çıkarmak suretile - tekrar hatırlatmak imkânını veren muharrir dostum Hilmi Yücebaş'a en nâdide teşekkürü bir kalem borcu sayarım. Şunu bütün samimiyet ve hallsiyetimizle belirtelim ki, **Filozof Rıza Tevfik**, ilimde bir okyanus, şiirde bir gonca-i handan, siyaset ve tıbda bir simayı muhteremdir. Kalemi de tıpkı ruhu gibi daimi bir tuğyan halinde bulunan **Rıza Tevfik**, kendisini Maarif Vekilliği makamına kadar yükselten siyasette bâzan mustakim, bâzan münharif ve bâzan da muğlâk bir yol takip etmiştir. Bu; onun için bir hata-yı ebedi değildir. Zira, kul hatadan sâdır olamaz... Tarih-i siyasimizde bir mel'ânet ve meskenetin ifadesi olan «Sevr» e merhum **Rıza Tevfik** beyin de ismi karıştığından 150 likler listesine dahil edilip Eniştem Hasan Paşa (**Meşhur Kel Hasan Paşa**) ile birlikte vatandan infisâl ettiler.. Rahmetli Şair Filozof Rıza Tevfik, ihtiyar ömrünün bir çoğunu çok sevdiği memleketinden uzakta, «Cünye» de geçirmek mecburiyetinde kaldı. Vatandan cûda kaldığı yıllar içinde kaleme aldığı şiirlerinde aşk, daussıla, melâl ve nedamet hisleri çağlayıp dökülür. **Üstad Saadeddin Kaynak** tarafından bestelenen «**Bir ân-ı meyusiyet**» isimli hazin şiiri bunun açık ve riyazi bir delilidir. Bakın **Rıza Tevfik** bu müstesna şiirinin bir kıt'asında ne diyor:

«Ömrümün neş'esiz geçti baharı,
Neyleyim baharı gülsüz olunca.
Bir tutsam gerektir yâr-u ağyarı,
Gurbet ellerinde öksüz olunca.»

Siyasî bir hâdiseyi vesile ittihaz edip sağlığında ona hücumlarda bulunan insafsız kimseler pek çoktur. **Peyami Safa** bile onun memlekete avdeti sırasında **«Gelen hangi Rıza Tevfiktir?»** şeklinde bir itham kurşunu ile onu bir kere daha yaralamak istemişti. Kim ne derse desin, O, bugün, tarih indinde beraet İ'lâmını almış bir insandır. Biz, bu yazımızda onun siyasî ve ilmî cephesini bir tarafa bırakıp sadece şiir ve sanat kutupları üzerinde duracağız. İtiraf edelim ki, Rıza Tevfik Bey, Türk edebiyatına kemâl-i ihtişamla hizmet etmiş bir şairimizdir. Onun şiirlerinde Anadolunun vasfolunmaz şafaklarının rengini, bozbulanık akan derelerin şırıltısını, ezelden ebede gönül destanları okuyan çağlıyanların sesini ve eflâke serçeken Torosların eteklerinde derdini savrulan söğütlere söyleyen başı yazmalı, canfes şalvarlı yürük kızlarının ahlarını dinleyip sezmek mümkündür. Öyle ki, Filozof Rıza Tevfik'in bütün mısraları ılgıt, ılgıt memleket tüter.. Nâmütenahi defa maalesef, **bugün, millî musikimizle şiirimizi Moskof kurşunu gibi sol böğründen yaralamak istiyen Allahsız ve kıblesiz bir cereyan mevcuttur. Bu cereyanın mümessilleri millî mefahir ve mukaddesatımızın kâşâne-i muazzamasını hâk ile yeksan edip yerine kozmopolitliğin «Gece kondu» sunu inşa etmek sevdasındadırlar...** Bu mel'un uktenin müntesip ve mümessilleri bir yandan öz şiirimizi **«Serbest»** isimli bir Frenk giyotiniyle katle uğraşırken, bir yandan da Hazret-i Itrî'nin yâdigârı olan millî musikimizi «Armonize» denen bir idam gömleğine büründürmek emelindedirler. Fakat **Yahya Kemal**'in:

«Düşsün çelengi Rûmun eğilsin ser-i Frenk,
Vur! Türk'ü gönderen yedi takdir aşkına!.

RIZA TEVFİK'İN

«Sıra dağlar mordu, sular kırmızı,
Suları beklerdi bir peri kızı.
Alnından öperken akşam yıldızı,
Yeşil gözlerine meftundur sandım.»

Meçhul bir şairin

«Gene eller beyaz beyaz,
Niyazdan mı geliyorsun?
Mali hülyaya dönmüşsün.
Boğazdan mı geliyorsun?»

şiirleriyle üstad-ı nâzenin **Münir Nureddinin** hançeresi ve **Saadeddin Kaynak**'ın mızrabı, bu hendesesiz ve hedefsiz cereyan karşısında tıpkı Viyanayı kuşatan Yeniçerinin **seyf-i mücellâsı** gibi çekil-

miş beklemektedir. Böyle bir mânevî kuvvetin surlarını aşıp ecdat yâdigârımızı tarümar edeceklerini zanneden kimseler kendi bedbahtlıklarına ağlasınlar!...

«Ruhumda gizli bir emel mi arar,
Gözlerime bakıp dalan gözlerin?
Aklıma gelmedik bilmece sorar,
Beni hülyalara salan gözlerin.»

mısralarını **Filozof Rıza Tevfik**'in muazzez ruhuna bir fâtiha olarak okuyup yazımızı burada bitiriyoruz.

Eskişehir: 1 - Ekim - 1956 **NÂFİZ SEVİLEN**

★

Piyer Loti'nin Mektubu

RIZA TEVFİK ANLATIYOR :

Büyük Fransız edibi Türklere sarahaten yardım ettiği için bizim hükûmet kendisine Darülfünunun edebiyat ve felsefe şubesinden bir (**diplom donör**) gönderilmesine karar vermiş ve ben de o zaman o şubenin rektörü olduğum için bu diplomayı bizzat kaleme almış ve imza etmiştim. İşte bu diplomaya terdif ettiğim hususî mektuba (**Piyer Loti**) nin gönderdiği **Nisan 1919** tarihli mektubu şudur:

«Duayyen» efendi

İstanbul Darülfünunu Edebiyat Fakültesi tarafından bana lûtfen tefviz edilen şeref beni derinden mütehassis etti. Ben bu unvanı bütün kalbimle kabul eder ve sizden ve bütün fakülte âzasından en iyi şükran hislerimi lûtfen kabul buyurmalarını rica ederim.

«Ben sizin vatanınız için - kendi vatanım imiş gibi - mücadele ediyorum. Fakat düşmanlarınız ordular teşkil ediyor ve maatteessüf insafa getirilemiyecek taraftarlıklarla çarpışıyorum. Maahaza şunu size söylemek isterim ki Müslümanlar aleyhine akurane saldıran Fransa değildir. ismini size söylemek hakkını haiz olmadığım başka bir devlettir. Fakat siz bunu şüphesiz tahmin edersiniz.

«İhtiramatımı ve minnettarlığımı kabul buyurmanızı rica ederim. **Duayyen** efendi.»

Sizin pek sadık dostunuz
Piyer Loti

«Hamiş — Benim bu teşekkürnamemin size vasıl olamaması ihtimalinden o kadar korkuyorum ki mektubumu aldığınızı bir kelime ile bana ihbar buyurmanızı ricaya ictisar ediyorum.»

Edebî Portreler :

RIZA TEVFİK

Kendisi:

— Şiirde amatörüm!

Der ve bu söziyle asıl benliğinin **«Filozofluk»** olduğunu anlatmak ister. Fakat **Rıza Tevfik**, ne kadar pehlivan, ne derecede meddah, hangi mertebede derviş ise, o kadar da filozoftur. Kartvizitinde hem doktor, hem «filozof» unvanları var. Ömründe bir hastaya şifa verdi mi ,bir tek reçete yazdı mı bilmem! Ama felsefesinin, filozofluğunun bu kadarlık da himmeti yoktur.

İri, endamlı bir gövde, uzun saçları yele gibi omuzlarına dökülmüş geniş alınlı bir baş. Düzgün çizgili, şen hattâ sevimli bir yüz. Gür kaşların gölgesine gömülmüş derin gözler. Büyük bir ağız, kulak memelerinden hafifçe taşmağa başlıyan çene kemikleri; dolgun bıyıklar.

Giyinişinde karar yoktur. Bir gün bakarsınız, usta bir terzi elinden çıkmış, bir caket atay, henüz ütü sıcaklığı duyuran çizgili bir pantalon, dik, kolalı kelebek yaka, plastron boyunbağının kabarık katmerlerine gömülü bir inci iğne taşır. Yarın, bu şık ve ağır başlı adamı, simsiyah bir cübbe içinde, kalıpsız bir fes altında görürsünüz. Koltukları kitap yüklüdür. Yapma bir dalgınlık havası içinde, hilkatin ,sırrını arıya arıya dolaşır. Yenicamiin hünkâr mahfelini bu sırrın bir yaprağı gibi dikkatle süzer, bir sebil, bir şadırvan önünde hayran saatler geçirir.

Siyasîdir, hatiptir, nüktecidir. Fransızca, İngilizce, İtalyanca, Arnavutça, Lâtince, Ermenice bilir. Meddahlığa bayılır, zeybek havasına, bağlama sesine can atar.

Kürsüde konferanscı, kispetli çıplak resimlerinde pehlivan, tekkede rind, makalelerinde allâme ve bunların hepsine imzasını atarken filozoftur.

Fakat doğrusunu isterseniz, Rıza Tevfik bunların hiç birisi değildir. Boya ve yaldız, mermerin nasıl asıl benliğini bozmaz, ortadan kaldıramazsa, bütün bu düzme san'atlar, takma hüviyetler, yapma unvanlar da Rıza Tevfik'in asıl kendisini silememiştir.

Onun bir tek güzel tarafı, bir tek derin yanı, biricik ömürlü hüviyeti var: Şairliği.

Kıbrıs'ın Lefkoşa'sında bastırdığı **«Serabı Ömrüm»** bunun şahi-

didir. Rıza Tevfik eski, yeni bütün beğendiği şiirlerini orada toplamış.

Başında da üç poz resmi göze çarpıyor. Biri mujik kaftanlı, mujik sakallı, öteki o meşhur harmaniyeli, cübbeli fotoğrafileri.

Şu ağaran bir kucak sakal, onu hâlâ eski huyundan vazgeçirmemiş. Yine tuhaf kılıklara girerek resim çektiriyor. Önceleri **Herbert Spenser'e**, «**Kant**» a benzemek ister, objektif karşısında onların duruşlarını, onların bakışlarını meşkederdi.

Son örneği, «**Tolstoy**» dan almış. Beli kemerli, dik yakalı bir mujik kaftanı, karmakarışık ve bütün göğsü kaplıyan heybetli bir sakal.

«**Kont Tolstoy**» yalnız fotoğraf çektirmek için bu kılığa girerdi. Rıza Tevfik de galiba öyle yapmış. Bir insanın yetmişinden sonraki hareketleri üstünde anlaşılan çok durmamak, onları pek de ince eleyip, sık dokumamak gerek.

Bir zamanlar **Hamza bey sahili** için adlı şiirinde:

«O yerlerde güneş, mahmuru fikret bir peridir, ki
Doğar sevdalı akşamlar nigâhı vapesininden;
O yerlerde seba, bir bestekârı serseridir, ki
Perişan nağmeler perran olur güya enininden»

gibi mısralarla tabiatın şiirini;

Verir aksi sada gezdikçe çok viraneler vardır
Ki mamuriyetin tarihi medfundur zemininde

beytiyle insan yapısının biçareliğini,

«İbret gözüyle baktım bir muhteşem mezara»
«Silmiş o ismi devran, «Ramses» okunmaz olmuş!»

Hükmiyle dünya şöhretinin, insan kudretinin faniliğini o kadar güzel söyliyen bir ruhun, bu kılıklara girişi epey acaiptir.

Bir şeb sabaha karşı bidar idim Bebekte
Fikren seyahat ettim «Babil» de «Balebek» de

dediği vakit, zekâsiyle asırların kabuğunu delerek hakikata ermek istiyordu. Fakat, Rıza Tevfik, hiç bir zaman yaşıyan gerçeği göremedi.

Filozof, ayrı bir yol keşfeden adamdır. O, filozofun vazifesini bırakarak, yalnız ünvanını aldı. Rıza'yı bütün felsefi mesleklerin içinde aradılar, bulamadılar.

— Hani senin usulün?

Diye soranlara:

— Sonra ortaya koyacağım.

Cevabını verdi.

Sonradan gelen «usul» ile gemi kalktıktan sonra gelen «istim» arasında fark olmadığını bir türlü anlamak istemedi. Birşey sordunuz mu, bin dereden su getirir, sizi dolambaçlı yollara, çıkmaz so-

kaklara saptırır, frenkçe isimler, felsefî tâbirler sayıp döker ve hepsinin sonunda da:

— Sabret, şimdi kaba Türkçe anlatacağım.

Der. Siz hiç bir zaman anlamazsınız. Çünkü onun anlatacak birşeyi yoktur.

Evet, onun felsefe ve ilim tarafı böyle boş ve gürültücüdür. Fakat **«Şair Rıza Tevfik»** i gerçekten bir değer diye tanıyoruz. Aruzla yazdıkları da güzeldir. Fakat memlekette millî cereyanla birlikte hece vezni başlayınca, en güzel örnekleri o verdi.

«Divan» tarzında yazdıkları enfes şiirlerdir.

«Dün gece yeis ile kendimden geçtim
Teselli aradım meyhanelerde;
«Bahtı dun» elinden bir dolu içtim
O neş'e kalmamış peymanelerde»

diye başlıyan bir eserinde bize «derunî ahenk» i duyurdu.

«Bendeki suzidil var mıdır acep
Tutuşup can veren pervanelerde»

Beyti ise, san'atkâr doğmıyanlara nasip olacak şey değildir. **Rıza Tevfik**'in derin duygu denilen mukaddes ateşin potasında yana yana som cevher kalmış bir şair olduğuna başka şahit istenmez.

Gerçi «şekil» kendisinin değildi. O, bu divanların zarfını eski halk şairlerinden almıştı. Fakat mahzafaya koyduğu pırlantalar, kendi gönlünün imbiğinden süzülerek billûrlaşıyordu.

İşte bin vecihli, bin meslekli, birçok meşrebli Rıza Tevfik'lerin zaman ateşinde eriye eriye ortada kalan tek cephesi. Bereket şairliğine... Yoksa usulsüz felsefesi, dipsiz nutukları, çerçevesiz, neticesiz makaleleriyle kalsaydı, bugün onu anacak bir tek hemşeri bulunmıyacaktı.

Diplomatlığının ne fecî bir miyopluk, hattâ körlük olduğunu bugün vatansız kalışından daha iyi ne ve kim anlatabilir?

O, **Emir Abdullah**'a yazdığı **«Kasidei Kadriye»** de İstanbuldan, İstanbulun güzelliklerinden ördüğü «nesib» de bütün ettiklerinin bir «hatayı içtihadî» olduğunu söylüyor. Hangi içtihad acaba?.. Hem bu nasıl içtihad?.

Keşke **Rıza Tevfik** bu içtihadını biricik kıymetli cephesi olan «şiire» sokmasaydı!

Yeni Mecmua: 17/5/1940 **Hakkı Süha**

Vur abalıya:

Doktor Rıza Tevfik

Doktor Rıza Tevfik, bunu size takdim etmeden evvel.. kaç dakika zekâsının, ihsas ettiği hürmetle, ahlâk garabetlerinin, rengârenk mâneviyetinin ikaz ettiği lâübalilik arasında mütehayyir kaldım. Ondan nasıl bahsedeceğim? Serbest ve fütursuz bir lisan, büyük zekâsına karşı bir nezaketsizlik; hürmetkâr bir lisan ise bunun bin türlü tuhaflıklarına, hafif meşrepliklerine karşı, yolsuzdur. Doktor Rıza Tevfik, filozof Rıza... Bu doktorluk, filozofluk, Rıza Tevfik'in hadsiz ve pâyansız vasıflarından bir ikisini teşkil eder.

Cambazhanelerde bazı sanatkârlar, ne kadar sür'atle elbise değiştirirlerse, Rıza Tevfik de, karşınızda o kadar çabuk manevi şeklini değiştirebilir.. Şimdi bir lisanı aşına, şimdi bir şair, şimdi bir pehlivan, şimdi bir mukallit, sonra filozof, doktor riyazi filân ve filândır. Âdeta içiçe tahta yumurtalar gibi onun maneviyetini gömlek, gömlek soymak, ve son küçük, yumurtaya, cıcığına muvasalat etmek mümkündür. Siz onun dış kabını, hepsini kaplayan ve hepsini toplayan kısmını şairliği olarak telâkki edersiniz, o der ki: **Hayır ben asıl filozofum, bende ne varsa ondan sonra gelir.** Bunun için yazılarının altına **«Bacon'un şakirdi mârifeti»** diye imza atar, asıl içi kendisince, en ehemmiyetsiz kısmı, şairliktir, halbuki siz onun mihverini, merkezini bir geveze telâkki edersiniz. Zekâsının kabul günleri olduğu gibi, muayyen ziyaretçileri de yoktur. O hayalhanesinin kapılarını herkese, her şeye açık bırakır. O kadar okumuştur, o kadar okumuştur ki, İstanbulda bütün gazeteler her nevi münakaşalara sahifelerini kapadığı vakit, Selânikte **«Çocuk Bahçesi»** ne yetişerek, **Kant**'lariyle, **Spenser**'leriyle, **Hegel**'leriyle, münakaşalara girince, **Alî Naci**, ona, bihakkın «Azizim sizin aklınız raks-ı desatire uğramış» dedi. Eğer umumi münakaşalardan birine girerse, kendi bir kumandan olur, malyetinde, her memleketin yüzlerce hakîm ve edibini, felsefi ve edebî mesleklerinin kâffesini, fırkalarla musaraa meydanına getirir. Siz hayret edersiniz, «Bu muhterem adamlar, meslekler rahatsız edilmemeliydi, bunların şahadetine lüzum yoktur.» dersiniz. Hayır! O bütün bildiklerini ve bilmediklerini sayıp dökecektir. Musluğu açık bırakılan bir hazine gibi son saklı katrelerini dökecek. Sizi bu söz coşkunlukları arasında bunaltacaktır.

Esaslı bahisleri, muayyen bir hudut içinde takip ettiğini görmek nasip olmamıştır. Mektebinin son sınıfında kimya imtihanına dâvet edildiği vakit, bu hususdaki bilgisizliğini nasıl örtmüş bunu

kendisinden dinleyiniz; kimya hakkında esas itibariyle malûmatı pek zayıf olduğu çin tertibatına dair sualler iradına hazırlanan mümeyyizlere, kimyaya pek ziyade merak ile bu babda malûmatını ta'mik etmiş olduğundan bahsetmiş, kimyanın bir tarihçesini yapmağı teklif etmiştir. Sözün gelişini bir defa dairei vukufuna ithal edince, zavallı adamlar, bunu âdeta bir âlim zannederek, sıfır yerine on verirler. Rıza Tevfik bu muvaffakiyetinin lezzetini hiç bir zaman unutmamıştır. Bütün geçmiş münakaşalarda, daima ve daima bu çevirme hareketini takip ettiği görülür. Bütün gayreti, bahisleri vukuf çerçevesine geçirmeğe sarfedilir. Onun polad kolları, dünya kadar dolu başını yüz sene müddetle dolaştıracak kadar kuvvetli bacakları vardır. Fakat, en kavi uzvu, dilidir. Onun dili, en mütehammil kimseleri deli eder. Bütün insanları iki kısma ayırmak fikrindedir: Dinleyenler ve söyleyenler. Söyleyenler asla dinlememeli, ve dinleyenler asla söylememelidir. Bir de arzu eder ki, söyleyenler kendi de dahil olduğu halde yalnız iki üç kişi olmalı, öbür kısım yalnız ve yalnız dinlemelidir. Meselâ «Mister Kip» in Osmanlı edebiyatı tarihini tamamlamak için buna müracaat ederler. Yolda size rastgelir, dostum günlerdenberi sizi arıyorum, der. Kemal bey hakkında yeni neslin nasıl düşündüğünü anlamak için fikrinizi bilmek isterim, bu tesadüf nimel'matlup... Fakat fikirlerinizi tanzim ve teşkil etmek zahmetinde bulunmayınız, o söyliyecek, siz dinleyeceksiniz, bir saat kadar Kemal beyi karşınızda tetkik ve tenkit eder. Bir kelime söylemenize bile fırsat bırakmamıştır. Ayrılırken sizden çok memnun olduğuna, sizi pek akıllı bulduğuna emin olunuz. Dinlemeği bilen bir adam nazarında en faydalı adamdır.

O her şey olmuştu, yalnız bir şey değildi: Mebus.. Şimdi mebus da oldu.

Başımı ellerimin arasına alarak hafif hafif iki yanıma sallana sallana düşünüyorum: Kimbilir, ah kimbilir.. Meclisi Mebusan bunun dilinden neler çekecek, kimbilir, reis kaç bin defa bunu sükûta dâvet edecek. Fakat bu susmıyacak, kimbilir, kimbilir, kaç mebus kulak hastalığına uğrayacak belki, ah bu en tehlikelisi, bütün mebuslar, istifalarını vererek, bütün kaçacaklar, ve bu kadar senedir, beklediğimiz Meclisi Mebusan, bu defa da bunun dilinin şerriyle dağılacak. Allahım sen bu korkulu rüyaya imkân husul verme.

Davul Mecmuası: 2/12/1908 **Hasad**

—o—

Filozof ve Şair: Rıza Tevfik

Filozof Rıza Tevfik hakkında, vefatı haberini duyunca ilk intibalarımı yazmıştım. O zaman onun yalnız Türk fikir tarihindeki mühim rolünü işaret ederek, edebiyat tarihindeki büyük hizmetini başkalarına bırakmıştım. Şimdi her ikisinden, biraz daha etraflı bahsetmek istiyorum.

Çocukluğumuzda felsefe deyince, Rıza Tevfik akla gelirdi. Medresenin devam ettirdiği kelâm geleneği henüz haşiyeciler ve şarihlerin elinden modern düşünce metodlarına geçememişti. Tasavvuf bir düşünce sistemi olarak değil; «tarikat adâbı» ve «seyr-ü sülûk» gibi anlaşılıyordu.

İzmirli İsmail Hakkı bir tarafa bırakılırsa, İslâm filozoflarından bahseden de yoktu. Garp felsefesi, memleketimizin yarım asırdır eşiğinde bulunduğu garp medeniyetine mahsus ve bize yabancı olan düşünce âlemi yalnız aralıklarından sızan ışıklarla zaman zaman küçük aydınlıklar veriyordu. Bunlar tesadüfi bir yarım tercüme veya adaptasyondan ileri gitmiyordu. Garp hayranlarının nakilleri sistemsiz ve yarım olmakla kalmıyor, aynı zamanda henüz modern düşünce metodlariyle meydana çıkarılmamış olan orta çağ İslâm düşüncesine de dirsek çevirmiş bulunuyordu. Bir yanda «Sıratı mustakim», «Sebilürreşad», «Ceridei ilmiye» ile skolastik düşünce devam ederken, öte yanda **İçtihad, Felsefe, Zekâ** gibi yeni dergilerle Abdullah Cevdet, Baha Tevfik ve arkadaşları garpcılığı kifayetsiz bir seviyede temsil ediyorlardı. Bununla beraber mühim olan nokta, her ikisi de ayrı ayrı kifayetsiz olan bu fikir cephelerinin birbirine karşı aldıkları düşmanca davranış idi. Vakıa Hoca Tahsin efendi, Şehbenderzade Ahmet Hilmi gibi iki dünyaya da zihinleri açık insanlar vardı. Fakat bunlarda temeli skolastik teşkil etmede devamdan geri kalmamıştı. İlk defa yalnız Rıza Tevfik geniş, mütebahhir bilgisile garp ve şark dünyalarını kuşatacak bir kudret gösterdi. Yetişme tarzı bakımından skolastikle alâkası olmadığı için garp düşüncesine çabuk nüfuz etmişti. Garp filozoflarını bizzat metinlerinden okuyan ve üzerlerinde düşünen, onları İslâm filozoflariyle karşılaştıran ilk defa o oldu. Babamın Tıbbiyeden sınıf arkadaşı idi. Aynı sınıftan **Bahaettin Şakir, doktor Nazım, Şerafettin Magmumi, İbrahim Tali'** ve **Hüseyinzade Ali** gibi ileri gelen ittihatcılar, bir sınıf önce de **Cenab Şehabettin** gibi devrin parlak şairleri, **Abdullah Cevdet** gibi garpçılığın ateşli bayraktarları yetişmişti. Sınıfın çalışkanları **Cevat Mazhar, Mehmet Ziya** (babam), **Dr. Ahmet** Abdülhamit devrinde ilk defa Almanya ve İngitereye tahsile gönderildikleri için politika ha-

yatına karışmadan ömürlerince mesleklerine bağlı kalmışlar, fakat sınıf arkadaşlariyle teması kaybetmemişlerdi. Bu yüzden sınıfın belli başlı ediblerini küçük yaşta tanıma imkânını buldum. Rıza Tevfik'i, birkaç defa babamın yanında gördüm.

İngilizlerin **Dickens** veya **O. Wilde** tarzında modern meddahlarına benzer bu görülmemiş tip üzerimde sihirli bir tesir bıraktı. Bir çok gençlerde olduğu gibi bende de felsefe merakının uyanmasına sebep oldu. Hüseyinzade'nin babamla daha sıkı görüşmesi, istifademin daha geniş olmasına sebep oluyordu. Fakat nedense o yaşlarda (1917-1918) felsefe merakım hararetlendiği halde **Rıza Tevfik**'ten fazla bu sakin, gösterişsiz ve içli adam beni kendisine daha çok bağladı. Gökalp'ın şöhreti, Rıza Tevfik'i gölgede bırakmağa başlamıştı. Bir zaman geldi ki bu ikisini âdeta sistemli ve sistemsiz düşüncenin örnekleri gibi görüyorduk. Zaten muhitimde Rıza Tevfik aleyhdarları da az değildi. Agâh Mazlum, Celâlettin Arif ondan dudak bükerek bahsederler; «Her şeyden anlar, fakat hiç bir şeyi bilmez.» derlerdi. Bu tenkidler muallim kürsülerine kadar sokuluyordu. Rıza'nın her telden çalan, avare bir düşünce heveskârı olduğu hakkında muhitte yayılan tenkidlerin üzerimde (belki bütün neslimin üzerinde) kuvvetli tesir bırakmamasına imkân yoktu.

Vakıa Rıza Tevfik'i hiç bir yazısında, hakkıyle kendi fikrini müdafaa eder görmek mümkün değildi. Garptan, şarktan, her şeyden bahseder, sonunda bir hükme bağlayamadan yazısını bitirirdi. Ulumu İçtimaiye ve İktisadiye dergisindeki bir yazısına «**Bacon'un şakird-i marifeti**» diye imza attığım hatırlıyorum. Fikirlerindeki vuzuhsuzluk, siyasi kanaatlerindeki istikrarsızlık, mizacının «binbir telden çalmaya» müsait avareliği, hilkatin ondan esirgemediği bir çok meziyetlerine rağmen, onun ciddi olmıyan bir fikir heveskârı olduğu kanaatinin yayılmasına sebep oluyordu. **1918** de Rıza Tevfik, siyasi ikbale kavuştuğu zaman, biz gençler Sultanahmet kahvelerinde gece yarılarına kadar fikir sohbetleri yaparken, Dergâh, Mihrab, Anadolu, Genç Yolcular'ı çıkarırken ona karşı fikrimiz şu idi: **Rıza Tevfik** büyük bir şairdir, fakat asla filozof değildir. Kendisine yakıştırdığı «filozof» mahlası olsa olsa bu kelimenin rindliği, kalenderliği, bir nevi şark hikmetini ifade eden avami mânasına tamamen uygundur. Fakat garplıların anladığı sistemli ve derin düşünce adamı mânasına değil. **Rıza Tevfik** devrinin en bilgili adamı olmasına rağmen, fikir hayatımızda garpla şarkı birbirine yaklaştıran ve garp felsefesinin problemlerini birinci elden tetkik eden ilk fikir adamı olmasına, felsefe lûgatımızın mühim bir kısmını ona borçlu bulunmamıza, liselerde, üniversitelerde hakikî ve seviyeli garp düşüncesini ilk defa okutmuş bulunmasına rağmen ve nihayet bizzat çoğumuzda felsefe

merakının uyanmasında başlıca âmil olmasına rağmen, ondan beklediğimiz neticeyi elde edememekten doğan bir nevi hayal sukutu halinde kendisine karşı hepimizde bir menfi hüküm teşekkül etmişti.

Bu hükmümüzde haklı mı idik?. Hayır!. Çünkü bizim Rıza Tevfik'ten beklediğimiz şeyi, onun gerçekleştirmesine içinde bulunduğumuz içtimai şartlar müsait değildi. Henüz siyasi dalâlete düşmemişti. Gençlerin kendisine karşı hürmeti ve sevgisi devam ediyordu. Darülfünundaki dersleri, tıpkı **«Rehberi İttihadı Osmani»** deki ilk dersleri gibi hıncahınç doluyordu. Hakkında şüpheci hükümlerin verilmeye başladığı bu devrede dahi kimse onun bilgisinin genişliğinden, felsefi meseleleri ihatadaki kudretinden şüphe etmiyordu.

Darülfünunda **Bergson**'u anlatıyor, onu eski metafizikçilerle, İslâmın büyük mistikleriyle mukayese ediyor, tercüme etmekte olduğu «Şuurun doğrudan doğruya verileri» nden en güzel parçaları sınıfta okuyordu. Kendisinden, felsefe tarihinde karşılaştığımız büyük filozoflardan birini beklemede ne kadar haksız olduğumuzu şimdi daha iyi anlıyoruz. O zamanın fikir seviyesine göre bu mukayeseli ve derin izah tarzı kâfi idi. Tıb tahsili üzerine dayanan geniş bir tebettü onun daima sağlam bir zeminde yürümesini temin ediyordu. Fakat harikulâde hafızasının yardımı olmasa bunlar yetmiyebilirdi: **Alliance**'da öğrendiği Fransızcaya sonra İngilizceyi, Arapça ve Farscayı kendi gayretiyle ilâve etmişti. O hakikaten felsefeyi müsbet bilgiler üzerine dayandıran, derin düşünce yolunu sevdirecek, onu skolastiğin cenderesinden, kuru ve anlayışsız mütercimlerin soğukluğundan kurtaracak yolu açan yegâne adamdı. Felsefe yolu onunla açılmıştı. Felsefe dili onunla kurulmaya başlamıştı. Felsefi terimlerin sıcaklığına ve harimine nüfuz onun sayesinde mümkün oldu. Kendisinin ayrı bir felsefesi olmamasının ne zararı vardı?. Bu kadar iş bir insana yetmez miydi? Evvelce bir yazımda dediğim gibi o bu hizmetleri ile İngiltereye romantik felsefeyi sokan şair - filozof ve edib «Coleridge» e benziyor. Bu hallerini garipseyenimiz çoktu. Ondan yalnız klasik hoca tipini bekleyenlerin hücumları, Rıza Tevfik'in yalnız kendine mahsus fikri olmayışından ileri gelmiyordu. Aynı zamanda şiirde, felsefi yazıda (nesirde), sohbette, felsefi meseleleri anlatış kudretinde onun kadar ruhlara sokulmasını bilmiyenlerin, onun gibi ihatası olmıyanların, güçlükle gizlenen kıskançlığından da doğuyordu. Rıza Tevfik'in «filozof» luğu son yarım asırlık fikir tarihimizde mühim bir dönüm noktasını, çok esaslı bir ihtiyacı temsil ediyordu.

O zamanlarda, skolastik medrese âlimleri veya onların fesli halefleri hüküm sürüyordu. Bunların karşısında garp fikrini gazete ve

edebiyat yolu ile yayan bir çığır açılmıştı (1). Bu çığırda henüz skolastikle savaşacak fikir olgunluğu yoktu. İkisi arasında asker, sivil veya sarıklılar arasından «İlm-i ruh», Mantık», «Hikmet-i tarih» vesaire ile uğraşanlar yetişmişse de, bunlar tercüme ve dar öğretim sınırlarını aşamayan, seslerini yükseltemeyen, bu yüzden de memleketin fikir hayatında tesiri zayıf kalmış didactique kımıldanışlardan ibaretti. Garpcılık bize daha esaslı olarak «içtimaî reform» düşüncesiyle giriyordu. Cemiyetin sarsılan bünyesine düzen vermek isteyenler garp ilminin ve felsefesinin köklerine kadar yükselecek yerde Fransız inkılâbının ideoloğlarına, «ilm-i içtima» veya içtimaiyat mensuplarına başvuruyorlardı. (2) Bu endişe ne kadar yerinde ve pratik olursa olsun, garbı anlamak için kâfi olduğu söylenemezdi.

İşte bu devirde, garp medeniyetinin köklerine nüfuz eden, bize yabancı bu büyük fikir dünyasına ufuklar açan insanlara ihtiyaç vardı. Öyle insanlara ki içinde bin yıldan fazla yaşadığımız İslâm medeniyetinin fikirleriyle de ülfetleri olsun, iki âlemi karşılaştırmaya, iki âlemin mânaları ve mefhumları arasında bağlantı kurmaya güçleri yetsin.. Asla alışkın olmadığımız yeni bir dünyanın düşünce nizamına girebilmek için kendi dünyamızın hazırlıklarından faydalanacak kudretleri olsun. Ancak böyle insanlarladır ki şarkın körükörüne mukallidliğinden olduğu kadar, garp önündeki budalaca hayranlıktan da kurtulmak mümkün olabilecek, yeni düşünce âlemlerine girerken muhtaç olduğumuz yeni dili kurma yoluna girilebilecekti. Vakıa bu işi başarmaya çalışanlar yetişti. Matematik ilimlerde Salih Zeki, edebiyatta (ve kısmen içtimaî ilimlerde) Ahmet Vefik Paşa, Abdullah Cevdet çığır açtılar. Felsefede aynı işi başarmak daha güçtü. Çünkü bu saha müsbet ilimlerin benimsenmesine, garp edebiyatının tanınmasını beklemeye mecburdu ki kendi mücerred ve yeni mefhumlarına zihinleri alıştırabilsin. İşte bu çığırı Rıza Tevfik açtı.

Meşrutiyet başında **Ahmet Şuayıp** ve **M. Cavit**'le beraber «Ulum-u İçtimaiye ve İktisadiye» dergisini çıkardı. Orada esaslı makaleler

---

(1) Servet-i Fünun'u çıkaran Edebiyat-ı Cedide mensupları edebi çığırlarına fikri bir temel bulabilmek için **Hyppolite Taine**'in sanat nazariyesinden faydalanıyorlardı. Bu ise **pozitivizm**'den geliyordu. Bundan dolayı bizde ilk **pozitivist**'ler felsefeciler değil, **edebiyatçılar** oldu.

(2) Bu hareketler Ulumu İçtimaiye ve İktisadiye dergisinde **Ahmet Şuayip**, ayrıca Fransada **Prens Sabahaddin**, daha sonra 1912 den itibaren **Ziya Gökalp** tarafından müdafaa edilen **Le Play**'ın **Durkheim**'in **«Cemiyet İlmi»** ve **«Sosyoloji»** lerine dayanıyordu.

neşretti. «Rehber-i İttihadı Osmani» deki dersleri, «Felsefe dersleri» adı altında 1914 de neşredildi. «Bilgi» mecmuasında felsefî yazılarına devam etti. Celâl Nuri'nin çıkardığı «Edebiyat-ı Umumiye» mecmuasında, Peyam-ı Sabah'da birçok yazıları çıktı. «Kamus-ı-felsefe» yi neşre başladı. Devrin başka felsefecileriyle birlikte «Istılahat-ı felsefiye lûgatçesi» ni hazırladı. Darülfünun konferans salonunda, millî talim ve terbiye cemiyetinde felsefe, estetik ve felsefe tarihine dair büyük bir heyecanla takip edilen umumî konferanslar verdi. Bu yıllarda Sèvres muahedesini imzalamaya gitmesi, Ferit Paşa kabinesinde vazife kabulü gençliğin sempatisini kaybetmesine sebep oldu. Derslerini günü gününe takip eden, sohbetinden ayrılmıyan en yakın talebeleri bile isyan ettiler. Darülfünundan ayrılması bu isyanın neticesinde oldu. Adı henüz 150 liklere karışmadan, önce gençlik hocalarını affetmediğini açıkça ifade etmişti.

Rıza Tevfik siyasi dalâletinin cezasını, 20 yıla yakın memleket dışında avare ve verimsiz bir hayat geçirerek çekti. Verimsiz diyorum, çünkü bu devrede onun bir şeyler yazmış, fikren ilerlemiş olduğunu tahmin ettiğimiz halde, 150 liklerin affı ile memlekete dönüşten sonra hiç bir şeyi görünmemesinden, bu devrenin tamamen verimsiz olduğu anlaşılıyor.

Kendisini, son yıllarda Kıbrıslı Şevket beyin evinde misafir kaldığı sırada ziyaret etmiştim. Talebesi olduğumu hatırlamadı. Eskisi gibi saatlerce tatlı tatlı konuştu. Hâlen, memleketi bıraktığı zamanki mevzularda dolaştığını gördüm. O sırada yeni bir estetik kitabı yazmak istediğinden bahsediyordu. 82 yaş bunun için biraz geç değil mi idi? Belki de hazırlıkları varsa mümkündü. Fakat üstadın bu sırada kitabını yazmak için başlıca kaynak olarak **Eugène Veron**'u göstermesi bizi hayal sukutuna uğrattı.

Şiirlerini «Serab-ı Ömrüm» da topladı. Bilmem bu kitaba girmeyenler de var mıdır? Bir çokları Rıza Tevfik'in şairliğini felsefeciliğinden üstün bulurlar. Bence böyle bir mukayese yerinde değildir. Fikir tarihimizdeki hizmeti üzerinde hâfi derecede durdum zannediyorum.

Şiir sahasına gelince : Orada Rıza Tevfik yeni bir şahsiyetle ve yeni bir devrin başlangıcı olarak görülmelidir. Aruz ve heceyi aynı derecede maharetle kullanması, güzel şiir yazması, şiirlerinin uzun bir devrede elden ele dolaşması edebiyatımızdaki hizmeti yanında ikinci derecede üstünde durulacak noktalardır. Samimîliği, tasannudan uzak sıcak ifadesiyle kalpleri büyüleyen Rıza Tevfik hiç bir zaman birinci sınıf bir şair olmadı. Fakat edebiyatımızın o gündenberi başlayan ve devam edecek olan yeni devrinin kapısını açtı. O zamana kadar hiç bir edebiyat cereyanının dikkat etmediği, üstünü küller örtmüş bir ateşi deştî: Halk edebiyatına nüfuz etti. Tekke ilâhi-

lerini, halk koşmalarını canlandırdı. Mehmet Emin beyin yapmak istediği yapma bir milli edebiyatı, hakiki, temelli, duyulmuş bir edebiyat haline getirdi. Eski cönknâmeleri asırlardır karıştıran olmamış, halk içinde daima yaşayan «koşma» ların sesi aydınların kulağına kadar asla yükselmemişken, ilk defa Rıza Tevfik'le, orada yedi asırdır yaşayan ve asla tazeliğini kaybettirmeyen bir âlem olduğunu öğrendik.

Şiirlerindeki sihir buradan geliyordu. İlk önce onun taklit edilmez bir harika gibi görülmesi de bu kaynağın meçhul kalmasından idi. Ondan sonra Rıza Tevfik'in mukallitleri yetişti. Kaynak meydana çıktı. Yeni nesiller artık doya doya oradan içmeğe başladı. Bugün edebiyatımız asıl mevzuunu ve daima taze kalan kendi özünü bulmuş; hattâ bu hamlede şimdiden Rıza Tevfik'i hayli aşanlar olmuştur. Fakat o her zaman yeni edebiyatı açan ilk insan, halkın sesini dinleyen ilk modern şair olarak kalacaktır.

25/9/1956 **Prof. Hilmi Ziya ÜLKEN**

★

Rıza Tevfik Filozof mudur ?

— **Rıza Tevfik,** denildiği gibi gerçekten **filozof mudur?.**

— Bizce değildir. Kendisi anlaşılan şairlik sıfatını pek küçük görmüş olacak ki bir vakitler yazılarını **«Filozof Rıza Tevfik»** diye imzalamıştır.

İşte onun filozofluğu buradan kalmadır. Bizde bir kere kulak bir şeye alıştı mı o tekrarlanıp durur. **Abdülhak Hâmid'in şair-i âzamlığı** gibi **Rıza Tevfik'in filozofluğu** da bizce bu çeşit bir alışkanlığın doğurduğu sıfatlardandır.

Bir adamın **filozof** sayılması için kendisine göre bir felsefe sistemine sahip olması lâzımdır. **Rıza Tevfik'in** ciddiye alınabilecek bir felsefi eserini bilmiyoruz. **VARLIK: 1/Şubat/1954, Sayı: 403**

Görüşler - Düşünceler :

FEYLESOF

Haklı veya haksız feylesof lâkabının bizim nesilde onun kadar kimseye yakıştığını bilmiyorum. Şair, edib, nâşir, içtimaiyatçı, mütefennin, âlim, hoca lâkablarını ihraz etmiş bir hayli insan tanırdık. Bu lâkablarının başına veyahut sonuna bir de sıfat ilâve olunur ve ondan sonra adları zikredilirdi, Feylesof **Rıza Tevfik**'in ismi sadece **Feylesof** idi; yakın âşinaları ona doktor diye hitab ederlerdi. Hangi lâkabından en çok hoşlandığını kestiremedim.

Tevfik Fikret'in onun için,

«Hep o felsefe hülyaları meyanında,
Hayatının kalacaktır yegâne mahasalı
Hayal ve his ile mali güzide bir gazeli.»

dediğindenberi kendisinden yalnız şair diye bahsedilmesinden pek hoşlanmazdı. Ne vakit kendisine bu mısraları okusam gür saçlarını parmakları ile tarıyarak güzel başını arkaya iter, gülümsiyen sesiyle **«Öyle değil, öyle değil, başka şeyler de kalacak»** derdi. Rıza Tevfik'in okuduğu mekteplerde çalışkan bir talebe olmadığını bilmiyen yoktur. Anadolunun son günlerde öğrendiğim, **«talebenin tenbeli destancı olur, rençberin tenbeli bostancı olur»** sözünü gençliğimde bilmiş olsaydım onun hal ve şanına pek uygun olduğunu söyler ve onu kızdırır - hayır onu kızdırmak güçtü - kızdırır değil, güldürürdüm. Her halde ondan şiirinden başka şeyler de kaldığını hep biliriz. Fakat galiba onun en kuvvetli tarafı şiiri olacak ki şimdiye kadar **Rıza Tevfik**'in hep o cephesinden bahsettiler. Rıza Tevfikin bu memlekette umumi felsefe malûmatı, bilhassa garp felsefesiyle şark tasavvufu karşılaştırmak hususunda gayretleri olduğunu inkâr edenlerden değilim.

İlmi usule uygun olsun olmasın **«Felsefe Kamusu»** adiyle yazmağa başladığı eser, her vakit faydalı bir kitaptır. Ne yazık ki hâdisat, bilhassa siyasi hâdisat onun bu sâyini durdurdu. Felsefede böyle eserler baş kitaplar değildir. Fakat insanlara güç mevzuları kolay, temiz bir dil ile okutacak tarzda yazılmış oldukları için felsefecileri tatmin etmese bile felsefi düşünüşe, felsefi eserler okumak istiyenlere rehberlik kıymetleri vardır. Meselâ Amerikada **Will Durant** isminde bir doktorun yazdığı **Felsefenin Hikâyesi** adlı eser de

kıymeti itibariyle âdi bir avamlılaştırma eserinden başka bir şey değil iken bir kaç yüz bin nüsha satmış ve bir kaç dile ve bu arada Türkçeye de tercüme edilmiştir (1).

Rıza Tevfik'in türlü türlü bilgileri vardı: Dil, felsefe, ilim, spor, musiki, ahçılık sanatı. Bunların hepsinin üzerine konuşmayı severdi. O, **Victor Hugo**'nun Baronu (galiba **Baron Eskstein** olacak) gibi meselâ kendisine dilden bahsedilince sözü kimyaya çevirerek hazır bulunanların bilmedikleri malûmat ile veyahut fizikten bahsolunan mecliste sözü hukuka nakle çalışarak dinliyenlerin anlamadıklarını zannettiği o bahiste parlamağa çalışanlardan değildi. Okuduğu bahislerde konuşur ve fakat arada istitrad yaparak asıl meseleden uzaklaşırdı. Hüner onu asıl meselenin üzerinde tutmakta idi. Ne yazık ki eski tâbirle «tehacüm-i efkâr» dediğimiz muhtelif fikirlerin hep birden hücum ve tasallûtuna karşı nefsini müdafaa edemezdi.

Bundan on beş sene kadar evvel onu **Paris**'te tekrar gördüğüm zaman yeni fizik malûmatına merak sarıp İngiliz feylesof ve âlimlerinin bu yeni fiziğin din ve felsefe ile münasebatı hakkındaki fikirlerini pekâlâ takip etmiş olduğunu gördüm. Hâdisat içinde üzülmüş ihtiyar yaşta bir insanın böyle en yeni fikri inkişafları takip etmesi oldukça bir hünerdi. Velhasıl geçen ay bu senenin ilk karlı gününde toprağa düşen **Rıza Tevfik**'in ölümünü duyduğumuz zaman doktor **Tevfik Remzi** fevrî bir eda ile **«o koca çınar nasıl devrildi»** dedi; hakikaten o bir çınardı. Yazıları ve konuşmaları ile gölgesinden insanları faydalandırmış bir çınardı. Fakat son gurbet senelerinde onun aziz dostu **Tevfik Fikret**'in Topkapıda gördüğü **«kaygusuz serpilmiş ve yüksek çınar»** gibi bağrı ateşlerle yanmış, içini kurtlar kemirmişti. Bu kurtların en mühimmini o **«Şerabı Ömrüm»** deki **Kasidei Kadriyye**'de şöyle tavsif ediyor:

«Uyup şeytana i'raz eyledin Misak-ı Milliden».

İşte bu suretle kendisinin içtihadi dediği hatasını itiraf etmiş oluyor. Hatasını itiraf etmek ve ondan sonra halkın arasına karışmak her halde hatasını gizlemeğe uğraşarak saf ve msum insanların arasına siftinerek girmekten bin kat daha ahlâki değil midir?

Tam 44 sene evvel Tıbbiyede iken hürmet ve muhabbetle dersidinleyip bir şeyler öğrendiğimiz yalnız üç hocanın başında gelen

---

(1) Bu kitap için Amerikanın baş filozoflarından John Dewey'in «tam mânasiyle âlimane, son derece faydalı» dediğini geçen gün yeni çıkan «Kitaplar» adlı bibliyografya mecmuasında okuyunca bizim baş filozoflarımızın «Felsefe Kamusu» ve «Felsefe Dersleri» için ne diyeceklerini düşündüm.

teşrih hocamız **Mazhar Paşa** merhum günün birinde yanında uzun boylu, uzun saçlı, gayet şık giyinmiş, o vaktin Fransız biçimi narin potinleri yerine kaba, ağır ve sağlam iskarpinlerden tutunuz da boynundaki boyunbağma kadar hepsi dikkatle seçilmiş, güçlü, kuvvetli ve eli kitaplı bir zat ile derse girdi. «**Mazhar Paşa bize: «Doktor Rıza Tevfik Bey bize muavenet edecek, o teşrihten başka şeyler de bilir, Kendisinden istifade etmeğe bakınız»** dedi. İşte o dakikada gördüğüm ve bir kaç ders sonra kaybedip nihayet seneler geçtikten sonra tanıdığım dedim ama ben onunla karşı karşıya gelip konuşmadan evvel evine misafir olmuştum. Bir gün **Cavid** merhumla **Büyükada'ya** gittik. Son vapuru kaçırdık, o bana «haydi **Rıza Tevfik'e** gidelim, orada yatarız; hem de konuşuruz» dedi. Ben «Rıza Tevfik Beyi tanımıyorum» dedim ise de «Feylesofu herkes tanır, göreceksin çok memnun olacak» dedi ve oraya gittik ama kendisi o akşam galiba bizim gibi Köprüde son vapuru kaçırmış olacak, evine gelmemişti. Bizi evdekiler misafir ettiler. Sonra bu misafiretin teşekkürünü ifa için onu ararken bir gün Rumelihisarında **Tevfik Fikret** Beyin yalısından çıkarken gördüm ve kendisinin giyabında evine misafir olacak kadar teklifsiz dostu olduğumu söyleyince çok sevindi; hakikaten o andan itibaren teklifsiz dost olduk.

Siyasette onun ayrıldığı dostlarının kampında kaldığım halde bizim dostluğumuz bâki idi. Herkes Feylesofa hiddet ettikçe ben gülerdim; çünkü bilirdim ki **Rıza Tevfik** siyasette garez ve husumetle kasden fenalık edecek insanlardan değildi. Arada bir, türlü sebeplerle bilhassa müfrit İttihatçıların zoriyle başmın döndüğü olmamış değildi. İttihat ve Terakki hükûmeti düşüp de **Balkan Harbi** sırasında **Kâmil Paşa** hükûmeti bizleri Bekirağa bölüğüne sevkettiği günlerde idi; bir gün hapishane koridorunda **Abdullah Cevdet** Beyle dolaşıp onun İttihatçı olmadığı halde neden hapsedildiği muammasını çözmeğe uğraşırken karşıdan doktor Rıza çıkageldi. **Abdullah Cevdet** Beye «işte doktora derdinizi soralım» dedim; konuşuyorduk. Bizimle beraber Tıb Fakültesi talebesinden bir genç de hapsedilmişti. O da yanımıza sokuldu ve doktor Rıza Tevfik'e «Efendim siz gençliği sever ve himaye edersiniz, benim bir kabahatim yok beni buraya tıktılar» diyecek oldu. **Feylesof** ağzını açtı **«gençlik, gençlik, o gençlik Gümülcünede benim başımı yardı»** diye tutturdu. Fakat bir iki gün sonra o genç hapishane arkadaşımız tahliye edildi.

O ne sıhhatli bir vücude malik idi. Bir dosta misafir olup aynı odada yattığımız zaman benden en çok şikâyeti o zamanlar mütemadiyen devam eden öksürüğüm idi. Buna ilâç olarak bana kendisinin nefis ipek boyun atkılarından birini bir berat yazarak hediye etmişti. Beratın dili tam eski beratlara nazire, fakat mânası çok mizahi idi; ne yazık ki kaybetmişim.

İlk Meclisi Mebusanda bir gün kürsüde serbest fikre dair bir iki söz söylemesi üzerine hocalar **«küfürdür»** diye ayağa kalkınca, kürsüden inip onlara doğru yürüyerek **«dışarı çıkın da size küfür olmadığını anlatayım»** diyince bu pehlivan yapılı ve demir bazulu adamın kendilerini dışarı çağırmasından ürkmüşler ve içlerinden biri **«evlâdım biz senin imân-ı kâmil ile âhirete gitmeni isteriz yoksa başka bir fikrimiz yoktur»** diyince **Rıza Tevfik** derhal yumuşamış ve gülmüştü. Hakikatte gurbetten döndükten sonra onun imanı kâmile doğru yürüdüğünü hissetmek pek kolaydı. Kimbilir belki de hedefine vasıl olmuştur. Ruhun geçirdiği safhaları en yakın dostlar değil bazan insanın kendisi bile apaçık bilemez.

Velhasıl **Rıza Tevfik**, bir garb memleketinde muntazam bir tahsil devresi geçirmiş olsaydı orijinal bir feylesof olmasa bile beşeri malûmatı bir sıraya koyabilen felsefeci bir âlim olurdu. Halbuki o çok, pek çok şeyler bilmekle beraber beşeri malûmatın ancak karışık bir görüşü (**syncrétisme**) derecesine vasıl olmuştu. İkinci derece olan tahlile eriştiği yerler yok değildi. Fakat orijinal fikirleri terkib ve ibdâ etmek derecesine varamamıştı. Yetiştiği muhit itibariyle de o dereceye varamazdı. O derecedeki mütefekkirlerimizi onun zamanına nazaran çok ileri olan şimdiki muhitin yetiştirmesini beklerken feylesofun, bir aydanberi beyaz ve temiz karların örttüğü kabri üzerine sıcak rahmet nurları inmesini diliyorum.

Cumhuriyet : 11/2/1950 **Dr. A. Adnan ADIVAR**

★

Felsefe ve Şiir

Pek sevgili dostum Dr. Adnan'a yazılmış bir mektuptan :

Felsefe, pek tabiî ve pek ciddî bir endişeden doğmuştur: Hayat ve memat meseleleriyle daima bikarar ve ekseriya bizar olan akl-ı beşerin eser-i cehdidir.

Herkes zihnî faraziyeler tertip etmekle meşguldür; teşebbüsünde muvaffakıyet, o faraziyelerin nefsülemre makruniyeti ile mütenasiptir.

Feylesofun herkesten bir farkı varsa o da nazariyesinin daha ahenktar, daha mâkûl ve hele cihanşümûl olmasıdır. İhtiyacat-ı âdiye takazasının eremiyeceği bir tabaka-i fikriyeye çıkıp ta oradan - engin bir nazarla - âlemi ihata eden bir adam, kâinatı kendi vicdaniyle hemahenk görebilir. En ulvi mânasiyle (Şiir) budur işte!... Mecmua-i kâinatın vicdanımıza göre suretpeziri tecelli olarak bir mâna kesbettiğini anlamak, ve aynı zamanda, hayatı sermedi-i

âlemde bizim dahi -bir cüzü olarak- dahil bulunduğumuzu bilmek, küçüklüğümüzle beraber haysiyet-i mâneviyemizin büyüklüğünü gösterir. Bu neş'ei irfan öyle bir zevki ulvidir ki, onun eseri ilhamı olan imanı kudsi, bizi her türlü mahrumiyetler içinde bahtiyar edebilir.

Hak ve hakikati müdafaa uğrunda dahi bir cesareti necibe verir, son derecede fedakâr edebilir. Lâkin felsefenin - mebdei olan endişe ile - alâkası kalmazsa böyle bir iman ilham edebilmesi mümkün değildir.

O vakit, ya salon eğlencesi olur; yahut câli meseleler üzerine boş lâflar etmek hünerinden ibaret kalır ki (**Skolâstik**) budur. Doğru felsefe o da değildir, bu da değil...

Haziran : 1917 **RIZA TEVFİK**

★

FEYLESOF RIZA'NIN MADDÎ VARLIĞI

Feylesof Rıza uzun boylu, geniş omuzlu, güçlü kuvvetli, çok gösterişli ve güzel denilebilecek bir insandı. Rönesans heykeltraşının **Musa** adlı heykelini andırırdı. Uzun, pos bıyıkları, daha sonra gür, uzun sakalıyla gözü alırdı. Ağır, denli yürür, incerek sesiyle konuşurdu.

FEYLESOF RIZA'NIN RUHÎ VARLIĞI

Çeşitli bilgi ve folklor zenginliği, saraka ve horata yapmak, yetkisi ile hemen göze çarpardı. Alçak gönüllü görünmekle birlikte çok gururlu, alıngan, bağışlamaz bir insandı. Bu sayrık benciliği onu adına leke sürecek kadar kötü politikacılığa sürüklemiştir.

FEYLESOF RIZA'NIN SOHBETLERİ

Rahmetlinin en kuvvetli yanı konuşma içindeki becerikliliği idi. Rıza Tevfik hatip değildi. Ancak Fransızların **boncauseur** dedikleri hoş sohbet bir insandı. Kelimeleri çok iyi telâffuz eder, çok kolay anlaşılır şekilde, sözlerini noktalar gibi söyler, çok tatlı konuşurdu. Her seviyeye hitap eder ve herkes yönünden tadla dinlenirdi.

BALTACIOĞLU

—o—

Tenkit ve Edebiyat

Filozof Rıza Tevfik

Filozofun eserleri - Şiir meraklıları arasında - daima elden ele, dilden dile dolaşan, aşk büyüsü gibi her engeli aşan, nihayet gönüller diyarına ulaşan bir sırdır.

Bu devre erişebilen, ileride yeni yetişecek olan taze nesillerin, filozofu ve onun doğup yaşadığı zemin ve zamanı daha etraflıca tanımasına hizmet için ona dair biraz konuşmak kıvılcımlı kül halindeki hatıraları azıcık eşip deşmek faydalı olur sanırım.

Filozof **Rıza Tevfik**, Türk edebiyatının mühim bir unsurudur. Mühim dedim; evet cidden mühim. Çünkü onu sevip övmek de, yerip berbad etmek de tehlikeli. Birinde umumî hissiyatı gücendirmek, ötekinde san'at zevkini incitmek ihtimali var. Fakat.. kulbunu tutup yolunu bulup kurcalıyabilirsek en müthiş bir bombayı bile - hiç korkmadan - hem açar dağıtırız, hem toplar bağlarız.

Ben **Rıza Tevfik**'in san'atkâr şahsiyetini (**Hazinei Fünun**) dan tanımağa başladım. Benim doğduğum yıllarda çıkan bu edebî mecmuanın iki büyük cild kolleksiyonu babamın kütüphanesinde vardı. Daha on üç yaşımda iken, aruz veznile şiir yazmakta, beni imtihan eden babam, bana verdiği şiir temrinleri arasında o iki koca cildi de önüme sermişti.

Sonradan öğreniyorum ki.. o zamanlar âdetmiş; şiir heveslileri, böyle gazete ve mecmualarda bir acemi talimi görürlermiş. Bazı üstadlar da onlara âdeta talim çavuşluğu edermiş. Bunu ilk önce Şinasi yapayım demiş. Fakat işi siyasete karıştırdığı için söktüremeyip. **Ebüzziya Tevfik**; daha oturaklı, daha sebatlı bir yol tutmuş. Türkiyede gazetecilik ve muharrirlik mesleğinin en sürekli piri olan **Ahmet Mithat** efendi ise, (**Tercümanı Hakikat**) gazetesinde bu gidişe daha kuvvetli bir cereyan vermiş, bir talimgâh kumandanı sıfat ve salâhiyeti ile de damadı Muallim Naciyi iş başına geçirmiş. Biz buna, Türkiyede ilk edebiyat fakültesinin başı bozuk (gayri resmî) teşekkülüdür, diyebiliriz.

Istılâhatı edebiye mürettibi **Muallim Naci** ile, talimi edebiyat muharriri Recaizade Ekrem.. O devrin iki büyük edebiyat profesörü. Biri (Tercümanı Hakikat) de, diğeri Mülkiye mektebinde kürsü kurmuş, çalışıyor. Aralarında - Edebiyat kültürü ve şairlik kudreti itibariyle - zıd farklar yok. Biribirlerine nazireler yazarak, cemileler

yaparak müvazi yürüyen bu iki profesörün arasına sonradan meslektaşlık rekabeti giriyor. Biribirlerine zemzemeler, demdemelerle atıp tutmıya başlıyorlar. Bu sinir kavgası, iki tarafın aşağı mahalle çocukları ile yukarı mahalle çocukları arasındaki gibi, grup halinde insafsız bir taş düellosu başlıyor. Muallim Naci'nin vefatı üzerine meydan muharebesi duruyor. Fakat iki taraf arasında bir sulh akdedilmiş değildir.

İşte o mücadele devrini takip eden senelerdedir ki demin bahsettiğim (**Hazinei Fünun**) ile (**Mektep**) gibi bazı mecmualar, edebî istidadla doğan Türk çocuklarına staj gösteriyormuş. **Rıza Tevfik** de bu Hazinei Fünun stajına samimî bir tevazula intisab etmek istiyor. Tegazzül diye verdiği eserin edebî kıymeti görülünce kendisine çırak değil, baş kalfa muamelesi yapılıyor.

Bu mecmuada Rıza Tevfik ile Tevfik Fikret'in - nazım şekilleri itibariyle - yeni tip bazı küçük parçaları çıkmaya başlıyor. Bu yeni yolu açan **Muallim Naci** ile **Recaizade Ekrem**'di. Onların zamanına kadar Osmanlı şairlerinin divanlarındaki eserlerin hepsi Arap ve Acem aruzunun muayyen bir kaç formülüne göre yazılmış mahdut kıyafetlere münhasırdı. Fakat bu iki profesör biraz da garp modellerine uymaya başlamışlardı. Yeni tip dediğim şiirlerin en temiz nümunelerini **Hâmid, Rıza Tevfik** ve **Tevfik Fikret**'ten sonra **Cenab** vücude getirmiştir.

(**Hazinei Fünun**) kolleksiyonunda manzum olarak bir (**filozof ile şair**) konuşması vardır. Biraz da Karagöz perdesindeki hayallerin yalancıktan münakaşasına benziyen bu müşaarada filozof rolüne çıkan **Rıza Tevfik**, şair rolünü yapan da **Tevfik Fikret** imiş. Fakat filozof, daha üstün bir şiir silâhı kullanarak şairi yenmiş, yerlere sermişti. Şe'niyete (realiteye) dayanan filozof, hayale tutunan şair ile,

Sinek kadar uçamaz şairanı bi peru bal,
Balon süvari hayal olsa da.. bu emri muhal!

diye gerçekten alay etmişti.

Rıza Tevfik, bu galebesinden dolayı şımarmamıştır. Bu âlicenabliği; galiba **Tevfik Fikret** hakkında, kendisinin şakirdi imiş gibi, sahabet ve şefkat hislerile dolu olmasındandır.

Gariptir ki o manzum münakaşa, bu iki samimî dost üstünde - bütün ömürlerince - çok kuvvetli tesirler icra etmiştir. Görüyoruz: Şairliği tezyif eden filozof, kendi şairliğine asla mağrur olmuyor. Şiir melânkolisine musab olmakla tezyif ve terzile tutulan Fikret de bütün eserlerini göğüsdeki gönül kaynağından ziyade, kafa

tasındaki mantık meşimesinden doğurmaya çalışıyor. Hep realist olmıya uğraşıyor.

Ben, Hazinei Fünunda şiir temrinleriyle uğraşırken hürriyet ilân olundu. Şaire şiir silâhiyle galebe çaldığından dolayı kahramanlığına hayran kaldığım filozofu, meşrutiyetin galeyanlı sahnesinde baş artist görmeğe başladık. Birçok diller bildiği, ilim ve hünerde eşsiz bulunduğu dillerde dolaşmaya başladı. Hürriyetin bu hezarı fen hatibi, davet edildiği lâf ziyafetlerine yetişemez olmuştu. Filozof, cerbezei taarruzu ile o kadar nüfuz kazanmıştı ki kendisi, âdeta şifahî bir şikâyet mercii sayılıyordu. O çılgın nümayiş alaylarına başka bir görüş zaviyesinden bakan **Akif**; **(dilli düdük)**, **(zilli köçek)** diye tavsif ettiği **filozofun** sokak konferançılığını anlatan köse imamın dili ile:

«Halt etme sofu!
Gördüğün fesli, senin milletinin filozofu.
Bu ve emsali dehalar tutuyor memleketi;
Sen bu şenlikleri gördünse kimin marifeti?»

diye istihza ediyor.

Bu derece şımartılan, her vadide ağız açmağa salâhiyetli farzedilen filozof, sahnenin asıl sahibi olan İttihat ve Terakkinin temposu haricinde de zıplamaya başlamış olmalı ki ara sıra (cemiyetin mubassırlığını yapan) polisler onu karakola götürüp izinsiz cezası çektiriyorlardı.

Filozofun edebî şahsiyetini mütalâa ederken, o müfredatlı tafsilâtı pek uzun sürecek olan siyasî safahattan bahsetmeyi lüzumsuz saymıyalım. Filozofun ruhî hüviyetini hakkile tebarüz ettirmek için, onun edebiyat haricindeki hayatını - şöyle kuşbakışı - görmeye lüzum vardır. Biz o halleri vaktile umumî galeyan içinde pek ayırd edemiyormuşuz. Fakat hatıralarımızın havuzu şimdi durulup süzüldüğü için açıkça sezip seçiyoruz ki filozof, hemen hemen Neyzen Tevfik kadar, anadan doğma bir vecd ile san'at deryasında çalkanan bir şairmiş. Şark ruhiyatının felsefesi sayılan tasavvufda bu kabil insanlara meczub derler. İbadetsiz, bir kestirme yoldan, evliyalık mertebesine ulaşmış sayılan bu meczublar; her türlü teklif ve tavzifden âzade tutulurlar. Böyle ruhunu zevki mutlakın cezbesine kaptıranlar, mesuliyetten bizatihi masun addedilirler.

Neyzen Tevfik'in san'atkâr ruhu, sistematik çalışan bir saz heyetine uyarak fasla iştirâk edebilir mi? Her nefesinde bütün fezayi bedayii yutmak veya üflemek gibi hissiyat ihtilâçları içinde yaşıyan bir mahlûk, san'at metodlarının çivilediği dar bir çekmeceye, ruhunun namütenahî ilham kumaşını dürüp bükerek tıkabilir mi hiç!

Rıza Tevfik de tıpkı böyle. O, daima şiir sarhoşu. Kâh kendini

kadiri mutlak sayar yükselir, kâh zebuni muhakkak görür eğilir... Tâ çocukluğundan beri kabına sığmıyan kararsız cezir ve medler geçirdiğini kendi anlatır:

— Bir çok mektebe girdim çıktım, hiç birini bitirmeğe muvaffak olamadım. Nihayet Tophane Müşiri Zeki Paşanın iltimasiyle Tıbbiyeden bir diploma alabildim.

Onda hiç büyümiyen bir çocuk sadeliği var. Bir vakitler eline bir kıyafetname geçirmiş. Tercüme edip bilmem hangi gazetede neşrediyordu. Kaşı şöyle olanın tabiatı böyledir! Burnu bu biçimde olan insanın mizacı şudur! Diye güya yepyeni bir ilmin işaretlerini, beşaretlerini verip dururken sıra kulağa gelince; bakmış ki elindeki kitapta (kulak yumuşağı yanağına yapışık olan kimselerin hırsız olduğu) yazılı. Yoklamış kendi kulakları yapışık, fakat hırsız değil. Derhal bastı feryadı: İşte bu ilmin yalan olduğu bundan belli! Ben ömrümde bir yumurta bile çalmış adam değilim!..

Çok yazık olmuş ki.. O meczub şairi, İttihatçılar içtimaî şeriat taassubu ile tedib ve tekfire kalkışmışlar. Onu, hal ve hüviyetine bakarak, tekâlifden muaf tutamamışlar. Gördüğü huşunetten gücenen filozof da, İttihatçıların siyasî hasmı olan itilâfçıların iltifatına mazhar olmuş, o yakaya geçmiştir. Ekmeğini o kapıdan aramaya mecbur olmuştur. Camiden kovduğumuz kimseye niçin kiliseye gittin! diye kızmak reva mı idi?

O, kendini aç bırakan İttihatçıların teşkilâtından hariçte kalışında acı bir sitemle kendini avutmaya çalışıyor:

Esirci değilim, esir değilim
Sizin kumpanyada müdür değilim
Üç tuğlu beş tuğlu vezir değilim
Başımda sorguç yok, fakat başım var

Şu açık alnımda kara istemem
İzzeti nefsimde yara istemem
Zahmete mukabil para istemem
Evimde yiyecek bulgur aşım var.

Bu noktada çok insaflı olmak gerekir. Açlık sofuluğu bozar derler, çok doğrudur. Yeisle küfüre düşenin gözleri dumanlanınca, sendeleyip gezerken, üstüne basmamak için artık mukaddesatı da seçemez olur. Evet filozof, yanması mukadder bir eve girmişti. Yandı, kül oldu. Filozof, batması muhakkak bir gemiye binmişti. Akıbet battı, helâk oldu. Tanrım hiç kimseyi böyle şaşırtmasın, bu kadar kötü bahtlı etmesin.

Filozof Rıza Tevfik:

Zekâdan hiç nasibim yok, faziletten de mahrumum
Fakat bir itikadım var ki ben bir hayır için doğdum.

Diyerek kendinin bir hayır unsuru olduğuna, şerre vasıta olamıyacağına inanmış. Varsın olsun. Fakat... Atatürk sağlığında bizzat onu affetmiş bulunuyor. Filozofun nedametle akıttığı gözyaşlarından biriken ateş deryası içindeki yıllarca yanıp kavrulma azabını kâfi görüyor. Alicenab Atamızın insaf ve mürüvvetine tâbi ve varis bir Cumhuriyet çocuğu olduğum içindir ki filozofu siyasi ayıplarından dolayı takbih ve tel'ine dilim varmıyor artık. Onu belki hâlâ sevemiyorum. Lâkin o serbaz şairin şiir mahsullerine karşı - her san'at âşıkı gibi - takdir ve hürmete nefsimi mecbur görüyorum.

O şair, Türk çocuklarına diyor ki:

Bu halleri vicdanında duyan hiç unutamaz
Birbirinden şair ile şiiri ayrı tutamaz.
O şiirler bütün (ben) im, onlar öz hayatımdır,
Ruhumun cilveleridir, kendi hissiyatımdır.
Pervaneler nuru aşkına tutuşur ateşe,
Nura âşık olan kimse tükürür mü güneşe?
Nurun membaı güneştir; o olmasa nur olmaz,
Hayat olmaz, neşe olmaz, ufuklar mahmur olmaz.

* * *

Bende şiire kabiliyet hakdan bir mevhibeydi,
Onun şartı tekâmülü; bu acı tecrübeydi.
Yâd ellerde sizden aldım ilhamatı ezayı
Derdli bir şair ettiniz siz filozof Rızayı
Bugünkü maneviyatım eskisinden yüksektir,
Her figanım bir bestedir, şiirim dinlenecektir.
Vicdanımı inletmekte şimdi daha mahirim,
Daha büyük filozofum, daha içli şairim.

★

İsmail Habip, filozof için parçalı bohça demişti. Ama her parçası nadide kumaşlardan birer kırpıntı.. Bu teşbihi belki filozof bile - kendi rengârenk mizacı için - hoş bir tevcih saymıştır.

Çünkü onun mesleğinde (her renge boyanmış nakkaştan olmak) gayei kemaldir.

Eğer nefsi için bu mazhariyeti temin edebildiğine kendi de inanırsa (Ne mutlu bana!.) diye sevinir bile.. Hakikat... O teşbihi şöyle bütünlemek münasip olur: O, kıymık kıymık nâdir kumaşların altında muşamba gibi sağlam, su sızmaz ve yel geçmez yekpare bir astar vardır: Şairlik..

Filozofun şairliği şüphe kaldırmaz bir hakikattır. Onun eserleri içinde Türk edebiyatının her vadisinde, her çeşidin en mükemmel örneklerini bulabiliriz; **Fuzuli** gibi mest, **Yunus** gibi berrak, **Şeyh Ga-**

lip gibi içlek (mâverâî), **Seyranî** gibi sistemli, **Zihnî** gibi halkçı, **Emrah** gibi lirik, **Hâmid** gibi müstağrak, **Cenab** gibi nükteli, **Nazif** gibi kükrek, **Faik Âli** gibi hâreli, **Âkif** gibi şefkatli, **Hüseyin Siret** gibi samimî, hattâ **Refik Halid** gibi iğneli....

Bu kadar engin bir hissiyat içinde coşup kaynayan ve nihayet gurbet cehenneminde eriyip akan o bedbaht şaire yalnız acımak, ona kuru bir mürüvvet sadakası vermekten ibaret kalır.

Halbuki san'at dünyasının hassas kadirşinaslığı daha cömert olmak gerektir. Çocuklarımızın ruhunu edebî duygularla mayalamak için neye filozofun şiirlerinden örnekler alıp mektep kitaplarına koymuşuz? Kendini bile:

«Nasıl nasıl şiirlerim ecdadımın yurdunda
Hâlâ seviliyor, hâlâ okunuyor öyle mi?
Hicranımı bestelerken ben şimdi
Kısık sesim gönüllere dokunuyor öyle mi?..»

diye niçin hayretlere düşürmüşüz? Niçin mi... Onun gönüllere sokulup sinen ılık ahengi hepimizi büyülemiş de onun için... İşte san'at zevkinin hududsuz sahai takdiri!..

Yeni Sabah : 1940 **Ruhi Naci SAĞDIÇ**

★

NEŞREDİLMEMİŞ BİR ŞİİRİNDEN :

Üstad **Rıza Tevfik**'in neşredilmemiş bir şiirinden, filozofik bir istiğrakı ifade eden bazı mısralar :

Rüyâ mı neydi? bilmiyorum! Ben geçen gece,
Bir dağ başında kendimi buldum. Cihan samût
Müthiş fakat güzeldi. Henüz subh-ı kâzıbın
Rengin ve pürfüsün idi âfaka cilvesi:
Mûciz tezahürat ile nirenk-i reng-ü nur
Tanzim ederdi manzaranın şi'r-i safını,
Bazan uzakta — bazi-i elvan-u sayeden —
Sûretpezir olurdu büyük âteşin, acîb,
Parlak şükûfeler.

Padişah ve Rıza Tevfik

Filozof **Rıza Tevfik** merhumu tanıdığım gazeteciler ve yazarlar arasında pek orijinal bir sima olarak takdim ediyorum. Çünkü rahmetli hem gazeteci, hem yazar, hem politikacı, hem devlet adamı, hem deryadil bir derviş, hem pek mühim bir dil mütehassısı, hem de alabildiğine derin bir filozoftu. Bu itibarla bu engin deryayı bir tek sohbete sıkıştırmak pek mümkün olamıyacak...

Kendisini Meşrutiyetin ilânı üzerine üstad **Selim Sırrı Tarcan**'la birlikte at üstünde bulmuş, Tepebaşı bahçesinde bir masa üzerine çıkmış bir halde halka siyasî nutuklar verirken görmüştüm. Ben o sıralarda vâkıa henüz bir mektep talebesi idim; bıyıklarım bile adamakıllı terlememişti. İstibdattan yeni kurtulmuş olduğumuz için de üstadın «Hürriyet, Adalet, Musavat, Uhuvvet» nazariyelerinden pek birşey anlayamıyan o devrin çocukları gibi, ben de bu atlet vücutlu, gür sesin pervasız hareketli hatibin nutuklarının zevkine pek varamamıştım. Amma daha Sultan Hamit tahtında, etrafındaki bendegânı ile hafiyeler de ayakta iken rahmetlinin istibdada atıp tutmasından pek cesur bir vatanperver olduğu neticesine varmıştım.

Yıllar geçtikten sonra filozofu daha yakından tanımak fırsatına kavuştum. Hele Mütarekeden sonra Maarif Nazırı olduğu vakit kendisiyle «Tevhidi Efkâr» adına bir mülâkat yapan gazeteci sıfatiyle bana:

— Oğlum, Meşrutiyetin ilânından beri maarifimiz ilerliyeceğine bilâkis geriledi. Şimdi Sultan Abdülhamidin o beğenmediğimiz maarifi seviyesine yetişmek için hiç olmazsa on sene çalışmamız lâzım!.. gibi devre nisbetle pek cesurane beyanatta bulununca doğrusu rahmetlinin medenî cesaretine yeniden hayran kalmıştım.

Filozof **Rıza Tevfik** merhum için bir **«Tezatlar halitası»** da diyenler oldu. Onun yurtseverliğinden şüphe edenler bulundu. İttihat ve Terakki Cemiyetine mensup olmakla beraber rahmetli Mahmut Şevket Paşa kabinesinin sürekli idarei örfiye politikalarına, İstanbul muhafızı rahmetli Cemal beyin (sonra da Bahriye Nazırı olan Cemal Paşa merhum) biraz keyfî ve karakuşî icraatına itiraz ettiği için hattâ kendisini döneklikle suçlandıran koyu İttihatçılar da görüldü. Bence rahmetli bütün bu tenkidlerinde, alkışlarında samimî idi. O alelâde bir fert olduğu vakit de, Nezaret koltuğunu veyahut Şûrayı Devlet Reisliği makamını işgal ettiği anlarda da daima «Filozof Rıza Tevfik» olarak kalmıştır, kalmasını bilmiştir.

Hiç unutmam, Mütarekenin o şeametli günlerinde barış müzakerelerinde bulunmak üzere Fransaya gidecek heyet arasında kendisi de bulunduğundan bir gazeteci sıfatiyle biraz tafsilât almak üzere rahmetliyi arayıp dururken kendisine Bebek tramvay yolunda rastlamıştım. Hem yürüyor, hem de konuşuyorduk. Kendisini Rober Kolej civarındaki evinde değil de yolda ele geçirmiş olduğum için dişe dokunur bir haber alamıyacağımdan korkuyordum. Halbuki o teklifsizce koluma girdi, bana yolda yüksek sesle öyle şeyler anlattı, o kadar mühim devlet esrarından bahsetti ki, ben hayretimden donakaldım. Murahhaslığı için de:

— Hünkâr, Sadrıâzam Paşa hazretleriyle benim de refakatim hususunda fevkalâde ısrar buyuruyorlar; bu yüzden kabule mecbur kaldım. Yoksa bu çıkmaz sokaktan bir yere varamıyacağımız muhakkak. Hele Damat Paşanın bu müzakereleri hüsnü idare buyuracakları pek şüpheli. Lâkin Padişah ısrar ediyor, vallahi içinden çıkılacak gibi bir dert değil... Ancak bu ciheti tabiî yazmazsın. Bakalım, bir gidip görelim, avdette bol bol görüşürüz!.. dedi idi.

Halbuki daha evvel yapmış olduğu ifşaat bu «yazmazsın!» dediklerine nazaran fevkalâde mühimdi. Gazeteye dönüşte mülâkatı rahmetli **Ebüzziyazade Velid Beye** anlattım. Düşündü, taşındı:

— Filozofun söylediklerinin doğru olduğu muhakkak; fakat hazret sözleri dalgınlıkla söylemiş olabilir, hem kendisinin, hem de bizim başımıza bir iş açmış olmıyalım! diye mülâkatın o kısımlarını meskût geçmekliğimi münasip gördü idi. Velid Beyin öyle tehlikeden çekinir bir gazete sahibi olmadığı nazarı dikkate alınacak olursa filozofun ifşaatının ne derece ehemmiyetli ve netameli şeyler oldukları kendiliğinden anlaşılır...

* * *

Merhum yurda döndükten sonra gazetemde haftalık edebî musahabeler yazar, bu yüzden de sık sık buluşur, uzun uzun görüşürdük. Yaşının bir hayli ilerlemiş olmasına rağmen engin bilgisi, zarif nüktelerle, cinaslı kelime oyunlariyle bezeyerek anlattığı bahislere doyulmaz bir halâvet sağlardı.

Meşrutiyetin ilânından sonra Edirne mebusu sıfatiyle Mebusan Meclisinde yer aldığı dakikadan itibaren atılmış olduğu politika alanının türlü cilvelerinden, Dahiliye Nazırı Talât Bey merhumla aralarında geçen yarı şaka, yarı ciddî mücadelelerden, münakaşalardan gülerek, taklitler yaparak bahisler açar, yakın bir tarihin bu işitilmemiş olaylarını tatlı tatlı anlatır, hazır bulunanları ağzına baktırırdı. Merhum aynı zamanda eski İstanbul âdetlerine, o zamanki İstanbul ricalinin yaşayış tarzlarına yakından vâkıf afacan bir İstanbullu idi. Bir gün kendisinden dinlediğim ve aynen not ettiğim şu

canlı satırlar İstanbullu eski bir kibarın hayatını bakın ne büyük bir kudretle canlandırıyor:

— Adliye Mektupçusu Şevket Bey merhum Sultan Hamit devri kibar memurlarından zarif, afif, aristokrat, çelebi bir zattı. Kendisi bir aralık Mezahip Nazırı da olmuştu. Meşrutiyetin ilânında (İttihat ve Terakki) Cemiyeti beni Şevket Beye gönderdi. Cemiyet namına kendisine Adliye Nazırlığını teklif ettirdi idi.

Merhum pek kibar davrandı, fakat Adliye Nazırlığını kabul edemiyeceğini söyledi, aynen bana:

— Rıza Bey, siz ailemizin yabancısı değilsiniz; bu itibarla beni yakından tanır, bilirsiniz. Bizler, başka bir zamanda yetişmiş ve başka âdâp ile terbiye görmüş adamlarız. Zaman ise büsbütün değişmiştir. Diğer taraftan yaşım da haddikemâlini aşmıştır. Artık bizden hizmet memul olsa bile, eski usulde yetişmiş insanlar olduğumuz için, belki kusur ederiz. Bu yaştan sonra namusumu lekeletmek istemem. Bizi af buyursunlar; kendi halimde, köşemde oturmak isterim; dedi. Bunun üzerine Adliye Nezaretine Manyasizade Refik Bey getirildi idi. Maruf Türk denizcilerinden cesaret ve maharetiyle meşhur Çengelzade Tahir Paşa ahfadından olan Şevket Bey merhum binbaşı idi. Refikası Naciye Hanımefendi de Tarikat-i-nâzeniniyye mensuplarındandı. Kadıköyünde, Cevizlikte benim oturduğum eve bitişik bir konak yavrusunda oturduklarından Şevket Bey merhum kapı bir komşumuzdu. Bu itibarla görüşür ve sevişirdik.

Gündüzleri pek ağır başlı, temkinli, işine ve vazifesine son derece mukdim ve müdavimdi; o devrin kibar ve büyük memurları gibi gayet vakarlı bir zattı. Akşamları evinde ise fevkalâde neş'eli, gayet lâübali ve rindmeşrep bir beyefendi olurdu. Anlattığım devirde, bilhassa Sultan Hamit zamanında, iyi saz ancak kibar konaklarında dinlenebilirdi. Rahmetli ise saza, söze âşık ehlidil bir zat olduğundan evinde saz meclisleri eksik olmazdı. Şevket Bey merhum akşamları muntazaman demlenen ve dediğim gibi sazdan, sözden gerçekten anlıyan, hem de pek iyi anlıyan bir zat olduğundan zamanın en meşhur sazende ve hânendelerini bu işret meclislerinde toplardı.

Meselâ Tamburi Cemil Bey dâvet üzerine dâvet edildiği vezir konaklarına, hattâ şehzade saraylarına naz eder, gitmez; fakat Şevket Beyin meclislerine muntazaman devam ederdi. Sonra Kemençeci Vasil, Babı Seraskeriden Ziya, Üsküdarlı Kaşıyaralı Hüsameddin, yüksek sesi ile meşhur Arap İbrahim Bey ve Efendiler gibi zamanın en gözde ve meşhur hânendeleri, nısfiyeci (bir nevi küçük ney) Agop Efendi gibi sâzendeleri bu meclislere daima ve şevkle devam eden bülbüllerdi. Ben de bu meclislere devam eder, sofrayı, salataları, mezeleri sureti mahsusada elimle hazırlardım. Komşumuz

Şevket Bey merhum da ağzının tadını bilir, edibane mazmunlardan olduğu kadar iyi mezelerden de hoşlanır zarif, kibar bir zat olduğu için beni daima taltif eder, bana büyük evlât muamelesi ederdi.

Şevket Bey merhum vazifesinden dönüp de işret sofrasının başındaki mevkiini aldı mı, dâvetliler, zamanın terbiyesi icabı, edeple yerlerine geçerler, ev sahibinin işaretini beklerlerdi. Merhum gibi muhafazakâr ve aristokrat bir beyefendinin işret sofraları neş'eli olabilirdi, zevkli olabilirdi, fakat bu neş'enin lâüballiliklerin bile bir takım erkânı, âdâbı vardı. Sululuk, cıvımak gibi bedmestliklerden katiyen eser görülmezdi. Hepsi de kendi başına bir âlem olan dâvetliler hadlerini bilirler, nezahet dairesinden kıl kadar inhiraf etmezlerdi. Herkesin mizaç ve meşrebine dikkat edilir, içki hususunda ısrar ve ibram edilmezdi. Meselâ Tamburî Cemil merhum rakı içmez, konyak içerdi. Ona üç yıldızlı meşhur «Martel» Fransız konyağı tedarik ederdik.

Eski adamlar saz âlemlerine hemen hemen daima bir «kâr» la başlarlardı. Ekseriya güftesi olmıyan «kâr» dan sonra peşrev çalınır, bunu ağır klâsik şarkılar takip ederdi. Merhumun işret âlemlerinde de saza işte böyle âdâb ve erkân ile başlanır, sonra ev sahibinin işareti üzerine ya Şeyh Galibin (Büyük Meyhane) si:

Meyhane mi bu, bezm-i-tarabhane-i-i Cem mi?

si okunur, yahut da (Küçük Meyhane) dediğimiz:

Meyhaneyî seyrettim, uşşaka mutaf olmuş!..

bestesi geçilir, taksimler, şarkılar birbirini kovalardı.

(Itrî) bildiğiniz gibi (Tekbir) i besteleyen dâhidir. Hâlâ okunurken tüyleri ürperten o:

Allâh-ü-ekber, Allâh-ü-ekber!

nağmesini, garp musikişinasları dahi takdirle dinlerler, işte Şevket Beyin meclislerinde ekseriya (Itrî) nin «kâr» ları okunurdu.

* * *

Şevket Bey merhumun bu neş'eli fakat edibane ve müeddeb saz ve işret âlemlerine devam eden musikişinaslar arasında küçücük, tıknazca, vechen çirkin bir adam da vardı. Kendisi hem gayet iyi ney üflerdi, hem de pek iyi şiir söylerdi. İşte şimdi ismini hatırlıyamadığım bu zatın, bizzat kendisinin bestelediği, bir kıt'ası vardır ki emsalsiz bir tablodur:

Akşam oldu, yine sular karardı;
Gün aştı dağları, yurduna vardı;
Yüceldi bulutlar, gökleri sardı;
Çöktü bir durgunluk ıssız ovaya..

Dikkat ediyor musun? Issızlık ne resmedilebilir, ne de anlatıla-

bilir. Halbuki şair bu ıssızlığı şu dört mısrada ne güzel resmetmiş, âdeta canlandırmış. Bu kıt'a hakikaten emsalsiz bir tablo...»

Merhum filozof bu sözleri söyledikten sonra bir müddet dalgın dalgın düşündü idi. Belli idi ki, bugün artık bir daha tadamıyacağımız eski, tarihe malolmuş kadar eski bir âlemin tatlı demlerini hayalinde bir daha yaşıyor, ismini dahi hatırlıyamadığı o hem iyi musikişinası, hem de kudretli şairi rahmetle anıyordu. Şimdi ise artık o da çok sevdiği pek saydığı Şevket Bey merhumun ismini hatırlıyamadığı o kudretli musikişinas ve içli şaire, aynı hakikat ve rahmet dünyasında, kavuşmuş bulunuyor...

★

Rıza Tevfik nasıl hapis oldu ?

★ **Filozofun «İttihat ve Terakki» ye muhalefeti**
★ **O devrin müfrit partizanlarını kudurtan dört mısra**
★ **Keçesakallı bektaşi babasının Yafa portakalları**
★ **Zindan destanı.**

Filozof Rıza Tevfik merhum, pek fırtınalı geçen koca bir ömür boyunca edindiği türlü tecrübelerden bahsederken bu çeşitli maceralı hayatın ibret verici menkıbelerini de tatlı tatlı nakleder, bir maceradan ötekine atlar; anlatır, anlatırdı. Meşrutiyetin ilânından sonra «İttihat ve Terakki» Cemiyetinin soysuzlaşmak istidadını gösteren gidişatına ilk itiraz edenler arasında, o sıralarda Edirne mebusu olan, Rıza Tevfik merhum da bulunduğu için, cemiyetin kodamanlariyle arası bir hayli açılmış, o devrin gazetelerinde yazdığı yazılarla, mecmualarında neşrettiği şiirlerle iktidar mevkiinde bulunanları adamakıllı köpürtmeğe başlamıştı.

Hattâ halk arasında merhuma atfedilen:

Fecr-î hürriyetin infilâkında
Türkü coşturmuştu Fikretin marşı
Şimdi İstanbulun boş âfâkında
Kurtlar uluyor mehtaba karşı.

Kıt'ası bilhassa müfrit İttihatçıları küplere bindirmiş, o sırada rahmetli Tevfik Fikret'in İttihatçıları hırpalayan meşhur «Doksan

üçe doğru» manzumesi de intişar ettiğinden bu yarı şaka, yarı ciddî kırgınlık ve kızgınlık bir nevi düşmanlığa inkılâp edivermişti. Cemiyetin komiteci zihniyetii bazı âzası ateş püskürüyorlardı ama filozof bu hiddet ve şiddete tamamen kayıtsız, itirazlarına, tenkidlerine, nutuklarına, makalelerine devam ediyor, dünyaya metelik verir görünmüyordu.

Nihayet Cemiyet kodamanları bir fırsatını bulup rahmetliyi hapse tıktılardı. 1948 yılı sonunda filozof gazetemde haftalık edebî sohbetlerini yazarken bir neşriyat suçundan ben de hapishaneyi boyladığım vakit rahmetlinin beni teselli için yazıp göndermiş olduğu mektupta ve destanda kendilerinin niçin ve ne yolda hapsedildiğini anlatan, hem de filozofça bir edâ ile mizahî bir şekilde anlatan pasajlar bulunduğu için, rahmet temennisine vesile olur diye aynen okurlarıma arzediyorum:

«Aziz dostum Cemaleddin Saraçoğlu beyefendiye»

«Muhterem dostum,

«Hâlâ sizi gelip ziyaret edemediğime teessüf ederim. Hapishaneye yanaşmaktan korktuğumdan değil, henüz nekahet devrini geçiremediğim için, takatsizlik hissettiğimdendir. Halimi siz, çok dostlarımdan iyi, bildiğinizden dolayı beni affedeceğinizden ümitvarım efendim. Yoksa eski İttihatçı arkadaşlarım bana da aynı şakayı yapmışlar, eski İstanbul mebusu Pandelâki Kozmidi Efendi ile beraber o sizin istirahate çekildiğiniz dinlenme evinde yirmi beş gün misafir etmişlerdi. Defterimdeki kayıt tarihine göre 27 Rebiülevvel (1330) tarihinde oradan çıkmışım. Yâni takriben 37 sene evvel!.. Sabıkalı güruhundanım. Lâkin benim kabahatim çok büyüktü. Anlatayım da muhterem okuyucularım sizinle beraber ibret alsınlar...

«İntihap zamanı idi. Tabiidir ki bu münasebetle halka - hiç olmazsa bizim fırkaya mensup olan mahlûkata - nutuk söylemeğe hakkımız kanunen müsellemdi. Lâkin İttihat hükûmeti gayet kaideperver olduğu için bu demokratik hakkı bazı şartlarla takyid etmek lüzumunda ısrar etti. Memlekette İttihatçı azlıktı, lâkin Millet Meclisinde ekseriyet külliyen onlarda idi. Sözü uzatmamak için hatipleri takyid eden şartlardan yalnız birini misal olarak arzediyorum:

Sokakta, meydan yerlerinde hattâ bir evin, yahut otelin bahçesinde nutuk söylenemiyecekti. Komite erkânının tercih ettiği tâbire göre mutlaka hatip (dam altında) söz söyliyecekti. Biz, muhalifler, eşeklik ettik de bu (dam altı) tâbirine itiraz etmedik. Komite rüesası dam ile evi farketmiyen sınıftandı. Ben Kozmidi ile beraber Büyükadada iskeleye yakın bir otelin merdiveni üzerinden birkaç düzine adama intihap hakkına dair bir nutuk verdim. İkindi vakti idi. Fesimin ve başımın gölgesi meğer biraz avluya aksetmiş! Dinleyenler arasında polisten maada birkaç İttihatçı da bulunuyormuş;

kanuna mugayir hareket etmiş olduğumuzu hükûmete resmî raporla ihbar etmişler; Kozmidi ile beni - Babı Seraskeride - bir heyeti askeriye istintaka çekti ve ikimizi de yirmi beş gün hapse mahkûm etti. Bunu şaka söylemiyorum, namusum üzerine yemin ederim ki doğrudur ve bende resmî vesikaları vardır. İdarei örfiye zaten Meşrutiyetle beraber, yâni onunla ikiz doğmuştu. Mehterhaneye girdik, safayı hatırla vakit geçirip selâmetle çıktıktı. O vakitler bolluk ve ucuzluk devri olduğu için birçok dostlarımız bizi ziyarete gelir, enfes sigaralar ve - müverrih Naimanın tâbirince - (Et'ime-i-lezizeden türlü türlü haleviyyat-ı-sükkeriyye) yâni pekmezle değil, şekerle yapılmış helvalar ve tatlılar getirirlerdi. Bunlar arasında Şerif Ali Haydar Beyefendi ve Deli Fuat Paşa merhumlarla Kızılbaşların şeyhi (benim gibi uzun ve keçe sakallı) Ahmet Baba da vardı. Hak rahmet eylesin, bu Ahmet Baba, bizi her ziyaretinde kırmızı kuşağının içinde bana ve Kozmidi Efendiye birer seçme Yafa portakalı getirirdi. Ders okuttuğum dostlardan Şefik Esat Beyin evinden de her gün bir tabla yemek gelirdi. Heygidi günler hey!..

«Lâkin haber aldığıma göre sizin de kabahatiniz varmış. Hâkimlerin kusuru yok! Ben hâkimlerimizle, hekimlerimizle iftihar ederim. Onlara her veçhile itimadım var. Lâkin meydanda da demokrasi idaresine pek yakışmayan bir matbuat kanunu da var! Ona tatbik-ı muamele etmekten başka ne yapılabilirdi?.. Ziyanı yok, böyle ufak tefek şakalar ahbap arasında olur. Sıkılmayın. Siz matbuat kanununun ıslah edilmesi lüzumuna - mahpusiyetinizle - bir misal daha vermiş oldunuz. Bu şereftir. Hususa ki mahpusiyetiniz mübarek Cumhuriyet bayramına tesadüf etti. Allah emsali kesiresiyle müşerref etsin! Lâkin yanlış anlamayın sakın!.. Muhlisane duam yalnız böyle bayramların tekerrürü temennisine münhasırdır, mahpusiyetinizin tekerrürüne atfolunmasın!.

«Ben mahpus olduğum zaman bir destan yazıp dostları neşelendirmiştim. Hattâ bizi ziyarete **Cavid** (1) ve **Kocabaş Arif** merhumlar da gelmiş ve destanımı onlara da okumuş ve beğendirmiştim. Sonra bir fırsat düştü, İtilâfçılar da İttihatçılardan merhum Cavid Beyi ve daha bir iki kişiyi hapse tıkmışlardı.

«Ben bu köşe kapmaca oyununu aklı başında adamlara yakıştıramadım. Size henüz basılmamış olan o destanın bir kısmını buraya naklediyorum. Müsveddesinin bir kısmını kâğıtlarım arasında buldum. Beş, altı kıt'ası eksik!.. Hâtırama da gelmedi. Bu destan bugün uydurulmuş değil hakikaten o zaman karalama olarak yazılmış ve İttihatçı hükûmetinden bahsolunmuştur. Kim isterse o müsveddeleri görebilir.»

---

(1) Eski Maliye Nazırı Cavid Bey.

RIZA TEVFİK'İN DESTANI

Dinleyin ahbaplar şu destanımı,
Bakınız ne kadar hayretfezâdır.
Evvelâ öğrenin nam ve şanımı,
Şöhretim Filozof ismim Rızadır.

Milletin feryadı sarsarken Arşı,
Bana boru gelir hürriyet marşı.
Hükûmet değil bu, aynalı çarşı
Orada sırıtan birkaç simadır.

Mahbese girdimse yoruldum sanma!
Mahkûm oldumsa da vuruldum sanma!
Çalkanır deryayım, duruldum sanma!
Gönlümü coşturan aynı havadır.

Yaş kemale erdi: Kırk üçü aştım,
Ecelle kolkola gezdim, dolaştım.
Alacaklılarla hep helâllaştım.
Borcum Azraîle bir (Merhaba) dır.

Kubbeler bezminin zevkinden bıktım,
Karga derneğinden sıyrıldım, çıktım;
Yaptığım hatayı tekmeyle yıktım,
Gördüm ki gidişin sonu fenadır.

Yirmi beş gün rahat yattımsa ne gam?!.
Ben bu gözdağını bir pula almam..
Başıma taş yağsa yolumdan kalmam,
Maksadım uğruna başım fedadır.

Gözümü korkutmaz şamata teli,
Kolumu bükemez nâmerdin eli,
Yolumu kesemez yağmurun seli,
Bu yolda can vermek cana safadır.

Bir cuma günüydü; kükredim, azdım,
Oturdum şu uzun destanı yazdım.
Zindan duvarına namımı kazdım,
Bu nâma Şark ve Garb hep âşinadır.

Hey Rıza! Merd olan ölür, yenilmez.
Meydana girince geri dönülmez.
Ben gibi şahinin eti yenilmez,
Bizim eğlencemiz telli belâdır.

Yirminci Asır : 4/8/1955 Cemalettin SARACOĞLU

Minelbab İlelmihrab

RIZA TEVFİK'İN İLK NAZIRLIĞI NASIL GEÇTİ?

Yemek salonuna geçmek için **Rıza Tevfik**'in gelmesini bekliyorduk. Bermutad geç kalmıştı; fakat artık mazurdu, zira Nazırdı. Nezarete geçtiğinin üçüncü günü - bu teşevvüş arasında - ondan intizam beklemeğe hakkımız yoktu.

Robert Kollej Türk heyeti tedrisiye erkânı her on beş günde bir sırasiyle içlerinden birinin evinde toplanıp maa aile akşam yemeğinde bulunmağı âdet etmişlerdi. Konstantinopl Kız Kolleji muallimlerinden olan **Filozof** da bu topluluklarda bulunuyordu. Fakat o sefer, ilk defa, aramıza Nazır olarak girecekti. Maarif Nazırı, binaenaleyh bizim ,muallimlerin nazırı...

Ah bu Kollej hayatı! Nesi iyi değildi ki?.. Binası, mevkii, manzarası, idaresi, talebesi, ille Türkçe kısmının muallimleri... **Hüseyin** Bey gibi vakar ve dürüstlüğün gayesine varmış, **Feridun Nigâr** Bey gibi alle babalığının timsalini kurmuş, **İ. Hikmet** Bey gibi mahviyetin fevkini bulmuş bu ilim, edebiyat adamları, sonra **Adnan** Bey (İstanbul mebusu ve sabık Sıhhiye Müdürü Umumisi olan Adnan Bey ki mektepte coğrafya muallimi idi) tanıdığım bütün insanların en sevimlisi ve en zekisi... Daha sonra - hayır, hepsinden evvel - **Halide** Hanım... Zekâsının ve zevklerinin derinliğiyle yüksekliği arasında adamın başını döndüren ve insana, daima kendi küçüklüğünü, kendi noksanını duyuran bu, nasıl anlatayım, hayretâver halika...

Bunların arasında bulunmak nimetlerin en büyüğü idi. Zaman bana o günleri arattı; fakat onlara da, zannederim ki bu eski günleri daima zevkle yâdettirmiştir.

Evet, **Rıza Tevfik**'i yemeğe bekliyorduk kulağımız otomobil sesinde idi. Nihayet kapının zili öttü ve biraz sonra içeriye, toza toprağa bulanmış, kan ter içinde, yorgunluktan tıraşı bile uzamış, boğuk sesli, mecalsiz bir adam girdi. Biz Nazır Rızayı terü taze ve zarif bir kıyafette bekliyorduk. O işte böyle, bu halde gelmişti.

Neden? Kendisi anlattı: Ecnebiler Darüleytam talebesini milyonlar sarfiyle itmam ettiğimiz mekteplerden tutup tutup dışarıya atıyorlardı. Binbir yere başvurarak onları yerleştirmek için uğraşmış, otomobilini de onlara bırakmıştı; kendisi Arnavutköyünden buraya yaya gelivermişti, gelivermişti amma az buçuk yorulmuştu!

Az buçuk diyordu amma biz pek çok yorgun olduğunu görüyorduk. Sabahtanberi Maarif, Posta, Meclisi Vükelâ, Mebusan, Saray, İngiliz Karargâhı, Darüleytamlar ve nihayet Rumelihisarı... Bu

seyrüseferler insanda tâbü tüvan mı bırakır? Fakat **Rıza Tevfik** o kabil pulad bedenli ve çelik azimli mahlûklardandı ki sıcak çorbadan ve bir kadeh şaraptan sonra yüzündeki yorgunluğun bir sis tabakası gibi, gözümüzün önünde tedricen dağıldığını gördük. Kahveler içilirken, uykusunu tam uyumuş, bütün gün keyfini müsterihane itmam etmiş mazûl bir devlet memuru gibi, üzerinde uzun zamandanberi dinlenmiş bir adam hali vardı. Öyle kabine sırrı, Nazırlık yapmıyordu. Bereket ki içinde bulunduğu zümreden bir zarar gelmek ihtimali yoktu; bizi, pek iyi tanıdığı için söylediğine hükmederek teselli buluyordum.

Fakat ertesi günü sabah, rıhtımda kendisine rastgeldiğim zaman bu hükmümde de hata ettiğimi anladım: **Rıza Tevfik** Bey, bermutad yaya, Bebek istikametinde, yanında biri, hızlı hızlı yürüyor ve bir şeyler anlatıyordu. Ben de yanaştım. Meclisi Vükelâda geçen bir münakaşayı, - hatırımda kaldığına göre **Ziya Paşa** ile ya uncu Kozmeto veyahut da kömür meselesine dair - yaptığı muarazanın tafsilâtını naklediyordu. Tanımadığım o zat - bir mazûl mümeyyize benziyordu - çarşıda bizden ayrıldı.

— Kimdi bu adam?..

Diye sordum. **Rıza Tevfik** Bey, Nazırlar arasındaki mahrem bir müzakereyi bitamamiha anlattığı bu şahsı tanımıyordu:

— İyi bilmiyorum... dedi, terbiyeli bir adamdır, bir yerde görmüştüm amma...

Fakat filozof, bunları benim fikrimce kasden, devletçe mahzur görmediği ve kendi şöhreti için de faydalı bulduğu için önüne gelene anlatıyordu. Rıza Tevfik'i zevahirine bakarak saf, safdil veya unutkan zannedenler aldanırlar.

İşine geliyorsa, icabında, sır tuttuğu gibi yirmi beş yıl evvelki bir çehreyi veya bir muameleyi de hatırlayıverir. Taşkın zekâlar böyledir. Zayıf göründükleri yerde bazan birdenbire kuvvetli ve kuvvetli sanıldıkları yerde de zayıf oluverirler; nitekim, memulümüz haricinde ilk Tevfik Paşa kabinesinin en amelî, en çalışkan, en işgüzar Nazırı da o olmuştu. Bin müşkülâtla Darüleytamları dağılmaktan, İstanbul tenviratını kesilmekten kurtaran ve muzır bir hayli sui'stimallere sed koyan ve meydan okuyan da o idi. İttihat ve Terakkinin, otomobilden inmiyen ve ahaliye karışmağa tenezzül etmiyen son Nazırlarından sonra halk içinde medenî çehresi ve açık alnıyle dolaşan ilk Nazır da yine Rıza Tevfik'ti.

Fakat **Rıza Tevfik** Bey, nezaretlerinde o zaman bir Nazır değildi.

Siyaseti umumiye haricinde Nazırın dairesinde «muamelâtı cariye» yi çabuk kavrayarak şöyle olan biten işlere hiç olmazsa bir göz atması ve âmirler üzerinde velev yanlış, velev doğru bir derece olsun

«Bacon'un şâkird-i mârifeti»

FEYLESOF RIZA TEVFİK

Davul Mecmuası 2/12/1908

hükmünü yürütmesi lâzımdı. İşte Rıza Tevfik Bey bunu yapmaktan hazetmiyordu. Nezaretler onun kabul salonu oluyordu.

Sözleştiğimiz için bir gün uğramıştım; makamına giden dehlizler, mahkeme koridorları, vapur iskeleleri, tramvay beklemeleri gibi hacı, hoca, polis, asker, şeyhü sâb çeşit çeşit, biçim biçim insanlarla maheşerallah dolu idi. İçin için, pesten bir uğultu ve fısıltı arasında bu halk, gözlerini kapıya dikmiş, bir kaza, bir cinayet veya bir hâdise esnasında karakol önünde toplanmış ahali gibi hep merak ve heyecan içinde bekleşiyorlardı.

Gücü kuvveti yerinde bir hademe kapının topuzuna yapışmış onları içeri girmekten menediyor, çıkmak isteyenlere ise zorbelâ yol veriyordu. Fakat arada birkaçı balık gibi kayarak odaya can atmağa muvaffak oluyordu. Ben nasıl girecek, kendimi hangi vasıta ile anlatacaktım?

Nihayet Kalemi Mahsus Müdürünü buldum. Onun odası da Nazırın yanına girecek olan kibar zairlerle dopdolu idi; masasında ise bir türlü takdim fırsatı zuhur edemiyen evrak dağlar gibi yığılmış duruyordu. İtişe kakışa, hademe önde, ben arkada odaya daldım. Orasını nisbeten tenha farzediyordum. Ne gezer? Boş bir tek iskemle yoktu. Ayakta da on beş yirmi kadar ziyaretçi bekliyordu. Pembe feraceli bir Şeyh, yanında palabıyık bir zabit, altında bir Mevlevî dervişi, bir matruş şapkalı, bir peçeli hanım, muallimler, muallimeler, tramvay biletçileri, Eytam talebesi ve gayrihim... Rıza Tevfik artık gelen giden, oturan kalkan, susan söyliyen kimdir, memur mudur, ricacı mıdır, farkında değildi. Makine gibi herkese:

— Bir çaresine bakarız! Sadrâzam Paşaya Meclisi Vükelâda anlatırım! Siz yine teşrif edin!

Tarzında vaidlerde bulunuyor, yeniden yeniye ziyaretler temin ediyordu. Telefon ise muttasıl ötüyor, Filozof da her defasında aynı cevabı tekrarlıyordu.

Nihayet, evvelceden sözleştiğimiz cihetle beraber çıkmak lâzım geldi. Odadakilere «Artık yarın konuşuruz. Bugün bir işim zuhur etti!» diyerek ayağa kalktı; gûya evinde idi, misafirlere özür dileyor, sonra da ertesi günü için böylece küllühüm beraber tekrar toplanılabileceğini ihsas ediyordu. Sofaya çıkınca, bekleyenlerin hücumuna uğradık; etrafımızı kuşattılar, böyle bir heyeti vâlâ ile merdivenleri indik, Divanyolu caddesi vürudumuzla âdeta kalabalıklaşıverdi. Bereket ki o gün nasılsa bozuk olmıyan otomobil bu mahşerden bizi kurtardı.

Nihayet bir gün **Rıza Tevfik** yine böyle elli kişi ortasında kalkıp «Meclisi Vükelâdan bekliyorlar, bir işimiz zuhur etti!» itiraziyle Sadaret dairesine gitmeğe hazırlanırken halkı iterek biri koşmuş ve

beş dakika evvel Babıâlide Hattı Hümayun okunup kendisinin yeni kabinede ismi olmadığını haber vermişti. O: «Pek iyi olmuş, demişti. Kamusu Felsefenin üçüncü cildini bitirmeğe bir türlü vakit kalmıyordu!»

İşte Rıza Tevfik Beyin ilk Nazırlığı böyle geçmişti.

Aydede : 26/6/1948 **Refik Halit KARAY**

★

Rıza Tevfik'in 4 yemeği

Adam vardır ki, yemek yemesini sever, yine adam vardır ki, yemek yedirmesini sever; hem yemesini, hem yedirmesini sevenlere de rastlarsınız. Bir adam da vardır ki elile yaptığı yemeği başkalarına yedirmekten haz duyar. Filosof Rıza Tevfik bu ayrı ayrı tipteki insanların birleşmiş seçkin bir örneğidir. Güzel yer, güzel yedirir ve güzel yaptığı yemekleri ikramdan ve güzel yapılmış yemeklere iltifattan, derin bir hissilikle zevk alırdı.

Çok mu yerdi? Hayır. Az, fakat keyifle, tadına tat kata kata, hakkını vere vere, şirini seze seze, renk, rayiha, şekil, çeşni estetiğini ayırt ede ede, tahlilini yapa yapa, kısacasını firenklerin «gourmet» dedikleri mânada ve bir Lucullus gibi anlayışla, mutahassısca sına yerdi.

Şiirlerinde eski ile yeniyi şaşılacak hünerle birbirine katmış, yine eski ile yeniden en şirin, en nazlı, çiçek zarifliğinde kelimeleri arayıp bulmuş, vezin ile kafiyede eskiyi yeni, yeniyi eski sandıran sihirli marifete erişmiş, halk edebiyatımızı hem içten, hem dıştan, ruhuna, mimarisine dehâ katarak «restore» etmiş o büyük şairden yemek hususunda da beklediğimiz ne olabilir? İnceliğin son haddine varmak, dimağ veya damak zevkini kemal derecesine ulaştırmak, yemeği de, bir güzelliğe yüz güzellik daha katarak «restore» etmek değil mi?

★

Ara sıra - uzun gurbet yıllarında - birbirimize misafir olduğumuz zaman teselliyi yemekte arardık

Filozofla bana ve ailelerimize gelince, biz zaten çoktanberi mutfak sırlarına ermiş mutlu ve becerikli insanlardık. Buluştuk mu, döner dolaşır, söz yemek bahsine gelir, en neş'eli ve hareketli toplantı odamız ocak başı olurdu. Şimdi uzakta kalan ve karışık bir rüyaya dönen o günleri düşünüp çeşitli sahneleri hatırdan geçirirken Rıza Tevfik'i mutfakta, iri bir tencereye eğilmiş, elinde tokmak, keşkeş

döver vaziyette görüyorum. O işi, sanırım, biraz biraz da kol idmanı olarak ayrı bir zevkle, faydasına inanarak, bir taşla iki kuş vurmak için yapardı. Keşkeş, gerçekten kuvvete ihtiyaç gösteren bir yemektir. Etle buğday, sıcak sıcak ne kadar çok, iyi, uzun ve ara vermeden saatlerce dövülürse bu yemek o derece lezzetli, bembeyaz krem gibi yumuşak olur.

Biz acıkır, «yeter, elverir!» derdik; o, tam kıvamı gelmedikçe tokmağı bırakmaz, hepimizi oyalayıp zamanın geçtiğini unutturmak için de alâkamızı çeken bir bahis açar, yahut her birimize bir iş buyururdu. Nihayet, tencere geniş kayık tabağına boşaltılır, üzerine sıcak tereyağ döküldükten sonra bol kimyon ekilirdi, masa başına geçerdik.

Gurbetteki yemek odası, İstanbulun bir köşesine dönerdi. Sanırdım ki pencereden bakıverince karşımda Erenköy sırtlarından adaları, yahut Şehzadebaşındaki evden yangın kulesini ve tepesine asılı bayrağı göreceğim.

★

Bazı zaman, içimizde nezleli veya hafifçe öksüren varsa sabah kahvaltısı olarak şekerle yumurta sarısı dövüp sıcak süt karıştırmak ve bol köpüklü «kuş sütü» yapmak vesilesini kaçırmazdı. Bunu da bir idman saymak lâzımdır; bunun için de yumurta ile şekerin uzun müddet, sapsarı iken sonradan keten beyazlığını alıncıya kadar dövülmesi lâzımdır. Filozof o tatlı ameliyeyi, elinde kâse ve kaşık, hem odadan odaya gezerek keyifle tamamlar. Süt konurken kâsenin ılık, hassalı, güzel kokulu, pek süslü, kalın, koyu, macunlu bir köpükle taşacağı sırada, fırsatı kaçırmaz, seyrine koşardım. Hattâ bu satırları yazdığım dakikada hayalim manzarayı o kadar iyi canlandırıyor ki köpüğün şekli, şen hışırtısını bile işittiğimi sanıyorum ve eleğimsağmalı tepe camlarıyle süslü sırça kubbeciklerin kurulup çatladıklarını görür gibi oluyorum!

Şairin yine kendi eliyle yapıp misafirlerine yedirmekten hoşlandığı bir patates salatası vardır ki lezzeti damak hatıralarımın unutulmaz kısmında yer almıştır; patates ve salata bahsi olunca aklımdan geçirmediğim azdır. Onu yapmak için patatesin, çukur yerleri penbemsi, yine penbe hareli, kehribar sarısı, en iyi cinsini ve zeytinyağının da birinci derecede yıkanmış tam asitsizini seçmek, her nefis, mükemmel yemek gibi bunda da harcm üstün kalitelisini kullanmak icap eder. Filozof, onları bulduktan sonra on, on beş haşlanmış taze yumurtanın sarısını kaşığın tersiyle döver, döver, toz haline getirirdi. İşte, galiba o tozun içine karışması ile, herkesin bildiği ve hiçe saydığı patates salatası eşsiz bir yemek bir «filozof beğendi» olup çıkardı.

«Püryan», ne soğan, ne sarımsak, yabancı hiçbir nesne katılmadan, kendi başına tencere içinde suyunu çekip akik gibi kızaran bir et yemeğidir. Sanırsınız ki hangi eti alıp o şekilde pişirseniz siz de bunu yapabilir, bu lezzeti verirsiniz. Yapamazsınız, veremezsiniz. İşin içinde gizli bir hüner, bir püf noktası vardır ki, onu ancak gerçekten ustası (Serab-ı Ömrüm) şairi — bilirdi.

Her Kalem : 1/1/1951 **Refik Halit KARAY**

★

Arnavutköyü : 10-2-1922

Feylesofun Mektubu

Aziz Refik Halid Bey!..

Ben hâlâ senin gazeteni okuyamadım, fakat okuyanlardan işitiyorum ki, benden sağlam sermayeh yokmuş. Pek âlâ!.. Pay isterim.

Vakıa sen de bir takım vereceğini vaad etmiştin. Gelip alacağım. Bakalım istediğim gibi tuhaflık yapabiliyor musun. Kendini bana beğendirebilirsen dörtler meclisine reis olursun.

Bana gelince, keyfim çok iyidir. Hem senin karikatürlerine nispet, bana hanımlar teminat veriyor ki gittikçe güzel oluyormuşum. Halbuki ben:

Elli dört yaşındayım,
Bayırın başındayım.
Gitmek zamanı geldi,
Tam binek taşındayım.

diye dönüp duruyorum. Demek ki öyle değilmiş!.

Demek ki karikatürcüler beni çirkin gösteriyormuş. Ayol Allahtan korkmaz mısın, gençliğime acımaz mısın?!. Belki nişanlanacağım tutar! Her ne ise arzı muhabbet ederim, gazeteleri de isterim.

RİZA TEVFİK

Filozof Rıza Tevfik

«Filozof Rıza Tevfik, yakında gelecek»

Geçenlerde Hindistan seyahatinden dönerken kendisiyle Beyrutta görüşen Türk basın heyetinin bize getirdiği bu güzel haber, memleketin bütün münevver muhitinde, sanat ve ilim âleminde derin bir sevinç doğurdu.

Yirmi yıllık uzun bir hasretten sonra bu büyük fikir ve edebiyat üstadının vatana kavuşması, yalnız kendisini - en ezici ümitsizlik ve üzüntülerle yıllarca kıvrandıran - bir (daüssıla) dan kurtarmıyacak; Türk edebiyatını, Türk irfanını da onun mümtaz şahsiyetinde yeni feyizlere eriştirecek, olgun meyvalar toplamağa sevkedecektir.

Güzide edib **Refik Halit Karay**, filozofun geçen gün bir mektubunu neşretti: **Rıza Tevfik**, vatanına karşı duyduğu hasreti kaydederken Türkiyeye döner dönmez memlekette gezeceği yerleri sayıyor ve bu geziyi bir «haccülveda» telâkki ettiğine işaret ederek güzel Türk ellerinde toplıyacağı hammasî ve vatanî ilhamlarla büyük bir (kahramanlık destanı) yazacağını acıklı bir lisanla bildiriyordu.

Başka vâdilerde - bize getireceğine emin olduğumuz - güzellikler ve yenilikler olmasa bile, Türk şiirinin en özlü ve içli seslerini kaleminin ucunda toplayan büyük, mütefekkir şairin müjdelediği bu yeni destanının nasıl eşsiz bir kıymette olacağını tahmin etmek güç değildir Bu bile Türk kültürü, edebiyatı için paha biçilmez bir kazanç olacaktır.

★

Şahsını henüz tanımıyan bugünkü Türk gençliği, Rıza Tevfik'i şiirlerinden, yazılarından tanıyor. Fakat o - başka vasıflarını bir tarafa bırakırsak - yalnız ilim ve sanat âlemimizde kıymetli mevkiiyle değil, - zamanının geri telâkkilerine zıt - ileri fikirleriyle tanınmış, taassuba, cehle, demagojik cereyan ve ihtiraslara karşı mücadele etmek cesaretini de göstermiştir. Filozof, kara taassupla, gerilikle mücadele ederken, hiç bir kayıt ile, kendisini bağlı görmezdi.

Onun bu hususta en parlak bir teşebbüsü, - kendinin mensup bulunduğu siyasî partinin en kuvvetli şahsiyetlerine karşı - yılmadan uğraşmaktan çekinmediği bir hâdiseyi anlatmak istiyorum: Gençliğin, münevver muhitin inan ve idealinden kuvvet alan filozof, (Darülfünun) daki (ikiliği) kaldıran ve (ilmî muhtariyet) e kavuşturan hareketin başına geçmiş ve bunda muvaffak olmuştu.

Hâdise şudur:

1919 senesinin martında Osmanlı hükûmetini, Damat Ferit Paşa kabinesi teşkil ediyordu. Bu kabinenin birçok uzuvları, medreseden yetişmiş; sarıklı, yeni fikir cereyanlarından uzak kimselerdi.

Bunların karakter ve inanışlarından ilham alan payitahtın müteassıp zümresi, memlekette irticaî bir siyaseti hâkim kılmak üzere (Darülfünun) u hedef ittihaz ediyordu.

1915 senesinde ilk temelleri atılan (**İnas Darülfününu**) - yersizlikten dolayı - erkeklere mahsus (Zeynep Hanım Konağı) ndaki binada bulunuyordu. Başta Şeyhislâm Mustafa Sabri efendi olduğu halde - o zaman devletin siyasetinde mühim âmil olan - sarıklı Nazırların müzaheretiyle harekete geçen bir zümre, erkek ve kız Darülfünun talebesinin hep birlikte ders göreceğini ileri sürerek memleketin müteassıp ve irticaî muhitini tahrik ediyordu. Günden güne şiddetlenen bir propaganda ile Darülfününun lâğvını istiyecek kadar kuvvetli bir tehlike baş göstermişti. O sıralarda Ali Kemal, Maarif Nazırı bulunuyordu. Halk zümrelerine sinen bu propagandayı önlemek ve İstanbulun avam tabakasını yatıştırmak için 11 nisan 1919 tarihli cuma günkü gazetelerde Maarif Nezareti kalemi mahsus müdürlüğünden verilmiş şu resmî tebliğ neşredildi:

«Yevmî gazetelerde Darülfünun taleeb ve talibatının fimabad muhteliten ders göreceklerine dair bazı rivayat intişar etmekte olduğundan bu bapta berveçhiâti izahı hakikate lüzum görülmüştür:

Darülfünun aynı binada ise de inas ve zükûr talebe ayrı ayrı dershanelerde ayrıca tederrüs etmektedirler. Evvelce böyle idi. Nazırı lâhik beyefendi zamanında gene böyle kaldı. Derslerle ve muallimlerce ahiren icra edilen tensikatta bu usul asla değiştirilmedi. İnas Darülfününu için bir bina tedarik edilerek talibat oraya nakledilmedikçe de başka türlü yapmağa imkân görülmedi.

Darülfünun muallimleri ayrı saatlerde, ayrı dershanelerde kızlara ayrı, erkeklere ayrı ders vermekte devam ediyorlar. Yani zükûr talebe öğleden evvel, inas talibat da öğleden sonra ders görmektedirler. Hakikat hal böyle iken bu meseleyi muttastil dile dolayanlar ya âdâbı İslâmiyeyi sahte şayialarla inciterek bir fesat çevirmek, yahut fırsattan istifade ile dolap döndürerek Darülfününun huzurunu ihlâl eylemek istiyenlerdir. Müterakki ve muhafazakâr efradı milletten hiç birinin bu fesatlara kapılmaması rica olunur.»

Ali Kemal'in kaleminden çıktığı -ifade tarzından anlaşılan - bu tebliğ de Darülfünun aleyhindeki (**kara kuvvet**) i önliyemedi, (**irtica**) bütün gayziyle, kinile şahlanmıştı. Darüfünun, dinsizlikle, ahlâksızlıkla itham ediliyordu!

Bu vaziyet karşısında Sadrâzam Damat **Ferit Paşa** da Şeyhislâm ve taraftarlarının tesirine kapılmak üzere idi. Hükûmetin âni bir kararı ile müessesenin kapıları kapanabilirdi.

Darülfününda felsefe profesörü olan **Rıza Tevfik**, iktidar mevkiinde kendi partisi bulunduğu için Sadrâzamla hem siyaseten, hem

de şahsan dost bulunuyordu. Filozof, bu tehlikeyi kaldırmak ve Darülfünuna (**ilmî muhtariyet**) temin edecek ilk adımı attırmak istedi, Sadrâzamı gördü, Darülfününu bir ahlâksızlık ocağı göstermek istiyen çirkin dedikoduların asılsız olduğunu anlattı ve Darülfünunun vaziyetini bizzat görebilmek için, hükûmet reisini müesseseye dâvet etti. Liberal filozofun maksadı, bu ziyaret sırasında Sadrâzama ve hükûmete nüfuz eden geri kuvvetlere bir ders vererek Darülfünunun istiklâlini tanıttırmaktı.

8 mayıs 1919 perşembe günü Sadrâzam Damat **Ferit Paşa**, refakatinde Maarif Nazırı **Ali Kemal**, Maarif Müsteşarı **Reşat Halis** beyler olduğu halde **Darülfünuna** geldi. Kabine reisini binanın dış kapısında tedrisatı âliye müdürü umumisi **Reşat** bey, iç kapıda fakülte müderrisleri karşıladılar. Müessesenin büyük salonuna geçen Sadrâzama, Maarif Nazırı Darülfünun müderrislerini tanıttı; kendisine Darülfünunun muhtelif şubeleri hakkında izahat verildi.

Sadrâzam, dershaneleri gezecek, her derste bir müddet bulunacaktı. Bu maksatla her fakültenin muhtelif şube ve sınıflarına mensup talebe, muayyen bir dershanede toplanmıştı. Tam bu sırada **Rıza Tevfik**'in de (mabadüttabiiye = metafizik) dersi vardı. Bu itibarla edebiyat fakültesinin bütün sınıfları filozofun dershanesinde toplanmışlardı. **Rıza Tevfik** - program mucibince - mutat dersini veriyordu.

Sadrâzam, daha evvel hukuk ve fen dershanelerine girmiş, beş on dakika kalarak bu fakültelerdeki müderrislerin derslerini dinlemişti. Sadrâzamın şimdi felsefe kısmına gelmek üzere olduğu anlaşıldı. Filozof, zekâsına, iktidar ve liyakatine en çok güvendiği ve kendisini pek sevdiği talebeden Hasan Âli efendiyi (eski Maarif Vekili **Hasan Âli Yücel**) siyah tahta başına kaldırdı ve yazı tahtasına - güya o günkü ders mevzuu olarak - şu cümleyi yazdırdı: **«Hükûmet ve Darülfünun»**

Muayyen dersine devam eden **Rıza Tevfik**, mevzudan mevzua pek kolaylıkla ve tereddütsüz atlayabildiği için, Damat **Ferit Paşa**, dershaneye girer girmez sözünü siyah tahtadaki yazılı bahse derhal çevirebilecektir.

Filhakika birkaç dakika sonra Sadrâzam salona girdi, filozof kürsüdeki mevkiini kabine reisine terketmek istedi. Fakat Sadrâzam, ön sıralardan birine geçerek talebe arasında oturdu. Maarif Nazırı **Ali Kemal** bey ve diğer maiyeti ayakta kalmışlardı. Filozof **Rıza Tevfik** Sadrâzama: «Şeref verdiniz, hoş geldiniz, fakültemiz teşrifinizle vayedardır» dedikten sonra talebeye dönerek:

«— Nerede kaldıktı efendiler, ha evet, hükûmet otoritesinin Darülfünunla münasebetini anlatıyordum değil mi?» dedi ve anlatmağa başladı. Filozof, talebeden ziyade, Sadrâzama bir ders vermek

maksadiyle bütün bir tarih boyunca muhtelif memleketlerden misaller getirerek Darülfünun ve emsali ilim müesseselerinin ancak hükûmet müdahalesi ve cehil ve taassubun tesiri olmaksızın ilerlediklerini, hükûmet otoritesinin nerelere ve kimlere karışabileceğini, ilmin ancak istiklâl ile yaşayabileceğini uzun uzadıya izah etti.

Filozofun bu sözlerine karşı Sadrâzam başım önüne eğmek suretiyle dinliyor, fakat gözlerindeki siyah gözlüklerden dolayı **Rıza Tevfik**'in sözlerini nasıl karşıladığı belli olmuyordu.

Sadrâzam, daha fazla kalmak istemedi, Darülfünun gençliğini toplu bir halde görmek üzere konferans salonuna geçmek için dershaneden çıktı.

Filozof Rıza Tevfik'in - devrin geri zihniyetine isyan eden - medeni cesaretinin ve Darrülfünun istiklâli için giriştiği mücadelenin en parlak eserini gösteren konferans salonunda - dikkate çok şayan o günkü hitabesini - gelecek makalemde yazacağım.

Akşam : Nisan 1943 **Mustafa Ragıb ESADLI**

★

Rıza Tevfik'in Hitabesi

Günlerdenberi, payitahtın geri zihniyeti, mürteci zümresi - **(Muhtelit tedrisat)** bahanesiyle kendisine pek müsait ve mürevviç bildiği - resmi ve hususi bütün makam ve şahsiyetlerin müzaharetine güvenerek **(Darülfünun)** a karşı derin bir gayz ve kin ile ayaklanmış; müthiş, tehlikeli bir kuvvet halini almıştı: Yeni ve muasır ilmin merkezi **(Darülfünun)** çok tehlikeli anlar yaşıyordu

Kendisini koruyamaz, bezginlik ve yılgınlık gösterirse, Türkiyenin istikbalini yapacak, vatanı kurtaracak unsurları sinesinde toplayan memleketin bu tek **(Üniversite)** si, cehlin, taassubun kurbanı olacaktı. (Darülfünun, - (Tanzimat) ve (Meşrutiyet) inkılâplarından yıllarca sonra - **(kara kuvvet)** in tuzağına düşecek kadar kendisini zayıf ve takatsiz görmüyordu: **Kat'i** mücadeleye girişmeğe karar vermişti. **8 mayıs 1919** perşembe günü, bu savaşın en kat'î zamanını teşkil edecekti. Bu ilim ve gençlik mücadelesinin alemdarlığını da müessesenin **(Metafizik)** profesörü **Rıza Tevfik** yapacaktı. Bu itibarla filozof, o gün hayatının en heyecanlı ve mes'ut anlarından birini yaşıyordu. O, (Darülfünun) un bu gayesi uğrunda söz söylerken, geri kuvvete ve irticai himaye edenlere karşı isyan ederken genç, canlı, uyanık kitlelerden cesaret alıyor ve mücadelesinde behemehal muvaffak olacağına inanıyordu.

Rıza Tevfik, o gün felsefe sınıfında bir (ders mevzuu) olarak

«Hükûmet otoritesinin ilmin istiklâline dokunamıyacağını» anlatmakla talebeden ziyade, Darülfununa davet ettiği Sadrâzama bir ders vermiş, hükûmetlerin mürteci zümrelere âlet olmaması lâzım geleceğini -umumî mahiyette- anlatmıştı. Şimdi konferans salonunda -toplanacak bütün talebenin önünde- Darülfünunun (Kara Kuvvet) e karşı mücadelesini açıkça anlatacak, ilmin ve gençliğin isyanına tercüman olacaktı.

Salonda hitabet kürsüsünün önündeki koltuklara Sadrâzam **Damat Ferit Paşa**, Maarif Nazırı **Ali Kemal**, Nezaret erkânı, profesörler oturmuşlardı. Fakültelerin bütün talebesi sıraları baştanbaşa doldurmuştu. Kızlar, erkeklerden ayrı olarak, salonun -kürsüye çıkacak hatibe nazaran- sağ köşesindeki arka sıraları işgal ediyorlardı. Bu suretle erkek talebe ile ihtilât etmelerine meydan verilmemişti.

Rıza Tevfik, gençliğin sürekli ve şiddetli alkışları arasında kürsüye çıktı ve Darülfünun namına Sadrâzama karşı söylediği şu mühim ve tarihî hitabesiyle memleketin geri kuvvetine isyan etti: (1)

—... Malûmu fehimaneleridir ki Sultan Abdülmecit Han Hazretlerinin devri saltanatlarında memleketimizde devri intibah başlamıştı. Müşarünileyh hazretlerinin yaptığı şeylerin idamesine çalışılıyor. Sultan Abdülmecit Han Hazretleri, memleketimizde, yeni medeniyeti, yeni ilmi tesis etti, **Reşit Paşa, Fuat Paşa, Âli Paşa** gibi Vüzerayi kiram da o devirde yetiştiler. İsimlerini zikrettiğim vüzerayi kiramın ilim ve irfan ile, müessesatı ilmiye ile yakından alâkaları vardı: Bir mahfili ilim ve irfana girerlerken, bir mabede girer gibi huşu ve huzu ile dahil olurlardı.

Darülfununun bir haysiyeti mahsusası vardır; bunu iki kelime ile izah etmek isterim:

Asıl vazifemiz, fununu, ulûmu - medeni memleketlerde olduğu gibi - talim etmektir. Siyasetle bir alâka ve münasebetimiz yoktur. Efradı milletten olmak itibariyle hissiyatı siyasiyemiz olsa bile buraya giremez. İlmin, serâzat bir tefekkürün mahsulü olduğunu biliyoruz.

İlim ancak bu suretle terakki ve inkişaf edebilir. Biz ilimden başka bir şey düşünmeyiz. Mezahibi sairenin ilim ile alâkasını düşünmeyiz. Mezahibe hürmetimiz, riayetimiz vardır. Ahlâkça bir prensibimiz vardır. Bu prensip, şerefimizi muhafaza edecek ve memleketteki ahlâksızlığın önüne geçecektir. Buna da muvaffak olmak için muhakkak bir itikada sahip olmak lâzımdır.

---

(1) **Rıza Tevfik**'in gerek felsefe dershanesindeki (**Hükûmet ve Darülfünun**) mevzulu dersini, gerek konferans salonudaki bu hitabesini o zaman bizzat tuttuğum notlardan ve o zamanki gazetelerden alıyorum.

Eminiz ki ahlâksızlık, yoksuzluktan bir şeye inanmamaktan, şüphe ve tereddütte kalmaktan, hiç bir şeye kıymet vermemekten tevellüt ediyor. Yine şuna kaniiz ki, her taraftan sarî olan ahlâksızlığı, ilmin tabakati âliyesi haricinde aramak lâzımdır. Bizde bu evsaf eksilmemiştir. Biz her zaman göstermeğe hazırız ki kanaatimiz, azmimiz, itikadımız, dine hürmetimiz vardır. Hattâ her itikada hürmetkârız: Hiç bir itikat yoktur ki onu istihfaf edelim. Öyle oldukça niçin kendimizi, kendi dinimizi tebcil etmiyelim? Yalnız ara sıra hakkımızda zuhur eden suitefehhümleri izale için iki kelime söylemek kifayet eder: Burası ilim yeridir. Biz yalnız ilim ile meşgul oluyoruz. İlmin hiç bir din ile alâkası yoktur. İlim, ilim içindir. Ve ilmî hakikatleri söylemekte tamamiyle serbestiz. Darülfünun gençleri şayanı ihmal bir kemiyet değildir.

Malûmu fehimaneleridir ki İngilterede sınıfı ruhanî pek müterakkidir. Bizim temenniyatımız da böyledir. Bizim ulema ile talebei ulûm ile hiç bir ihtilâfımız yoktur. Onlar, imana müteallik ahkâmı tetkik ve tetebbu edecekler, ahlâkı umumiyenin hüsnü muhafazasına nigehban olacaklardır. Ahlâkı umumiyenin takdirindeki haklarını, tasdik ederiz. Fakat bizim de bir hakkı takdirimiz vardır. İlim, hükûmetin takdiriyle, kararıyle terakki etmemiştir. İlmin kendisine mahsus bir hayatı vardır, ilmin bir cereyanı vardır. Biz, bu memlekette ilim ve irfan komisyoncularıyız. Biz memleketimizde ulûmu riyaziyeyi, ulûmu içtimaiyeyi, fununu terakki ettirmeğe mecburuz. Memlekette bir banka açsak bunu idare edecek bir adamımız yoktur. Binaenaleyh ilmen ve fennen terakki etmedikçe, Avrupalıların esareti iktisadiyesinden, esareti içtimaiyesinden kurtulamayız. Biz, memlekette ilim ve irfanın rehberleri olduğumuz için siyaset yapmayız. Fakat büyük bir siyasetimiz vardır. O da efkârı umumiyeyi çalkalayan tebeddülâtı içtimaiye ve siyasiyede bir ideale, bir müfekkireye şiddetle muhtaç olan dimağlara bir mefkûre vermek, o dimağları yoğurmaktır. Bu, bizim için büyük bir vazifedir. Biz memleketimizin dinine, an'anatına en derin bir hissi hürmet ile mütehassis olduğumuz gibi kaldırımlarda büyüyen esafil arasında neşvünema bulan avam düsturu felsefesine mümaneat eylemekle de mükellef bulunuyoruz. Bu avam düsturü felsefisinin en feci bir misalini ararsanız size bugün müthiş kasırgalar arasında yıkılan Rusyayı zikredebilirim. Darülfünununda tedris edilen ulûm ve fünun, bu meş'um cereyana karşı bir seddi ahenin teşkil eder. Fakat ilmin tedrisinde serbesti, istiklâl istiyoruz. Darülfünunun bu itikadını, bu azim ve imanını kemali ümit ve itminan ile arzediyorum. Teşrifi fehametpenahileri Darülfünun için büyük bir şereftir, bizim için daha büyük bir ümittir. Bu maruzatımla hükûmeti seniyeye Darülfünunun haysiyeti mahsusa ve ilmiyesini iblâğ etmiş olduğumdan Darülfünunun pek

muhtaç olduğu istiklâlin riyaseti sâmileriyle vayedar olan hükûmetçe bahş ve kabul edeceğine eminiz. Paşa hazretleri, Darülfünun aleyhinde, hakkımızda hariçteki dedikoduların, şayiaların hiç bir kıymeti hakikiye ve ameliyesi yoktur. Ahlâksızlık bu sakaf altına giremez ve barınamaz. Bu çatı altına sığınan genç talebe ve tallibatın nezahatine, ahlâkına eminiz. Darülfünun gençliğini her türlü çirkin müfteriyattan tenzih ederim. Buradan feyizyap olmak istiyen şübbanı vatandan erkekler öğleden evvel, kızlar da öğleden sonra ayrı ayrı ders alıyorlar. Ancak hanımlarla efendiler, böyle konferans günlerinde bir çatı altında bulunurlar. (Eliyle kız talebenin bulunduğu tarafı göstererek) merak ederek aradaki mesafeyi ölçtüm: Bu kadar mesafede kimyevî ve hikemî hiç bir hâdisenin vukuuna maddeten imkân yoktur! İçimizde fizik âlimleri, mütehassısları vardır: Sorunuz, hakkımızı teslim ederler! Bu itibarla bize ta'n ve teşni edenlerin de bindikleri tramvayların hali hakkında nazarı dikkati fehamanelerini celbederim!

Paşa Hazretleri, Darülfünun güzel bir elmadır; yarısı efendiler, yarısı hanımlardır. Elmayı bölerseniz şekli, mahiyeti bozulur. Darülfünunun haysiyetini ,vaziyetini tutmak istiyorsanız, o elmanın sapını sıkı tutunuz. O sap da (eliyle koltuklarda oturan profesörleri göstererek) biziz, benim! Bizi tutunuz, hiç bir tehlike gelmez, bize inanınız, korkmayınız!»

Filozofun bu hitabesi şiddetli alkışlar ve alkışlara karışan kahkahalar içinde bitti.

Zamanın hususiyetine göre çok liberal olan bu nutuk, bütün dinliyenler tarafından tasvip edilmişti. Sadrâzam da bu havanın tesiri altında kalmıştı. Kabine Reisi yerinden kalktı, salondan ayrılırken: **«Hakkımda Darülfünunun gösterdiği parlak hüsnü kabulden dolayı arzı şükran eylerim»** dedi.

Darülfünun - **Rıza Tevfik**'in lisaniyle - irticaa karşı açıkça isyan etmiş ve mücadelesine muvaffak olmuş, istiklâlinin temeli atılmıştı.

Akşam: 8/4/1943 **Mustafa Ragıp ESATLI**

ÜSTAD REFİ' CEVAT ULUNAY'IN İHTİSASLARI :

Üstad "Rıza Tevfik"

Filozof Rıza Tevfik merhum geçen yıl bugün Allahın rahmetine kavuştu. Anayurda avdetindenberi Azraille pençeleşen ve gayri müsait şartlara rağmen kaç defa ona galebe çalmağa muvaffak olan zavallı hocamız, **1949 senesi Aralık ayının otuzuncu Cuma akşamı ve Cumartesi gecesi saat dokuz buçukta** Gureba Hastahanesinde felç tedavisi yapılırken zatürreden vefat eyledi ve bütün yakınlarını, sevdiklerini, dostlarını, tanıdıklarını hasret ateşi ile yakarak uçtu gitti.

Cenazesi Pazar günü kaldırıldı, tabut, dindaşlarının dini vazifelerini yapmak üzere musalla taşında bekliyordu.

O güne kadar müsait giden hava gittikçe bozmuştu. Yağan karla karışık sulusepkenden tahaffuz için herkes saçak altlarına iltica eylemişlerdi. Namazdan çıkan müslümanlar:

Rıza Tevfik Allahdan,
Ayrılma ol dergâhdan,
Ben kurtuldum günahdan!

diyen büyük adamın karşısında el bağladılar. Bir sada yükseldi:

— Allahü Ekber!!!

Hocamızın hayat arkadaşı da gelmişti. Son merhalesine kadar onu merhumun tabutundan ayıramamıştık. Şeyh Galip:

Allah ne verir ki kul götürmez!

der. Bu sözün acı hakikatini merhumun refikasında görüyorduk.

Bu kadın bu acıya nasıl dayandı? Onun ateş gibi yanan nazarlarında bir tevekkül, bir teslimiyet sezer gibi oluyorduk. Fakat zavallı elemzede merhumun sıhhati ile çok yakından alâkadar olan doktor Sadi Beyi görür görmez bu matem kalesinin bütün mukavemet burçları birdenbire göçtü; onun ateşler içinde yanan ve belki bir gecede beyazlanan başını doktorun göğsüne urarak:

— Ah! Sadi Bey.. Kurtaramadık.. Kurtaramadık.. Gitti.. Gitti..

Feryadı Rıza Tevfik'in mezarının ilk kitabesi gibi samiamızda kaldı.

Kimi hıçkırıklarını tutamıyor, kimi gözyaşlarını zaptedemiyor, kimi bu acının zehrini içine akıtıyordu.. Fakat herkes ağlıyordu.

Musalladan tabutu aldık.. Bu ihtiyar arslanın nâşı omuzlarımızda çatır çatır ötüyordu.

Mezarlığa geldiğimiz zaman tipi fırtınası başlamıştı.

Çıplak tabutu kabre indirdik.. Büyük mâtemimize iştirâk eden

Sema **Rıza Tevfiğin** üzerine tahaccür etmiş nur parçaları gibi lâpa lâpa kar döküyordu.

Birbirimizi nasıl teselli edeceğimizi bilemiyorduk.

Yorgun, perişan, birbirimizi tutarak, birbirimize dayanarak oradan titreye titreye ayrıldık!

Yeni Sabah: 31/12/1950 **ULUNAY**

İstemem! Eksik Olsun!

Bir gazetede «**Rıza Tevfik'in** cenaze masrafı» başlıklı bir haber okudum. Sözde belediye daimi encümeninde âzadan biri Filozof Rıza Tevfik'in cenaze masrafı olan altı yüz liranın ailesine ladesi hakkında bir teklifte bulunmuş; buna karşı âzadan diğer bir zat bu teklifi şiddetle tenkit ederek bu gibi kimselerin cenaze masrafının devlet bütçesinden verilmesine imkân olamıyacağını ileri sürmüş. Nihayet toplantıya iştirâk eden Vali ve Belediye Reisi **Profesör Fahrettin Kerimin** arzusu ile filozofun «**Serâb-ı Ömrüm**» adlı kitabından 150 liralık bir miktarın alınmasına karar verilerek mesele kapanmış!

İki ay evvel Hakkın Rahmetine kavuşan büyük üstadın ailesi efradı belediyeye müracaat ederek: «Biz merhumu teçhiz, tekfin ve tedfin için 600 lira sarfettik.. Bu parayı lütfen bize iade eder misiniz?» gibi bir talepte mi bulunmuşlar? Asla!... Âzadan bir zat üstüne lâzım olmadığı halde bir kadirşinaslık yapmak istemiş ve bu söz, artık tarihin muhakemesine mal olan bir dâva için bugün Allahın huzurunda bulunan namuslu, hamiyetli, vatanperver büyük bir adamın hâtırasının hırpalanmasına vesile ittihaz ediliyor. Ne ayıp şey...

Rıza Tevfik'i toprağa verdiğimiz gün İstanbul Vali ve Belediye Reisi merhumun refikasına: «Şahsım ve şehir namına tâziyetlerimi kabul ediniz.» demek kadirşinaslığını göstermişti. Bu ne bitmez, tükenmez bir gayzdır ki zaman zaman böyle zehirli yüreklerden bir çıngıraklı yılan ıslıtı ile ötüyor.

Rıza Tevfik bir şiirinde:

Şu bihûde ömrüm hadde yeterse,
Ecel bir çukura beni iterse,
Hâsılı kör kandilin yağı biterse,
«Püf!» demeden söner, nefes istemez.

Der. **Rıza Tevfik** çapında bir adamı ecel, asrî mezarlığa değil herhangi bir çukura dahi itmiş olsa o çukur Cennete bakan bir penceredir.

Rıza Tevfik türbesini gönüllerde yapmıştır. Onun kimseden istediği ve beklediği bir şey yoktur. Bundan sonra adem diyarından söyliyeceği tek cümle de budur: **ULUNAY**

İstemem!... Eksik olsun! **Yeni Sabah: 26/2/1950**

Üstadım, Seni unutmadık!

Bugün büyük üstadımız filozof doktor **Riza Tevfik**'in rahmet-i rahmana kavuştuğu gündür. Bundan iki sene evvel, karlı ve tipili bir yılbaşı günü, onun mübarek nâşı dostlarının, şakirtlerinin, hayranlarının hıçkırıkları ve gözyaşları ile Zincirlikuyu mezarlığına defnedildi.

Hava soğuktu:: Tıpkı bir şiirinde olduğu gibi:

Fırtına, tipi, kar,
soğuk,
Katil bir soğuk var!

Biz, bu sönen dehâ ocağının soğuk külleri karşısında yanıyorduk.

Küçücük bir çukura sığan bu kocaman âleme veda ettiğimiz zaman, yüreklerden kabaran matemin tesirini düğümlenen boğazımız zaptedememişti. Hüngür hüngür ağlıyorduk.

Uful eden bu san'at ve ilim güneşinin son şuleleri ile kızaran gözlerimizden kanlı yaşlar akıtıyorduk.

Riza Tevfik, ölümden korkmazdı. Onu daima büyük bir teslimiyetle beklerdi. Hattâ seksen yaşını idrâk eylediği zaman,

Bugün seksen yaşındayım,
Uçurumun başındayım,
Yoldaşlardan geri kaldım,
Hâlâ binek taşındayım.

demişti.

Riza Tevfik, zulme karşı daima silkinen ve dikelen bir karaktere mâlikti. İkinci Meşrutiyetin ilânında İstanbul günlerce onun sevk ve idaresiyle hürriyet heyecanlarını yaşamıştı; Riza Tevfik bir «Hürriyet havârisi» idi. Bütün gayretlerine rağmen, o zaman memlekette teessüsünü göremediği hürriyet için yine mücadele etmiş ve haksızlık fırtınalarına mâruz kalmıştı. O, bunu da tabiî görüyor:

Dilerim ki fânî dünyâda kimse,
Ömrünü mihnetle telef etmesin,
Fakat kâmil adam olmak isterse,
Elem çektiğine esef etmesin.

diyordu.

Şu kıt'ası ise mezarının taşına kitabe olacak kadar kuvvetlidir:

Alçağa meyl edip su gibi akma,
Geçtiğin yerlerde çamur bırakma,
Altından olsa da zillet halkası,
Onu köpek gibi boynuna takma!

Ruhuna fâtiha!

Yeni Sabah: 30/12/1951 **ULUNAY**

Rıza Tevfik'i Düşünerek

Bütün rü'yâlı mâziler, gurub ettikçe halinde,
Tulû eylerdi âtiler, senin engin hayâlinde!
Safâlar, neş'eler çağlardı üstâdım, melâlinde
Kamerler bedr-i tâm olmuştu en narin hilâlinde
Ne mânalar sezerdik biz, o hep taşkın meâlinde!

Huruşunden nazir oldun hemen umman-ı âsarın
Akarken (Hamza - Bey) sahillerinden cûy-i eş'arın.

Gülerdin daima, lâkin asıl handen figânındı
Senin kârın şu varlıktan, o payansız ziyanındı!
Bütün çektiklerinden bahse kıymet vermeyen bir dil
O her razı nefasetten selâm almış beyanındı!

Hakikatten yılan evhamı, ba'zan haklı sandın sen
Fakat mağlûb-ı baht olmuş cihangîr-i lisandın sen

Bakardık pür zarafettin, bakardık pür maaliydin
Nasıl lâkin çocuktun hep, garabetlerle mâliydin

Olup seyyare geçmiştin tefekkür asümanından
«Şiirler dinledin dergâh-ı izzet kudsiyanından»
Çıkıp tâ mâbed-i eflâke hattâ mahyeler kurdun
Muhalâtın dahi tekmil nücûmu kehkeşanından!

Bu topraktan uzak düştün, fekat ıtr aldı ilhâmın
«Güzel İstanbul'un mor salkımından, erguvanından!»

Yatarken gölgeler altında hattâ şöyle mestane
Gelir her suy-i şi'rinden bugün bir bûy-i efsâne!

Nefesler, tekkeler, esrar içinden ses veren cinler
O huhûlar çeken sevdayı terketmez güvercinler

Senin nazmında raksan oldu, giryan oldu sertapâ
Şerabından içen remzem de cûşan oldu sertapâ!

Yıkık meyhaneler gördün, kırık peymaneler gördün
Ne çok ma'mureler gezdin, ne çok vîrâneler gördün,
Neler gördün aman Rabbim, aman Rabbim neler gördün!

Ölüm şi'riyyetin, şayet bu dar varlıkta yârıysa
Eğer son daldığın engin hakikatler diyarıysa

Olup bir sâde-dil, takdire ver kat'î rıza artık
Bütün coşkunluğun kâfi, biraz dinlen Rıza artık!

Sene : 1951 FAZIL AHMET AYKAÇ

BİZDE HEYKEL DİKİLSEYDİ

Feylesofun heykeli böyle olurdu...

Çizen : Ramiz

Aydede 29-6-1922

Aramızdaki RIZA TEVFİK'e dair

«Hastayım yalnızım seni yanımda» manzumesi merhum bestekâr Lem'i bey tarafından bestelenmiş ve bu münasebetle Maksim'de bir müsamere verilerek hem manzume okunmuş, hem de bestesi ilk defa o akşam çalınmıştı. Müsamerede Riza Tevfik de dâvetli olarak bulunmuştu. Bu münasebetle hazır bulunanlardan şair Neodet Atılgan hemen orada yazıverdiği aşağıdaki «Aramızdaki Riza Tevfik'e dair» adlı manzumeyi merhum üstada vermişti:

Neş'emiz dünyaya dar gelir bizim
Aramızda Rıza Tevfik var bizim...
Yüreğimiz coşkun bir pınar bizim:
Aramızda Rıza Tevfik var bizim...

Hasret kaldık bunca yıldır yüzüne;
Koşmasına, nefesine, sözüne...
Onda erdi millî şiir özüne...
Aramızda Rıza Tevfik var bizim...

İsteriz hep aramızda görelim.
Sevgimizden ona çelenk örelim...
Sevinelim, zevku safa sürelim;
Aramızda Rıza Tevfik var bizim...

Neodet ATILGAN

★

Rıza Tevfik için

— Tarzı Kadim —

Ne bülbülden, ne neydendir, süzülmüş sanki hülyadan
Seherden fışkırıp gelmiş, bu sesler pek derindendir;
Örülmüş ince mısralar tebessümlerle rü'yadan
Işıklar harelenmiş Hamzabey sahillerindendir.

(Bebek) ten seyreder tarihi: Babil, Ba'lebek, Menfis
Birer haşmetli kervandır, geçen dalgın hayalinden;
Alır bir felsefî sîma sönerken onda her bir his
Güler elvanı fecrin ıstırap olmuş leyalînden.

Kalem badı saba işler, vezin meltemleşir birden,
Eser ufkunda ruhun yemyeşil sahiller ahengi;
(Nefes) ler selsebil olmuş da çağlar hep şerâirden
Bütün şi'rinde parlar hiss-ü fikrin taze bir rengi.

Tevfik Nevzad ÇAĞDAŞ

Şiirlerinin tahlil ve tenkidi

"Serâb-ı Ömrüm„

Kıbrısta, Lefkoşede (M. Fikri) matbaası filozof **Rıza Tevfik**'in şiirlerini toplamış, (**Serâbı ömrüm**) adlı bir kitap halinde neşretmiş, bu kitabın bir nüshası benim de elime geçti. **Rıza Tevfik** tâbie gönderdiği bir mektupta bütün şiirlerinin bunlardan ibaret olmadığını söyledikten sonra:

— Bunlar, bu ana kadar yazabildiğim lirik şiirlerin en iyileridir. diyor. Kitap haricinde neler kaldığını tamamen bilmiyorum. Yalnız hicviyelerle, mizahî manzumelerin bu kitaba alınmadığı görülüyor. Pek te iyi olmuş. Bu suretle kitap bedii duygulara hasredilmiş, çirkin siyasî ihtiraslarla kirletilmemiş.

Hiç şüphe yok ki Rıza Tevfiğin en kuvvetli tarafı şairliği, en zayıf tarafı diplomatlığı, filozofluğudur. Halbuki o, kendisini şair bile addetmez, filozof ve diplomat sanır. Siyaseti uğurunda ilmini, şerefini, hattâ vatanını bile mahvetmeye yürür. Bunun cezasını çok acı, çok elim bir tarzda çekmiştir.

Şair Rıza Tevfikle filozof ve diplomat Rıza Tevfiğin müşterek bir noktası vardır: Nasıl siyasî hayatında kısa görüşlü ve reaksionerse edebî hayatında da böyledir. On temmuzda elinde bir kırbaçla meşrutiyet inkılâbına girdiği gibi hece vezniyle de edebî hayatımıza girmiştir. İlk meşrutiyet devri onun ruhuna bir gösteriş vesilesi olarak uygun geldi, ondan sonra mütemadiyen muhalefet mevkiinde kaldı. Edebî hayatı da böyle...

Selânikte çıkan «**Bahçe**» mecmuasındaki (**Aruz - Hece**) münakaşasında **Mehmet Emin** taraftarı olarak görüyoruz. Aruzun yanında hece veznine de bir yer ve kıymet veriyor. Fakat işte hepsi bu kadar... Ondan sonra dil ve edebiyatın ileri hareketinde **Rıza Tevfiği** hep düne sarılmış buluyoruz.

Genç nesil dilini sadeleştirir ve terkipleri atarken, o «dümûgu hicran, şamı garîban» gibi eski klişeleri sıralamaktan çekinmiyor, heceye yeni bir ses verilmeğe çalışıldığı zamanda, nefesler, koşmalar, destanlar yazıyor.

O sıralarda halk ve tekke şairleri pek az tanındığı ve bu örnekler çok az okunduğu için Rıza Tevfik yeni bir tarz sahibi adetâ bir müceddit gibi görülüyordu Halbuki onun şiirleri klâsik halk ve tekke edebiyatı taklitlerinden ibarettir. Bir bakıma **Yahya Kemalin** gazel-

leri, şarkıları ne ise **Rıza Tevfiğin** nefesleri, koşmaları da odur. Şairin üzerinde **Yunus'tan «Seyranî»** ye kadar bütün halk ve tekke şairlerinin tesirleri görülür. Kullandığı kafiye ve redifleri bile bu edebiyatta aynen bulmak kabildir:

Meselâ, **Tevfik Fikret** için yazdığı **«Görmeğe geldim, sürmeğe geldim..»** kafiye ve redifli mersiye, ki çok yeni ve orijinal sanılır, halk edebiyatında kafiye ve redifleri aynen vardır. «Sanihatı Seyranî» yi açarsanız içinde Rıza Tevfiği görerek şaşarsınız. O kadar Seyrenîye benzer.

Bununla beraber onun için «alelâde bir mukallittir, kötü bir şairdir!» demek büyük bir haksızlık olur. Bu tarzın bazan en güzel şiirlerini yazmış, ve bunların bizim ruhumuza Divan edebiyatından ne kadar çok yakın olduğunu göstermiştir. Meselâ şu koşmaya bakınız:

UDUN TESİRİ

Çırağan devrini getirdi yâde,
Sunduğun piyale lâle mi nedir?
Lebinde titriyen cür'ai bâde,
Gonca gül üstünde jale mi nedir?

Füsunu hüner var desti nâzında
Edayı hasret var suzu sazında
Gönüller inliyor ihtizazında,
Udunun nağmesi nâle mi nedir?

Söyle ey gençliğin tacı gururu!
Nedendir ruhumun gizli süruru?
Kumral saçlarının handei nuru
Mehtabı hüsnünde hâle mi nedir?

Görüş, duyuş ve eda aynı olmakla beraber hiç şüphe yok ki, bu şiir halk edebiyatının en güzel koşmasıdır. Rıza Tevfik, şiirlerinde halk şairlerine benzemekten çekinmez. Bilâkis onlara yaklaşmaya çalışır. Sık sık tekke ve halk edebiyatının klişelerini tekrarlar. Çok kullanılmış kafiyelerini alır, meselâ: şunun altına: **(Dertli)**, yahut **(Emrah)** imzasını atsanız kim yadırgar:

GARİP BİR HALET

Elemi hasretin gözümden taşar,
Zehri hicranınla dolduğum zaman,
Sitemdide ruhum seninle yaşar
Ağlayıp sükûnet bulduğum zaman.

Dem olur ki yâdın zihnimi çeler,
İçimi o hain aşkın pençeler.
Ruhumda açılır pembe gonceler,
Leblerine müştak olduğum zaman.

Sana ey bivefa civan sevgilim !
Arzıhal etmektir tatlı emelim,
Huzurunda lâkin tutulur dilim,
Sihri nigâhınla solduğum zaman.

Böyle olmasa bu koşmadaki (Elemi hasret, zehri hicranı, sitemdide ruh) gibi klişeleri kullanmasına ne mâna vermeli?

İşte: Sevdiğine serzeniş ve şikâyetle:

Seni bimürüvvet, seni bivefa,
«Kim kime etmiştir ettiğin bana.
Şimdi de yâr olmak istersin amma,
«Neyleyim, sevdiğim, iş işten geçti!

diyen Seyrani'ninkine benziyen bir koşma... Edası, duygusu, hattâ redifi bile onun aynı:

SERZENİŞ

Yürü! Hey bivefa hercaî güzel,
Gönlüm o sevdadan vaz geldi geçti.
Soldu açılmadan goncei emel,
Sonbahara erdik, yaz geldi geçti.

Sana şerhederken hicranı aşkı,
Dizinde okudum destanı aşkı,
Buselerle aldım peymanı aşkı,
Unutma! Aradan söz geldi geçti!

Hüsnüne bu kadar niçin öğündün?
Bir yanar ateştin sinemde, söndün!
Ahdü peyman ettin, sözünden döndün,
O da bir hevesmiş, tez geldi geçti!

Bunların içinde duyuş ve düşünüşü daha yeni olanlar var:

GÖZ AŞİNALIĞI

İsmini bilmezdim, fakat tanırdım;
Ne yosma bir çiçek takışı vardı!?
Kızıl saçlarını ateş sanırdım;
Güneş nuru gibi yakışı vardı.

Öyledir gün, şafak söktüğü zaman,
— Göllere gölgeler çöktüğü zaman. —
Saçını çözüp te döktüğü zaman,
Dalga dalga düşüp akışı vardı.

Hüsnünde bir eda var ki âsiydi,
Beni harap eden o edasıydı.
Sevdalı gönlümün aşinasıydı,
Yüzüme bir şirin bakışı vardı.

Bu da öyle:

BİR MEÇHULEYE

Seni ilk gördüğüm o gündenberi,
Gamla geçirdiğim demleri saydım.
Diyar diyar gezip ben şimdengeri
Coşkun sular gibi hep çağlasaydım.

Devletli başında ey yosma dilber!
Sırma kâküllerin bir taca benzer.
Nolaydı alnından öpüp her seher
Saçını ben çözüp ben bağlasaydım!

Matemi hicrana saldın Rızayı,
Bilmezsin çektiğim cevrü ezayı,
Ben sana nakledip bu macerayı
Dizinde ağlasam, ah ağlasaydım!

Bunların diğerlerinden şu farkı var ki daha az taklittir, içinde şairin daha fazla şahsiyeti var. Bununla beraber edebi nevi itibariyle (Halk edebiyatı) tasnifinden kurtulmuş sayılamaz. Bakinin veya Fuzulinin gazeliyle muallim Naci Bey gazeli arasında ne fark varsa o fark var.

(Genç dul) ve (Gözlerin) gibi bir iki manzumede filozofun halk şiirlerini âdeta (Edebiyatı Cedide) leştirdiği seziliyor:

GÖZLERİN

Ruhumda gizli bir emel mi arar,
Gözlerime bakıp dalan gözlerin!
Aklıma gelmedik bilmece sorar,
Beni hülyalara salan gözlerin!

Nigâhın gönlüme - ey peripeyker! -
Leyali hasretin hüznünü döker.
Karanlıklar gibi yığılır çöker
İçimde yer edip kalan gözlerin!

Huzurunda bazan benliğim erir,
Tavrın hulûsumdan şüphe gösterir.
Bazan da ne olmaz ümitler verir,
Sabrü kararımı alan gözlerin!

Gamzende zâhir, ey ömrümün varı!
Füsunu hüsnünün bütün esrarı.
Neşreder âleme rengi baharı
Koyu menekşeye çalan gözlerin!

Sihirdir şüphesiz bütün bu şeyler,
Bakışın zihnimi perişan eyler.
Bana aşk ilinden efsane söyler,
Aşka inanmıyan yalan gözlerin!

GENÇ DUL

Çiğlerle bezenmiş gülzarı hüsnün,
Ağladın mı bilmem sen de ben gibi!
Mehtaba benzemiş baharı hüsnün,
Solmuş dudakların yasemen gibi!

Saçından yüzüne gölge yürümüş,
Güzel gözlerinin altı çürümüş.
İpekler içinde matem bürümüş,
Sarmış vücudunu bir kefen gibi!

Çırpınıp titriyen nedir göğsünde?
Bir jale gibisin yaprak üstünde.
Perişan olmuşsun hemen bir günde,
Açılıp saçılan nesteren gibi.

Hasret illerine seferin mi var?
Doğduğum yerlerden haberin mi var?
Riza gibi unmaz kederin mi var?
Ağladın mı bilmem sen de ben gibi?

Bundan sonra kitapta, filozofun son zamanlarda yazdığı bir kaç yeni manzume ile eski aruz şiirleri var. Bu aruzlar malûm. En güzeli (**Geliboluda Hamza Bey sahili**) isimli şiirdir, hattâ bunun ilk kıt'asıdır. Bunlarda derece derece **Hâmit, Ekrem ve Tevfik Fikretin** tesirleri görülür. İlk kalem denemeleri kabîlinden şeyler. Büyük bir kıymeti yok. Kitabın en değerli kısmı filozofun son zamanlarda yazdığı bir kaç koşmadır. (**Enaiyeti aşk**) isimli manzumenin eskilerinden pek az farkı var, (**Munis bir çehrenin hayali**) de öyle. Bunlar belki biraz daha selis, işte o kadar...

ENAİYYETİ AŞK

Ben seni ağlattım, hem çok ağlattım,
Çünkü infialin şiire bedeldi.
Bir kadın ağlatmak zevkini tattım;
Bende bu bir çılgın, hain emeldi!

Müjgânı şevkine yaşlar sinerken,
Sonra damla damla taşıp inerken,
Göğsünde şehkalar coşup dinerken,
Titrek dudakların cidden güzeldi!..

Ben sana düşkündüm, ey melek kadın!
İnliyor içimde sevgili yâdın.
— Âzarı aşkımı yanlış anladın! —
Bence hüznü aşkın pek mübecceldi.

MUNİS BİR ÇEHRENİN HAYALİ

Bir zaman genç idim, dehrin cefası
Fedaî gönlümün eğlencesiydi.
Bir güzel severdim, tavrü edası
Zihnimin her zaman düşüncesiydi.

Sevip sevilmede yoktu hevesi,
Müreccah tutardı bana herkesi.
İsmimi andıkça titriyen sesi,
Aşkın anlaşılmaz bilmecesiydi.

Beni hem okşardı, hem hırpalardı,
Bazan saçlarımı bozar tarardı.
Ne dilber, yırtıcı elleri vardı,
Bilmem ki şahin mi, ne pençesiydi?

Bana can verirdi rengi gülümün,
Adını anmazdım asla ölümün,
Seriri ülfeti deli gönlümün.
Cenneti hülyası, has pençesiydi.

Saçlariyle, küçük yaşındanberi,
Şevketi hüsnünün tacı zaferi.
Pakize göğsünün buse yerleri,
Henüz açılmamış gül goncesiydi.

Ah, o âsabımı geren saçları,
Bana derdi sevda veren saçları,
Her gece rüyama giren saçları,
Ömrümün tükenmez bir gecesiydi.

İsmini unuttum, pek perişanım.
Ondan uzak, ıssız kaldı vicdanım.
Zekâsı, duygusu, - hâlâ hayranım! -
Zekânın, duygunun en incesiydi!

Bence kitabın en güzel, en samimî iki şiiri filozofun gençlik ve memleket hasretini taşıyan şu iki koşmasıdır. Bunlar aynı zamanda en son yazılanlardır. Filozofun bunlarda daha samimileştiği, daha olgunlaştığı göze çarpıyor:

GEL, DAHA YAKIN GEL!

Bu gece gene bir garip hüznüm var,
Sohbetinle yaşat hatıratımı.
Gamla bunalmasın!.. Birkaç günüm var,
Şenlendir şu bezgin hissiyatımı.

Değil mi? Bir zaman genç idim, şendim?
Dilberler içinde seni beğendim.
Gel nazlı sevgilim, gel dilpesendim,
Bana naklet geçen şen hayatımı!

O güzel başını göğsüme daya,
Hasretle bakalım şu dolunaya.
Neş'ei hüsnünle gel, doya doya,
Bir daha göreyim kâinatımı!

Bembeyaz sakalına, altmış bu kadar yaşına rağmen gönlündeki sevgi kaynağı hâlâ kurumıyan filozofun hayata, aşka, güzelliğe son bir iç çekişi olan bu koşma, hem duygusu, hem edası itibariyle çok samimî değil midir? Hele şu son kıt'ada dünya güzelliğine doyamıyan yorgun bir kalbin bütün melâli ve iştiyakı var:

O güzel başını göğsüme daya,
Hasretle bakalım şu dolunaya,
Neş'ei hüsnünle gel, doya doya,
Bir daha göreyim kâinatımı!

Edebiyatımızda bu çeşit duyguları terennüm eden şiirler çok değildir. Anlamıyorum neden? Gençlik çağının, bütün güzellikleri, ihtirasları kucaklıyan duyguları insan ruhunda ne kadar şiddetli akisler bırakırsa, bu günlerden ayrılış ve uzaklaşışın melânkolisi de o kadar derindir. Yılların ağır yükü altında çökmeye başlıyan bir göğüste çarpan kalp, sadece bir yorgun kalp midir? Onun olgunluğu, binbir ateşten geçtikten sonraki özlüğü yok mu? Hüseyin Siyretin (**Bağ bozumu**) isimli bir kitabını görmüştüm. Sandım ki şair bu

çeşit duygularını anlatmak ve terennüm etmek için bu kitabı bastırmıştır. Ne saklıyayım, aradığımı pek az bulabildim, kitap bana (Leyali girizan) dan daha zayıf geldi.

Filozofun öteki güzel koşması memleket hasretini ve hayattaki hüsranını anlatıyor.

Halk edebiyatında bu duygular çok yazılmıştır, halk şairlerinden pek çoğu, Âşık Garip, Derdli, Emrah, Bayburtlu Zihni.. Çok gurbet görmüş adamlardır. Fakat sözün doğrusu, onların şiirlerinin içinde bu kadar güzeline raslamadım.

BİR ANI MEYUSİYET

Ömrümün neşesiz geçti baharı,
Neyleyim baharı gülsüz olunca!
Bir tutsam gerektir yârü ağyarı,
Gurbet ellerinde öksüz olunca.

Gönül elindedir feryadü zarım,
Şu nankör aşkımdan ben de bizarım.
Ruhum azat olur belki, mezarım
Ayaklar altında dümdüz olunca.

Diyorlar ki: «Rıza! döner bu âlem,
Encamına varır bu devri sitem.»
Benim gözümde fer kalır mı bilmem,
Bu uzun geceler gündüz olunca?!

Koşmanın değiştirilecek bir yeri var: Serlevhası. Sanki şair bir an bu yelse kapılmış, hayatının öteki parçası böyle geçmiyormuş; halbuki (Serâbı Ömrüm) den anlıyoruz ki hüsran içinde çırpınıp duruyor. Hattâ bunu Amman Emirine yazdığı bir kaside de, kendi içinden gelen bir sesle pek açık anlatıyor:

«Sen en bedbahtısın insanların!.. Mel'unu menfisin!
«Uzak düştün, yazık, Darüsaadet asitanından.
«Uyup şeytana iraz eyledin Misakı Milliden,
«İnad ettin, cüda düştün vatan bağı cinanından,
«Delil olmaktı şanın halka irfanınla, ilminle,
«Zelil oldun gururundan, koğuldun hanımanından.

Buna karşı bulduğu zayıf cevap şudur:

«Kusurun varsa ancak bir hatayı içtihadidir,
«Vatandaşlar emindirler hulûsü bigümanından.

Hayır... İçtihat hatası değil... Bir gösteriş iptilâsı, hem de çocukça, akılsızca, delice, sahibini hiyanete kadar sürükliyen bir iptilâ ile...

Rıza Tevfiği, ilk meşrutiyette elinde kırbaçla İstanbul sokaklarında dolaştıran gösteriş iptilâsı, onu nihayet bir milletin ölüm vesika-

sını imzalamak için elinde kalemle (Sevr) e koşturdu. Oraya gene sırf gösteriş için imzasını attı ve gene o gösteriş iptilâsiyle o hiyanet vesikasını (Robert Kollej) e hediye etti.

Kitabın kabındaki biri bektaşı babasına, öteki Hint şairi (Tagor) a benziyen acayip fotoğraflardan anlıyoruz, filozof bunca felâketlerden sonra bile hâlâ bu gösteriş iptilâsından kurtulamamış!

Aydabir : 1/12/1935, No. 4 **Orhan SEYFİ**

★

Birkaç hâtıra :

Filozof Rıza Tevfik

Filozof Rıza Tevfiğin vatana dönüşüne en fazla ben seviniyordum. Çünkü onu iki defa gücendirdim. Bir defa da ona hayran oldum.

Filozofa hayranlığım, meşrutiyetten biraz evvel, Selânikte çıkan Bahçe mecmuasında başlar. İstanbulda edebî neşriyat yasak edilmişti.

Bu mecmuaya millî şairimiz **Mehmet Emin Yurdakul** hece vezniyle manzumeler yazıyordu.

Rıza Tevfik, millî şairin kullandığı hece veznini müdafaa ediyordu. İnkılâpçı, hatip **Ömer Naci** de aruz veznini. Ben Rıza Tevfik'in tarafındaydım. Onun, gizli meyillerimi okşıyan sözleri beni kendisine çekiyordu. Vakıa **Ömer Naci**'nin kıvrak, müstehzi bir üslûbu vardı. Fakat **Rıza Tevfik** de ne kadar çok şey biliyordu... (Çok bilen çok yanılır) sözünü henüz işitmemiş olacağım ki, kendi kendime: «Hiç bu kadar çok şey bilen yanılır mı?» diyordum. İmzasının üstündeki (**Bakon'un şakirdi marifeti**) cümlesi bile beni hayran ediyordu.

Rıza Tevfiği Meşrutiyetten sonra işte bu hayranlıkla tanıdım. Fakat o, bu yolda yürümedi. Daima herkesin gittiği tarafın tersine koşmayı sevdiği için (**Millî edebiyat**) hareketi başlayınca buna âdeta muarız kesildi. (Yeni lisan) a karşı durdu. Rıza Tevfikle mânen biraz aram açılmıştı.

Fakat onu en çok gözümden düşürmeye çalışan **Ömer Seyfeddin**'di. Ömer Seyfeddin herkesin bildiği paradokslariyle Rıza Tevfiğin çok cahil olduğunu söylüyordu:

— İnan bana cancağızım, diyordu. O hiç, ama, hiç okumaz. Boyuna çene çalar. Bir felsefî sistemi olmıyan adama filozof denir mi? O, bu kelimeyi, mektepteki çocukların kullandığı mânada kullanıyor.

Gülüyor, hattâ biraz da hâk veriyordum. **Ömer Seyfeddin** sene-

lerdenberi hiç durmadan felsefe ile uğraştığını söylüyordu. Bir gün **(Bilgi)** idarehanesinde **Ömer Seyfeddin, Riza Tevfikle** karşılaştı. **Ziya Gökalp, Celâl Sahir** de oradaydı.

— İşte, dedim, şimdi bir münakaşa başlıyacak. Ömer, kimbilir, filozofu nasıl yerden yere çarpacak! Hayret! Yalnız **Rıza Tevfik** konuşuyor. **Ömer Seyfeddin** ağzını açıp bir kelime söylemeğe cesaret edemiyordu. Nihayet bir münakaşa çıktı. Fakat Ömer Seyfeddinle değil, filozofla Ziya Gökalp arasında. Riza Tevfik, **Fârabinin, İbni Sinanın Türk** olmasını kabul etmiyordu. **Ziya Gökalp** ona:

— Türk olmadıklarına dair bizi ikna edecek delilleriniz var mı? diye sordu. O da:

— Sizin, Türk olduklarına dair beni ikna edecek delilleriniz var mı?

Diye aynı suali tekrarladı. **Ziya Gökalp**'ın ilk defa orada hiddetlendiğini gördüm. (Türk olmadıklarını ispata çalışmak bize mi düşer?) diyordu. **Riza Tevfik,** bundan sonra Türkçülük cereyanından gitgide uzaklaştı. Fakat ben gene onu çok sevimli, çok hoş buluyordum.

* * *

Bir gün, durup dururken **Riza Tevfik,** Sabah gazetesinde şair **Halil Nihat Boztepe**'ye hücum etti. Halil Nihadın üç, dört sene evvel yazdığı mizahî manzumeleri gözüne ilişmiş, buna kızmış. Epey ağır şeyler söylüyordu. **Rıza Tevfiği** haksız buldum. İçimden **Halil Nihat Boztepe,** ona bir cevap yazsa diye düşündüm. Onun namına bir manzume tasarladım. Şöyle başlıyordu:

FİLOZOFA

Hayretle anarım seni daima,
Hey koca filozof yaman adamsın!
Doktorsun, âlimsin, şairsin amma,
Kimse diyemez ki aklı tamamsın.

Bunun tamamını, **Süleyman Nazif**'e okudum. Bir lâtife olsun diye **Sabah**'ta imzasız neşretmek için benden istedi. Benim yazdığımı söylemiyeceğini vadederek o kadar ısrar etti ki razı oldum.

Riza Tevfik bu manzumeye hepsinden fazla sinirlendi. Bir müddet **Yusuf Ziya Ortaç**'ın zannetti. O da bunu tekzip etmediği için **Sabah** gazetesinde ona imalar yaparak **(Mizah nedir?)** diye bir makale serisi tutturdu. O kadar uzun o kadar çok şey yazdı ki az daha Sabah gazetesi bu yüzden batacaktı. Bu sıra kabahatlinin ben olduğum anlaşıldı. Fakat hiddeti geçtiği için bana darılmadı.

Riza Tevfiği ikinci gücendirişim, Suriyede iken Kıbrısta basılan kitabı üzerine **(Aydabir)** de yazdığım bir tenkiddir. **Ben bu tenkidi-**

mi, biraz da onun şiirlerini neşretmek için yazmıştım. O sırada kendisinden başka türlü bahsedemezdim. İsmini söylerken, biraz aleyhinde bulunmıya da mecburdum. Fakat o bunu anlamadı, galiba. Bana gücendiğini üzülerek işittim.

Filozof Rıza Tevfiğin vatana dönüşüne en çok bunun için seviniyordum. Onunla barışmak imkânını bulacağım. Beni affedeceğine eminim. O kadar saf, o kadar temiz bir kalbi vardır ki asla kin tutmaz. Bütün büyük sanatkârlar gibi o da kocaman bir çocuktur. Hayatında bazı yanlış hareketleri olmuşsa bile bunları çocukça bir saffetle, iyi niyetle yapmıştır. Böyle kusurları affetmekse, anavatanın hepimize karşı duyduğu büyük şefkatin en tabii bir neticesi sayılır.

Çınaraltı : 20/3/1943 **Orhan Seyfi ORHON**

★

"Serâb-ı Ömrüm„

Balkan Harbinden sonra bir gün, **Rıza Tevfik, üniversitede** büyük Türk şairi **Fuzuli** hakkında bir konferans verecekti. Düşünüyordum ki, bu konferans, daha ziyade milli gururumuzu okşamak için veriliyor. **Fuzuli**'nin sanatını anlatacak sözlerde kırılmış duygularımızın teşellisini bulacağız.

Birçokları gibi ben de bu konferansı dinlemeğe koştum. Salon hıncahınç doluydu. Rıza Tevfik alkışlarla kürsüye çıktı. Fakat, orada müdafaa ettiği tez şu oldu: **Fuzuli** Türk değildir.

Doktordu, doktor olmadı, filozoftu, filozof olmadı. Fikir ve sanat adamıydı. Gençliğe bu yolda da rehber olmadı. Bize ondan kalan yalnız bir şiir kitabıdır.

Son basılan «**Serab-ı Ömrüm**» ü karıştırıyordum. Az kalsın, bu kitapla şairliğini de mahvedecekmiş. Çünkü bir şiir kitabına ancak bu kadar yersiz ve değersiz şeyler doldurulabilir!

Eserin başında, duvar afişine benziyen çerçeveli bir sayfa var: Tahdisi nimet ve arzı şükran. Neymiş? Kitabın bastırılması için bir zat para vermiş. Bunu, mutlaka okuyucuya da söylemek lâzımsa, saygılı, samimi, nazik birkaç satırla teşekkür etmek mümkündü. Yoksa, böyle bir duacı hâfız diliyle, hediye sahibinin hasep ve nesebinden, semahatinden, asalet ve necabetinden, hayrat ve hasenatından bahsetmek - yapanı da yaptığına pişman edeceği bir tarafa - sanatkâr gururuna yakışmıyor.

Bir iki sayfa daha çeviriyorsunuz. Bu sefer de **Cenap Şahabettin**'in bir mektubunun klişesi. Mesele şu: Birinci harpte, Harbiye Nezareti **Hâmid**'i, **Nazif**'i, **Cenap**'ı çağırmış. Askere sevk ve cesaret verecek eserler yazmalarını istemiş. Bunlara bol yazı ücretleri verilecekmiş. **Enver Paşa** da, Rıza Tevfik'ten hamasi destanlar rica ediyormuş.

Filozof, işte bu mektubu tariz yollu bir dille vesika diye neşredi-

yor. «Ben, öyle parayla ısmarlama şiir yazmam!» diyor. Ama, Harbiye Nezaretine gidip Enver Paşayı aramayı da ihmal etmemiş! Bir defa, bir şairin, memleket müdafaası için kendisinden istenen şiiri yazması ısmarlama sayılmaz. Buna takdir edilen ücreti almakta da yüz kızartıcı bir şey yoktur. Fakat haydi, bunu filozofun sanat ahlâkındaki taassubuna verelim. Ya, kitabın içinde bir Arap Emîrine yazılan caizelik kasideler ne oluyor? Ne de olsa bir Osmanlı Devleti Nazırının, daha dün tebaasında olan bir zata (hem de bu yerlerin nasıl ayrıldığı malûm!)

«Kapında bir bedevi abdi canfedayım ben,

diye kulluk, kölelik etmesine ne demeli?

Filozofu, vatana dönüşünde sevimli yapan, gurbet illerinde çektiği mihnetlerdi. Bu duyguyu da öldürmek için: «Ben orada rahattım. Gelmiyecektim ya..» gibi sözlerden sonra şu kıtayı da kitabına koymayı ihmal etmemiş.

«Gurbet illerinde zelil olmadan
Gününü gün etmek hayli hünerdir
Atalar sözünce insana vatan;
Doğduğu yer değil, doyduğu yerdir.»

Fakat, asıl okuyana hayretinden parmak ısırtan **«Rumeli için»** adlı şiirindeki mısralar. Balkan Harbinden sonra, çetin parti mücadeleleri sırasında Rıza Tevfik Rumeliye gitmişti. Orada bir münakaşa olmuştu. Filozofa tecavüz etmişler, sövmüşlerdi. Sonra Balkan Harbi çıktı. Rumelinin bir kısmı da Bulgarların eline geçti. **Rıza Tevfik,** o vakanın öcünü almak için yazıyor:

«Anama sövenin kızı, avratı
Domuz çobanından döl altı gitti.» (*)

Bunu nasıl söylerdi? Filozof o kadar kinci miydi? O derece milli duygulardan mahrum muydu? Hayır, sadece ayarsızlık!

«Seni ilk gördüğüm o gündenberi
Gamla geçirdiğim günleri saydım,

diye başlıyan o güzel koşmasının, kimin için söylendiğini bu notlardan öğreniyoruz. Karısiyle Bursada imişler. Bir muhacir arabasında, banyodan acele çıkmış, saçlarını gelişigüzel toplamış, peçesini bir yana atmış bir kadına rasgelmiş.. Onun için söylemiş:

«Matemi hicrana attın Rızayı,
Bilmezsin çektiğim cevri ezayı,
Ben sana nakledip bu macerayı,
Dizinde ağlasam, ah ağlasaydım!»

(*) Hatırımda kaldığına göre bu şiirin ilk şeklinde «domnz çobanı» değil, «Bulgar gâvuru» idi. Sonra Bulgarlarla dost olduk diye, siyasî nezaket mi, yoksa «gâvur» tâbîrini vicdan hürriyetine mi uygun bulmadı, her nedense, böyle yapmış.

Yaşına başına dua etsin! Eğer genç olsaydı, sinirli, kıskanç bir hanımla da evli bulunsaydı, bunu böyle açıkladıktan sonra saçından sakalından eser kalmazdı.

«Serab-ı Ömrüm» deki aruz şiirlerinin pek meşhur olan bir ikisi müstesna, öbürleri Servetifünun edebiyatı taklitlerinden ibaret. Kıtalar, gelişigüzel söylenmiş lâflardan başka bir şey değil. Mersiyeler, tarihler de öyle.

Fakat, bütün bunlara rağmen filozof şairdir. Onun sözlerinde içimizde gizli bir noktaya dokunan bir şey var. Ara sıra bu ince noktayı buluyor, ruhumuzdan tatlı, esrarlı bir cereyan geçiriyor. Zaten şiir de bu değil mi? Kabiliyetini yoketmeğe o kadar uğraştığı halde muvaffak olamamış. Koşmalarında bir ışık çizgisi temiz Türkçeyi tattıran mısralarının üstüne, inadına, terkipler, klişeler doldurmuş:

— Peymanı câmı lep, goncai sevdâ, mahmuru hülya, aşk daha neler! Hem de bunların çoğunu dilden artık bu türlü şeyler atılmaya başladıktan sonra yapmıştır.

«Göksu'da flört» şiirindeki gibi hafiflikler, veyahut:

«Ulvi Anahita!.. dilber sitare!» gibi. Servetifünun edebiyatının tereddisini hatırlatan mısralar, hastabakıcılara ilâm aşklar, hiçbiri, hiçbiri bu işi yapmaya muvaffak olamamış!

Ölüm, bütün bunları tasfiye edecektir. Filozof, doktor, politikacı, Nazır, uzun sakallı resimleriyle kendisini Tolstoy'a benzeten Rıza Tevfik unutulacak, Tevfik Fikret'in dediği gibi, hayal ve his dolu mısralariyle şair Rıza Tevfik kalacaktır.

Zaten, cezasını nefsinde ödediği işlerinin hesabını sormaya hakkımız yoktur. Bizim üzüntümüz, bu müstesna yaratılmış insanın, beklendiği kadarını veremeyişinden geliyor. Yapabileceği çok şey vardı.

Ötedenberi hissetmiş olacak ki son şiirini kendine acımakla bitirmiştir. O kadar övündüğü sıhhati ölümünden önce bozulmuş, ağır bir ameliyattan sonra bir felç geçirmişti. O zaman şunu yazmış:

«Darbei felç ile büküldü belim,
«Kalem tutmaz oldu artık sağ elim,
«Ben o feylesof'u şairim, lâkin
«Bilfiil hizmete kaadir değilim

«Kusursuz ve temiz bir özüm kaldı.
«Yaşamakta arzum ve gözüm kaldı
«Çok teessüf ederim, bu millete
«Henüz söylemedik çok sözüm kaldı!

Gene içimizdeki o noktayı arıyor, gene ruhumuzdan o esrarlı cereyanı geçiriyor, gene ona göklerin kapılarını açıyor, gene onu seviyoruz. **Ulus: 12-1-950** **Orhan Seyfi ORHON**

"Serab-ı Ömrüm,,

Leyal-i gamda o muzlim sükûtu dinlerken,
Samim-i ruhuma feryat eden mezarlıktır,
Senin de aklına dehşetle eyliyorsa hitap,
Bırak o sesle ümmid-i beka harabolsun
Görüp de bilmediğimiz sade bir nikap olsun!
Bırak yorulma bırak!.. Anlaşılmasın bu serab!

Hoca, doktor, filozof ve şair Rıza Tevfik'in **Ömrünün Serabını** baştan başa dikkatle okurken vaktiyle bir talebesinin defterine yazdığı fakat basılmamış olan uzunca bir şiirinin yukardaki parçasını hatırladım. Ömür serabı, hattâ en basit bir ferdinki dahi çok zıd şeylerden bazan bir terkibe bazan da karışık bir rüyaya benzer. Ben sadece Rıza Tevfik'in fikir, sanat ve hislerinin şiirine akseden taraflarını kendime göre anlamağa çalışıyorum.

Rıza Tevfik on dokuzuncu asır sonlarına doğru fikir ve şiir hayatımızda mühim bir mevkii olan şahsiyetlerin ön safta gelenlerindendir. Şark felsefesinin mistik taraflarını garba, garp felsefesinin bilhassa **H. Spencer, Haldane** ve **Th. Huxely**'lerin ifade ettiği cereyanları Türkiyeye yayan bu muharrir ve mütefekkir - kendisi hiç o cephesine ehemmiyet vermemesine rağmen - hiç şüphesiz yaşadığı devrin büyük şairidir.

«Serab-ı Ömrüm» deki şiirlerin evvelâ teknik bakımdan birbirinden ayrılan kalıpları, bu kalıpların kusursuzluğu ve lisana verdiği tabiî âhenk, şair olmıyanları bile hayrete düşürecek mahiyettedir. **Rıza Tevfik**, şiirlerini, koşma, hece vezniyle divanlar, aruz vezniyle sonnetler, nakışlar, kitabeler, kıtalar ve rubailer şeklinde yazmıştır. **Bu** şekillerin dilini, üslûbunu, tabirlerini, hususiyetlerini, her birine ömrünü vakfetmiş bir üstad kolaylığıyla bunların doğduğu zaman ve zeminin içinde yetişmişlerin aşinalığıyla vermiştir.

Eser, «Güzel Sanatlar» hakkındaki son konuşmasının manzum bir hülâsası ile başlıyor. Şair, ona göre insanlığın ve kendi nefsinin en mühim taraflarını gösteren, ağlamanın gülmenin üslûbunu öğreten adamdır. Gerçi, ağlamak ve gülmek, hemen her ferd ve her hisse göre üslûba pek girmiyen şeylerdir. Fakat **Rıza Tevfik**, burada ıztırabın insan oluşundaki rolünü

«Hayvan ancak acı duyar keder etmez edemez.
O mânevî elemlerin hududuna giremez.»

Mısraiyle hayvanlarla müşterek olan ve olmayan tarafımızı realist bir şekilde ifade ediyor. Âlimle şair arasındaki farkı da anlatırken, âlimi bilmek istediği şeyi oyuncaklarını kırar gibi parça parça

eden bir çocuğa; şairi de, mevcudatın âhenk ve mânasını içinden sezen «her bilgiden bütün» bir ruh taşıyan mahlûk diye tavsif ediyor. **«Göz yaşı bir damla sudur, kimyagerin indinde, onu bir de şaire sor! Sonra gel gör kendinde.»**

İdil ve koşmaları da, Rıza Tevfik'in yer yer unutulmaz parçalarıdır. İnsan onların hayatının muhtelif devirlerinde içten sezdiği bir manzara, bir hasret, bir acı canlanıyor. Aksarayda otururken kızıl saçlı, bir komşu kızının saçlarını tararken ona verdiği hissi **«Göz aşinalığı»** parçasında şöyle canlandırıyor:

«İsmini bilmezdim, fakat tanırdım :
Ne yosma bir çiçek takışı vardı!
Kızıl saçlarını ateş sanırdım :
Güneş nuru gibi yakışı vardı.

Öyledir, gün, şafak söktüğü zaman
Göllere gölgeler çöktüğü zaman!
Saçını çözüp de döktüğü zaman
Dalga dalga düşüp akışı vardı.»

Rıza Tevfik'in hece vezni ile yazdığı şiirler arasında da Türk dilini ebedîleştirecek parçalar vardır. Bunların başındaki divanı çok kötümser bir devirde yazılmıştır.

«Felâket bağını gezdim serseri,
Feryad-ü zârımı duyan kalmamış.

Kapılar kapanmış, bacalar tütmez,
Kimsecik o çölde bir koyun gütmez;
Ağaçlar kurumuş bülbüller ötmez,
Baykuşlarda bile figan kalmamış.»

diye başlayan bu şiir, kısmen felâket günlerimizin bütün millete çöken karanlığı içinde etrafında hiçbir ışık göremeyen yalnız kalmış bir ruhun aksidir.

«İzcilere» yazdığı ayni kudretteki bir şiir, **Rıza Tevfik'in** vatandan uzak olduğu günlerdeki, hiçbir maddî işkencenin uyandıramıyacağı hasret feryadını aksettiriyor. Bunda, bilhassa, çocukluğunu geçirdiği **Hamza Bey** sahillerinin, yalnız kendi zamanındaki değil, Türk tarihinin başlangıcındaki, bir millet doğsun ve yaşasın diye ömürlerini feda edenlerin hislerini ve bütün bu ferdî veya içtimaî hislere zemin olan manzaraları emsasız bir fırça ile çiziyor.

«Çalılar içinde, kuytu yerlerde,
Şivekâr kuşların yuvası vardır.
Seyredin! Bir kuşun sindiği yerde
Hayalin ne engin ovası vardır!

Bolayır yolunda bir yalçın kaya,
Destan-ı aşk olur her gece aya.
Yoruldukça varıp yatın uykuya
Serin gölgesinde o gürbüz taşın!

Benim öksüz ruhum yasa bürünür,
Hamza Bey köyünde gezer sürünür.
Saffetinde ancak vatan görünür
Gözümde titreyen bir damla yaşın!»

«Uçun kuşlar» da vatan hasreti içinde yazılmış herhangi dildeki büyük bir şiirdir.

«Uçun kuşlar uçun! doğduğum yere;
Şimdi dağlarında mor sünbül vardır.
Ormanlar koynunda bir serin dere,
Dikenler içinde sarı gül vardır.

O çay ağır akar yorgun mu bilmem?
Mehtabı hasta mı, solgun mu bilmem?
Yaslı gelin gibi mahzun mu bilmem?
Yüce dağ başında siyah tül vardır.»

İşte şair Rıza Tevfik'in parça parça hayalinde mütemadiyen canlanan hâtıraları içindeki vatandan ayrılmayan **«Oralı Bülbül»** hakiki bir bülbül nağmesinin pürüzsüzlüğü ile söylemiş durmuştur..

Rıza Tevfik'in bu fasıldaki şiirlerinin hemen hepsi birer şaheserdir.. Ve bunlar arasında bence en dikkate değer parça, **«Akdeniz ufkunda güneş batarken vicdanımdan gelen hâtifi bir ses»** dir. Burada bilhassa, şairin, içindeki yumuşak, olgun hüznün herhangi romantik ve şatafatlı trajediden daha derine giden kudreti ve ayni zamanda, yabancı bir ülkenin, yani Lübnan tabiatinin realist olduğu kadar lirik bir kudretle ifadesidir.

Lübnan dağlarının menekşe rengindeki gölgeleri, yeşil portakal ağaçlarındaki altın damlalar gibi sarkan portakallar, ufuktaki boşlukta bir damla seyyal ateş gibi sönen güneş, kumlarda öpüşen temiz suların şaire âşina gelen sesleri arasında, şair hakikat hayatının bir serabını, korkusunu, ye'sini, isim veremediği garip ezasını, her okuyanla paylaşmıştır. Hiç bir şiirinde Rıza Tevfik bu kadar «Ben» denilen zalim kudrete isyan etmiş değildir. Bu şiir kadar bir taraftan bir insanın hayat aşkını, diğer taraftan hayat - ötesinin verdiği acayip korkuyu ifade edemez. Ayni zamanda, eğer istikbalde Rıza Tevfik bir roman kahramanı olarak edebiyatımıza geçerse, bu şiir en geniş mânada bu ömür serabının muhtelif safahatını göstermek bakımından romancı için bir millet telâkki edilebilir.

Nefesleri o kadar emsalsizdir ki, muharririni Yunus Emreler dev-

rinde, yaşayan bir şair diye anmak mümkündür. Mâna, dil, âhenk her bakımdan bunlar Türkçenin şaheseridir. Bundan dolayı bu büyük şairin ömür serabı Türk edebiyatı hazinesine yalnız sanat ve fikir adamları bakımından değil, bütün millet bakımından emsalsiz bir kıymet ilâve etmiştir.

Hamiş : Bu sabah yukarıdaki yazıyı matbaaya göndereceğim zaman gazetede ölüm haberini okudum. Hakikat artık seraptan başka bir şey olmayan bu ömrün kubbemizde bıraktığı hoş sada beni günlerce meşgul etmişti ve bana âdeta ilk defa işitiyormuşum gibi derin bir tesir yapmış ve ayni zamanda 19 uncu asır İngiliz edebiyatı kurlarımda üzerinde durduğum İngilizlerin en büyük şairlerinden bir olan Wordsworth'a bir çok bakımlardan benzeyen tarafları beni ikisi arasında mukayeseli bir etüd hazırlamağa sevketmişti. Ezeli hayat yurdu olan tabiate düşen hocam rahmet eve ebedî sükûta bugün kavuşmuştur. Artık bu,

«Makberdeki sükût,
En son nidasıdır.»

Akşam : 1-1-1950 **Halide Edip ADIVAR**

★

SON ŞİİRİ

Filozof merhum, Allahına kavuştuğu ölüm döşeğine yatmasını intaç eden müthiş bir felc darbesine mâruz kaldığı zaman, artık sağ eli kalem tutamaz ve bittabi yazı yazamaz bir vaziyete düşmüştü. Bununla beraber hayatının bu fecî halini ifade eden aşağıdaki mısralar üstadın son şiiridir:

Hiç unmayacak bir asabî derd-i serim var
Nazlım, bugün ayrılma yanımdan kederim var!
Ben bihaberim kendi sürekli elemimden,
Gel nabzıma bak! Tut şu soğuk cansız elimden,
Hiç unmıyacak bir asabî derd-i serim var
Nazlım bugün ayrılma yanımdan kederim var!

Haydarpaşa Nümune hastahanesinde çok şefik ve lûtufkâr doktor Nuri Fehmi'nin şahavetiyle tedaviye tâbi tutulan ve aynı zamanda sevgili eşinin refakatiyle ıstırabını dindirmeğe çalışan büyük adam, kendisini ölüme sevkeden fecî âkibeti ne güzel hissetmiş olduğunu, yukardaki cidden hazin mısralarla ve pek içli bir eda ile — âdeta can çekişir bir ıstırap içinde iken — yaşatıyordu!

Zavallı hocam, ömrünün son yıllarını hastahanelerde sürüklenip insanın mâruz kalabileceği türlü türlü ıstıraplarla nasıl pençeleşerek nihayet göçüp gittin!.. Bu günlerini hatırlarken aklımın duracağını sanıyorum!

Mustafa Ragıp ESATLI

Rıza Tevfik nasıl şiir yapar ?

Rıza Tevfik nasıl şiir yapar?

— Şiir nasıl yaparsın doktor? Meselâ Tevfik Fikret'in ruhuna.. Hani «Dediler ki ıssız kalan türbende»..

Şairin zayıf tarafına dokunmuştum, anlatmağa başladı:

Fikreti çok severdim. Ölümüne çok yanmıştım. Bir gün Eyüpsultana, onu ziyarete gitmiştim. Kabrine vardığım zaman çok erkendi. Mezarının ortasına bir güzel çam fidanı dikmişler ve etrafını da çiçeklerle süslemişlerdi. - Bu yeşillikler, koncalar henüz doğmağa hazırlanan güneşin tesirine maruz olmadıkları için serapa jalelerle nemli idi. Bu manzara karşısında zavallı Fikrete çok acıdım. Derhal gözlerim doldu. Mezarını tavaf eder gibi dolandım ve baş tarafına iliştim, oturdum ve düşündüm, dağınık ve mânasız düşündüm. Bir saat kadar sonra avdet ediyordum. Şiiri tamamen yolda yürürken zihnen tertip ve ikmal ettim gibiydi. Eve avdet edince pek az tadilâta lüzum gördüm ve ilk hamlede zihnime varit olan kafiyeleri değiştirmeğe mecbur olmayışım çok gariptir; ve bunun kadar beni hayrete düşüren bir şey ömrümde vaki olmamıştır. Fakat buna bedel şiirin ruhunu teşkil eden derin keder, hasret ve mevt duygusu var ki samimiyeti şüphe götürmez. Ve bu basit sözleri şiir yapan da işte o duygudur. Kelimelerin cereyanına bir musiki âhengi veren, hattâ bir anda en muvafık ve güzel kafiyeleri ihzar eden de yine o histir. En garip olan hâdise şu oldu, gûya hakikaten devirler geçmiş, Fikretin mezarı olan yerde sahihan vahşî güller açmış da ben hâlâ yaşıyor muşum ve tebeddülâtı bana bir dost haber vermiş imiş gibi, bir hayalî muhalin tesiri altında kaldım. Bundan çok istifade ettim. Şiire başlıyacağımı düşünmek için zerre kadar zihin yormadım. Hakikaten öyle olmuş ve bunu bana haber vermişlenmiş gibi farzettim. Onun içindir ki :

Dediler ki ıssız kalan türbende,
Vahşî güller açmış; görmeğe geldim!..

diye bir hamlede şiire başlayıverdim ve kendi kedine gelen bu kafiye, manzumenin şekli zahirisine artık hâkim oldu. Diğer kafiyeleri de aynı sühuletle buldum. Ve her mısraın nâtık olduğu mâna, fikri mecazisini o kafiyeye tebaan istihsal etti. Bu şiirin her bir kıtası o gün gönlümü işgal eden efkâr ve hissiyatın pek basit, fakat samimî ve sadık bir ifadesidir.

Seni andım bütün gam çekenlerle
Aşk-ı hak uğruna yaş dökenlerle.

Beyti de hakikaten bende vaki olan hâlâtı aynen ve tamamen ifade ve nakleder. Yalnız bundan sonra gelen şu beyit:

Sarı konca veren şu dikenlerle
Taşına bir çelenk örmeğe geldim...

Gaipten bir mucize gibi gelip imdadıma yetişmiş bir sâniha-i fikriyedir ki, hariçteki eşya ile hiçbir münasebeti yoktur. Zira ne o zaman, ne de sonra mezarında sarı konca veren bir diken gören olmamıştır. Ondan maada ben Fikretin mezarına bir «çelenk» değil, bir tek yaprak bile götürmemiştim. Gönlüm dolu, fakat eli boş gitmiştim..»

Filozof, kitap odasına gitti ve biraz sonra bir kâğıtla geldi:

— Bak, dedi, 328 de Gümülcinede nutuk söylerken kafamı yardıkları zaman Fikretin bana yazdığı mektubu da hâlâ saklarım. O zaman hele şu son satırları kaç defa tekrar tekrar okumuştum.

İşaret ettiği satırlara göz gezdirdim:

«.... Burada nasıl düşünüldüğünü elbette bilirsin. Sana ait en küçük haberin ne hisler tevlit edeceğini de elbette düşünürsün. Bütün aile kemali âfiyettedir. Yalnız iştiyakların haddi, payanı yok.

İstanbula dair verecek havadis bulamıyorum. Ortada bir çalkantı, cıvık bir maskaralık ve habaset çamuru çalkanıyor, bulaşıyor, iğrendiriyor!.. Yine herşeye rağmen tabiat lâtif, topraklar cennet: Ne yapalım ki sen yoksun, aziz kardeşim.

TEVFİK FİKRET»

Filozof:

— Zavallı Fikret.. diyerek ağır ağır **(Fikretin necip ruhuna)** yı okudu:

ŞİİRLERİMİ BEĞENMİYENLERE...

— Şiirlerini beğenmiyenlere ne diyecektin doktor?

— Haklıdırlar, derim.

— Hani haksızdırlar diyordun doktor?

— O halde hem haklıdırlar, hem de haksız... Haklıdırlar. Çünkü bugüne kadar benim imzamı taşıyarak meydana çıkan şiirler, şunun bunun elinde kalarak öyle perişan bir halde tabı' ve neşredilmişlerdir ki, itiraf ederim, onları bizzat ben de beğenmiyorum. Hele son tabı' öyle galiz hatalarla dolu olarak çıkarılmıştır ki, bu, beni de âdeta kılıktan, kıyafetten çıkarmıştır.

Meselâ ben:

Ey Rıza, takat yok Hakkı inkâra
Sen mahrem imişsin didarı yâre.

dediğim halde, onlar şöyle yazmışlardır:

Sen mahrum imişsin...

Başka bir yerde de ben:

Sevdimdi bir zaman seni...

diyorum, fakat tâbi şöyle diyor:

Sevmedimdi bir zaman seni...

İşte bunun gibi bir sürü haltlar...

Şiirlerimi bu şekilde görenler, dediğim gibi, onları beğenmemekte yerden göğe kadar haklı olabilirler. Zira insan benim sözlerimi kalp akça gibi kıymetsiz ve mânasız bir derkeye indirmek istese ve gece gündüz düşünse bundan fazla muvaffak olamaz. Fakat «şiirlerimi beğenmiyenler» bir cihetten de haksızdırlar. Çünkü, onlar biraz ülûvvücenap gösterip acele etmemeli ve düşünmelidir ki, benim gibi ana dilini herşeyden iyi bilir, yetmiş yaşını geçmiş bir ihtiyar, ne olursa olsun, hattâ bunak olsun ve sayıklasın, yine bu türlü hatâlar yapmaz, yapamaz. Ben bu hatâları kendi lisanımda, öz dilimde değil, kırk yıldanberi bildiğim İngilizce ile altmış senedir konuştuğum ve yazdığım Fransızcada bile yapmamışım.

Bütün tenkidlere cevap olacak surette izahat ve tafsilâtı havi epeyce bir risale hazırladım, bastıracağım. Orada bazı şiirlerimin yalnız kafiye itibarile kimlerin sözüne benzediğini arzedeceğim ve bazı şiirlerin de mutlaka meslek itibarile, mezhep itibarile muayyen, müşterek ve hususî bir dil ile söylenmesi lâzım geldiğini de itiraf edeceğim.

Ben âşık tarzında bir şey yazarsam, âşıkların indinde ötedenberi ananevî ve itibarî bir şekil almış olan üslûbu tamamen taklid etmek usulden olduğu için taklit etmişimdir. Yoksa bu bahiste diyebilirim ki; benim gibi en medenî milletlerin lisanını, kültürünü, edebiyatını, felsefesini lâakal kırk senedenberi büyük bir şevk ve muhabbetle tetebbu etmiş olan bu adam kendine şiirde felsefî büyük ve mistik meşkler aramağa tenezzül ederse onu Âşık Ömerden Karaca Oğlandan aramaz. Hülâsa...

Bahçe kapısının önünde duran bir lüks otomobilden, ellerinde mayolarile, tanıdık üç genç ve güzel kadın indi ve şen, şakrak bize doğru ilerlediler.

Filozof «Hülâsa... İşte geldiler!» diye sözünü bitirdi.

— Neye yarar, dedim. Bunlarla şimdi Kalamış koyunda olmalıydık...

Eliyle ağzımı kapadı ve:

— Sus, dedi, şu bir lâhza neşeyi zehir etme bana!..

Kendi ağzından Rıza Tevfik

Sahife: 131 - 133, 145 - 146

KANDEMİR

Bektaşî nefesleri ve Rıza Tevfik

Bektaşiliğin doğrudan doğruya halka doğru giden ayrı bir edebiyatı vardır ve bu edebiyat Mevlevilerinki gibi havas edebiyatına dahil değildir. Rıza Tevfik'i Bektaşiliğe doğru sevkeden en mühim âmilin yine lisan meselesi olduğuna şüphe etmiyoruz. Ekseriyeti lâubali ve rind adamlardan teşekkül eden Bektaşiliğin edebiyatı da öyledir. Ahval ve âdetlerdeki kalenderlik lisana da tesir eylediği için bu edebiyat tamamen tasannudan âzadedir ve yine bu sebepten dolayıdır ki Bektaşi nefesleri Anadoluda, Rumelide daima okunagelmiştir. Zaten saz şairlerinin bir çoğunu da Bektaşiler teşkil eder.

Rıza Tevfik'i Bektaşiliğe sevkeden lisan meselesinden başka biraz da dekorun tesiri olduğuna şüphe yoktur. Rumelide seyahatlerinden birinde misafir olduğu bir Bektaşi tekkesini bana şöyle anlatmıştı:

— Bir sabah pek erkendi. Tekkeye geldik. Taş kemerli kapıdan girdim. Tatlı bir rüzgâr koyu nefti servileri sallıyor, tekkenin avlusunda çiğden ıslanan otlar güneşin ziyasile parlıyor gibiydi. İç avluda geniş bir şadırvanın orta havuzundan billûr gibi sular akıyordu. Etrafta kimseler yoktu. Şadırvanın yanındaki bir tahta peykeye oturdum; etrafımda daldan dala sıçrayan kuşların cıvıltılarını dinliyerek bekledim; biraz sonra hücrelerden birinin kapısı açıldı, kulağı menkûşlu, beyaz sakallı dinç bir ihtiyar çıktı. Yüzünde pek yakın bir Cem âleminin mahmurluğu görülüyordu. Yavaş yavaş şadırvana yaklaştı. Gümüş gibi akan suyu yüzüne kuvvetli kuvvetli çarparak yıkandı. Boynuna attığı çevresile silinerek bana doğru geldi.

— Hoş geldin imanım! dedi.

Muhatabıma baktım, etrafımdaki dekora baktım. Bir tablo seyrediyorum sandım.

Bektaşiler nefeslerini çuğurla söylerler. Bu nefesler Bektaşi tekkelerinin duvarlarını aşarak halk arasına yayılmışlardır.

Nesimî'nin bütün saz şairleri tarafından okunan şu şiirine(1) bakınız:

Ben melâmet hırkasını deldim giydim eğnime,
Ar-ü namus şişesini yere çaldım kime ne?
Sofular haram demişler şol aşkın şarabına,
Ben doldurur ben içerim günah benim kime ne?
Kâh çıkarım gökyüzüne seyrederim âlemi,
Kâh inerim yeryüzüne seyreder âlem beni,
«Nesimî» ye sordular ki sen yârinden hoş musun?
Hoş olayım, hoş olmayım. Yârim benim kime ne?

---

(1) Bu şiir (Huzî) makamında bestelenmiştir. Nefes tarzında bütün Bektaşi tekkelerinde okunur.

Rıza Tevfik, yaptığı nefeslerle Nesimî'yi fersah fersah geçmiştir, diyebiliriz. İşte misali:

NEFES (1)

Gel derviş, beri gel, yabana gitme,
Her ne arıyorsan inan sendedir.
Nefsine beyhude eziyet etme,
Kâbeyse maksudun rahman sendedir...

Çöllerde dolaşıp seraba bakma,
Allah Allah deyip semaya bakma,
Talibi Hak isen kitaba bakma,
Okumak bilirsen Kur'an sendedir (2)

İlminde bir kılı kırka yararsın,
Etrafına bakıp kimi ararsın?
Gördüğüm rüyâda sade sen varsın,
Bu tehi kubbeyi kuran sendedir..

Kılı kırk yarmaya irfandır deme,
Ona yahşi, buna yamandır deme,
Şuna gerçek, buna yalandır deme,
Birinin aslı yok; yalan sendedir.

Ayrı mâna verme küfr ile dine,
Varıp gelme şaşkın şekkü yakine,
Arifsen agâh ol sırrı mübine,
Şerre mail isen şeytan sendedir.

Rıza Tevfik Şiirleri, Mektupları, (Sahife: 26-28) Refi' Cevat ULUNAY

---

(1) Bu nefes ile Nesimi'nin meşhur şiiri arasında büyük bir münasebeti ruhiye vardır.

(2) El'insan velkur'an tev'eman...

★

Şairimiz mademki filozoftur, daima ilim arar, sekiz lisanın kitapları arasında dolaşırken yolu dergâhlara uğradı. Tasavvufun renkli ve esrarlı sahasında eski «devriye» lerin âhengindeki ibhamlı derinliğin şiirini dinledi. O da onlar gibi terennüm ediyordu.

Gizli bir nur idim sübh-u ezelde
Cilveler gösterip âyana geldim
Feyz-i aşkı izhar eden güzelde
Kelâm-ı sır idim beyana geldim!

Kendimi gizledim her bir gönülde
Bin eda gösterdim bir gonce gülde
Aşkımla zâr-ı zâr olan bülbülde
Vatan hasretiyle efgana geldim.

Bektaşi tekkelerine girdi. Zühde zevkin ve bâdenin neş'esin ikatan ve ibadeti mestileştiren Bektaşi «Meydan» larının havasındaki davudi âhenkten aldığı vecdle «Bezmi cem» ler yazdı:

Ermeden gülşenin devr-i matemi
Dedik şâdedelim köhne âlemi
Sırbaz âşıkların yârı, hemdemi
Bezmi muhabbete sâlâ okundu.

Asûde canları hep uyandırdık
Umman-ı vahdeti dalgalandırdık
Aşkın çerağını yaktık, yandırdık
Pervane gönüller nura meftundu!

Diller birbîrine oldu üftade
Ben de meşhur oldum bir perîzade
Tavrı lâubali, tab'ı âzade
Meşrebi muvafık, fikri uygundu.

Dil çabuk bağdaşır serbest olunca
Gönülden dost olduk hemdest olunca
Gözlerine baktım sermest olunca
O neydi yârabbi nasıl füsundu!

Dergâhların kalender ve sırbaz sinesinden zühdü hırpalıyan eski mutasavvıflar gibi o da medresenin suratına bir avuç iğne atıyordu:

Miracı anlatma eşek değilim
Bildiğin kadar da melek değilim
Gönlümde muhabbet ateşi söner,
Bu ağır gövdeyle uçamam hocam!

Şarabı men'etme o değil hüner
Âşıkım bâdesiz başım pek döner
Gönlümde muhabbet ateşi söner,
Özrüm var, sade su içemem hocam!

Narı cehennemi önüme serme
Günahımı döküp kaygular verme
Kitapta yerini bana gösterme
Ben pek o yazıyı seçemem hocam!

(Türk Teceddüt Edebiyatı Tarihi - 1340) **İsmail Habip SEVÜK**

Şairin Bektaşi edebiyatından mülhem nefesleri üzerinde Dertlinin ve Yunus Emre'nin tesirleri vardır.

Fakat Rıza Tevfik, bilhassa saz şiirlerine mahsus koşma ve divanlarile, bu şiirin özelliğine kendi devrinde ilk defa ve en çok yakınlaşan şairdir. Onun bir çok şiirlerinde, saz şairlerinin, o zamanın münevverlerince hemen hiç tanınmıyan güzel şiirlerinden akisler vardır. Bununla beraber Rıza Tevfik'i dahi, halk söyleyişinin bütün tılsımlarına nüfuz etmiş bir şair diye kabul etmek mümkün değildir...

Hakikat şudur ki Rıza Tevfik, kendi çağının münevverlerine, Türk halk şiirinin zevkini tattırmak, onların ruhunda millî söyleyişe karşı bir sevgi uyandırmak gibi inkâr edilmez bir hizmet görmüştür. Bu şairin bizzat duygulu bir ruha sahip olması, şiirlerine bilgi ve tecrübelerinden akisler katması, onun bu vazifeyi başarmasında ayrıca müessir olmuştur.

Zaman ilerleyip de saz şairlerinin kendi şiirleri, Türk münevverlerine tanıtıldığı ve genç Türk şairleri içinde halk söyleyişini daha zevkli bir şekilde kavrayıp, kullanan şairler yetiştiği vakit, Rıza Tevfik'in şiirleri artık eskisi kadar aranılmamış, fakat bu şiirlerin edebiyat tarihimizdeki mevki ve ehemmiyeti, Türk şiirinde âşık tarzı tesirlerinin gelişmesile biraz daha kuvvetlenmiştir.

Türkiyenin muhtelif şehirlerinde intişar eden mecmua ve gazetelerde şiirler neşreden gençlerin örnek edindikleri (birinci sınıf) Türk şairleri başta **Yahya Kemal** olmak üzere **Ahmet Hâşim, Rıza Tevfik, Faruk Nafiz, Ahmet Hamdi, Necip Fazıl** gibi yirminci asır Türk şiirinde birer gerçek otorite olan sanatkârlardır.

(Resimli Türk Edebiyatı Tarihi) **Nihad Sami BANARLI**

★

"Muhibban" gazetesi ve Rıza Tevfik

Ben üstadın, Meşrutiyet ilânından sonra Trakyada ve İstanbulda gölgesi kadar yakınında bulunmuş olan bahtiyarlardanım. (1325) yılında onunla İstanbulda **(Muhibban)** adlı haftalık bir gazete çıkarıyorduk. İmtiyaz sahibi **Hacı Bey zade Muhtar Bey** ve başyazarı da aziz filozofumuz idi. Ben de halk şairlerinden toplu örnekler veriyordum. Gazete, isminden de anlaşıldığı gibi pek münevver bir **Bektaşi** gazetesi idi. Daha ilk sayısında, Türkiyede ilk defa olarak bir Bektaşi nefesi ve onun müziği yazılmıştı. Bu nefes ve bestenin sahibi de meşhur **Samih Rifat** Beydi. Bu nefes:

Ezelden âşıkım ben Mnhammed Mustafa'ya
Feda olsun hayatım bütün âli abaya

beytiyle başlıyordu. Filozof bu nefesi pek seviyordu. Bestesi de pek hazin olduğundan onu coşturuyordu. O zamanın İstanbul Bektaşi

mahafili onunla çok meşgul oluyordu. **Çamlıca, Rumelihisarı, Karaağaç** tekkelerile meşhur şair ve o zaman mebzûl eserler vermekle cezrî bir faaliyette bulunan Prevezeli **Edip Harabî**'nin ve diğer anılı şairlerin zaviyeleri onun geceli gündüzlü uğrağı idi. Bu tarzdaki eserleri henüz o zaman matbuata vâsi mikyasta intikal etmemiş olduğundan onun eserlerinin âşıkları beni bularak bu eserleri benden edinmeğe çalışıyorlardı. Filozofu o zamanın matbuatı şöyle tavsif ediyordu: **Hem filozof, hem şair, hem hatip, hem konferansçı, hem dindar, hem dinsiz, hem siyasi hem Bektaşi, hem mebus, hem kalender.** O' bu vasıfların hepsini birden tam başarılıkla yapabiliyor, fakat onun beceremediği bir iş varsa o da siyasiciliği idi. Bunu ta İttihat ve Terakki zamanından beri yapmaya çalışmış ve yapamamıştı. Bence, filozofun en büyük kıymeti şairliğindedir. Geliboluda Hamzabey yalısındaki ayazma için söylediği büyük manzumesinin ilk kıt'ası edebiyat tarihimize altın kalemlerle yazılmıştır.

Kim ne derse desin, onun yurtseverliği çok üstündü. Bilhassa yurdun kara günlerini halkın ıztırap ve acılarını şehir diliyle söylemekte **Bayburtlu Zihni**'yi bile geçmiş görünürdü.

Meşrutiyet ilânının ilk yıllarında merhum **Abdülhak Hâmid**, Rıza Tevfik'i Türkiyenin en yüksek şairi olarak tavsif etmiştir. Ne yazıktır ki bu bakımdan onun kıymetini bilmiyenler de olmuştur. Menfasında bulunduğu sıralarda onun arkasından vurarak onun pek yüksek şiir kudretini hiçe indirecek şekilde yazılar yazarak edebiyatımıza nankörlük edenler de bulundu. Ne yazık!..

(1950) **Vahit Lûtfi SALCI**

Eskiler - Yeniler arasında bir münakaşa

Şiirde vaziyetimiz, yolcu nakletmek için yeni satın alınıp da Çanakkale boğazı açıklarında birdenbire duran **Tarsus** vapurununkine benzer. Makine işliyor, fakat yalnız fena bir gürültü yapıyor. Gemi yerinden kımıldamıyor. Öyle olunca ilerisi gerisi birdir. Geçen hafta bir dostumun tavsiyesile **«Şiir sanatı»** ünvanlı bir risalecik satın aldım. Son nesil muharrirleri şiir hakkında hayli gürültü yapıyorlar. Hattâ bazı makalelerde doğru fikirler gecenin koyu karanlığında kıvılcım gibi seçiliyor. Fakat birisi var, **Köroğlu'yu** Türk şiirinin en büyük ideali olarak bize tavsif ediyor. Koca herif!.. Şiirde nasyonalizmin düsturunu ne güzel ifade etmiş!.. Edebiyatta da vaziyetimiz budur.

Akşam: 6-10-949 **Dr. Rıza Tevfik**

★

Yenileri İnkâr

Sevgili Yahya Kemal'e uyup «Gerçi devrin son sohbetlerinde sazından zevkli nefesler dinlediğimiz odur» diye filozofluk iddialarına müsamaha ile güldüğümüzü mü, kendisini tenezzülen kabullenmeye güç halle yanaştığı şairliğile tanıyıp sevdiğimizi mi, yurda tekrar gelebileceği sırada Şamda gömülen sultan kızlarına Arap diyarlarındaki goygoycular gibi ısmarlama ve üstelik inkılâp aleyhtarı kitabeler yazmasını bile mazur gördüğümüzü mü kaydedelim? Bu aziz ve ukalâ ihtiyar, yeni şiiri açık denize çıkacakken yolda bozulup kalan **«Tarsus»** vapuruna benzetiyor. Kendisininkinden daha zarif değilse bile daha haklı bir benzetişle «Rıza Tevfik'in şiirleri de eski halk şairlerinin cönklerinden koparılmış yapraklardan yapılma birer kâğıt kayıktı; bata çıka yüzmekte devam edişlerine hayret ediyoruz» dersek kabahat mi etmiş olacağız? «Halep ordaysa arşın buradadır» derler. Kendileri Halepte ve daha ötelerde iken, Türk edebiyatı merhaleler aşmış, devirler yaşamış, gelişip olgunlaşmıştır. Onlar dönüşlerinde bile arşını ellerine almıya lüzum görmemişler; ölçmeye, okumaya, hüküm vermeye zaman ayıramamışlar. Şimdi ne diye uluorta ve düpedüz inkârcı söylenir dururlar?

Şadırvan 21-10-1949 Sayı: 30 **B. K. Ç.**

★

Şadırvandan fışkıran kirli su

Evden çıktım. Biraz yürüdüm. harareti bastı. Su içeceğim.. Yok ki.. Bu, sulu memlekette kırk para verip de bir bardak Hamidiye suyu içmek muhal... Ben bu düşünce ile Babıâlinin alt başına gelmişim. Orada bir köşede gözüme bir Şadırvan ilişti, zarif, güzel bir şadırvan. Kendi kendime:

— Hay Allah razı olsun şu güzel şadırvanı yaptırandan! dedim; suyu ya terkostur, ya kırkçeşme, içilir.

Ve iki elimi birbirine yapıştırarak üç beş yudum içmek istedim. Fakat baştaki musluğu açar açmaz şaşırdım. Çünkü akan su değil, fışkıran bir kirli mayi idi. Bir pis su ki, iğrenç, leş gibi; evet bir daha tekrar edeyim; öyle mülevves, öyle murdar bir su ki; bilmem nasıl anlatayım size; haniya yazın en sıcak günlerinde ahşap evlerin tavan arasında, yahut görünmez bir yerinde bir fare ölürse nasıl, mide bulandırıcı, müstekreh bir koku verirse görünüşü zarif, şık olan bu şadırvanın baş musluğundan akan o suda işte o fare leşinin kokusu vardı. Musluğu açar açmaz kapadım; bu murdar kokulu su üzerime sıçramasın diye.. Fakat sonradan dikkat ettim ve gördüm ki süslü şadırvanın baştaki musluğundan fışkıran o (Mülevvesatı müteaffine) den üç beş damla; bu memleketin büyük bir adamına, bakınız bir daha tekrar ediyorum, en büyük en kıymetli; ilmi, irfanı, iktidarı, yüksek seciyesi, fazileti, hakkında - velev ki takdir yolunda olsun - hiç birimizin söz söylemeğe, mütalea yürütmeğe haddimiz olmıyan pek çok büyük bir adamına, kıymetli üstadımız, büyük hocamız, muhterem, çok muazzez, büyük filozof **Rıza Tevfik** beye sıçramış... Büyük üstadın üstüne sıçrayan o bir kaç damla mülevves, müstekreh mayii sıçratanlara karşı, güzel yüzüne yaraşan tatlı tebessümüyle hafifçe güleceğine şüphemiz yoktur. Fakat biz ona yapılan tecavüze karşı lâkayt kalmağı insanlık şerefile kabili telif göremeyiz.

Edebiyat Âlemi: 10-11-949 **Turhan DELİ**

★

Rıza Tevfik'in Azraille mukavelesi

1935 yılında **Rıza Tevfik** yurda dönmeden evvel **Cunye**'de yaşarken, bazı Mısır gazeteleri öldüğünü yazmışlardı. Sonradan bu haberin yalan olduğunu öğrenen **Elbelâğ** gazetesi muhabiri üstadla görüşmüş ve **Rıza Tevfik** muhabire şunları söylemiştir:

— «Ben ölmedim. Hâlâ Hergül gibiyim. Azraille daha kırk senelik mukavelem var. (Mezar taşım) diye bir şiir yazmıştım.. Bunu görenler beni öldü zannetmişler.»

—o—

Filozof'a Dair Şakalar

GAZETECİLERİN ZİYAFETİ

Dün, sevgili **Rafet Paşamıza,** Matbuat Cemiyetinde gazeteciler tarafından bir ziyafet çekilmiştir. Babıâli caddesinde **«Akşam»** idarehanesinin üst katında bulunan cemiyet merkezi daha bir gün evvelden **Vakit, Tevhid-i Efkâr, İleri** ve **Tan** gibi milliyetperver gazetelerle süslenmiş, kapının eşiğine de paspas yerine bir deste **«Peyam»** ile bir deste eski **«Alemdar»** nüshalarından konmuştu.

Ser muharrirler tarafından bizzat tabıh ve ihzar olunan yemekler pek mütenevvi ve pek nefis idi. Liste berveçhi âtidir:

Çorba İleri tarafından
Döner kebab Sabah tarafından
Hünkâr beğendi Tevhid-i Efkâr tarafından
Zerde Vakit tarafından
Uğraten İtalyan makarnası Renin tarafından
Keşkülü fukara Tercüman ve Yeni Şark tarafından
Dört kardeş tatlısı Akşam tarafından

Taamın hitamına doğru söz alan Namık Kemal zade **Ali Ekrem** beyefendi, âtideki beliğ şiiri inşad buyurmuşlardır:

TERANEİ İYD-İ ZAFER

Gazii müfahham paşamız anlı ve şanlı,
Refetleri, İsmetleri, müthiş delikanlı,
Yüzbin topu var, cümlesinin ağzı dumanlı,
Tayyaresi ta arşa çıkar, sinesi canlı,
Bir başka gazadır bu gazamız, seferallah!
Bak leşker-i din oldu muzaffer, kaderallah!
Elhak bu sizin hizmetiniz hizmeti âli,
Bak didelerim eşk-i saadet ile malî,
Ruz oldu mübarek vatanın şimdi leyali,
Mihran bile def etti hemen mumcu Kemali,
Bilhassa bu fertutu siyaset şecerallah?
Yağsın serbi mağzına gökten haçerallah!

Şiddetli alkışlar arasında hitam bulan bu heyecanlı manzumeden sonra Hemedanî zade **Ali Naci** beyin kendi eliyle pişirdiği nefis, sıcak çaylar içilmiştir. Sonra **«Göl saatleri»** şairi **Ahmet Hâşim** bey ayağa kalkarak âtideki manzumeyi okumuştur:

KUDUM

Mesa ufukta çekerken günün kızıl salını
Gaza diyarının ateş kanatlı kartalını
Kenarı raha dizilmiş sükûn ile bekler
Yarım maaş ile hep bimecal erkekler!

Ve kızların gözü parlar sitare halinde,
Ve Refet ismi gülümser dehan-ı lâhinde!

Fakat bu esnada **Rıza Tevfik** bey gözünde tek gözlük, ayağında rugan terlik ve sırtında fırak olduğu halde içeriye girmek istemiş ise de men edilmiştir. Bunun üzerine, **Filozof,** bütün gazetecilerin pencereye üşüştüğünü görünce karşıki kaldırımın üstüne çıkarak âtideki sözleri söylemiş ve bir koşma okumuştur:

Efendiler.. Size teessüf ederim, bir de erkân-ı matbuattan olacaksınız.. Ben tam medenî bir adam gibi, aradaki fikir ayrılığına bakmadan lütfen geldim. Halbuki siz işi haytalığa döktünüz.. Ben zorbalıktan korkmam.. Elli altı yaşındayım ama, hâlâ kuvvetim yerindedir. İsterseniz ölçün, bazularım tam otuz altı santimdir. Zannedersem boksör Karpantiyenin de bu kadar!.. Anlıyorsunuz a, lâfın kısacası dalgaya gelmem:

KOŞMA

Feylesof Rızayım.. Dinlemem madik:
Dilimin altında duruyor bakla!
Her işte ustayım, her işte atik,
Her ipin üstünde atarım takla!..

Pisboğaz değilim, üzülme beyim,
Vallahi evimde dolu yemeğim,
Ama, matbuata çoktur emeğim,
Beni men edişin, söyle ne hakla?..

Hey Rıza, gezerken dün baş üstünde,
Fesin duruyordu hep kaş üstünde,
Şiirini okudun, bak, taş üstünde,
Doğrusu bu günler gelmezdi akla!..

Aydede: 2-11-1922 **Nakili: Yusuf Ziya**

★

Feylesofun Mektubu

—Gecikmiştir —

Muhibb-i kadimim Celâl Nuri bey,

Sana bu mektubumu devenin üstünde yazıyorum. Başta **Vahdettin** olduğu halde kafilemiz **Mekkeye** doğru yola düzüldü. Talihimiz o kadar garip cilveler gösteriyor ki âkibetimizin ne olacağını keşfetmek mümkün değil. Hani, Türkçede **(Attan inip eşeğe binmek)** diye bir tâbir vardır, benim için de öyle oldu. İnkılâbın ilk günlerinde at üstünde İstanbula hükmederken mevkiim değişti. Attan indim, fakat eşeğe binecekken talih beni deveye bindirdi. Ve minnelgaraib!..

Arapların **(Cemel)** dedikleri bu acaip hayvan hakkında biraz sa-

na izahat vereyim: Değme süvariler buna alışamaz, muvazenesini bulamaz. Hele softalar için işkencelerin büyüğü deveye binmektir. Bizim **Sabri Hoca** günde lâakal sekiz defa deveden yuvarlanıyor. Bereket versin yerler yumuşak kumda bir şey olmuyor, yoksa çoktan âhiretin yolunu tutmuştu. Bana gelince çocukluğumda mektepten kaçıp Fatih meydanında kömürcü develerine binerdim, oradan ünsiyetim vardı. Pek çabuk alıştım. İsbatı da sana bu mektubu deve üstünde yazabilmemdir.

İstanbulda **sani teftazani** geçinen Hoca Sabri, burada mintarafillâh yobazlaştı, yongaları dışına vurdu. Yolda peşimi bırakmıyor. Şimdi merakı ne Şeyhülislâm, ne de Sadrâzam olmak, meşhur şair olmak istiyor. Sözüm yabana, kendinde buna ehliyet ve istidat görüyor. Her gün bana naat, gazel, kaside kabilinden bir çok hezeyanlarını okur durur. Bir kaç gün evvel yanıma sokuldu:

— Feylesof dedi, bu gece büyük bir şair olacağıma dair bir tebşir-i mâneviye nail oldum!

— Ne oldu, anlat bakalım?

Dedim, ne dese beğenirsin?

— Âlem-i mânada **Molla Câmi** hazretleri ağzıma tükürdü!

Demesin mi, artık dayanamadım. Dedim ki:

— O, senin yüzüne tükürmeği murad buyurmuş. Sen şaşkınlıkla ağzını açmışsın! Mesele bundan ibaret...

Bu söz üzerine benimle iki gün dargın durdu. Bilirsin ki sözümü esirgemem. Her hakikati bilâ perva, açıkca söylerim. Beni bunun için kırk köyden koğdular. İstanbulda iken de böyle yapmadım mı, her hakikati söylemedim mi? Eminim ki söylediklerim aynen çıkmıştır. Çünkü hikmete, felsefeye istinat ediyordu.

Ara sıra canım sıkıldığı zaman Hoca Sabriye:

— Bir maval okusana... Vaktiyle itilâfcılara ne mavallar okudun!

Diyorum. O, somurtuyor. Ben yine kendi koşmalarımdan okuyup gönlümü eğlendiriyorum. Burada en çok hoşuma giden şu kıt'amdır:

Hey Rıza şairlik sazından taşar,
Ne Nazır olursun, ne de Müsteşar;
Nam ve şanın ama her zaman yaşar
Dillerde dolaşan efsanelerde!

Fodullar, fassallar ne yapıyor? Beni çekiştiriyorlar mı? Varsın arkamdan söylesinler!.. Her büyük **feylesof** zamanın böyle cilvelerine tahammül göstermiştir, ben de tahammül edeceğim. En fazla şikâyetim ittihatçılardandır. Bu taraflarda ittihatcı yamakları pek çok. Bizi **Hüdeyde**'de fena karşıladılar. Bakalım **Mekke**'de nasıl olacak!.. Aman!.. Hoca yine deveden düştü.. Ona yardıma gidiyorum.. Dostlara selâm!

Muhibbi Kadîmin:
Feylesof Rıza Tevfik

Akbaba: 16-4-1923

Feylesofun Namzetliği

İstanbulda münteşir **Akbaba** gazetesine.

Aziz meslekdaşım efendim,

Bu intihapta namzetliğimi vazettiğimi gazetenizle ilâna karar verdim. Bazı fodulların bu vesile ile aleyhimde bulunacaklarını pek iyi biliyorum. Böyle ciddî ve vatanî bir meselenin mesleği fassallık olan.. pardon, lâtife ve mizah olan gazetenizde ilânını aykırı bulacaklarına eminim. Bunlara:

— Acele etmeyin efendiler, hangi gazeteye gönderseydim?..

Diye soruyorum. **İleri**'ye mi? Eğer bu gazete hâlen intişar edebiliyorsa **Celâl Nuri** yoldaşın berayı ihtiyat mektubumu hasır altı edeceğine şüphem yoktu. **Vakit**'e gelince: Onlarda da yürek Selânik olduğundan (*) neşredemiyeceklerdi. **İkdam**: Lozandaki sahib-i imtiyaz ve ser muharririnden istizan-ı keyfiyet edip de cevap alıncaya kadar intihabat hitama ererdi. **Tanin**'e götürseydim:

— Feylesof Cavidden para aldı. İttihatcılara yaranmak istiyor!

Diyeceklerdi. **Tercüman**'a gönderseydim: Kimse okumadığı için mebus olmak isteyor muyum, istemiyor muyum? farkında olan bulunmıyacaktı. Şayet yanılıp **Akşam**'a gönderseydim: O zaman hakikaten mebus olamazdım. Çünkü ne yapar yapar, Akşam'cılar mektubumun münderecatını tahrif ederek hiyanet vesikası olarak âleme ilân ederlerdi. En muvafıkı yine sizin gazetenize göndermekti. Nitekim ben de öyle yaptım.

İşidiyorum ki mebus olmak için Müdafaai Hukuk Cemiyetinin dokuz umdesini kabul etmek şartmış. Beni yakından tanımıyanlar dik başlı olduğumu zannederler. Halbuki hiç de öyle değilim. Yalnız keyfime dokunmamalı!. Kızdırırlarsa kimseden pervam yoktur. Bütün dünyanın ak dediğine kara demekte tereddüt etmem. Nasıl ki vaktiyle (**Fuzulî**) ye Acem deyip herkesi çileden çıkarmıştım. Dedim ya, keyfime dokunmamalı!.. Yoksa son derece uysalım. Buna en iyi misal, ne olduğunu bilmeden dokuz umdeden sekizini şimdiden kabul edişimdir. Ama birini kabul etmiyormuşum, ne yapalım?. Ben onların hatırı için sekiz tanesine «Eyvallah!..» diyorum. Onlar da benim keyfim için birinden vazgeçsinler!..

Diyeceksiniz ki **Ziya Gökalp** dokuz umdeyi yirmi sekize çıkarmış da yine kabul eden edene imiş. Ben hürriyet efkârımı feda edemem. bir feylesof olmam itibariyle ancak vicdanımın hükmüne tâbi olabiliyorum. İstemezlerse mebus olmaktan vazgeçerim. Hattâ icap ederse

---

(*) Filozofun (Vakit) ile (Vatan) ın ayrıldığından haberi olmadığı anlaşılıyor.

Mekke'den daha uzağa Hint'e, Çin'e kadar başımı alır giderim. Zannetmeyiniz ki yalnız Avrupa ve Amerikada dostlarım vardır. Çin ve Hint hükemasiyle karabet-i fikriyem Avrupadakilerden fazladır. Az zamanda Çinceyi mükemmel öğrendim. Esasen bu lisanın yukarıdan aşağıya doğru okunmasından başka zorluğu yoktur. Gerçi böyle okumak alışmayanlara pek güç gelir. Mütemadiyen kafa sallamak kolay mı?.. Ben o kadar alıştım ki bazan Çince bir manzume hatırıma gelince gayri ihtiyari kafamı sallamağa başlıyorum. Çince düşünürken de böyle yapıyorum. Hoca Sabri bunu öğrendi de kafamı sallamaya başlayınca bana:

— Feylesof, yine Çince bir şey hatırına geldi! diyor.

Hasılı dediğimi kabul ederlerse mebus olmağa razıyım. Namzetliğimi şimdiden vaz ediyorum. Nereden isterlerse oradan intihap etsinler. Yok, mutlaka dokuz umdeyi tamam kabul etmem lâzımsa mebusluktan vazgeçiyorum. Esasen benim gibi hakiki ilim adamları onların işlerine gelmez:

Yalana inanmam, mavala kanmam,
Pervane değilim ateşe yanmam,
Bir daha Türkiye adını anmam,
Alırım başımı geçer giderim!

Akbaba: 7-6-1923 **Feylesof Rıza Tevfik**

★

BİR RUBÂİ

Dünya dedikleri ulu yapıdan
Maksat ne, hikmet ne, bilen olmadı
Mezar dedikleri açık kapıdan
Kafileler geçti, gelen olmadı.

Rıza Tevfik

Filozofa dair nükteler, fıkralar

FEYLESOFUN DOKTORLUĞU

Filozof Rıza Tevfik Tıbbiyenin son sınıfından Avrupaya kaçtı, Fransa ve İsviçrede bir hayli zaman dolaştıktan sonra Mısıra gitti. Parasız ve açtı. Mısırda küçük bir odanın kapısına her türlü emraz mütehassısı olduğunu gösteren bir levha astı. Doktorluk etmek istiyordu, fakat aylar geçtiği halde kimse gelmiyordu.

Açlıktan pek muztarip olduğu bir gün kapıya bir fellâh geldi, filozofu hastasına götürdü.

Kirli bir yatakta yatan hasta can çekişiyordu. Filozof açlıktan başı dönerek hastayı bir dakika dinledi ve ölmek üzere olduğunu anladı. Ev sahibine:

— Hastanız ağır.. Yazacağım reçeteyi eczahanede yaptırmağa vakit yok.. İçeriki odada kendim yapacağım!

Dedi, bir kâğıt üzerine şunları yazdı:

«Bir okka ekmek, beş yumurta, bir tabak zeytin, bir tabak tereyağı, biraz bal.»

Filozof diğer odaya geçti, önüne gelen şeyleri iştah ile yemeğe başladı. Yemek bittiği zaman hasta öldü. Ev halkı filozofun başına koşuştular:

— Doktor, ilâcı kendin yedin; hasta öldü!

Filozof gayet sakindi, ev sahibine döndü:

— Telâş etme ya ahi, dedi, eğer bunları yememiş olsaydım şu dakikada evinizden bir cenaze yerine iki cenaze çıkacaktı. Buna da şükret.

Sonra, arkasına bakmadan merdivenleri atlıyarak çıkıp gitti.

Akbaba: 27-10-1938 **KARGA**

★

BİR BARIŞMA HÂTIRASI

Tevfik Fikret'in ölümünün yıldönümü münasebetile **«Âşiyan»** da bir toplantı yapılmış ve orada hazır bulunan filozof **Rıza Tevfik**, şaire ait şive ile bir hâtıra anlatmıştı:

«Fikretin hasta olduğu zamanlardan birinde üç gün mütemadiyen kendisini ziyaret edememiştim. Bir gün kapıyı çaldığım sırada hizmetçi **Fikret** beyin evde olmadığını söyledi. Ben onun hastalığını bildiğimden dışarıya çıkamıyacağını pek âlâ biliyordum.

Hizmetçi kıza: **«O benim gibi serseri değildir. Bir kahve yap ta şöyle bahçede içeyim!»** dedim.

Bahçeye girdiğim zaman da merhum muğber bir çehre ile yanı-

ma yaklaştı. Ben kendisine: «Azizim, dedim, eğer benimle kavga etmek istersen ben kavgadan esasen hoşlanırım. Hiç bir zaman çekinmem. Fakat senin için fena olur!» dedim. Bu söz hoşuna gitti. Barıştık, konuşmağa başladık.

KABAHAT ONUN

Üstad filozof **Rıza Tevfik**'e eski bir ahbabı misafir gitmişti. Söz müşterek tanıdıkları ve karısı hafif meşreb bir dosttan açıldı. Ahbab:

— Ne kadın, ne kadın! diyordu. Önüne gelenle düşüp kalkıyor. Evine adam alıyor. Bizim dostun buna nasıl göz yumduğuna doğrusu hayret ediyorum.

Filozof **Rıza Tevfik** :

— Maamafih, dedi. Artık göz yumduğu falan yok. Karısı aleyhine boşanma dâvası açtı.

Ahbab hayret etti:

— Aman! dedi. Bu nasıl oldu böyle?

Filozof Rıza Tevfik kısa bir cevap verdi:

— Bir akşam, evine erken gitmiş de!

★

HANGİ RIZA TEVFİK?..

Filozof Rıza Tevfik de, bir matbuat ahengi arasında, anavatana, **«Murada ermeğe»** geldi.

Bu ahenge katılanlardan **Peyami Safa**, yazdığı bir yazıda, bu gelenin hangi Rıza Tevfik olduğunu soruyor!..

Peyami'nin bir çok meslekdaşları gibi miyop olduğu, uzağı pek seçemediği ve bu yüzden gözlük kullandığı malûmdur. Fakat aynı gün, yazısının yanıbaşında çıkan filozofun resmini görmeyişine şaşılır!..

★

KALAY!

Talât Paşaya, geçen harpte fahrî süvari mülâzimliği, harbin sonuna doğru da fahrî miralaylık rütbesi verilmişti. Merhumun, bu rütbelerin üniformalarile çekilmiş fotoğrafları - o zamanki gazete ve mecmualarda - çıkmıştı. (İttihat ve Terakki) ye ötedenberi muhalefetile tanınmış filozof **Rıza Tevfik**'in harp içindeki yolsuzlukları, ihtikâr hâdiselerini hikâye ederek hükûmeti tenkid edici bir manzumesi ağızdan ağıza dolaşıyordu. Bu manzumede **Talât Paşanın** bu fahrî rütbesini de ima eden iki mısra vardı. Rıza Tevfik, «Seyret!» redifli

bu manzumenin Talât Paşayı kasteden birinci mısraını çok (ağır) bir kelime ile bitiriyordu:

«Üniforma giymiş bak şu...
Teneke üstündeki kalayı seyret!»

Rıza Tevfik, eski dostu Maliye Nazırı **Cavit** beye telefonla bu manzumesini yazdırmıştı. **Talât Paşa** da herkes gibi bu manzumeye gülüp geçmiş, fakat **Rıza Tevfik**'e telefonla şu cevabı vermişti:

— Doktor, şiirini pek beğendim, emin ol ki gücenmedim, fakat manzumende yanlış var: «Ben pas tutan, kalaylanacak cinsten değilim!»

Rıza Tevfik de şu cevabı vermişti:

— İyi ya, ben de senin üstünde kalayı lüzumsuz gördüm de onun için yazdım!»

★

Hamallara meşrutiyet dersi

Devrin yakışıklı iki hatibi, Rıza Tevfik ve Selim Sırrı halka her yerde uzun nutuklar çekiyorlardı.

.....O günlerde Abdülhamid'in polisi sinmiş olduğu için kalabalığa pek hâkim olan Rıza Tevfik idi.

Bütün hafta gece gündüz o kadar haykırarak nutuk vermişti ki, sesi tamamen kısılmıştı. Burgaza bizi o hafta sonunda görmeğe geldiği zaman sesi bir fısıltı halinde çıkıyordu. Yine o o hafta Rıza Tevfik'i iyi taklit eden bir genç dostumuz onun Kürt hamallarına nutuk verdiğini dinlemiş; şöyle anlatıyordu:

Hamallar:

«Söyle bize meşrutiyet ne demektir?»

Rıza Tevfik:

«Meşrutiyet öyle büyük bir şeydir ki, onu bilmiyenler eşektir.»

Hamallar:

«Biz hep eşeğiz.»

Rıza Tevfik:

«Babanız da bilmiyordu. Siz eşşek oğlu eşşek olduğunuzu söyleyiniz bakalım.»

Hamallar hep bir ağızdan:

«Hepimiz eşşek oğlu eşşeğiz.»

Yeni İstanbul: 5/11/1955 **Halide Edip - Adıvar**

★

HAMALLARIN HAYRANLIĞI

Rıza Tevfik fikir adamlarında nadir rastlanan bir kuvvet sahibi idi. Bir gün mahallesinde pek ağır yükler taşıyan bir hamala ondan

fazla yük kaldıracağını söyler. Adamcağız inanmaz. Nihayet üstad parasını verir. Kendine bir arkalık satın alır ve bir gün arkalığa 300 okkalık kum torbaları koyarak kararlaştırılan yere kadar götürür.

— Adamcağız benim bu tahammülüme hem şaştı, hem de bana karşı muamelesini değiştirdi. Gördüğü yerde elimi öperdi. Bir gün sokakta yanında bir delikanlı ile rastladım. Beni uzaktan görünce hemen yolun kenarına çekildi; ellerini kavuşturdu, selâmladı, önünden geçerken yanındakine şu sözleri söylediğini işittim: **«Aha buna Rıza bek derler, çok sağlamdır, katır gibi yük taşır!»**

Üstad, hamalın bu iltifatını da daima zevkle hatırlar!

★

FİLOZOF ANLATIYOR :

«— Hayli zaman oluyor. Bir gün Sirkeciden geçerken iki hamalın ağır bir sandığı bir türlü yerinden kıpırdatamadığını gördüm. Başlarında bulunan kâhyanın bütün emirleri, bütün teşvikleri para etmiyordu. Yaklaştım, caketimi çıkararak sandığa yapıştırdım ve yalnız başıma onu yerinden oynattım. Bunu gören hamalların da, kâhyanın da ağızları açık kaldı. **Rezakizade Narçin Beye** benzettikleri temiz giyinmiş bir adamın bu kadar kuvvetli olmasına şaşmışlardı.

Ertesi günü Yeşildirekten geçiyordum. Mahalle kahvesinden birisi fırladı ve elimi yakalayarak öptü. Sonra kahvenin önündeki arkalıksız iskemlelerde oturanlara seslendi:

Haso, Memo, gelin beyin elini öpün!

Meğer bunlar bir gün evvelki kâhya ile hamallarmış. Kâhya kahvede oturan diğer hamallara izahat verdi:

— Bu beyi görür müsünüz, gatır (katır) gibi kuvvetlidir. Haso ile Memonun yerinden kıpırdatamadıkları sandığı o yalnız başına kaldırdı. Siz de gelip el öpün!

Öteki hamallar da geldiler, birer birer el öptüler!...

★

HOŞ BİR MİSAFİRLİK!

Filosof Rıza Tevfik Bey dün arkasında avcı elbisesi, başında kül rengi kalpak, sırtında çanta, omuzunda tüfek ve yanında setr cinsinden bir köpek olduğu halde avlanmak üzere Beykozdan Polonez köyüne doğru açılmış ve avdette yolunu şaşırarak Anadoluhisarına iniyorum zanniyle Şile istikametinde bir hayli ilerledikten sonra Kuvayi Milliye müfrezelerinin çadırına tesadüf etmiş ve geceyi mezkûr çadırda geçirmiştir. Askerler tarafından kimsin? diye vâki olan suale,

derhal çadırda asılı duran altı telli bağlamayı alarak bir koşma nağmesi çalıp makamla şu cevabı vermiştir:

Ben dost ile dost olmuşum
Kimseler dost olmaz bana
Cahiller bakar, gülüşür
Selâm dahi vermez bana

Ben âşıkı biçareyim
Baştan ayağa yâreyim
Ben bir garîp divaneyim
Aklım da yâr olmaz bana

Bunun üzerine askerler, kendisini hakîkaten bir âşık garip zannederek fevkalâde izaz ve ikramda bulunmuşlardır.

Feylesof sazla daha birçok havalar çaldığı gibi bir aralık zeybek ve Laz oyunu dahi oynıyarak askerleri hayrette bırakmış ve ertesi günü alessabah vedalaşarak Beykoza kapağı atmıştır.

Aydede: 12/10/1922

★

SÖZ VE SAKAL

1908 Meşrutiyetinin ilk Mebusan Meclisi irili ufaklı siyasî fırkalarla dolu idi. Hemen her toplantıda sudan bir mesele çıkar, muhaliflerle muvafıklar arasında şimşekler çakardı.

Biribirinin canlarına kıyacak derecede münakaşaları büyütenler arasında daima birkaç da nüktedan, hoş sözlü mebus bulunurdu. Bunlardan biri de zamanın Tokat mebusu **Köse İsmail Paşa idi.**

Paşa, dalaşın en ateşli yerinde ve kendine mahsus şive ile bir söz söyler, gerilen sinirleri yatıştırmağa, çatılan kaşları gevşetmeğe muvaffak olurdu.

Sultan **Hamit** devrinin meşhur sadrâzamlarından **«Şapur»** diye tanınmış, sakallı **Sait Paşa** da o sırada İttihat ve Terakki kabinesinin reisliğinde bulunuyordu. Bir meclis toplantısında hükûmetinin programını okumak üzere kürsüye çıktı. Program gayet güzel, veciz bir lisanla yapıldığı için muhalif, muvafık bütün mebuslar ve locaları dolduran dinleyiciler kulak kesilmişlerdi.

Nutkun en önemli bir yerinde Köse İsmail Paşa önündeki sırayı tıkırdattı ve:

— Reis bey, dedi, bana bir çift söz!..

Bu münasebetsiz istek üzerine sadrâzam sustu. Bütün gözler Tokat mebusuna çevrildi. Meclise reislik eden **Ahmet Rıza** bey sert bir sesle:

— Rica ederim İsmail Paşa susunuz, dedi, şimdi sırası değil. Sadrâzam Paşa sözlerini bitirsinler, sonra siz söylersiniz!..

İsmail Paşa ısrar etti: — Ne olur reisim, bana bir çift söz ver. Diyeceklerim var!..

Sadrâzamın hiddeti arttı. Sağdan soldan: «**İsmail Paşa, kes sesini, sus!..**» gibi sesler yükselmeğe başladı. Reis Ahmet Rıza bey de ilk itirazını tekrar etti. Bunun üzerine Tokat mebusu, o zamana kadar hiç bir şeye aldırmadan salonun bir köşesinde oturan, Edirne mebusu Doktor **Rıza Tevfik** beye döndü. Yalvaran bir sesle:

— Doktorum, filozofum, iki gözüm!.. Görüyorsun bu sene gış çok, Sen de benim gibi tirilsun!.. Uşursun! Sana bir kurk, bir hil'at alayım. İlle velâkin sen bana şu reisten bir çift söz al..

Doktor **Rıza Tevfik** de mecliste nüktedanlığı, patavatsızlığı ve kalenderliğiyle tanılan bir mebustu. Ahmet Rıza beye:

— **Canım, dedi. Şuna bir söz verin de söyleyip sussun. Boşuna dır dır etmesin!..**

Fakat bu rica da para etmedi. Reis büsbütün köpürdü. Etraftaki homurtular arttı.

Rıza Tevfik reise söz geçiremiyeceğini anlayınca ayağa kalktı, Köse İsmail Paşaya döndü, sadrâzamın sakalını işaret ederek:

— **Ne yapayım Paşam, dedi. Sakalın yok ki sözün dinlensin!**

★

Yahya Kemal ve Rıza Tevfik

Mütarekenin acı günlerinde, **Yahya Kemal** Bey **Darülfünun Müderrisi** bulunuyordu. Üzerindeki eski elbise ve rengi soluk fesiyle üstad bir gün, o zamanki Kapalıçarşı ağzında bulunan **Kebapçı Kâmil'in lokantasına,** öğle yemeğini yemek üzere gitmiş ve koltuğundaki paketle temizleyiciye verilmek üzere sarılı bulunan eski elbiselerini oturduğu masanın kenarına koymuştu. Bu sırada dükkândan içeriye **Rıza Tevfik** bey girmiş ve:

— Merhaba **Yahya Kemal** bey! demişti. Bunun üzerine **Yahya Kemal** de:

— **Buyurun üstad!** diyerek yanındaki paketi kaldırmış ve **Rıza Tevfik'e** yer göstermişti. Zamanın Maarif Nazırı bulunan ve Sevr'den henüz dönen **Rıza Tevfik** beyin en saltanatlı devri idi. **Filozof,** Yahya Kemal beye pakette ne olduğunu sormuş. **Yahya Kemal** bey de, temizleyiciye verilecek eski elbiseleri olduğunu ve başka giyecek bir şeyi bulunmadığını söyleyince, **Rıza Tevfik** bey:

— **Bizde o da yok a!..** cevabını vermişti.

Yahya Kemal — Siyaset dünyasında ne var, ne yok üstad? deyince:

Filozof — Sevr'den geliyorum. Merasim, merasim!.. Bu frenkler başkalarına benzemiyorlar. Davetler, resmi kabuller... Akşam siyah frak, öğle lâcivert frak, sabah beyaz frak giyeceksin. Bu kadar masrafın altından nasıl kalkılır? demiş.

Yahya Kemal bey biraz evvel **«bizde o da yok a!»** diyen **filozofun,** biraz sonra müteaddit fraklardan bahsetmesini hayretle karşılamış ve söyliyecek bir söz bulamamış.. Bu hâdiseden bir müddet sonra **Yahya Kemal** bey, **Rıza Tevfik** için şu mısraları yazmıştı:

«Kimseler kızmasın Rıza Tevfik'e
Sevr'i imzalamağa gitti diye.
Çünkü idam olunan mahkûmun,
Çektirirler ipini çingeneye..»

HİLMİ YÜCEBAŞ

★

FİLOZOFUN KARPUZCUYA OYNADIĞI OYUN

«Mektep Kadırgada olduğu için sıcak günlerde serinlemek üzere deniz kıyısına iner, kayalıkların üzerinde hava alırdık. Bir gün bir de baktım ki Alevî bir karpuzcu başta yeşil sarık, sakal göbekte, gözler sürmeli kayığı karpuzla doldurmuş; kendi de dümende azametle geçiyor... Bunlarda malûm a sakal mukaddestir..

Şöyle bir toplandım...

Burada fevkalâde bir lehçe taklidi ile:

— Yeşil sarığına, sürmeli gözlerine, kınalı sakalına kurban olduğum... Susuzluktan yüreğimiz yandı. **Hasan Hüseyin** aşkına bir karpuz at da yiyek, serinleyek...

Dedim. Herif: «Susadınsa çeşmeye git!» diyecek ama işin içine sakal girdi. Ne yapsın?.. Şöyle karpuzlara baktı, satılmıyacak derecede yamrı yumru bir karpuz seçti:

— Tut ki atam!

Dedi, fırlattı. Karpuzu kaptım. Evirdim, çevirdim.. Teşekkür bekleyen karpuzcuya:

— Ulan kenef süpürge sakallı teres! Verecek başka karpuz bulamadın mı?

Deyince karpuzcu yerinden fırladı... Küfüre başladı... Kâfi görmedi. Arandı bir şey de bulamadı. Hemen eline geçen karpuzu gülle gibi bize fırlatmağa başladı. Ben sakalına küfrediyorum.. O fırlatıyor. Arkadaşı kürekleri bırakıp mâni olmasa sandalı boşaltacaktı.»

Rıza Tevfik

—o—

Filozofla Konuşmalar

Rıza Tevfik Beyle Mülâkat

Kabineden kendi rivayetine göre harice bırakıldıktan sonra, bu hadise hakkındaki teessürlerini öğrenmek üzere, muhterem **filozofumuzu** ziyarete gittim. **Serkl Doryan**'da kendisine mülâki oldum. Beni görünce mutat olan tebessümünü takındı: Ne var **Yâsin** efendi? dedi.

— Efendim, dedim, Nazır olduğunuz müddetçe huzurunuza çıkmak müyesser olmadı. Beni muallim yapacağınızı vaadederek gazetemde aleyhinizde yazı yazmama mâni oldunuz. Maamafih zatıâlinizi atlattılar galiba. Bu hâdise hakkındaki mütalâatınızı öğrenmeğe geldim.

— Ben sana doğrusunu söyliyeyim mi? Biz bu işde tongaya bastık. Haberimiz olmadan kapı dışarı edildik. En ziyade teessüf ettiğim şey Nazır bulunduğum müddetçe otomobilimin bozuk olması ve kâfi caka atmağa vakit bulamamaklığımdır. Ne aksi tesadüf ben Nezarete geçince otomobilim bozuldu. Atılıncaya kadar da tamiri bitmedi. Sonra filozofken Nazırlık etmiyeceğimi söylemiştim. Sözümü tutamadım. Maamafih size söz veriyorum. Bu defaki hâdise çok haysiyetime dokundu. Badema siyasi ve fikri hayattan tamamen çekileceğim. Münhasıran pehlivanlıkla meşgul olacağım. Dünyada hakkın değil, kuvvetin galebe çaldığını ispat edeceğim. Al sana bir de pehlivan kıyafetiyle çıkarılmış fotoğrafımı vereyim.

Kendisine teşekkür ettim ve ayrıldım.

Diken: 23/1/1919 **Yâsin**

★

Filozofla mizahî bir röportaj

Af müjdesi kulaklarına yetişen filozof **Rıza Tevfik** Bey kendisine tam on yıl gurbet ve inziva kucağı açan **Cunye** limanını terkederek **Antakyada** soluğu almış ve **Ali İlmi Fânin**in derli toplu, temiz pâk dergâhına postunu atıp radyoyu Ankaraya çevirmiş, kendisi de başına geçerek İngiliz tabancası gibi kurulmuştur.

Üstadın teşrifini uzun kulaktan haber alan **Yazgan** ağa, Antakyanın gözü açık tabanı yanık birtakım gazete muhbirleri güruhuna fırsat vermeden ziyaretine koşmuş ve müşarünileyhle sapına kadar mühim bir mülâkat yapmaya muvaffak olmuştur.

İşbu son derece enteresan ve incir çekirdeği doldurmaz mülâkatı

sıcağı sıcağına, harfi harfine ve olduğu gibi hemen **Hatay** okurlarına yetiştiriyoruz.

— Sayın ustacığım, af müjdesini nasıl karşıladınız?

— Yetmiş beş yaşındayım. Serab gibi dumanlar ve sisler altında geçen bu uzun ömrün içinde birkaç sayılı sevinç vakası hatırlarım.

— Meselâ bunlardan birkaç tanesini söyler misiniz?

— Hürriyetin ilânında bir çocuk gibi sevinmiş, İstanbulun bülbülü kesilmiştim.

Sonra sırasiyle Edirne mebusu oldum, İngiltere kralının taç giyme merasimini tebrike memur olan mebusan heyetinin başında Kral **Yedinci Edvard**'ın elini sıktım, Avusturya - Macaristan imparatoru **Fransuva Jozefle** dizdize oturup lâf attım, **Sultan Hamid**'in karşısına çıkıp millet seni istemiyor! dedim. Nazır oldum; âyan oldum, devlet merdivenlerinin en tepesine kadar çıktım. Nihayet paldır küldür yuvarlandım ya, aldırma. Bugün kazandığım büyük rütbenin yanında bütün bu saydıklarım neferlik bile kalmaz, bütün o sevinçler ve iftiharlar bugünkü büyük af müjdesinin yarattığı şehriâyinin yanında kör kandil bile olamaz.

— Af ilân edilir edilmez hareket edecek misiz?

— Bizim **Hamid**'e telgraf çektim cevabını alır almaz yola çıkacağım inşallah.

— Hangi Hâmid bu?

— Hangi Hâmid olacak canım. Bizim Şairiâzam.

— Yoksa bir hal mi oldu zavallıya.

— Allah sizlere uzun ömürler versin.

— İki sene evvel vefat etmişti.

— Boşboğazlık etme yahu..

— Cenazesinde kıyametler koptu, Türkiye yerinden oynadı, İngiltere Türklerin Şekspiri öldü diye avaz avaz bağırdı, dünya matemler tuttu da siz nasıl oldu da işitmediniz bu kara haberi..

— Bir zamanlar Amerikaya gitmiştim, orada akla karayı seçmiştim. İşte o sırada vefat etmiş olmalı Hâmidçiğim.

— Amerikaya mı gitmiştiniz.

— Hay gitmez olaydım.

— Neden efendim?

— Konferans başına on bin dolar alırsın dediler. Şöyle bir hesapladım. Bende lâf çoktur, elli konferans verir, yarım milyoner olurum dedim ve başımı alıp yola çıktım.

— Sonra.

— Sonra soğan doğra.

— Neden?

— Neden olacak, Dimyata pirince giderken evdeki bulgurdan oldum.

— Aman ne söylüyorsunuz?

— Ne söyliyeceğim. Orada da kör talih başıma bir Ford belâsı sardırdı.

— Yoksa otomobil mi çarptı?

— Otomobil çarpsa öp te başına koy.

— Ne çarptı ya?

— Otomobil kralı **Mister Ford** dedikleri koskoca herif çarptı.

— Gözleri kör mü imiş?

— Kafamı kızdırma, şimdi boğazına sarılırım ha..

— Ayıp değil ya anlıyamadım ustacığım.

— Canım, **Kemalizm** hayranlığı oralara kadar ulaşmış da taçlı, taçsız kralların kalblerinde bile taht kurmuş.

— Mister Ford da Kemalist mi?

— Altıncı Corç bile iliğine kadar Kemalisttir alimallah.

— Siz Kemalizm aleyhinde mi konferans verecektiniz?

— Ne münasebet a canım, Güneşe yumruk sallıyacak kadar ahmak mıyım ben?

— Konferanslarınızın mevzuu ne idi?

— Gümülcinede intihap propagandası yaparken İttihaçılardan nasıl dayak yediğimi, maarif nazırı olduğum zaman müsteşarımı nasıl her sabah unutup misafir sandığımı, kahve ısmarlayıp kimsiniz efendim diye sorduğumu ve onun da sıkılarak müsteşar bendenizim efendim dediğini, Türk şairi **Fuzuli**'ye inatçılığım tutarak **Acemdir** dediğim için Darülfünundan nasıl sepetlendiğimi ballandıra ballandıra anlatacak, Amerikalıları **Şarlo**'dan fazla **Loreli Hardi**'den üstün kahkahalarla güldürüp dolarları belime saracaktım.

— Mister **Ford** neden rızkınıza mâni oldu?

— Herif her şeye burnunu sokuyor.

Tüccar değil, devlet içinde müthiş bir devlet kesilmiş kerata..

— Size ne yaptı?

— Türkiye aleyhine Amerika hudutları içinde kuş uçurmamaya yemin içmiş.

— Bundan size ne?.

— Şu 150 karası yok mu alnımızda hani ya..

— Allah 150 bin kere belâsını versin bu menhus rakkamın.

— İşte otomobil kralını son vitesiyle üzerime saldıran bu menhustur. Nerede ağzımı açsam karşıma dikilip ham armut gibi lâflarını boğazıma tıktı.

— Vah, vah geçmiş olsun üstad. Artık bunlar mazi oldu.

— Hay ağzını seveyim senin Yazgan ağacığım.

— Anavatana döner dönmez ne yapacaksınız?

— Bizim **Cenap**'la **Nazif**'in gazetesinde gurbet hatıralarımı yazmak niyetindeyim..

— Aman neler söylüyorsunuz üstad?
— Ne var beğenmedin mi?
— **Hâdisat** yirmi yıl evvel çıkmış, batmıştır. **Nazif**'le, **Cenab**'a gelince ikisini de kaybedeli seneler oldu..
— Eyvahlar olsun onlar da mı gitti?
— Allah sizlere ömürler versin.
— Eeey şimdi, hangi gazeteler kaldı bizim Babıâli caddesinde?.
— Akşam, Sabah..
— Vay Sabah hâlâ çıkıyor mu?
— Çıkıyor ya..
— Hay açık göz Kayserili hay..
— Hangi Kayserili bu..
— Bizim Sabahçı Mihran Efendi canım..
— Hayır efendim. Bu Yeni Sabahtır..
— Başmuharriri kim?
— Hüseyin Cahit Yalçın..
— Vay koca aslan vay..
— Üstad, gurbet dağarcığınızda yeni şiirleriniz var mı, vatana dönüş ilhamları edebiyatımıza yeni bir şey vadediyor mu?

(Bu sırada masanın üstünde ağzı açık bekliyen radyo, gelin gibi kırıtıp tatlı bir bayan sesile dile gelerek:

— Allah, Allo.. Burası Ankara radyosu. Sayın dinleyicilerim, size milletimizin derin bir şefkat tezahürünü ve Atamızın pek büyük bir âtifet eserini müjdeliyeceğim.

Büyük Millet Meclisi çok heyecanlı bir içtima halindedir. Büyük af kanunu projesini müzakere eden muhterem meclis heyeti umumiyenin tam ittifakiyle bu kanunu kabul ve tasdik etmiştir. Cennetin kapıları şu dakikadan itibaren ardına kadar açılmıştır.)

★

Cennetten yükselen ses radyoda uğultu olmuştu. Filozof telâşından yalınayak, başı kabak sokağa fırlamış ve tulumbacılığından kalma eski idmanına güvenerek Pyas hudut yolunu abana kuvvet tutmuş, Yazgan ağa da sevincinden radyoyu kucaklayıp şapır şupur öpmeye başlamıştır.

Modern Türkiye Mecmuası 28/8/1938 **T. YAZGANALP**

★

Rıza Tevfik'le Başbaşa

Yüzünden göğsüne doğru yumuşak bir beyazlıkla dökülen sakalları, ensesinden omuzlarına inen kar gibi saçları ve sırtındaki halis deve tüyünden, yakası sırmalı maşlahı ile odaya girdiği zaman hayran bir tereddütle irkildiğimi itiraf etmeliyim.

Bu hayal miydi? Hakikat mi? Deve tüyü abanın verdiği heybeti, arslan yelesini andıran gür ve beyaz sakalları ikiyle zarbedince, insan kendini ister istemez eski mucize devirlerinin, esatirî bir kahramanı ile karşılaşmış zannediyor. Zeki ürpermelerle, ışıl ışıl yanan gözlerine dikkatle baktığım zaman, bu seksenlik ihtiyarın göğsünde, 18 yaşında bir kalbin çarptığına, derhal kanaat getirmiştim.

Yakın ve uzak tarihi, ağır fakat, monoton olmıyan ifadesiyle yaprak yaprak canlandırmağa bşlaymca, bu 18 yaşındaki kalbin, 80 yaşındaki yumruğu ile zaman zaman masayı yumruklamasını, boşlukları tokatlamasını görmeliydiniz.

Sual sormama meydan vermeden, o anlatmağa başlamıştı bile:

— Memleketin demokrasiye gebe olduğunu söylüyorlar. Doğru. Anavatan, doğum sancılarıyle kıvranıyor. Dünyaya, hayırlı bir evlât getirmesini temenniden gayri elimizden birşey gelmez. Ancak, **demokrasi** her şeyden evvel, **şahsî hukuk** meselesidir. Bahçenizde açan bir gülü, bahçenizin önünden geçen lâalettayin biri, cam çektiği için tutup koparmakta devam ettikçe, şahsî hukuk meselesi de, bahis mevzuu olamaz tabii.. Çarşıda, esnafın teraziye parmak vurması, bakkalın sirkeye su, yağa patates ezmesi karıştırması filân falan da ayni yola çıkıyor. Maamafih bunlar bizi alâkadar etmez...

Siz buraya şüphesiz bazı şeyler sormağa geldiniz? Ben de, bu bazı şeyleri cevaplandırmak için karşınıza çıkmış bulunuyorum. Haydi bakalım sorun.

— Siyasî hayata nasıl ve ne vakit atıldınız? Neler oldunuz?

Zeki ürpermelerle ışıl ışıl yanan gözlerini gözlerime dikmişti. Bu bakışlardaki manyetik kuvvetin tesiriyle, bir hamlede 70 yıl evveline doğru sürüklenmeğe başladım.

Edirne vilâyetine bağlı Cesri Mustafapaşa, 1869 dan itibaren, dağlarda kırlarda başıboş ve tabiatla haşir neşir olarak büyüyen bir çocuk. Sedef saplı kocaman ağaçların dallarına tırmanarak zümrüt yapraklarla kucaklaşıyor, kendini coşkun derelerin kucağına atarak berrak sularla sarmaş dolaş oluyor. Mektebin dar çerçeveli disiplinini ruh ve mizaç yolu ile bir türlü benimsiyemediği için, ancak geceleri, evde babasından ders alarak yetişiyor.

İşte Rıza Tevfiğin çocukluğu.

Rus muharebesinden yedi ay evvel, İstanbula geldikleri vakit, Türkçeyi adamakıllı öğrenmiş bulunuyor. Bu sıralarda, İstanbul harp yüzünden karmakarışık durumdadır. Onu Alyans İzraelit mektebine veriyorlar. Dört sene süren bir tahsil devresinden sonra, Fransızca ile yahudiceyi, ana lisanı kadar benimsiyor. Bu arada Sultan Azizin haline, Sultan Muratla, Sultan Hamidin cülûslarına, Çerkes Hasanla, Ali

Suavi vakalarına şahit olmuştur. Kısa bir zaman içinde, bu çeşitli hâdiselerin idrâki, onun hamleci ve atak ruhunda müteharrik tesirler yaparken, içtimaî bakımdan henüz gelişmemiş bulunan muhayyilesinin ufuklarını açıyor. Artık hayatı ve hayat şartlarını ruhunun gözleriyle görmeğe başlamıştır. Vakaların incelenip didiklenmesinde, babasının büyük rolünü de unutmamak lâzım.

Daha sonra, Mektebi Sultaniye girmiştir.

Konuşmamızın bu noktasında, üstad, pamuk yığınını andıran yumuşak sakallarını avuçlıyarak hasret dolu bir ifadeyle tebessüm etti. Şu andaki heybetiyle, Mişelanjin Musa'sından zerre kadar farkı yoktu:

— Evet, Mektebi Sultanide iki sene kadar okudum. Hocalarım beni hakikaten seviyordular. Buna mukabil, yaramazlık ve serkeşlik bakımından, mektep idaresinin başına belâ kesilmiştim. Bu yüzden, tahsili yarım bırakıp, o zaman Gelibolu'da bulunan babamın yanına dönmek mecburiyetinde kaldım. Mizacımın başlıca kusurunu gayet iyi biliyorum. Her türlü otoriteye karşı, fitreten asî doğmuş bir adamım. Buna mukabil, çocukluğumdan beri, bana kanaat veren fikir ve hâdiselere derhal mutavaat etmek gibi hakperestane bir hasletim de vardır. Bugün, 80 yaşında bir ihtiyar olduğum halde, hâdiselerin getirdiği inkılâplarla, inkılâpların sebeplediği hâdiselere rağmen, bu huydan vazgeçmiş değilim. Beni iyi tanıyanlar, bunun böyle olduğunu pekâlâ bilirler.

Otorite ve disiplin, beni fena halde hırpalıyordu. Bu yüzden, benim kadar, mekteplerden nefret eden kimse yoktur.

Gelibolu'ya gittiğim zaman, hasretini çektiğim hür ve açık havaya tekrar kavuştum. Şairliğe istidat suretiyle, bazı kabiliyetlerin bende inkişafı, bu devreye tesadüf ediyor işte.

★

Babasının zoru ile, tekrar mektebe gitmek mecburiyetinde kalan Rıza Teşfik, Gelibolu Rüştiyesini birincilikle bitiriyor. Haftanın hiç değilse üç günü mektepten kaçıp, dere tepe dolaştığını, denizde balık tuttuğunu ilâveye lüzum yok.

Bir aralık, serkeş hallerinden ötürü oğlu ile başa çıkamıyacağını anlayan babası, zaptırapta girmesi için, onu askerî mektebe yazdırmağa karar veriyor. Fakat, İstnbula geldikleri vakit, kayıtlar kapanmış bulunduğundan, buna muvaffak olamıyor.

— Ah! Ne kadar isabet olmuş.. diye üstad burada sıhhatinin müsaadesi nisbetinde okkalı bir kahkaha attı.

— Anlıyamadım efendim.. Neden isabet olmuş?.

Kahkahası, tebessüm kırıntıları şeklinde hâlâ devam ediyordu:

— Anlıyamıyacak ne var canım? Askerî mektebe girip zabit çıksaydım, şimdiye kadar hiç değilse otuz kere kurşuna dizilmiş olurdum.

★

İlk gençlik hâtıraları arasında, bilhassa Mektebi Sultanidekiler kıymetli. **Tevfik Fikret**, Çanakkale müdafii orgeneral Cevat ve **Selim Sırrı** gibi kimselerle arkadaşlık etmiş, **Tevfik Fikret** için **«uslu, halim selim bir çocuktu»** diyor. Selim Sırrı da ufak tefek, sessiz sadasız bir yaradılışmış:

— Onu, jimnastiğe ve spora, ilk defa teşvik eden benim. Güçlükle başladığı bu işin, ileride üstadı olacaktı.

Rıza Tevfik, Gelibolu Rüştiyesinden sonra, Mektebi Mülkiyeye giriyor. Artık 17 - 18 yaşlarında bir delikanlıdır. Kendini, adamakıllı şiire vermiş bulunuyor. Edebiyatı Cedideci **Hüseyin Sireti** şiire teşvik eden de odur. Ara sıra, gazetelerde de yazısı çıkıyor.

Mektebi Mülkiye, o zaman gayet serbest bir irfan menbaı. Hocalar, umumiyetle sahici münevver ve hürriyetperver kimseler, bunların arasında Herbert Spencer, İohn Stuvart, Jeremy Beuthan ve Holzendorff gibi siyasî filozofları okuyan ve okutanlar da var.

Fakat, bu hocaları, o branşta tehlikeli bulan Sultan Hamit, onları Mektebi Mülkiyeden alıp, başka vazifelere veriyor. Bu arada, aşırı hürriyetperverliği ve serkeş karakteri yüzünden **Rıza Tevfik** de mektepten kovuluyor.

Bir müddet sonra, parlak bir imtihanla Tıbbiyeye girecektir. Teşrihe karşı titiz bir merak gösterdiği için, mezun olunca, Mazhar paşa, onu muavin yapacaktır. O aralık, Adnan Adıvar, Neşet Ömer talebe bulunuyorlar. Rıza Tevfik onlara ders veriyor.

— Evet, kısa bir müddet için de, Mazhar Paşaya muavinlik ettim.

Böyle söylerken, eğilip gözlerimin içine bakıyor:

— Demin sorduğunuz sualin cevabı, işte bu kadardır evlâdım. Merak edenlere, yeter de artar bile. Despotizm zamanında doğup büyüdüğüm için, tabiatiyle daima muhalif kalıyordum. Siyasete resmen intisabım, meşrutiyetin ilâm ile başlar. O zaman İttihat Terakki namına, üç ay İstanbulun âsayişini temin ve muhafaza ettim.

★

— Faşizm ve komünizm hakkında fikirleriniz?

— Bunlar belki sadece tetkike lâyik birer mezhep olabilir. Ama, insanlara, faydadan ziyade, zararı dokunuyormuş. Bizi alâkadar etmez. Yersiz heveslere kapılanlar, nasıl olsa cezasını çekiyor. Vebali boyunlarına! Bize gelince: Burada, ufak tefek mal sahibi olanlar yok değil. Fakat büyük sermaye ve büyük endüstri henüz teşekkül etmemiş bulunuyor. Bunu, bizzat devlet yaptığı için, uzun müddet de teşekkül edemez. Binaenaleyh, fırsattan istifade, bir vagon buğdayı, 25.000

liraya satabileceğini düşünen köylü, ne kadar basit olursa olsun, hiç bir zaman komünistliğe heves edecek kadar budala değildir. Bu ancak Rus mujiğine vergi bir şey...

Ben kendi hesabıma, felsefede ve güzel sanatlarda, son derece endividüalist bir adamım. Buna mukabil, milletin çalışkan zümresi olan amelenin de dostuyum. Ayni zamanda, bugün benim de bir nevi ameleden farkım yok. Yani ne işim var, ne de servetim.

— Bizdeki siyasî rüşt ve çeşitli partiler hakkında ne düşünüyorsunuz?

— Bizdeki siyasi rüşt, henüz tekâmül etmemiş olmakla beraber, halkın vicdanında bir tenkit kudreti başlamış bulunuyor. Partiler hakkında söyliyecek bir şeyim yok.

— Niçin?.

— Hiçbirine mensup olmadığım için... Mamafih, bu fırka mücadelesinin, ileride memlekete faydalı olacağını ümit ediyorum. Zira, acemicesine mücadeleler bile, hakiki demokrasinin teessüsüne esas olabilir. Nitekim, eski elkimyadan bugünkü kimya, eski müneccimlikten bugünkü astronomi zuhur etti. Eski mitolojiden de, bugünkü dinler.

— Vaktiyle başladığınız felsefe kamusu tamamlanmış mıdır?

— Efendim, Birinci Büyük harpte eski Maarif Nazırı merhum **Şükrü** bey, İstilâh Encümenini teşkil etmişti. Beni de bu komisyona davet etti. İnanmadığım için gitmemiştim. Riyaziyeci **Salih Zeki'nin**, dostum olduğunu öğrenmiş. Onun vasıtasiyle bir kere daha davet etti. Bu komisyonun gayesi, ilim lisanına hususî bir şekil vermek ve ıstılâhları zaptırapta almak imiş. Fikrimi sordukları zaman, ben kısaca cevap vermiştim:

— İzahı yapılacak kelimeler arasında «anarşi, komünizm, demokrasi» gibileri de var. Bunları, asıl mahiyetleriyle ve hakkını vererek, anlatmanın zamanı gelmişse, ne âlâ, gelmemişse, ben size elimdeki müsveddeleri takdim edeyim, ileride başkası da yazabilir.

Bu mütalâamı **Şükrü** bey gülerek karşılamış ve kemali hülûs ile şöyle demişti:

— Beyefendi. Bu kitabın zamanında çıkmasını çok arzu ediyorum. Hemen yazmağa başlıyabilirsiniz. Ecdadıma sövseniz bile memnun olurum.

Bu konuşmamızdan bir hafta sonra kendisine 786 ıstılâh götürdüm. Bunları, vaktiyle okuduğum kitaplardan Fransızca mukabillerini Arapça olarak tayin etmiş, İtalyanca, İngilizce ve Almanca olarak ta tesbit etmiştim.

Felsefe kamusunda, her ıstılâhın, Fransızca, İngilizce, İtalyanca ve Almanca karşılığı vardır. Mühim şeylerin, Yunanca ve Lâtincesini de ilâve etmiştim.

Hazırladığım eser, o zaman Maarif hesabına basıldığı halde on para almış değilim. 800 sahifeden fazla olan bir cildini, herkes alabilsin diye, galiba 40 kuruşa satmışlar. Bu eser, tahminime göre 8 - 10 cilt olacaktı. Ancak bir buçuk cildi basıldı. Yani «klâssifikasyon» kelimesine kadar gelmiştik. Mütareke oldu. Kitabın yazılması ve basılması geri kaldı.

— Şimdi bitirmek niyetinde değil misiniz?

— İş niyete kalsa, şüphesiz bitirirdim. Fakat mesele o değil..

— Nedir?

— Umumî aftan dört buçuk sene sonra, anavatana döndüğümü biliyorsunuz. Buraya gelip yerleşince, bir de baktım ki, tekmil lisan, ilmî ıstılâhlar, hattâ adî kelimeler bile değişmiş. Yenileri de tamamen tayin edilmemiş. Bu uydurma lisanla, felsefe kamusunun ikmal edilemiyeceği gün gibi aşikârdır... Birinci mâni bu...

— İkincisi?

— İkinci mâni oldukça korkunç Babıâli caddesindeki kitapçılar, böyle uzun ve masraflı eserin basılamıyacağı iddiasındadırlar. Bunu bizzat öğrenmiş bulunuyorum. Onların arzusu, az masrafla, çok para kazanmaktır. Öyle de yapıyorlar zaten. Bizde, beynelmilel çapta, kuvvetli müellif yetişmemesinin, başlıca sebeplerinden biri de budur işte.

— Yabancı memleketlerdeyken anavatanın durumu nasıl görülüyor, nasıl işitiyordunuz?

— Bir şey söyliyemiyeceğim.

— Sebep?

— Uzaktan gözlerim iyi görmez, kulaklarım da ağır işitir..

— Yeni ve neşredilmemiş şiirleriniz var mı?

— Var. Hem de gayet kuvvetli. Günün birinde, param olursa, kendi hesabıma bastıracağım. Zira, benim eserlerimle, birçok kimse para kazandı ama, bir ben kazanamadım. Artık yağma yok...

Bir an gülerek yüzüme baktıktan sonra, şöyle devam etti:

— Bakın size çok garip bir şey anlatayım. Vaktiyle, isimleri lâzım değil, iki genç hececi şair vardı. Ben ara sıra onlara giderdim. Onlar da bana gelirdi.

Bir gün sordular:

— Üstadım, yeni şiirleriniz var mı?

— Var.

— Ah üstadım.. O güzel ifadenizle okusanız da dinlesek..

Okuyup bitirdikten sonra, tekrar rica etmiştiler:

— Fevkalâde... Fevkalâde... Ne olur bir kere daha okuyun..

Haydi bakalım, bir kere daha, bir kere daha...

Bu bir kere dahaların hikmetini, ancak üç gün sonra, şiirimin bir mecmuada çıktığını görünce anlıyabilecektim. Meğer çapkınlar, bana ayni şiiri tekrar tekrar okutarak ezberlemiyorlar mıymış?

— Yeni şairler hakkında ne düşünüyorsunuz?

— **Amman o yeni şairlerin bahsini hiç açmayın. Hani İdrosefal çocuklar vardır. Uyurken korkulu rüya görürler, kâbus geçirirler, sayıklarlar, hayallerle, heyülalârla uğraşırlar**

— **Evet...**

— **İşte yeni şairlerin şiirleri. Dam üstünde yüzen gemilerle, denizin dibinde otlayan koyun sürüleri...**

Filozof doktor Rıza Tevfik, konuşmamızın bu noktasında, hafif bir ürperme geçirir gibi olmuştu.

Bu ürperme, acaba yeni şairleri hatırlamaktan mı ileri geliyordu, yoksa sobasız, mangalsız odadaki serinlikten mi?

Bunu kendisine sormak cesaretini gösteremediğim için hâlâ meraktayım!

Her Hafta: 3/4/1948 **ADNAN TAHİR**

★

Filozof Rıza Tevfik'le son görüşme

Rahmetli filozof **Rıza Tevfikle** son görüşmemiz, gariptir. **(Allah)** mevzuunda olmuştu.

Bundan on sene evvel, Cünyede günlerce başbaşa kaldığımız zaman da, ayni mevzua temas etmiş olduğumuz için, on yıllık bir fasıladan sonra bu hususiaki düşünce ve kanaatlerinde bir değişiklik olup olmadığım mı merak ettim bilmem, yine sormuştum:

— Allahı nasıl görüyorsunuz?

— Allah!... diye bir lâhza durup, göbeğine düşen ak sakalını, hafifçe okşayarak, ağır ağır konuşmuştu:

— Tasavvuf ve muhtelif İslâm mezhepleri Allahı hep, başka başka anlatmışlardır. İslâm âlemi bunlar için yazılmış kitaplarla doludur. İslâm itikadını en ziyade muhafazaya gayret eden ve pek büyük ilim ve kudret gösteren **İmam-ı Gazali**'dir ki, elli yaşında ölmüş, dâhi bir İranlı idi.

Başka mezhepler ve dinlerin Allah hakkındaki fikirlerini nakletmeğe hakkım olmadığı için yalnız, müslümanlar arasında, benim ve babamın da mensup olduğumuz Ehlî Sünnet itikadınca ve hülâsaten bir fikir vereceğim: En evvel, asıl kitabımız olan **Kur'anı Kerim**'in nas olarak sarahaten söylediği sözleri izah edeyim: Evvelâ Allah nedir? diye hatıra gelen bir suale karşı, Kur'anı Kerim: (Ona benzer bir şey yoktur) diyor.

Hattâ Müslümanlıkta Allahın sıfatlarına inanmak lâzım geldiği halde, Kur'anı Kerim: (Biz, onu tavsif edenlerden tecrit ederiz) diyor.

Vâkıa buna rağmen Kur'anda Allah için bir çok sıfatlar vardır: Rahimdir, şefiktir, hattâ azizdir ve intikamcıdır da...

Fakat onlar insanların tabiatine uygun düşsün diye, antropomorfik, yani (insanca bir düşünüş) tarzı olarak kabul edilmelidir. Yoksa Allak itikadı, en büyük Müslümanlarca tamamen angostiktir: Allahın kendi zâtını hakikatte olduğu gibi bilmek her türlü şeyin haricindedir.

Biz, onun yalnız varlığını kendi hissimizle duyar, teslim ederiz. Biz kendimizi nasıl duyuyorsak, bizi bu duyma imtiyazı ile yaratan ebedi ve ezeli bir Allahın vücudunu da o his ile beraber duyarız.

Bu duygu mantıkın, çok üstündedir.

Bu söylediklerimin aslını farsça ve arapça olarak zikredecek değilim. Bütün İslâm filozofları ve ilâhiyyunu bu fikirdedir.

Mevlânâ Celâleddini Rumi der ki: (Hak Taalânın zâtını kimse bilmez ve akıllar idrâk etmez. Ey hâkim, sana bu kadar söz kifayet eder! Bundan ziyade söylersen budalalık olur, çünkü idrâkin fevkindedir.)

Yunus Emre:

«Yücelerden yücesin;»
«Kimse bilmez nicesin!»

der **Muallim Naci** de şunu söylüyor:

«Allah nedir, deyince gafil.»
«Allah deyip hamuş olur dil.»

Son olarak, Arapça kendi fikrimi hülâsa edeyim: **Âlâ kulli'en ettebaal Hûda!**

İşte, hayata veda edişinden pek az evvel, rahmetli filozof, **Riza Tevfik**'in (**Allah**) hakkındaki düşüncesi bu idi.

Şimdi, 1939 da, Cünyede bulunurken, bu mevzuda söylemiş olduklarını, görelim:

— Bir gün Emir **Abdullahın** Ammandaki kasrında ve kendi odasında oturuyorduk. Kasra çıkan yol üzerinde beş bedevi şeyhi belirdi. Ellerinde, hiç eksik olmıyan, ince kıvrık bambu değnekler ve kalın kaytanlı eğri kılıçlarını da baston gibi kullanarak kasrın meydanına geldiler, oracıkta kayaların üzerinde oturdular.

Emir, bana:

— Rica ederim, dedi, gidin, şeyhlere selâmımı tebliğ edin, buraya buyursunlar.

Çıktım, şeyhlere yaklaştım. Emirin selâmını ve emirlerini söyledim.

— Allah onun ömrünü uzatsın! dediler.

— **Ben**:

— Haydi, kasra buyurun Emîr Hazretleri sizi bekliyor, deyince, ihtiyar şeyh, ellerini kaldırarak; (Lâ vallahi!.. Ebeden, içeri gidemeyiz, dedi ve göğsünü açarak, nefesimize darlık gelir. Lâ vallahi, çatı altına giremeyiz, boğuluruz...)

Gittim, Emîre haber verdim. Gülüştük. Emîr:

— Bunlar tam, sütbesüt, su katılmamış bedevî, dedi ve kasırdan çıkarak onlara mülâki oldu.

Çöl insanı işte budur. Çölün, hususiyle havasının temizliği, gecelerinin güzelliği insana dinî bir takım ilhamlar veriyor. Belki o sebepten dolayıdır ki, Peygamberlerin hemen hepsi çölden çıkmıştır.

Hattâ Romanın en parlak zamanında ve geçkin medeniyetinde bu kadar efkârı ilmiye, sanat ve edebiyat yığılmış iken, öyle bir medeniyet merkezinde son derece sefahate dalmış yaşıyan Romalılarda filozoflar, edipler, büyük adamlar çıktığı halde, din hususunda en adî derecede paganizmden ileri gidememişlerdi.

Kendileri de putperestliğe hiç inanmadıkları halde, yine onu resmî bir din olarak muhafaza etmişler ve hangi vahşi kavmi idareleri altına alırlarsa, onların hurafatı itikadiyesini de kendi akidelerine ilâve ile kabul etmişlerdir.

Öyle bir zamanda Filistin ile bugünkü Şarkî Ürdün arasında bulunan Ürdün nehri civarında ise en mühim Peygamberler çıkmıştır ve orada öyle dinî bir heyecan hüküm sürmüş ki, bir takım fakir insanlar bile dünyanın her tarafına yeni dinî, ahkâmını ve ahlâkını yayacak kadar gayret ve muvaffakiyetler göstermişlerdir. Bu fevkalâdeliği acaba, neye atfedebiliriz? Bence bu, çölün bir mucizesidir.

Ben 1928 den 29 a kadar bir sene kaldığım Nevyorkta, birkaç defa bu keyfiyeti düşündüm.

Öyle sezdim ki; Amerikada insan, beşer dehâsının eserlerini adım başında kemali hayretle gördükçe, göklere bakmağa vakit bulamıyor. Orada daima insanın muvaffakiyetini, insanın kuvvetini ve iradesini görüp beğeniyor. Yani bizzat kendini beğeniyor. Allahı düşünmüyor.

Hattâ o seksen katlı binaları, yeraltını azim bir köstebek yuvasına benzeten sekiz kat demiryolları, çeşit çeşit makineleri, fevkalâde asma köprüleri, ayni dehâ ve ayni malûmatla acaba Arabistan çöllerinde yapmak mümkün müdür, değil midir, onu da düşünmelidir. Muhitin insan üzerine, insan maneviyatı ve hissiyatı ve mizacı üzerine tesirini pek vazif bir surette görmek için medenî memleketlere değil, o müthiş çöllere gidip yaşamalı.

Çünkü, Nevyork gibi, Londra gibi yerlerde görülen ve insanı hayrete düşüren medeniyet eserleri tabiatin bize tesirinden ziyade bizim ona karşı reaksiyonumuzu gösterir.

Çöllerde ise bedevinin seciyesini, mizacını vahşi bir endividüalist tipinde yuğuran bir tabii zaruret vardır ki, pek kolay göze çarpar, o

da hududu muayyen olmıyan çöl âleminde kendi kendine yaşamağa ve hayatını türlü türlü tehlikelere karşı müdafaa ve muhafaza etmeğe mecbur olan bir adamın, ancak kendine güvenmesi lüzumudur.

İşte bedevinin cesareti, bütün kurnazlığı, düşmana karşı merhametsizliği, bazan da ülüvvü cenabı, her türlü meşakkate karşı son derece mukavemetli olması, tamamiyle kendine güvenmek lüzumunu, hakkiyle idrâk edip, ona göre yaşamış ve bütün hayatında bu idman üzere yaşamış olmasındandır.

— Bu çöl, sizin düşünceleriniz, duygularınız, hülâsa hayatınız üzerinde de bir tesir yaptı mı?

— Muhakkak!.. dedi, hele yalınayak Kâbeye girip, orayı yıkadığım gündenberi (Allah) kuvvetine, bir başka türlü inandım.

Burada, Rıza Tevfik'in ölümüne en çok ağlıyanlardan ve bıraktığı boşluğun kolay kolay doldurulamıyacağına inananlardan biri olan eski ve samimî dostu **Kral Abdullahın**, bir gün Ammandaki kasrında, ondan bahsederken, söylediği şu sözü hatırladım:

— Filozoflar umumiyetle itikatları zayıf, hattâ dinsiz insanlar sayılırlarsa da, bizim filozof hiç te öyle değildir. Bilâkis, bir çok müslümanım diyenlere, örnek olacak bir mutekittir. Onunla, saatlerce din mevzuunda görüştüğümüz zamanlar olmuştur. İtiraf ederim ki, ben bile, bunca senelik dinî tetebbuatıma rağmen, onun fikirlerinden daima istifade etmişimdir. Dini anlıyarak, kabul eden nadir filozaflardan biridir. En çok sevdiğim tarafı da, daima nikbin oluşudur. Onun, sık sık tekrar ettiği: (Bu dünyada vicdanını rahatsız etmemek için ne mümkünse yap; uykuya yat, çalışabilirsen zihnini bir meraka saldırıp, bir fikirle meşgul et, yapabilirsen şiir yap, fakat bazıları gibi yapma: Eyvah ben bedbahtım, yarın büsbütün bedbaht olacağım diye düşünüp üzülme!) sözünü, en buhranlı zamanlarımda hatırladıkça, sıkıntıdan kurtulurum.

Esasen, onun her türlü sohbetine doyulur muydu?

— Amma, filozofun bu sözündeki (uykuya yat) dan sonra bir de (sarhoş ol) u vardır...

Deyişime gülen **Kral Abdullah:**

— Ondaki kasdı (içmeden sarhoş olmaktır) demişti. Her halde, amma, bana onu söylemezdi. Hattâ içki mevzuundaki taassubumu bildiği için, burada bulunduğu zamanlar, ağzına bir katre küûl koymazdı. Ve bundan da müteessir olmazdı. Zira, bünye itibariyle ne kadar sağlam idiyse, iradesi de o kadar kuvvetli idi. Ben ona daima, bazusundan fazla iradesi kuvvetli pehlivansın derdim.

Ona, bir defasında, (Ölümden korkar mısınız?) demiştim.

— Ne korkarım, ne korkmam... Ona ne git, benden uzaklaş derim, ne de; gel beni al... Ölüm gelirse, yalnız beni değil pabuçlarımı

da alsın gitsin... Vaktini bekliyeceksin, mutlaka gelecek olan Azraili ne gözünde büyüt, ne de davet et...

Rıza Tevfik'in, serildiği ölüm döşeğinde, son demlerinin mecalsizliği içinde, artık eli kalem tutamadığı için, başı ucundaki vefakâr ve sevgili eşi Bayan Nazlıya, kelime kelime not ettirdiği, son kıtası şudur:

«Hiç unmayacak bir asabî derd-i-serim var.»
«Nazlım, bugün ayrılma yanımdan kederim var.»
«Ben bihaberim kendi sürekli elemimden.»
«Gel nabzıma bak, tut şu soğuk cansız elimden.»

MERHABA Mec. 5/Şubat/1953 **Kandemir**

★

FİKRETİN NECİP RUHUNA

(Hususî bir ziyaret)

Dediler ki ıssız kalan türbende,
Vahşi güller açmış; görmeğe geldim!
O cennet bağının hâkine ben de
Hasretle yüzümü sürmeğe geldim!

Dediler ki sana emel bağlayan
Kabrinde diz çöküp, bir dem ağlayan,
Bermurad olurmuş!... Ben de bir zaman
Ağlayıp murada ermeğe geldim!

Şu hicran yılının sonbaharında
Jaleler titrerken çemenzarında,
Gün doğmadan evvel, ben mezarında
Matem çiçekleri dermeğe geldim!..

Seni andım bütün gam çekenlerle,
Aşkı hak uğruna yaş dökenlerle.
Sarı gonce veren şu dikenlerle
Taşına bir çelenk örmeğe geldim.

Yâdın ölüm gibi bir sırrı müphem!..
Neş'ei sevda mı bu hissi elem?!...
Ruhumda ne füsun eyledin bilmem?...
Bugün sana gönül vermeğe geldim!..

Rıza Tevfik

Filozof'tan Hâtıralar

Rıza Tevfik, memleketten nasıl ayrıldığını anlatıyor:

— Gurbette geçen 17 senelik hayatımın birçok safahatı vardır. Fazla olarak birçok nukatı nazardan da telâkki edilmesi lâzımdır. Çünkü memleketimin haricinde geçirdiğim uzun seneler içinde öyle tecrübelere münkat oldum ki neticesinde en kavi mutekadatım sarsıldı. Hayatın başka başka mânaları olduğunu da anladım. Sonra ben silsilei vukuata sırf tarihî bir noktai nazardan bakardım ve determinizme inanırdım. Halbuki bugün daha ziyade kadere inanmağa mailim ve hayatımın trajik mânasını çok daha güzel anladım ve gariptir ki bu meselede iradei beşeriyenin hakikatine inanmak mecburiyetinde kaldım. Yalnız bir noktada müteredditim hâlâ. O da herkesin iradeti ve onun sahai taallûku bir değildir ve olmadığı için de o dairenin çizgisi pek vazıh değil, âdeta durgun sular sathında teşekkül eden daireler gibi, dalgalanıp, çalkalanıp yayılıyor.

Bu noktaları bilâhare tamamiyle izah edeceğim. İşte bu gibi meselelerle uğraştığım zamanlar hayatın felsefî bir noktai nazardan mânasını tetebbu ettiğim ve kavradığım zamanlar idi. Hayatımın bir de şairane cihetî var. O da memleketimden çıkarken gönlümde taşıyıp getirdiğim büyük bir hasret duygusunun bütün cilveleridir. Ve onun ilhamiyle bu gurbet illerinde pek samimî bazı şiirler yazdım. Eşden dosttan uzak, bütün çocuklarıma mütehassir olarak yalnız yaşadığım için tarifi imkânsız bir öksüzlük duydum. Ve bu duygu beni tabiata daha ziyade yaklaştırdı ve âdeta ilk çocukluğum devrine ihtiyarlığımda tekrar ulaştırdı. Bu keyfiyet bütün maziyi renkli ve canlı olarak vicdanımda tekrar uyandırdı. Yeniden sevdiğim yerlerde çocukcasına yaşıyormuşum gibi saf, mütecessis, meraklı, tertemiz bir ömür geçirdim ve bundan büyük bir zevk aldım..

Fazla olarak bir de bulunduğum şu memleketin ve daha evvel içinde yaşadığım **Şarkî Ürdün** halkının âdatını, tarzı maişet ve idaresini kemali dikkatle tetebbu ettim ve onun içindir ki bir taraftan meşhur İtalyan şairi **Dante**'nin ruhunu ve şiirlerini ne kadar iyi anlayabildimse, çöllerde çadır altında yaşayan bir Bedevinin hislerini, emellerini, vicdanını da o kadar anlıyabildim. Bütün bu adamlar ve bu şeylerle benim ruhum arasında bazı fıtrî müşabehetler ve garip alâkalar keşfettirdi. İddia edebilirim ki bunlar şiir için kıymetli sermayelerdir.

Gurbette geçen hayatıma gelince:

— Ben İstanbuldan acele çıkmıştım. Yanımda birkaç liradan fazla para yoktu. O zaman Aksarayda **Harikzedegân** apartımanında - refikam, küçük oğlum Nazif ve refikamın büyük valdesiyle birlikte - oturuyorduk. Eve haber gönderdim. Refikam da - Amerikan Kız Kolejinden mezun ve orada umumi kâtiplik etmiş olan - ikinci kızım Selmadan **750** dolar almış, bana vapura getirmişti. Ben meçhul ufuklara teveccüh ettiğim ve nereye gidip, nerede kalacağımı da katiyen bilmediğimden dolayı **Selma**'dan ödünç aldığım şu birkaç paraya itimat edip de evdekileri beraber götüremedim. **Egypt** ismindeki ufak, kötü, Allahlık bir vapura binmiştim. Vapurumuz, nihayet güzel İstanbulun ufkundan ayrılıyordu. Bir defa daha hasretle o canım şehre baktım. Bir daha inandım ki dünyanın hiç bir memleketinde o panorama yoktur ve olamaz. Meşhur şehirlerin çehreleri ve şemaili vardır. Meselâ **Nevyork**'un **Gratsiyelleri** bana bir mezaristanı ve mezar taşlarını andırır. İstanbul ise nefis kubbeler ve narin minarelerle süslüdür. Hele Ortaköy camiinden Sarayburnuna, Ayasofyaya kadarki o yarım daire... Evet ben vapurun güvertesinde, parmaklığa dayanmış olduğum halde bu ufka hasretle bakıyordum. Birdenbire nasıl oldu bilmem, hatırıma bir tarihi rübai geldi ki, garip bir mezar taşı kitabesidir. Bu rübai şöyle diyordu:

Yazık ki bedenimde ruh kalmadı artık
Eski bir kefenden başka da örtüm yok.
Ey dostlar, azizler hatırlayınız beni
Öyle bir sefere çıktım ki benim için dönüş ihtimali kalmadı.

O ruh buhranı içinde bu rübainin hatırıma gelmesi gariptir. hüznüm arttıkça arttı. Zaten güneş de batmış, maruf bir tabirimizce sular da kararmıştı. Güzel memleketimin mebanisi ve eşkâli, elhasıl şemailiyle bütün sevimli çehresi müphem bir karaltı altında siliniyordu. Düşündüm, henüz ölüm tecrübesini bilmiyordum, fakat o zaman öyle zannettim ki, son nefesinde insanın gözünde fer kalmayınca cihanı böyle görse gerek... Hattâ pek parlak bir Mayıs gününün öğle üzeri ruhunu teslim etse bile... Şu hale nazaran son nefesinde insanın hâleti ruhiyesi - garip bir münasebetle - âdeta nefsimde tecrübe etmiş oluyordum. Bu duygu o kadar vicdanımı sarsmıştı ki, eğer onu sözle ifade edebilecek kudrette beliğ bir şair olsaydım, en güzel şiirimi o gece Türk edebiyatına hediye etmiş olurdum.

Kendi kendime şöyle diyordum: **«Ben de günün birinde şu dünyayı terk edeceğim. Allahtan dilerim ki o demde canımı almadan evvel hafızamı alsın. Çünkü gözlerim kararmağa başladığı zaman sevgili vatanıma veda ettiğim anı ve birçok sevgili kimseleri ve yerleri bütün bütün terketmekte olduğumu hatırlayacak olursam öyle bir azap çekeceğim ki, rivayet olunan kabir azabı onun yanında hiç kalır.»**

Yemek vakti gelince, ben, böylece sakid ve sakin güvertenin parmaklığına dayanmış olduğum halde suların cereyanını seyreder gibi, dalmış durmuştum. Muayyen bir şeyi düşünüyor mu idim, düşünmüyor mu idim bilmem. Nihayet çan çalındı, yemeğe çağırdılar. Sevki tabii ile salona indim. Uslu uslu yerine dönen bir hayvan gibi idim. Orada arkadaşları görünce gürültü ve konuşmalar ve munis sesler deminki maneviyetim üzerine bir perde çekti. Ben de o yaygaraya katıldım, konuşmağa başladım. Fakat içimde tarifi gayri kabil bir duygu, bütün sevgili şeylerden, insanlardan, hatıralardan gittikçe uzaklaşmakta olduğumu bana ihtar ediyor, ve ara sıra insanın böğrüne batan bir yaman sancı gibi bu her şeye vedamı bana hatırlatıyordu.

Yorgun olduğum için yemekten sonra kütük gibi uyumuşum. Sabahleyin kendimi engin denizlerde buldum. Çocukluğumun en şen ve heyecanlı muhitini teşkil eden **Gelibolu'yu** ve **Boğazı** uykuda geçirdiğimden dolayı keder ettim. Oralarını bir defa daha görmek isterdim. **Hamza Bey** sahilini, Musalla fenerini, Yazıcı zade Mehmet efendinin itizal ettiği mağarayı ve tekkeyi, sonra Hızır taşını, **Mancis'in** taşını ve nihayet Ermeni ve Yahudi mahallerini geçerek liman önünden Killik altını... Hepsini hatırladım ve bütün bu panorama renkli ve canlı olarak benim 14 yaşımda olduğum vakitlerde bildiğim ve gördüğüm gibi gözümün önünden geçti. Yunan sularına girdiğimiz zaman biraz zihnim oyalandı ve eğlendim. Çünkü çok dilber ve çok şairane vaziyetlerde birçok adalar vardı.

Mataban burnunda fırtına pek fena arttı. Az kalsın batayazdık. Evet bütün salondaki eşya hurdahaş olmuştu. Yolcular hemen dışarı uğradılar, bütün gecemiz telâş içinde geçti. Hava da pek soğuktu, çünkü Teşrinisani idi. Girit hizasını geçtikten sonra hava sükûnet bulmağa başladı. Ben o sırada bir iki yolcu arkadaşla vapurun büyük can kurtaran sandallarından birine girip rahat etmeği düşündüm. Beş altı kişi sandalın içine girdik. Sandal derin olduğu için rüzgâr tepemizden aşıyor ve bize dokunmuyordu. Bir geceyi öyle geçirdik.

Nihayet İskenderiye rıhtımına çıktık. (**Pansiyon Hidivyal**) da üç gün , üç gece kaldım. sonra **Kahire'ye** hareket ettim... Nihayet günde yirmi kuruş Mısır parası ücretle ufak, ücra bir otele girdim. Bu hayli fakirane bir oteldi ve zannederim sahibi de bir Alman Yahudisi idi.

O sırada aklıma birşey gelmişti; Bedevi kıyafetine girmek ve Mısırda öylece, serbestce dolaşmak! Yeni de sakal bırakmıştım.

Evet Mısırda Bedevi kıyafetiyle geziyordum. Kahire sokaklarının isimlerini pek hatırlayamıyorum. Fakat Süleyman Paşa heykelinin bulunduğu meydan taraflarından bir yerde pek mutantan ve şık bir dükkân önünde durdum.

İşte o sıralarda Suriyeli dostlarımdan bir zat **Emir Abdullah**'ın İngiltereden avdet ettiğini haber verdi. Ziyadesiyle sevindim. Zira müşarünileyh ile beraber ilk Meclisi Mebusanda refakatimiz vardı. Fazla olarak kendilerini pek genç iken tanımakla müşerref olmuştum. O zamanlar ben Boğaziçinde, Bebek'de ve Arnavutköyünde otururken onlar da **Emirgân**'da ikamet ediyorlardı. Bir gün bazı dostlar şirket vapurunun kamarasında beni kendilerine takdim etmişlerdi. O münasebetle ve gördüğüm teveccühata binaen ekser Cumaları gider ziyaret ederdim. Bu sefer bu haberi alınca ziyaretlerine gitmeği kendimce vazife bildim ve hiç bir maksat, fikir bağlamıyarak gitmeğe karar verdim. O vakit **Emir Hazretleri Kahire** civarında **Zeytune**'de sakin Hiccaz mümessilinin konağında misafir bulunuyorlardı. Beni büyük bir nezaketle ve güler yüzle kabul ettiler ve Mısırda ilk defa olarak nefis bir İstanbul lehçesiyle epeyce müddet Türkçe konuşabilmek müyesser oldu. Tabii içim açıldı. Ayrılırken Emir Hazretleri bizim Hicaza dâvetli olduğumuzu da söyliyerek maiyeti âliyelerinde gideceğimizi tebşir etti. Üç gün sonra da Süveyş'de birleşip vapura bindik. Mevsim kış olduğundan hava pek lâtifti. Kırmızı deniz pek sakindi. Namaz vakitleri Emir Hazretleri güvertede seccadeler serdirerek cemaatle namaz kılarlardı. Namazdan sonra pırıl pırıl gümüş bir semaverle mis gibi çay hazırlanır ve seccadeler üzerinde içilirdi. Hicaz halkınca âdet, ufacık fincanlarla birbiri üstüne beş on tane taze çay içmektir. Biz de buna alışmıştık. Bazı zamanlarda, Emirin hizmetinde bulunan Bedevilerle lâubaliyane konuşurdum.

Bedevilerin Çöl Hayatı

Hürriyetini ve istiklâlini pek çok seven, diğerinin emrine asla tabi olamıyan hakiki bedevinin mizacı çöl hayatına tabidir. Ve o hür bedevi, hazin değil mi, bir kaç devenin esiridir. Onların peşinde dolaşmağa mahkûmdur. Zira kupkuru, uçsuz bucaksız, cehennem gibi çölde iki miskin deveyi besliyebilmek için, iki tutam kuru ot bulabilmek için kilometrelerle dolaşmak lâzımdır.

Yine bu sebepledir ki; asıl çölün orta yerinde hiç bir kabilenin bir iki yüz çadırdan ziyade kalabalık teşkil ettiği görülemez. Cemaat adedi artar artmaz mutlaka o kabileler ikiye bölünür. Tevratta da bunun misali yok mudur? İbrahim ile Lût kardeş çocukları oldukları halde çobanları birbirlerile kavga ettikleri için **İbrahim Lût'a; «Allahın arazisi geniştir, sen şarka git, ben de garba...»** demiştir.

Yine bunun içindir ki bedavet âleminde hiç bir vakit yekpare, büyük ve bugünkü mânasiyle tam bir millet teşekkül edememiştir, edemez...

Burada; İstanbuldan ayrıldığım gündenberi, bu ana kadar iltizamen tetebbü etmiş olduğum mühim bir meseleyi ben ancak bedevileri iyice mütalâa ve tetkik ettikten sonra halledebildiğimi itiraf etmek isterim. Onu da bir iki kelime ile sarahaten arzedeyim:

Türklerin idarede en büyük kusuru bu hakikatı tecrübiyeyi bilmemeleri idi. Unutmamalıyız ki, bu memleketler, bu bedeviler ve daha bir çok kavimlere mensup sayısız cemaatler düne kadar bizim idaremiz altında idiler. Doğrusunu söylemek lâzım gelirse; Türkler kemali hulus ile ve sahihen bu müteferrik kuvvetleri her türlü tecavüze karşı masun bulundurmak politikasını tutmuşlardı. Bu cihetı ben herkesten iyi biliyorum, ve bunda kimsenin şüphe etmeğe hakkı yoktur.

Yine şüphe yoktur ki Türkler kendilerinin ideallerine bu cemaatlerin içtimaî ve siyasî mukadderatlarını da tevfik etmek isterdi. Bu hususta da ihlâsları şüphe götürmez. Maddî misallerle söyliyeyim ki bu mücerret ifadenin işaret ettiği cihetler daha iyi anlaşılsın:

Türkler ecnebi akvamdan asker almamışlardır. Bu hizmete bedel bazılarından başka türlü yardım istemişlerdir, bazılarından da pek cüz'î, amma devede kulak nev'inden cüz'î bir vergi almakla iktifa etmişler, fakat kendi halkayı idarelerinde bulunan bu arazi ile bütün o kavimleri müdafaa etmek için öz evlâtlarını, canlarını ve kanlarını mütemadiyen, bir kaç asır, vermişler, vermişler, vermişlerdir.

Biz, bu kavimlerin akaidi hususiyelerine, dinlerine, eski itikatlarına, itiyatlarına, dillerine.. Hülâsa hiç bir şeylerine karışmamışızdır. O kadar ki asırlarca bizim idaremizde kalıp da iki kelime Türkçe öğrenmeyen bir çok akvam vardır. İşte Lübnan... Biz burada askeri hizmet için yılda yalnız beş kuruş vergi alırmışız... Buralarda Türkçe bilen yerliyi de parmakla göstermek icabeder.

Türkler kendileri için hoş gördükleri ve çok yüksek ve iyi buldukları bir idare tarzını umumen Türkiyede meskûn insanlara teşmil ve tatbik etmek kabahatinde bulundular. Şüphesiz bu kabahat ufak bir şey değil, büyük bir kusurdu. Ancak tekrar edeyim ki bu kabahatı bilerek, isteyerek değil, hüsnü niyetle işlediler, yani hulûslarından emin olmak lâzımdır. Biz, bizzat kendimizden, kendi neslimizden, hattâ şahsımızdan bahsedelim; Meşrutiyet idaresini istibdat ve şahsi hükûmet idaresine daha müreccah görmeseydik, bunun için bu kadar fedakârlıklara, bu kadar muvazenesizliklere, bu kadar tehlikelere kendimizi atıp da, uzun ve hayli pahalı bir mücadeleye girişir miydik?

Türkler bu irade şeklini, Türk olmayan vatandaşlarına tatbik ve teşmil etmek istedilerse, yine şüphe yok ki kendilerinin pek iyi gördüğü bir idare tarzına onları teşrik etmek istediler demektir. Buraya

kadar ve sırf bunun için Türkleri tenkit ve onlara kabahat isnad etmek bence kat'iyen haksızdır, yanlıştır.

Hulâsa; Türkler fatih bir millet, asker bir millet, hattâ ecnebilerin iddiasınca çok iyi kanun yapan bir millet oldukları halde, kat'iyen kolonizasyona akıl erdirememiş bir millet imişler...

Biz paytahtımızda, yani İstanbulda lâyıkiyle tatbik edemediğimiz, bir türlü mevkii fiile koyamadığımız siyasî ve içtimaî bir ideali - akla bakın.. - **Badiyetüşşamda, Yemende,** kuş uçmaz kervan geçmez çöllerde yürütmeğe kalkıştık ve derhal bu yanlışlığın fena neticelerini gördüğümüz halde yine ısrar ettik.

Benim gibi on altı senedir buralarda, bir çok muhtelif safahatı içtimaiye nümuneleri içinde yaşayan ve her dakika: (**Acaba bizim günahımız ne idi?**) diye düşünmekten fariğ olmıyan bir adam, meşhudatı uyanık bir nazar ve fikirle kaydeder ve onlardan mutlaka bir netice çıkarmak isterse, eminim ki yukarıda verdiğim hükmü tasdik etmek mecburiyetinde kalır. Bedevilerin misafirperverliklerine bayılırım. Fakat bu, bizim anladığımız gibi değildir. Yine bu faziletleri de çöl hayatının iktizasından olsa gerektir. Çünkü böyle bir münasebette karşılıklı nezaket ve insaniyet olmasa sahrada rahat yaşamak, nefes alabilmek mümkün olmazdı. Yalnız gazve, talan edip birbirini öldürmek, soymak, yağma etmek ile geçinmek esası üzerine içtimaî hayat devam edecek olsaydı, bu iptidaî insan cemaatları çok çabuk müzmahil olurlardı.

Bedevilerde misafirperverlik üç gündür. Ondan ziyade alakoymazlar, oturtmazlar.

Yenigün : 27-5-1939 **Rıza Tevfik**

★

Bir mülâkatı okurken

Feylesof lâkabiyle maruf **Rıza Tevfik** Bey, kendi tâbirince macerayi hayatını bir gazeteciye nakletmiş; bir mecmua bu mülâkatı, hayatına dair ve çöl mutekiflerinin hal ve tavırlarını andıran fotoğraflarla süsliyerek neşretmektedir. Siyasî keşmekeşlerle dolu bir ömrün yekûnu olan bu mülâkat serisi, ancak, sergüzeşt meraklısı delikanlıları ve sinema sever kızları oyalıyacak bir muhteva taşıyor:

«İstanbuldan acele çıkmış. Yanında bir kaç liradan başka para yokmuş. Eve haber göndermiş. Refikası, Amerikan Kız Kolejinden mezun ve orada umumî kâtiplik etmiş olan ikinci kızı Selmadan yedi yüz dolar almış; vapura getirmiş. Bu paraya itimat ederek evdekilerini beraber alıp götürememiş. Egypt ismindeki ufak, kötü, berbat, allahlık bir vapura diğer firarilerle binmişler. Vapurun güvertesinden

İstanbulun güzelliğine hasretle bakmış ve hatırına şu tarihî rubai gelmiş:

Yazık, ki bedenimde ruh kalmadı artık
Eski bir kefenden başka da örtüm yok
Ey dostlar, azizler hatırlayınız beni
Öyle bir sefere çıktım; ki dönüş ihtimali kalmadı.

Akşam olmuş, sular kararmış, feylesofu can yakıcı hüzünler bürümüş. Fakat yemek vakti gelince salona inmiş, orada yoldaşlarının arasma katılmış; onların gürültülü konuşmaları ve munis sesleri firarinin mükedder maneviyatına bir perde çekmiş. Sonra yorgun olduğu için kütük gibi uyumuş. Yunan sularında çok dilber ve şairane adalar zihnini oyalamış, eğlendirmiş. Girit açıklarında bir fırtına atlatmışlar. Vapurun kaptanı bir Yunanlı ile de hoşça konuşmuşlar.» Ve trajik bir role ilk defa çıkmış, hüviyetleri ellerindeki valizlere tıkılı iğreti figüranlar gibi İskenderiye sokaklarına dökülmüşler.

Kayıtsız bir eda ile anlatılan bu yolculuk, bir yârân seyranı değildi. Bu kafile, millî bir tuğyan halinde denizlere kavuşan Türk ordusunun önünden kaçıyordu. Fikir ve fiillerile bu firarî kafilenin elebaşısı olan **Rıza Tevfik**'in sözlerinde, bir nefis mürakabesinin izlerini, bir nedametin gölgesini, bir ömrün bitaraf bir muhasebesini beyhude yere aradım. Ve o günleri düşündüm: o acı ve karanlık günleri.. Her sabah bir tebliğ, bir şehrimizin düştüğünü, bir ümidin söndüğünü, bir beşiğin kirlendiğini haber verirdi. Darülfünunun sınıflarını tahtalarla ikiye bölmüşlerdi. Ferid paşa hükûmeti ve işgal kuvvetleri en çok Darülfünun gençliğinden çekinirdi. Derslerimizi de silâh şakırtıları, ve nefer şakaları ikiye bölerdi.

Bir mart sabahı sokaklarda tanklar, zırhlı otomobiller ve süngülülerin dolşatığını gördük. Ve o gece sabaha karşı İstanbulun yer yer işgal ve Şehzadebaşında neferlerimizin bir baskınla şehit edildiğini öğrendik. İçimiz kan ağlıyarak Darülfünunda toplandığımızı, neferlerimizin mübarek nâşlarını bulup gömmek istediğimizi unutmak mümkün mü? Gençliğin yekpare iztırap kesildiği o sabah, hatırlarım, karşımıza bu **Rıza Tevfik** çıkmıştı. Mutad edasiyle, bin dereden bin su getirerek bize nasihatlar etti, öğütler verdi ve işgal kuvvetlerinin âdeta bir elçisi gibi bizimle konuştu. Sonra **Sakarya** günlerine kadar felâketler birbirini takip etti. Biz onu, hep ayni rolde, ayni halde gördük. Bir kaç aylık bir gaybubetten sonra günün birinde Astrağan kürk, ipek çorap, güderi eldivenlerle felsefe kürsüsüne çıktığını hatırlarım. Paristen, Sevrden Türk milletinin idam kararını imzalamaktan dönüyordu; dudaklarında bir sigara gibi, o zaman şu cümle asılı idi. **Medeniyet konfor demektir.** Anlaşılan, otelleri, lokantaları, kahveleri,

barları ile Parisin cazibesine tutulmuştu; o zamanda, ki Türk milleti dişiyle, tırnağiyle bir istilâ ordusuna karşı koymak için kuru ekmek yiyor ve toprak üstünde yatıyordu. Yer yüzünde bu idam kararını imzalıyacak bir Türk bulunamıyacağına o kadar inanmıştık, ki meşum kalemin Koleje hediye edildiğini öğrendiğimiz vakit çılgına döndük. Bu hediye Türk gençliğinin kalbine batırılmış bir süngüdür. **Rıza Tevfik**, bu süngü ile gençliğin kalbinde ebediyen işliyen bir yara açtığının farkında mıydı? Zannetmem; çünkü ertesi günü, şuh ve şakrak edasiyle kürsüye çıktığını ve bize Sokrattan, Kanttan başlayıp pehlivanlığına ait hatıralarla biten meşhur derslerinden birini verdi. Türk topraklarının alt üst olduğu, Türk şehirlerinin yıkıldığı o kanlı ve karanlık günlerde yüzünde hep o şuh ve şakrak edayı görmek, bize tarifi mümkün olmaz bir eza verirdi.

İstilâ ordusuna mutavaat ve sadakat istiyen Hürriyet ve İtilâf hatibinin nutukları hâlâ kulaklarımızda...

O zaman ruhlarımızın yegâne sığınağı **Yahya Kemal**'di. Ya bir kahve köşesinde, ya Darülfünunun bir odasında etrafına toplanır; o ümit ve teselli kaynağını yanan bağrımıza boşaltırdık. **Yahya Kemal**, millî kıyamın mutlaka muvaffak olacağına inanmış ve bizi inandırmıştı. Onun gibi bir panzehir olmasaydı, Darülfünun gençliğinin mâneviyatı ne olurdu?

Rıza Tevfik Bey, Yunan sularından geçerken gözlerinizi, çok dilber ve şairane bulduğunuz adaların biraz ötesine çevirseydiniz bir kan tufanının yakılan **İzmir**'in üstüne boşaldığını görecektiniz.

Ve tarumar olan bir vatan karşısında belki biraz teessür, biraz hicap, biraz nedamet duyacaktınız. Derin bir hassasiyetin mevzuu olan gözleriniz ve kulaklarınız, yazık, ki tamamen mağlûp ve münkesir olduğunuz günlerde bile bigâneliğini muhafaza etmiş...

Sadece bir okuyucu zümresini heyecanlandıran sözlerinizi keşke söylememiş olsaydınız; o kara günlerin yadiyle ezilmiş ve bir hevesin oyuncağı olmuş sanarak sizi unutmuş olacaktık. Türk milletinin necabeti de bu seyyiâtın üzerine bir af perdesi çektikten sonra...

Gurbet acılariyle dolu on yedi yıl sonra, söyliyecekleriniz bunlar mıydı? Biz başka şeyler beklerdik:

Bir itiraf, bir nedamet, bir nefis mürakabesi ve bir ömrün bitaraf bir muhasebesi...

Oluş : 11-6-1939 **Halil Vedat FIRATLI**

★

Filozof gözüyle Mehmet Âkif

Ben henüz **Lübnan** sahillerinde kendi âlemimde rahat rahat yaşamakta iken gazete okumak külfetinden bile vâreste bulunuyordum. Cemaatten ne kadar uzak isem, tabiate o kadar yakın olduğumu his-

sediyordum, ve bu vaziyetimin delâletiyle zihnimde uyanan ve canlanan hatıralar, beni Cünye körfezinin temiz, ince, beyaz kumlu ıssız sahillerinde serseri bir vahşi gibi dolaştırıyordu. Ben o lâtif deniz kenarlarında başıboş bir çocuk gibi beyhude dolaşmaktan pek hazederdim. Gelibolunun Hamzabey sahillerinde ömrünün en bahtiyar zamanlarını geçirmiş olan o yaramaz, haşarı çocuğu!.. Benim çocukluğumun manevî çehresini arıyor gibiydim. O çocuk dokuz yaşındayken İzmitte sevgili annesinin haleti nez'inde me'yus ve ümitsiz çehresini görmüş, o yaşta anne gibi şefkatli bir dosttan öksüz kalmak sefaletinin ne demek olduğunu bütün mânasile anlamış olduğu için, on iki yaşlarında babasile beraber Geliboluya geldiği zaman, hepimizin annesi olan güzel tabiatın kucağına atılmış ve her derdini unutarak bahtiyar yaşamıştı. Ben o öksüz çocuğu deniz kenarlarında, gölgeli serin derelerde, bazı çamlıklar altında menekşeli çimenliklerde çok aradım; bir daha bulamadımdı. Yalnız tabiatin her tarafından hâlâ aksi sadasını işitmekteydim.

Ben de onun kadar tabiate meftunum! Hattâ yirmi beş sene evvel, tabiati tebcil için hayli uzun bir şiir yazmıştım; birinci ve ikinci kıtası nasılsa gazetelere intikal etmişti; fakat bu manzumeyi beğenmediğim ve tabiate lâyık görmediğim için müsvedde halinde muhafaza etmiştim, kimseye göstermemiştim.

O uzun manzumenin şu kıtaları çocukluğumun maneviyetini ve tabiatla alâkasını ifade etmek için yazılmıştı, fakat - demin söylemiş olduğum gibi - istediğim kadar muvaffak olamamıştır:

Bulutlarla hemzâr olan dağların
Severdim asilâne temkinini.

. .

Muattar çemenzâr içinden akıp
Benimdir hurûşân ve şen bir hayat,
Büyük taşların zirvesinden bakıp
Benimdir sanırdım bütün kâinat!

Gelincik, böcek, kuş, deniz, çiy, şafak,
Mücevher hayalimle hemrenk idi.
Çayırlarda, nevreste, nâzik, ufak
Çiçeklerle ruhum hemâhenk idi.

Serâzâde, vahşi ve merdumgiriz,
Fakat iştiyakınla hep serseri,
Gezerdim, o hayretfezâ şûleriz (1)
Beyaz kumlu asûde sahilleri.

(1) Şefkatli bir anne olarak tabiate insani bir şahsiyet atfederek hitap ediyor. Bu şiirin ilk ve son kıtası zaten bir hitap ile başlar ve tabiate arzı şükran maksadile yazılmıştır.

Ufuklarda — ekser şafak sökmeden! —
Görürdüm de ruhsârının rengini,
Sünuhatımın meddü cezrinde, ben
Duyardım mezâmiri ahengini.

Hayâlâtı cezbemde çok defalar
Sürudumla dem tuttum eş'arına.
Düşünmek bilir, bir hakikat arar
Çocuktum ve mahremdim esrarına!..

AKİFİN VEFATINDAN KISA BİR MÜDDET EVVEL ÇİZİLMİŞ BİR PORTRESİ

Değil feylesof, belki şair değil!..
Füsununla meczub ve divâneyim.
Neyim?. Kimse tarife kadir değil!
Asil oğlunum!. Sanma bigâneyim!

Tabiat! Sen ey Mihriban öz ana!.
Doğan günle tev'em doğurdun beni, (1)
Senin bahşişin pek büyüktür bana
Doğar doğmaz aşkınla vurdun beni!..

Tabiat! Sen ey Mihriban öz ana!..
Şaki zümresinden ayırdın beni
Senin bahşişin pek büyüktür bana,
Sefil olmadan, sen kayırdın beni!. (2)

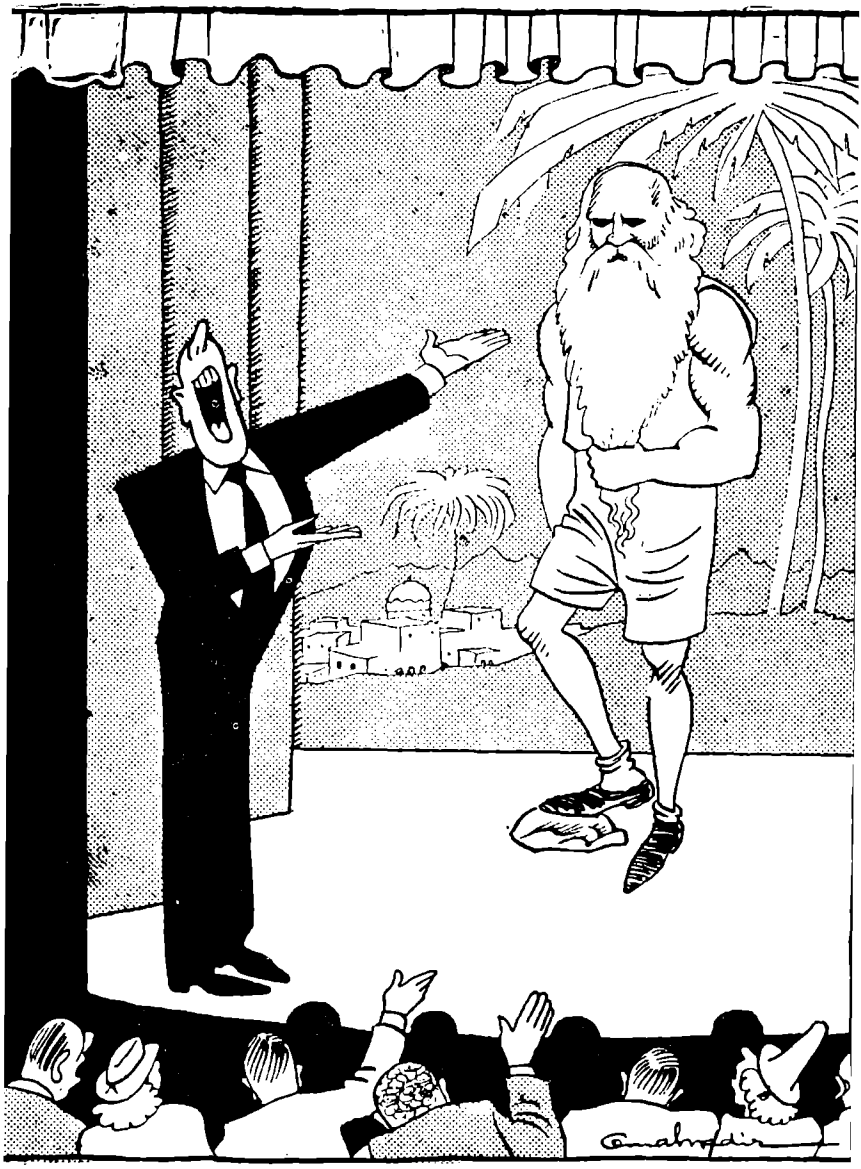
Her ne ise!.. Cünye'de bir vakitler asûde, fakat basit bir ömür sürerken, çok defalar o temiz sahillerde gezer, çocukluğumu arardım. O vakitler daima bu kıtalar hatırıma gelir ve kulağım da çınlardı. Geçen sene mi, evvelki sene mi?. Neydi?. Eski dostlardan ve İstanbul çocuklarından — benim gibi Cünye'de yerleşmiş olan — Sabih beni ziyarete geldi. Elinde de birkaç İstanbul gazetesi vardı. Aldım şöyle bir göz gezdirdim. Hâlâ **Fikret** ile **Akif** dâvası güdülüyor!.. Ben henüz İstanbulda Darülfünun müderrislerinden iken bu dâva sürülüyordu ve iki muarız fırkanın hatipleri ve avukatları da ateş püskürüyordu. Maatteessüf talebeden birçok kişiler, benim de bu meselede fikrimi,

---

(1) İkiz demek.

(2) Bu da sonuncusudur. Bunların arasında yirmi kıta kadar daha vardı.

Matbuat Sahnesinde Yeni Bir Numara :

Bir mecmuacı — Ey ehali!.. Meşhur Filozof Rıza Tevfik şimdi size 17 sene evvel İstanbuldan nasıl ayrıldığını anlatacak.

Seyirciler — Biz onu biliyoruz bayım, başka numara, başka.

YÜCEL: HAZİRAN 1939

reyimi sormuşlardı. Ben de bir Cuma günü Türk ocağında toplanmış olan gençlere meselenin aslını ve mahiyetini iyice anlattıktan sonra, din namına Fikreti tekfir, tel'in ve terzil edenlerin ve bilhassa merhum Akif gibi çok muhlis ve münevver bir Müslüman olan kimsenin Fikrete karşı kullanmakta bulunduğu bîperva ve namusa dokunur lisanı takbih ettiğimi, ve bu lisanın Müslüman âdabına hiç yakışmadığını bildirmiştim. Fazla olarak (vefatile çoktan aramızdan çekilmiş olan bir adamı tahkir etmek mürüvvete sığar bir hareket değildir. Bu kadar hakaretlere hedef olan bir adam çoktan toprakta çürümüş olduğu cihetle cevap veremez. Bu hareket mertçe değildir!) demiştim. Benim sözlerim gayet nazikâne söylenmiş olduğu halde, pek kıymetli dostum ve arkadaşım ve meslekdaşım Baban zade Naim Bey merhumun şiddetli bir tarizine hedef olmuştu; bu suretle benim eteğim de - kendi hüsnüniyetim ve ihtiyatsızlığım yüzünden - tutuşmuştu. Tabiî, **Naim** Bey merhuma bir cevap vermiştim ve biraz yatışmış, hattâ bu meseleden bir gün bitaraf bir münekkit olarak etraflıca bahse lüzum görecek olursam yalnız **Fikreti** değil, kendisini de müdafaa etmemi iltimas ederek uzun mektubuna nihayet vermişti. Unutmadan şunu da arzedeyim ki, bu kıymetli ve muhlis adamların üçü de benim her veçhile hürmete şayan gördüğüm dostlardandı. Hattâ **Akif** merhum, benim mizacımı, tabiatimi, itikadımı henüz lâyıkile bilmezken, bazı müfsit propagandacıların aleyhimde neşrettikleri rivayetlere kapılarak - din gayretile - bana da lâyıkile sövmüş, saymış, imiş!. Bu keyfiyeti bana ihbar ettikleri zaman haberi getirenlere cevap olarak (Akif gayet muhlis ve temiz kalbli bir Müslümandır. Şüphe yok ki beni ona pek yanlış bildirmişler. Herhalde onun sözüne hiç gücenmem, ben ona kendimi, yine kendim anlatırım) demiştim. Nitekim sonraları daha samimî görüşmüştük.

Merhum vefatından evvel, Mısırdan Cünye'ye gelmiş ve (1 Temmuz 1935 de) benim evimde - kendi şerefine dâvet etmiş olduğum - bir iki İstanbullu dostla beraber yemekte bulunduktan sonra, bize safahatının son nüshasını imza edip vermişti. Bize gelmezden evvel, - yukarıda ismi geçen dostumuz - Sabih'e mülâki olmuş ve — (Ben vaktile filozofa hayli yürüdümdü, şimdi onunla görüşmekten sıkılıyorum!..) demiş. Dostum da (Senin ne muhlis bir adam olduğunu o pek iyi bilir; ve sana hürmeti vardır. Görürsün!..) diyerek beraber getirmişti ve filhakika hakkında hürmet ettik. **Fikret** ile **Akif** gibi pek kıymetli ve pek beliğ iki şairimiz - itikatça ve içtimaî menfaatçe birbirine zıt - iki fırkanın siyasî maksatlarına hizmet etmek için, kukla gibi bir şeyler olmak derekelerine düşürülmüş!. Bu meseleyi en iyi bir veçhe ile halledip, yakışıksız kavgalara nihayet vermek için dâvayı edebiyat mahkemesine nakledip bu iki mühim şairimizin de hakkile kıymetini takdir etmekten doğru bir yol yoktur. **Rıza Tevfik**

Rıza Tevfik ve Terlikçi Salih Ef.

Filozofla terlikçi.. Bu iki isim nasıl yanyana gelir?

Çok eski bir hatıramdır. Anlatayım, münasebeti anlarsınız!

Balkan Harbi esnasında idi. Rıza Tevfik'le, zannederim, Rübap idarehanesinde tanışmıştım. Oraya şiirler ve «sembolizm» sernameli, seri halinde, felsefenin her şubesinden bahseden, yalnız sembolizmden bahsetmiyen makaleler yazardı! Bu uzun mukaddime günün birinde tamamlansaydı belki mevzuun kendisinden de bahse imkân bulacaktı. Bunun içindir ki Rıza Tevfik'in şairliğini birçokları gibi ben de her zaman filozofluğundan üstün tutmuşumdur.

Bir gün bir gazete idarehanesine harbe dair bir şiir götürmüştüm. O vakitler moda idi, gündelik gazeteler, başta Filorinalı Nâzım olmak üzere, genç, ihtiyar şairlerin cenk duygularile donanırdı. Hâsılı işte böyle bir münasebetle ben de bir yazı işleri müdürünün odasına başvurmuştum.

Odada beni o güne kadar tanımadım bazı kimselere takdim ettiler. Bunların üçü bahriyeli, ikisi de biri zayıf, diğeri şişmanca (hayalimde öyle kalmış) birer sivildi. Şişmancanın karşısında, birisi çarkçı olan bahriyeliler elpençedivan durur vaziyette idiler.

— Terlikçi Salih Efendi hazretleri..

— Genç şairlerimizden Halit Fahri Bey..

Efendi hazretlerini hürmetle selâmladım ve kapıya yakın bir iskemleye iliştim. Sanki bir evliya huzurunda idim.

Terlikçi Salih Efendi.. Bu ismi uzaktan işitmiştim. Hürriyet ve İtilâfın ilk teşekkülü zamanlarında, yani Enver Paşanın meşhur Babıâli baskınından ve sonra Mahmut Şevket Paşanın otomobilde öldürülüşünden evel, o fırkanın İttihat ve Terakkiye karşı silâhsız manevî kuvvetlerinden biri idi.

Her ne ise, efendi hazretleri bana bir lâhza sonra iltifat buyurdular.

— Ey, neler yazıyorsun bakalım, evlât?

— Şey, efendim.. Ufak tefek şiirler...

Birden dikkatle yüzüme baktı. Anladım, gayet mühim birşey soracaktı. Acaba ne?

— Fuzulî'yi okudun mu? Dedi.

— Bazı bazı okurum. Hisli şairdir.

Kaşları çatıldı:

— Bazı değil, her zaman okumalısın!

Bu ihtarın arkasından da ilâve etti:

— Bu üstad şair, şarkın en büyük âşığıdır.

Sonra, aruzun bütün taktilerini hissettirerek ve her mısraın üzerine vurarak birkaç beyit okudu.

— Anladın mı? Neden bahsediyor?

Gençlik! Nasılsa boş bulundum:

— Evet efendim, dedim, sevgilisinden...

Sen misin bunu söyliyen?.. Salih Efendinin gözleri dehşetle açıldı ve yıldırımlı bir sesle gürledi:

— Nasıl sevgilisinden mi?.. Siz gençler ne kadar cahilsiniz! Fuzulî hak âşıkıdır. Mutasavvıf şairidir. Onun kaş, göz, perçem, her bahsettiği güzellik nişanesi vahdeti vücuda taallûk eder. Hepsi bir timsali tasavvuftur.

Ben korkudan susmuştum. Şimdi o, bana dersini tamamlıyordu:

— Mevlânânın dediği gibi bu dünya bir hamama benzer. Amma siz cahil gençler (cahil derken başını sallayıp yüzünü buruşturuyordu) bunu anlayamazsınız. Zaten ârif olmayanlar bu hamamı hep dışından görürler. Büyük kubbesinin üstündeki küçük süslü diğer kubbeleri ve duvarlarındaki nakışları karşısında hayallere dalarlar. Halbuki asıl müşkül iş, bu hamamın içindeki sırrı ebediyi görebilmektir. Sizler ise onu göremezsiniz, yalnız pencerelerden bir takım şekiller seçebilirsiniz. Onlar da buğular içinde belli belirsiz bir takım hayallerdir. İşte oğlum, ileride büyük şair olmak istersen tasavvufun derinliklerine dalmalısın. Anladın mı?

Baktım, anlamadım desem pek kızacak! Derhal boyun büktüm:

— Tabii efendim.. Emir buyurursunuz...

— Emir değil, irşad...

Bu anda, yarı açık kapı çatlayarak duvara dayandı. İçeriye, sırtında pelerin, Rıza Tevfik girdi. Kolunda yine, her zamanki gibi Spencer'in İngilizce iki kocman cildi vardı.

Ne oldu, anlamadım, Salih Efendi biraz bozulur gibi oldu. Her halde filozofun mevcudiyeti canını sıkmıştı. Meğer hakkı da varmış zavallının...

Rıza Tevfik, şimdi, pelerinini sırtından atıp, Salih Efendinin karşısında, yazıhanenin yanındaki geniş koltuğa, kendine emin adamların vakarile öyle bir kurulmuştu ki...

Âdeta kudsiyeti çiğnenen Salih Efendi hazretleri başladı sinirli sinirli bir takım hareketler yapmağa... Bahriyeliler de, gözlerini mürşidlerinin gözlerine dikmişler, ha dese filozofu yakapaça dışarı atacaklar! Maamafih, Konuşma, şimdi hatırlayamadığım yavan lâkırdılarla yeniden başlamıştı. İşin içindense ben sıyrılmıştım. Artık sadece dinleyici ve neticeyi bekleyici vaziyette idim.

Çarkçı sözü evirdi çevirdi, Salih Efendi hazretlerinin kerametlerine getirdi:

— Efendi hazretleri, dedi, emir buyursalar şu anda gider, kendimi Sarayburnundan denize fırlatırım.

Rıza Tevfik gülümsedi:

— Yazık boğulursunuz.

Çarkçı, derhal reddetti:

— Hâşa.. Salih Efendi hazretlerinin manevî kuvvetleri beni derhal o akıntıdan kurtarır, sahili selâmete çıkarır.

Bu defa filozofun avurtlarını şişirdiğini gördüm. Âdeta pufluyordu. Fakat cevap vermedi.

Terlikçi Salih Efendi ise artık kararını vermişti. Ne yapıp yapıp karşısındaki filozofu mat etmeli, bu suretle tesirini göstermeli idi. Yoksa post elden gidecekti. Zira, filozofun kendisine bir oyun edeceğini seziyordu. O toyluğumda bunu ben bile hissetmiştim, değil ki efendi hazretleri hissetmesin! Aman yarabbi! Münaüaşada yenilirse o zaman, bir rivayete göre sayısı Kasımpaşa civarında dört yüze yaklaşan bahriyeli, esnaf, hammal ve daha böyle bir çok müridlerinin ona inkıyadı mı kalırdı? Şöhretini ve nüfuzunu baltalatmak, pek tabii hiç işine gelemezdi. O halde kendisi daha evvel davranarak, filozofu güzelce bir imtihana çekecek, sonra posa gibi bir tarafa atacaktı. İşte bu emelle, sözü şark felsefesine çevirdi.

Artık biz, odadakiler, susuyorduk. Yalnız onlar konuşuyorlardı.

Salih Efendi, önce İbni Sina'dan bir cümle okudu. Filozof hemen, bilmem hangi kütüphanedeki el yazmasında o cümlenin sayfasını haber verdi.

Efendi hazretleri:

— Farabi..

Dedi. Filozof derhal birkaç cümle ile arkasını getirdi.

Salih Efendi bu defa Kur'andan imdat umdu. Fakat daha filân sûre derken, filozof sûreyi okumağa başladı. Arkasından da felsefesini tahlil etmeğe başladı.

Salih Efendi artık şaşalamış, hattâ bocalamıştı. Lâkırdıyı seyahate döktü. Bu bilgide de Evliya Çelebi'den tutturarak daha gerilere doğru gideyim dedi, İbni Batuta'nın arabca seyahatnamesinden bahse kalktı. Fakat heyhat! Filozof, bu eseri de tanıyor, filân sayfa filân satır diye akla durgunluk verecek bir hatıra kudreti gösteriyordu.

Bunun üzerine, Salih Efendi hazretleri, kaşlarını büsbütün çatarak bir dakika düşündü. Sivil mürid ile iki bahriyeli endişe ile birbirlerine bakışıyorlardı. Çarkçının gözlerinde ise ilk hiddet alâmetleri belirmişti.

Şimdi sıra filozofundu. Doğrudan doğruya müsbet ilimlerden bahse başladı. Eyvah! Salih Efendi, kazdığı kuyuya düşmüştü: Bu dâvada söyliyecek bir tek sözü yoktu.

Maamafih vaziyet gerginleşmiş, efendi hazretlerinin bütün şöh-

reti bu müşkül imtihandan sıyrılıp çıkabilmeğe kalmıştı. Çaresizlik içinde mugalâtaya başladı. Arkasından da, telmihli bir sözle ilk tehdit haberini yolladı.

İşte ne oldu ise o zaman oldu. Çünkü, bahriyeliler birden ayağa kalkmışlar münakaşayı kendi şiddetli müdahalelerile kapatmak istiyen bir tavır takınmışlardı. Filozof bunu gördü, kavganın başlıyacağını hissetti, fakat hiç korkmadı. Sadece elini başına götürdü, kabarık saçlarının bir tutamını yakalayarak Salih Efendiye gösterdi:

— Salih Efendi hazretleri, dedi, siz demindenberi ne masal okuyorsunuz bana! Karşınızdaki kim, biliyor musunuz? Ben Rıza Tevfik'im. İlmim var benim.. Hem yalnız şark dillerini ve felsefesini değil, iki büyük garp dilini ve bütün garp felsefesini de bilirim. Sonra doktorum, müsbet ilimler adamıyım. Siz ise, şu kafamdaki bir tek saçın nasıl yetiştiğini bile bana izah edemezsiniz. Bunun bile fizyolojisinden bihabersiniz. Bir de cehaletinizle beni sigaya çekmek istiyorsunuz ha!

Hah işte kasırga kopmuştu. Bunun üzerine çarkçı fazla dinleyemedi. Göğsünü kabartarak, ağır ağır odanın ortasına doğru yürüdü. Zaten Salih Efendi de bitkin bir halde, gözlerile ondan istimdat ediyordu.

Ben ne yapacağımı şaşırmıştım. Yazı işleri müdürü de benden daha şaşkın bir halde idi. Fakat müdahaleye cesaret edemiyordu. İşte vaziyetin bu fırtınalı dakikasında yine Rıza Tevfik'in metaneti, kabaran dalgaları kendi sahiline sürükledi. Karşısında dikilen çarkçıyı, yukarıdan aşağıya şöyle bir süzdü. Sonra sol elile ceketinin sağ yenini dirseğine doğru sıvayarak:

— Biz icabında döğüşmesini de biliriz, dedi. Sade fikir adamı değil, pazı adamıyız da..

Bu sözü söyledikten sonra tekrar ceketinin yenini indirdi, pelerinini ve kitaplarını koltuğuna sıkıştırarak sert ve gürültülü adımlarla odadan çıktı gitti.

Odadakiler hiç ses çıkarmadılar. Belli ki korkmuşlardı. Felsefe, kehanete galebe çalmıştı.

O günden sonra, Salih Efendinin talih yıldızı galiba yavaş yavaş sönmeğe başladı. Nihayet bir gün, Mahmut Şevket Paşanın katli hâdisesi üstüne İttihatçıların beş yüz kişiyi Sinoba nefyettiklerini işittim. Terlikçi Salih Efendi de bunların arasında idi.

Yeni Gün: 10-6-1939 **Halit Fahri OZANSOY**

İhtiyarladıkça gençleşen şair

— Rıza Tevfik'in ruhuna ve dertlerine âşina Refi' Cevat Ulunay'a ithaf —

O, çok hüviyet taşıyan bir şahsiyetti. Onun şahsiyeti hakkında **«Altmış senedir hüviyetini değiştirmeyen bir zat»** derler. Bu söz, yalnız şairlik, hükûmetlere muhaliflik ve sporculuk cihetinden de doğru olabilir. (60) sene evvel yazdığı **«Hamza Bey sahilinde»** şair Rıza Tevfik, ne ise **«Serab-ı Ömrüm»** de, en son ve yeni şiirlerinde de, yine ayni hassasiyet, ayni tefekkür ve tasavvur kudreti ile, yine o büyük şairdir. Yetmiş yaşında **«Cuniye»** de günde yüz kova su çekip idman yaptığını, zindeliğini hep spora medyun olduğunu söylerdi. Hakikaten «levend» bir tavrı ve bir edası vardı. Seksen yaşından sonra da vücudu, fikri ve vicdanı gibi küçük bir intina göstermemişti.

Dehşet veren komitesine ve tabancalı komitecilerine dayanan «İttihat ve Terakki» hükûmetlerine o kadar şiddetle ve korkusuzca muhalefet etmiştir ki o devrin muhalifleri arasında, bu cihetten müstesna ve yaman bir muharrir tanınmıştı. Ben Rıza Tevfik'i ismen, **«Mehmet Emin Yurdakul»** un **«Türkçe şiirler»** kitabındaki, sahifeler dolduran edebî bir yazısından, halk edebiyatına - hele o vakitler - verdiği kıymetten tanımıştım. Biraz sonra şahsan tanıdımsa da, konuşmaya imkân bulamamıştım. Meşrutiyet ilânında, **1908 inkılâbında** görüştük ve ahbap olduk. Zaman zaman, orada, burada uzun sohbetler yaptığımız da olurdu. Doktor Rıza Tevfik, tarikatlerin maruf simalarile de çok meşgul olurdu. Hattâ bu zevkle Bektaşi tarikatine de intisap etmiş, **«İkrar vererek nasip almış»** dı. Bektaşiler onu «Baba» sayarlardı.

Bir gün gazetelerin birinde Rıza Tevfik'in **«Seyid Nizam oğlu Seyid Seyfullah»** ın yazma, nadir bir eserini, **«Vahdet-i vücut»** risalesini ele geçirdiğini ve bundan bahsedeceğini okumuştum.

O hafta içinde bir yerde buluştuk. O matbu risaleyi kendisine hediye ettim. Daha evvel neşrolunan Vahdet-i vücud'a dair basılmış risaleler hakkında da malûmat vermiştim. Çok memnun olmuştu.

Şimdi biz doktorla iki türlü dost olmuştuk. Hem tasavvuf cihetinden, hem de İttihat ve Terakki hükûmetlerine muhalefette birleşmemizden...

Hürriyetin ilânını, hemen ilânı günü, İstanbulda hiç bir yerden hiç bir ses ve sada yokken o vakit, birkaç hararetli genç nümayişler yaparak Babıâlide biz tes'it etmiştik.

Rıza Tevfik o günlerde âdeta bir İstanbul muhafız bölüğü ku-

mandanı gibi, açık renk bir süvari elbisesi ve baldırlarında sarı geteri ile bakla kırı bir at üstünde, vakur simasile, hakikî bir kumandan edasile caddelerde dolaşır dururdu. Bu vazifeyi ona kim vermişti?

Rıza Tevfik, şüphe yok ki, medenî cesareti olan bir adamdı. Yüksek kültürlü, şarkın ve garbın mütekâmil lisanlarını bilir, çok okur, çok yazar ve çok söyler bir âlim idi. Medenî cesareti bundandır.

Fakat dehşetli cüretini, fikir, kalem ve söz serbestisini hiç şüphe yok kuvvetli bazularından alıyordu. O, devrinin en kuvvetli ve en şöhretli bir sporcusu idi. Doktor Rıza Tevfik, - siyasî cephesi müstesna - bir çok cihetten ve cepheden tetkik ve tahlile şayan mümtaz bir şahsiyettir.

Doktor Rıza Tevfik, Hürriyetin o müstesna ilk günlerinde İstanbul halkını ve hassaten gençleri, şimdi **Üniversite** merkez binası olan **«Serasker dairesi»** meydanında toplamış, nutuklar irâdedilmiş, **«Hürriyet»** alkışlanmış ve bu **«Peri»** ye umumen sadakat yemini yapılmıştı.

31 Mart hâdisesinde **«İttihat ve Terakki Cemiyeti»** ve hükûmeti tarafından müsamaha ile teşvik edilen bu bir «askerî isyan» olduğunu bile bile, hürriyet için ettiğim sadakat yeminini hatırlıyarak, cebimde tabancam, yer yer âsileri yatıştırmaya uğraşıyordum.

Nuruosmaniyede şimdi **Halkevi** olan köşedeki sarı bina o tarihte **«Askerî mahfil»** idi. Orası âsi askerler tarafından tutulmuş, Babıâli tehdit ediliyordu. Şimdi **İstanbul vilâyeti** olan **Babıâli** önüne, orayı dövecek surette üç cebel topu konmuştu. Binanın büyük kapıları kapanmış, pencerelerden mavzer namluları uzanmış çok tehlikeli bir vaziyet vardı. Ben kapının önünde içerdeki âsi askerlere teslim olmaları için mülâyim ve onları yumuşatacak bir lisanla nasihat ediyordum. Birden, iki genç erkânıharp zabiti ile karşı karşıya geldim. Bunların birisi, **Şamda Emir Faysal**'ın Harbiye Nazırı olup Fransızlarla mücadelede şehit olan **Şamlı Hüsnü** beydi. Diğeri de emekli Orgeneral **Abdürrahman Nafiz Gürmen**'dir. Hemen anlaştık. Fakat, benim sivil elbise ile, resmî bir vazifem olmadığından başıma bir felâket gelmesi muhakkak olduğundan bahsettiler. Hürriyete sadakat yemini ettiğimi anlattım. Bu kadarı kâfidir, dediler ve beni mutlak evime dönmeye icbar ettiler. Eğer ortalıkta hürriyet ordusu olmayıp da İttihat ve Terakki mensuplarından biri beni tanıyaydı, âsileri teşvik cürmiyle çoktan sehpayı boylamış olacaktım.

İşte bu korkunç belâ, başıma doktor Rıza Tevfik'i tanıdığımdan gelmedi. Bugünkü hayatımı bu dostlarıma, Hüsnü beyin ruhuna, diğer aziz ve muhterem dostumun şahsına borçluyum.

RIZA TEVFİK'İN İTTİHATÇILARLA KAVGASI

Şimdi doktor Rıza Tevfik'in başına gelen muazzamca bir badireyi, belki unutulmuş, hatırlardan silinmiş bir belâyı nakledeyim: Rıza

Tevfik, Mebusan Meclisine Edirne mebusu seçilmişti. İttihat ve Terakki hükûmetile, fırkasile tam bir mücadele sıralarında Gümülcineye gitmişti. Oradaki çapaçul İttihatçılar sözleşmişler, Rıza Tevfik'i bir dörtyol ağzında sıkıştırmışlar, pata küte, yumruk tokat epeyce dövüyorlarmış.. Malûm ya?.. Doktorun bazuları, kolları çelik.. Vurduğunu yıkıyor, etrafındakiler dağılıyor, biraz nefes alıyor. Derken birden polis, imdat düdüğü çalıyor. Derhal yeni bir grup hücuma geçiyor. Ha babam ha... Çarpışma tazeleniyor... Doktor hayli zedeleniyor ama, etrafını yine dağıtıyor ve gidip polise: — Azizim! «Sen düdük çalıp polisten imdat istemiyorsun, beni döğecek yeni kuvvetleri harekete getiriyorsun, farkındayım. Bırak! Ben kendimi kendim müdafaa ederim» demiş..

Böylece arbede sona ermiş.. Doktorda yüz, göz kan içinde, surat ayva tabağına dönmüş bir halde İstanbula hareket edecek trene binmiş.. Orada ancak jandarma himayesinde canını güç kurtarabilmiştir.

Benim hürriyete sadakat yeminim gerçi heyecanlı olmuştu. Onun sadakat yemini ise, kendi tabirince çok zevkli olmuştu, derdi. Tavsiye ederim, gençler hürriyeti sevsinler. Fakat bizim gibi âşık olmasınlar.. Aşk, onların bildiği gibi Platonik filân nev'inden değil. O aşkların safası var, fakat bu vatan aşkının bin cefası var, bazan böyle sopası da var. Bana bu vakayı Rıza Tevfik gülerek anlatmıştı. Şimdi ben de gülerek naklediyorum. Çok lâtifeci olan bu dostumun ruhu bu yazımdan memnun olsun.

Doktor Rıza Tevfik, bir ömür boyunca hürriyete ettiği sadakat yeminine sadık kaldı. Dayak yedi, hapishanelere sokuldu. Çok çetin mücadele yaptı, ürkmedi, yılmadı. Fakat, en acısı vatancüda kaldı. Hicranlı gurbet seneleri geçirdi. Sonunda maşukasına, bu aziz vatana, uzun ıztıraplardan ve iftiraklardan sonra tekrar kavuştu. Şimdi anavatanda, İstanbulun bir köşesinde ruhu müsterih ebedî uykusundadır. Allah ruhunu taziz etsin... ★ **Ahmet Hamdi TANYELİ**

Feylezof Hapishanede iken

Rıza Tevfik ilk Meclisi Mebusanda **Edirne mebusu** seçildi. Sonra İttihat ve Terakkiye karşı muhalefete geçti. Muhaleeft gazetelerinde bilhassa benim yazı işleri müdürlüğünde bulunduğum (**Şehrah**) gazetesinde çok kuvvetli makaleleri çıktı. İkinci intihapta propaganda yapmak üzere Edirneye gitti. İttihatçılar sandık başlarına sopalılar koyarak halkı döğe döğe rey alıyorlardı.

Rıza Tevfik'in hareketinin ertesi günü gazeteye şu mealde bir telgraf geldi:

«Kırk kadar avam sopa ve iskemlelerle hücum ettiler. Hastahanedeyim.»

Meraktan deliye döndük. Hemen adam gönderdik. İttihat ve Terakki hükûmeti giden adamı tevkif etti; **Rıza Tevfik**'i de hasta hasta trene bindirip İstanbula gönderdi.

İstanbulda öfrî idare vardı. Gazeteler kapanıyor, gazeteciler, muharrirler askerî mahkemelerde muhakeme edilip hapsediliyorlardı. **Rıza Tevfik** de mahkûm edildi ve Mehterhaneye götürüldü.

Bu gibi mahkûmlar için müdüriyet odasında (Mer'iyül hâtır) zevat için odalar vardı. **Rıza Tevfik**'e de bir oda verildi. Her gün yüzlerce kişi ziyaretine geliyordu. O da kendisini huşu ile dinleyen halka felsefî siyasî, edebî, içtimaî, ilmî bahisler anlatıyor, saatlerce anlatıyordu.

Ziyaretçilerin getirdikleri meyvalar, şekerlemeler, sigaralarla bir manav ve attar dükkânı açılabilirdi. **Rıza Tevfik** akşam olunca bunları esaş binadaki mahpuslara göndertiyordu.

Ertesi günü yine hediyeler yığın teşkil ediyordu.

Orası bir mahbes değil bir ilim kürsüsü haline gelmişti. Oda izdihamdan kımıldanamıyacak hale geliyor... Sofalar, koridorlar adam almıyordu. Akşam olunca hapishane müdürü halka:

— Efendiler! Yarın teşrif ediniz... Kapıların kapanma vakti gelmiştir! diyordu.

Refi' Cevad ULUNAY

★

Çapanoğlu ve Rıza Tevfik

Rıza Tevfik, büyük babam Çapanoğlu gözlüklü Ali Beyin dostuydu. Çok seviştiklerini babam söylerdi. Rumeli Hisarındaki yalımızda, mutlakiyet devrinde toplanırlar, istibdat ve padişah aleyhinde konuşurlar, İttihat ve Terakkinin neşriyatını yayarlarmış. Abdurrahman Adil Eren, Balkan savaşı sıralarında çıkardığı (Azim) gazetesine yazdığı bir makalede bu toplantılardan bahsederken şöyle diyor: «İttihat ve Terakkinin İstanbuldaki faaliyetleri etrafındaki kararlar Rumeli Hisarında Şûrayı Devlet tanzimat dairesi reisi Çapanoğlu gözlüklü Ali Beyin yalısında verilirdi. Bu toplantılarda Rıza Tevfik Bey de bulunurdu. Ben de o toplantılarda bulunanlardan biriyim.»

Ben, bu devirleri bilmiyorum. Çok küçüktüm. Fakat senelerden sonra **Rıza Tevfik**'i ilk defa Kartaldaki köşkümüzde gördüm. Kırk küsur yıl evvel. O gün, Manyasi zade Refik Bey de misafir gelmişti. Rıza Tevfik de vardı. Ahmet Rasim de bizde idi. Babamın bir çok dostları da vardı. Arkadaşça bir orta oyunu tertiplediler. Pişekâra Refik Bey, Kavukluya Kadıköylü monolog Refik Bey çıkmıştı. Borazan Tevfik, meşhur nüktedanlarımızdan Muhsin, Enderunlu Ayı Raşit, Sadaret Mektubi kalemi hulefasından Asım, Ressam Muazzez ve şimdi isimlerini hatırlıyamadığım babamın dostlarından bir kaç

kişi de taklit ve zenne rollerine çıkmıştı. Rıza Tevfik, muhacir taklidi yaptı. Yaşımın küçüklüğünden orta oyununun inceliğini, esprilerini anlamadığım halde Rıza Tevfik'in taklidi beni kırıp geçirmişti. Gülmekten katılmıştım. Bilindiği gibi Refik Bey, pişekâr rolünü mükemmel bir surette başarırdı. Bir «Harika» idi bu rolde.

Meşrutiyetin ilânı günlerinde Rıza Tevfik'i, Selim Sırrı ile at üstünde İstanbul sokaklarında dolaşırken, nutuklar verirken gördüm. Konferanslarını dinledim. Daha sonraları matbaalarda, fırkalarda gördüm. Ne zaman görse; bütün unutkanlığına rağmen «Gel bakalım, eski dostumun torunu!» der, iltifat ederdi.

Münir Süleyman ÇAPANOĞLU

★

Rıza'yı anın

Yüzelliliklerin affı sıralarında, **Ankara radyosunda** bir konuşma yapan **Behçet Kemal Çağlar** şöyle demişti:

Rıza Tevfik'in, mazisinin yalnız iyi günlerini anarak, **izcilere** doğduğu yerlerde gezerken kendisini anmalarını istiyen bir manzumesini bana Şam'da gösterdikleri zaman şu kıt'ayı ilâve ettim:

(**Taşın, dolaşın** gibi kafiyelerle biten ve vatanda olmanın zevkini **tadın** mealinde olan bir kıt'anın sonunda)

Tam hazzı tadın, tam ezayı anın;
Bir lâhza en büyük cezayı anın;
Rıza olmamakçin rızayı anın.
Çeker ruh derdini akılsız başın!

★

Turan güneşi

Filozof Rıza'nın bulunmaz eşi!
Denilsin adına Turan güneşi!
Alınca eline o altı beşi,
Anlarsın ne imiş parmak hesabı!

Halil Nihad BOZTEPE

Tevfik Fikretin bilinmeyen Şiiri

İttihat ve Terakkinin muhalefet dâvası ve kavgası Meşrutiyet yıllarının en acı bir hatırasıdır. Fırka ve siyaset mücadelelerinde iki taraf da küçüldü. Çünkü fikirlerini, ideolojilerini siyasî haysiyete, siyasî vekara ehemmiyet vermeden yürütmek istediler.

Bu âkibet, feylesoflık tarafından ziyade şairlik cephesi çok daha kuvvetli olan ve hattâ unutulmuş, daha doğrusu o güne kadar edebiyatçılarımızın bilmedikleri (âşık tarz) ını meydana çıkarıp bu yolun güzel örneklerini sunan, verdiği örneklere güzel, nefis «nazire»ler yazan **Rıza Tevfik**'in de başına geldi. **Gümülcüne**'de dayak attılar, kafasını yardılar.

O zaman, **Tevfik Fikret** - bu müessif olaya işaret ederek - bir şiir yazdı. Bu şiir, **Tevfik Fikret**'in basılmış kitaplarında yoktur. Bugün bilenlerin ve hatırlıyanların sayısı da kabarık bir yekûna ulaşacağına kani değilim.

Bu şiiri aynen neşrediyorum:

Yazık! Dediklerim en sonra çıktı, gayz-ı galiz
O muhteşem lekesiz cephei dırahşanı; o lev-i irfanı
Sonunda kanlara gark etti, bari ey hünriz
Hakikatın o şafak parçasında fecr engiz
Olan Sitare-i handanı karşısında utan!
Hayır, güneşlere, toprak ve hakka taşlar atan
Çocukların onu görmez, döğün zavallı adam!

Edebiyat Âlemi: 21-7-949 **Münir Süleyman ÇAPANOĞLU**

★

Rıza Tevfik'in Gümülcine'de dövülmesi üzerine, **(Divançei Dehri)** adıyle değerli bir mizah ve hiciv eseri yazan, merhum şair **(Hüseyin Kâmi)** uzun bir manzumesinde şu beyitleri bulundurmuştu:

Elmaslı tâc olurdu serpûşi garpta olsa
FİKRET gibi hâkimi zifazlü iktidarın.
Ey feylesof RIZA'yı darbeyleyen vatandaş!
Pek çok mu var vatanda üstâzı bi şümarın?

Bu beyitler gayri matbudur. **Hüseyin Kâmi**, bir müsamerede matbu hicviyesini okurken bunları da irticâlen ilâve eylemiştir.

H. Y.

Rıza Tevfik Baba

Rahmetiyi ilk defa şöyle uzaktan nerede gördüğümü hatırlıyamıyorum. Gerçekten uzun boylu muydu bilmem; bana hep boylu boslu bir adam gibi görünmüştür. Çok yakışıklı idi. Pos bıyıkları, aslan yelesini andıran uzun, yatkın saçları vardı. Hele yürürken öyle bir salını çalımı vardı ki görenler hakanoğlu hakan sanırlardı. Tartılı tartılı yürürdü. Bilmem niçin her zaman kolunda kitap taşırdı? Belki de görenler feylesof desinler diye! Sahiden, görenler ona feylesofluğu hemen kondururlardı.

İkinci defa rahmetliyi Babıâli caddesinde, rahmetli **Sudi Bey**'in kitapçı dükkânında görmüştüm. Önü açık olan bu dükkânda oturup pedagoji tartışmasına başlamıştık. Ömrü boyunca adını dilinden düşürmediği Spencer'i anlatıp duruyordu. Ben de çılgın düşüncelerle ne söylerse baltalıyordum. Pek gençtim; o orta yaşlı bir insandı. Benim taşkınlıklarımı tatlılıkla karşılıyor böylelikle sert çatışmalara engel oluyordu.

Sonra **Feylesof Rıza**'yı hep Türk Ocağında gördüm ve dinledim. Ben ömrümde Türkçeyi bu kadar tatlı bu kadar özlü konuşan bir adama da hiç rastlamadım. Bilgisinin deryasına bir daldı mı, bir dahi çıkmak nedir bilmiyordu! Sözleri nüktelerle dolu idi.. Türk halkının saraka ve horata geleneklerini taşıyan rahmetli Türk tulûat komiklerinin güldürme sırlarını iyice biliyordu.

Daha sonraları mütareke yıllarında, Darülfünunda birleştik. Sokaktaki Sudi Beyin dükkânındaki, Türk Ocağındaki adamdı. Hiç değişmemişti. Değişmek nedir bilmiyordu: Ağır ağır yürüyor, tane tane konuşuyor, nükteler savurup, fıkralar anlatıyor ve bir daldı mı, bir daha çıkmak nedir bilmiyordu! Çok konuşuyordu. **Yahya Kemal**'in o günlerde bir gün dediği gibi, karşısındakinin sözlerini diliyle dinliyordu!

Rahmetli Darülfünun profesörü oluncaya kadar hep iyi idi. Profesör olduktan sonra politikanın içine girdi demeyelim, zaten içinde idi, politikanın çamuruna battı ve bir dahi çıkmak nedir bilemedi. Niçin böyle yaptı? Daha doğrusu niçin böyle oldu? İşin en uzak sebeplerini arayınca şu gerçeği görürüz. Feylesof Rıza **Jung**'un **«entrovert fikri tip»** dediği tipe girer. Bu tip kendi kuvvetine inanır ve gerçek dünyasiyle kapışabileceğini sanır. Teoriyi görgüleri üzerinde kuracak yerde, önce kafasında kurar, sonra onu pekleştirmek için olaylar arar. Hem gururlu hem de saldırıcıdır. Feylesof Rızanın tarihi işte bu entrovert karakter tipi tarihidir.

Feylesof muydu? Hayır! Çünkü **«Feylesof»** felsefe söyleyen, felsefe yazan adam değil, felsefi görüşü, orijinal hayat ve tekâmül görüşü

olan insan demektir. Böyle bir görüşü, yani sistemi olmayan insana feylesof denmez. **Feylesof Rıza'nın** sistemi değil ya, sentezi bile yoktu. Onun feylesoflar tarihinde yaptığı iş, Spencer'i Türkiyeye taşımaktan ibaret bir taşıt işiydi!

Hatip miydi? Hayır! Çünkü «hatip» güzel konuşan adam değil, güzel ya da çirkin, sözleriyle kitleleri büyüleyen insandır. Bu büyülemenin sonu sürüklemektir. Feylesof Rıza'nın konuşmalariyle, nutuklariyle kimseyi yerinden kımıldattığı görülmemiştir. İyi konuşurdu, tatlı konuşurdu, hoş sohbetti.

Şair miydi? Evet! Kuvetli şair miydi? Evet. Büyük şair miydi? Evet. Feylesof Rıza, nefeslerini Alevî âyinlerine kadar sokan büyük şairlerimizden biridir:

Fitnei aşk ile şûride diliz.
Hayranı hüdadır yüzümüz bizim,
Çamurdan yapılmış Âdem değiliz.
Zati Hakla birdir özümüz bizim.

beyitlerini söyliyen büyük şair **Feylesof Rıza'dır**; Alevilerin diliyle söyliyen, **Rıza Babadır**. Büyük şair **Rıza Baba** için Tanrıdan rahmet dileyelim.

Yeni Adam: 19-1-1950, Sayı: 633 **İsmail Hakkı BALTACIOĞLU**

★

EVVEL ZAMAN İÇİNDE :

Hüsrev ve Rüstem Paşalar

Filozofun bir şiiri

Bilmem nerede idi? Bir yazı görmüştüm ve galiba şöyle başlıyordu: Malûm ya saray taşrada bulunan Hüsrev Paşayı damad edeceği zaman muzibin biri, paşanın cüzam illetine müptelâ olduğunu söylemiş, diyordu. Malûm ya sözü o yazının muharririne aittir. Fakat benim bildiğime bakılırsa âlemin malûmu olan hâdise şöyledir, dersem yanıldığımı zannetmiyeceğim: Bahse mevzu olan müstakbel damad paşa Hüsrev paşa değil, meşhur Rüstem paşadır.

PAŞANIN TALİHİ

Bu Rüstem paşa Enderunu hümayundan neşet etmişti. (Birçokları gibi). Kanuni Sultan Süleyman — 900 - 924 - 974 — bu adamı be-

ğendi. Dirayet ve rüiyetini tecrübe etti. Bazı işlerde kullandı ve onunla konuştu. İltifat etti. Nihayet daha büyük hizmetlerde istihdamına bir başlangıç olsun diye Rüstem efendiyi Rüstem paşa yaptı. Vezaret rütbesi tevcih etti. Diyarbakır Valiliğine teyin etti. Selâmetledi, gönderdi. Bu iltifatların tevalisinden ve revişi halden Diyarbakır Valisinin bir de damatlığa kadar çıkacağını, İstanbula geleceğini, belki daha büyük mansıplara nail olacağını hissedenler ve işitenler paşayı kötülemek için cüzam illetine müptelâ olduğunu ve âsarı çehresinden belli bulunduğunu işae ve ilka ettiler. Kulağına kadar giden bu haber Sultan Süleymanı tiksindirdi. Huzuruna çağırdı, keyfiyeti hekimbaşıdan sordu:

KEHLESİZ HASTALIK

Hekimbaşı, koca padişaha şu ufacık cevabı arzetti:

— Bu illetin alâmeti, müptelâlarında asla kehle yoktur...

Bunun üzerine Kanunî has hekimlerden Mehmet ağayı yollara revan etti, Diyarbakır canibine gönderdi. Ve ona hekimbaşı yoliyle çok dikkatli olması iradesini tebliğ ettirdi. O devrin yolsuzlukları, bu devrin yolları kadar şaşırtıcı olmadığı için, bilmem kaç günde ve kervanlar peşinde hekim Mehmet ağa Diyarbakıra varınca doğru Vali paşaya gitti, telâkki ettiği iradei mülûkâneye imtisalen paşayı çırılçıplak soydu ve muayene ederken vücudunda bir «kehle» buldu. Ve gene hekimbaşıdan aldığı emir mucibince gene bilmem kaç günde İstanbula döndü. Keyfiyeti hekimbaşı vasıtasiyle padişaha arzetti. Bu haberden memnun ve mutmain olan hünkâr, 946 senesinde yegâne kızı **Mihr-i Mah Sultanı** Rüstem paşa ile evlendirdi ve bu vesile ile tabii olarak paşa İstanbula geldi; (Sadrâzam **Rüstem Paşa**).

Olacak bir kişinin bahtı kavi, talii yâr
Kehlesi dahi mahallinde anın işe yarar.

beyti bunu imaen söylenmişti. Halkın da hoşuna geldiği için ağızdan ağıza tekrar edilip durmuştu. İstanbulda **Edirnekapıdaki; Üsküdarda** iskele başındaki **Mihr-i Mah Sultan** camileri bu sultanındır. Merhum Rıza Tevfik'in meşhur ve emsalsiz manzumesi Edirnekapısındaki bu cami için söylenmişti.

Vardım eşiğine yüzümü sürdüm
Etrafını bütün dikenler almış
Yüksek mihrabında yazılar gördüm
Kimbilir ne mutlu zamandan kalmış,

Batan güneşlerin dalgın nigâhı
Karartıp bırakmış o kıblegâhı

Mazlûm bir ümmetin bahtı siyahı
Viran kubbesine gölgeler salmış.

İslâmın bahtı yâr bir zamanında
Âbı hayat varmış şadırvanında
Şimdi harab olan sâyebanında
Dem çeken kuşların ömrü azalmış.

Âyatı hikmet var hitabesinde
Bir dersi ibret var kitabesinde
Bağ-ı cennet olan harabesinde
Tekbir sadaları artık bunalmış.

Hey Rıza secdeye baş koy da inle
Taşlar dile gelsin senin derdinle
Efsane söyleyim ağla hem dinle
O şerefli mazi meğer masalmış.

Merhum **Rıza Tevfik** kırk sene evvel bu camiyi harap görünce gözleri yaşarmış, «**Harap Mabed**» adıyle bu manzumeyi yazmıştı. Cenabı Hak hepsine rahmetler eylesin.

Akşam: 13-4-1950 **Semih Mümtaz S.**

★

Feylesofun Dünyalığı

Feylesofu, menfadan döndüğü zaman Kadıköyündeki evinde ziyaret etmiştim. Yanlış anlaşılmasın; kendi mülkü değil, kira evi.

Üstadın çalışma ve misafir kabul odası olarak kullandığı saloncuğun döşemesine «mütevazı» demeğe bile ağzım varmıyor. İki hasır koltuk, iki tahta iskemle, eski bir etajer, büfeden bozma küçük bir kütüphane. Ortadaki masanın üstünde pembe bir dokuma örtü ve önünde boyasız bir tahta koltuk. Muhtelif dillerden yığın yığın kitaplar... İşte **Rıza Tevfik**'in dünyalığı!

Ömrünün yirmi bir yılını gurbet diyarlarında vatan hasretiyle kıvranarak ve mütebaki kısmını anayurtta müzayaka içinde geçiren **pehlivan** Rıza Tevfik, **doktor** Rıza Tevfik, **şair** Rıza Tevfik, **feylesof** Rıza Tevfik ve nihayet **rahmetli Rıza Tevfik** işte o boyasız tahta koltuğa oturur ve dokuma örtülü masada çalışırdı. Sokağa çıkarken de, refikasının Amerikan bezinden biçip diktiği gömleği giyerdi.

Mezarının başında mersiyeler okundu ve ardından methiyeler yazıldı.

Bizde insan kıymetleri ancak, kaybedildikten sonra takdire mazhar olabilir.

Ne hazin!

Cemal REFİK

Feylesof Rıza Tevfik Edirne Mebusu bulunduğu günlerde.

CEM 12-3-1909

EDİRNE'DE:

Rıza Tevfik'in bir mev'izesi

Esas itibariyle ne olduğu, kimlerden müteşekkil bulunduğu, ne vakittenberi faaliyete başladığı ve bu faaliyetin asıl motörü ve bir an evvel elde etmek istediği belli başlı gayenin ne idüğü aslâ ve kat'a belli değildi; şu kadar ki mukaddes bir cemiyet varmış, Osmanlı ordusuna da kol atmış. Bu ordunun en kahraman ve yaman adamlarının da hep bu cemiyete iltihak eylemiş bulunduğu ağızlarda dolaşıyordu!..

Hakikaten mukaddes, münezzeh ve müteal bir cemiyet!.. Bir cemiyet ki sade istediği hürriyet, sade aradığı hak, kavuşmak istediği adalet, temini ile uğraştığı ancak ve ancak bütün vatandaşların bilâ tefriki cins-ü mezhep, ve lâ temyizi kavmü meşrep bütün Türkiyelilerin hali sulh ve selâmeti, istikbal, felâh ve emniyeti idi!

Böyle bir cemiyeti aklı başında, vicdanı münevver kim istemez ve sevmez idi!

Ve bu, o zamanlar için hakikaten mukaddes, münezzeh, müteal tutulan, sayılan (cemiyet) e her fert, her Türk ferdi boyun eğmiş, asırlardanberi susuzluğunu -bilerek, bilmiyerek- çektiği, içinin cayır cayır yandığı (hürriyet) e kavuşacağını muhakkak sanıyordu; o kadar ki İslâm, hıristiyan, Yahudi, hattâ çingenelerimiz bile böyle bir iman ve akidede idi! (Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti) artık umum Osmanlıların varı, yoğu her şeyi olmuştu. Onun istediği olacak, oldurulacaktı. Âmmenin inancı tamamiyle böyle idi! Alenen arkalarında bir bando askeri muzika, bir takım efe, külhanbeyi zabitler çarşıları dolaşıyor, bu meşrutiyet dâileri belli başlı rastgeldikleri resmi dairelere giriyorlar, ve umumuna birden, daire müdür veya reisine cemiyete dahil olduğuna ve bu suretle o mukaddes ve münezzeh, müteal cemiyete karşı fedakârlık bezledileceğine yemin ettiriyorlardı! Bugünler elbette unutulmaz ve unutulmamalıdır!.

Fakat iş bu kadarla da kalmıyor, hemen rakipsiz cemiyet kulüpleri açılıyor, ayrıca da bu kulüplerde gizli cemiyetlere, bilhassa Farmasonluğa dair yeminler icra ediliyor, ve herkese bir numara veriliyordu ki, şimdiye kadar bir gayeden, bir ülküden habersiz yaşıyan kimseler gûya artık istediklerine kavuşmuş gibi davranıyorlar, cemiyete böyle yoliyle girmiş olanlar, bu numaraların kemiyeten azlığı ile iftihar duyuyorlardı; en eskiler kendilerine muhacirin gibi, yeniler de ensar gibi birer ünvan ve derece takınarak pohpohlanmaktan geri durmıyorlardı!.

Fakat bu safvet, cemiyete karşı beslenen bu muhabbet ve merbutiyet çok sürmedi, mebus seçiminden çok evvel dumanlı, puslu havayı arayıp duran kurt tabiatli kimseler cemiyet namına işler görmeğe başlayıncaya kadar devam etti. Cemiyet mühürünü ne entrika ve dalavera mukabilinde olursa olsun, eline geçirmiş olanlardır ki cemiyetin bu bilmezlikten ve halkın başlıca cehaletinden doğma safvet ve ihlâs gazasını yırtmaktan ve işi vakitsiz açıklamaktan pek geri durmadılar, duramadılar...

Ve artık gereği gibi, her kavim ve millet kendi kendini düşünmeğe başladı. O pek muvakkat hürriyet kardeşliği, Osmanlı birliği tamamiyle ölmüştü; hattâ bir Yunanlı mebusumuza, Yanya mebusu (Buşo) efendiye, **ben ancak kendi hesap ve idbarıma göre, Osmanlı Bankası kadar Osmanlıyım** dedirdiler!. Hasılı İttihat erkân ve rüesasının cehil ve gafletleri, ve daha Pariste iken başlamış, yüz göstermiş münaferet ve geçimsizlikleri yüzünden olan oldu, hattâ koca Osmanlı imparatorluğu Balkan hükûmetleri karşısında bile ayakta duramadı; memleket parçalandı, elimizden çıkan her parça ecdadımızın hiç şanlı değil, fakat çok kanlı bahadırlıkları ile elimizden gitti.

Öyle bir Balkan seferi, seferberliği, sevkülceyşi yaptık ki baştan aşağı yapılmamış, görülmemiş en kötü bir tarzda idi; Arkasından da **harbi umumi** felâketine sürüklendik; vâkıa bu mukadderdi; fakat daha Arnavutluk meselesinde bir parça akıl ve basirete, ortalığın gidişine bakılsaydı, elbette bu kadar İslâm nüfusu Balkanlıların barbarlığına bırakılmazdı!

Büyük kabinenin de, amma hiç bir şey yapamamış, hattâ istifa etmeyi bile akla getirememiş olduğunu iddia edersek, derim ki aslâ hatâ telâkki edilmez!

Ben, **Edirne** müdafaası harekâtında Edirne Redif alayı ikinci taburu ikinci bölüğü kumandanı olarak bulunduğum için, böyle bir mukaddeme yapmadan, merhum **Rıza Tevfik** beyin **Edirnede 1908** yılındaki **mev'izesinden** bahse başlıyamadım.

İşte o sene sonbaharı başlangıcında **Rıza Tevfik** hem bazı konferanslar vermek, hem de müntehibi sanileriyle görüşüp tanışmak üzere **İstanbul** ve **Selânik**'ten Edirneye getirilmişti. O vakitler **Edirne Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti** idare merkezi, tamamiyle asker ellerde ve merkezi de Yanık kışlada erkânı harp dairesinde idi. Günün birinde oradan istendiğim, Edirne askeri idadisine geldiğim zaman dahiliye nöbetçi zabiti tarafından söylenildi. Hemen, **peki** diyerek yaya kışlaya gittim. Beni istiyenin, ikinci ordu erkânı harbiye reisi binbaşı Kayserili Galip bey olduğunu öğrendim. Kendilerini buldum. Bana dediler ki: **«Bugün uhdenize bir vazife ve hizmet veriyoruz. Takdir edersiniz ki bu vazife ve hizmet şimdiye kadar yaptığınız terbiyevi ve talimi hizmet ve vazifelere aslâ benzemez. Millet**

ve vatanın ikbal ve istikbali ile çok alâkadardır. Biz o vazifeye içimizde en ehil ve bilgin seni gördük. Rıza Tevfik bey buraya gelmişlerdir. Seni ona röprezantan yapıyoruz. Artık onu lâzım gelen yerlere sen götüreceksin. İnşallah mebusumuz da olacaktır. Camilere, tekkelere, kulüplere, kilise ve havralara götüreceksin. Oradaki halka tanıtacaksın. Her gideceğin yeri de birkaç gün evvel bize haber vereceksin. Orada hal ve makama, beynel'anasır veddü vifaka dair konferanslar verdireceksin! İşte hizmet ve vazifen budur, haydi göreyim seni!...»

Böyle bir vazife ve hizmetle **Rıza Tevfik**'i buldum ve gezmeğe başladık.

Ah o günler... Ne kadar şen, ne kadar şataretli idim. Zaten ben de böyle bir arkadaş, cihan çapında bir arkadaş arıyordum ve böylesini bulmak orada benim için mümkün değildi. Hakkıyle edip, şair, filozof, natuk ve hatip, nüktepira, meclisi ârâ bir zat!. Lisana âşina değil, lisanlar babası denecek derecede dilmen idi!.

Sözleştik.. Bir gün Eski camie gidecektik, halk ta biliyordu. Eski camiin mihrap solunda **«Makamı Hacı Bayramı Veli»** yazısı altındaki bir kürsüye çıktı ve evvelce de hiç bir hazırlık bile yapmadı. Zaten **Sultan Selim** camiine yakın **Şahabettin Paşa** mahallesinde oturuyordum. Ben evde abdest aldım, hemen oradan camie inmek ve gitmek kolaydı. Giderken ben:

«— Hazret vereceğiniz konferans anasır arasındaki birlik ve sükûna ait olacak.» demiştim. O da **«Hayhay, en münasibi de bu..»** dedi. Ben de ona yalnız vifaktan, gönül temizliğinden bahsedersiniz, demiştim. Baktım ki kürsüde kırk yıl vâizlik etmiş gibi, bir hal, bir tavır aldı. Keskin keskin bir **Eûzu besmele** çekti. Sanki geceden söyliyeceklerinin hepsini ezber etmiş gibi davranıyor; ve hiç ara vermeksizin, düz yolda giden bir araba gibi, tıkır tıkır işliyordu! Benim de ağzım kulaklarıma varıyordu; sanki o sözler hep benden çıkıyordu. (**Enbiya** sûresinden bir **âyet** okuyarak):

Ey dindaşlarım! Okuduğum âyeti kerime, Hafız beyleriniz pek güzel bilirler ki kitabımızda, Kur'anı Kerimimizde, Fırkanı **hakimimizde** Enbiya sûresindedir. Hatırıma geldi. Bugünkü dersimizde bunun mânasını, ötesini berisini anlıyalım. Bu âyeti kerime çok büyüktür. Müfessirler kendi zamanlarına göre tefsir etmeğe çalışmışlar. Biz de zamanımıza göre tefsir, tetkik, tahkik edeceğiz. Malûm a Kuranı Kerimde her şey vardır. Fakat onu her şeyi anlıyan, her şeyi çok bilen bilir; yoksa Hakkın âyetlerine karşı göz yumanlar, kulak tıkayanlar böyle şeyleri bilmezler ve anlamazlar. Şimdi ilkönce bunun Türkçesini bugünkü dilimiz şivesi ile söylemek dilersek, diyeceğiz ki: **«Biz Tevrattan sonra, Zeburda yazmıştık: Arza, yani yere benim salih kullarım vâris olur.»** Demek ki arza, her hangi bir yer yüzüne

vâris olmak istiyen kullar her şeyden önce salih olacaklar. İçinizde bilenler elbette vardır; burada salihin mânası, gece gündüz hiç durmayıp ibadet edenler değildir. Kimseye kötülük değil, herkese iyilik edenler, vazifelerini çok güzel bilenler, yer yüzünde kimsenin kendilerinden hiç bir suretle incinmiyeceği surette hareket edenlerdir. Arapça sarf okuyanlarınız pek güzel bilirler ki salih işe, hayra elverişli kimse demektir. Zaten dünyaya gelmekten, yaşamaktan da maksat bu değil midir? Bunun için müfessirlerimiz bu salâha çok mâna vermişlerdir. Benim zevkimi okşayan içtimaî salâhtır. Bilhassa ahlâkî ve umranî bir salâhtır.

Yani bir topluluk, bir cemaat içinde nasıl yaşanır? Bunu bilmek, yapmak ve tekmil vatandaşlarının onu güzelce, eksiksiz yapmasını kolaylaştırmaktır.

Hepimiz biliriz ki, küçük bir köyün bile içtimaî salâha nail olabilmesi için ilkönce ev ve ahırlarının, sokak ve çeşmelerinin bir plân dahilinde yapılmış olması, geniş sokaklı yapılmış bulunması gerektir. Yolu olmıyan bir köyün, çamur deryası bir kasaba veya küçük şehrin dolaşılması, içinde iyi iş görülmesi mümkün müdür? Hele suyu da getirilmemiş, güzelce dağıtılmamış ise, böyle yerde oturulmaz, durulmaz, hele su, hele su!.

Hepimiz biliriz, dinimizin başlıca bir esası, hattâ yarısı temizliktir. Âdeta müslümanlıkta temizlik hemen birinci şarttır, denebilir. Peygamberimizin **«Ettuhru şetrül'iman»** ve **«Elnezafetü minel'iman»** diye bir hadisi şerifi de vardır.

Şehirlerimizde, hattâ payitahtımız olan İstanbulda bile su derdi yazın bitip tükenmiyen işlerden, dertlerdendir. **«Ettuhru şetrül'iman»** yani temizlik imanın yarısıdır, diyen bizim dinimizdir. Dışı temiz olmıyanın içine hiç bakılmaz. Evvelâ diş temizliği aranır; çünkü herkesin içini ancak Allah bilir. Müslüman kişi daima pâk, temiz olmak gerektir. Bugün bile bir kavmin medenilikte ilerleyişinin ilk alâmeti, şiarı temizliktir. Üstü başı, ayakkabıları, baş takınağı tertemiz olursa, adam sayılır, olmazsa ona **cudam** derler. Ayakkabılarının boyatılmış olması bile gerektir; kirlilikten, pislikten o kadar haz etmezler ki böyle bir adamın civarında kimse yer tutmağı istemez. Doğrusu dinimiz çok yüksek, çok medenî, çok insanî, bunun için de en ilâhîdir.

Ne ise, biz sadede gelelim: Bizim salâha ötedenberi verdiğimiz mâna yalnız bir lûgat mânasıdır. Meselâ (Salâh) ı lûgatte ararsak; iyilik, dürüstlük, hep iyiliğe gitmek, kötülük işlememek mânalarını buluruz. Mecaz olarak ta zühdü tekva mânalarını görürüz. Halbuki bu kelimenin tam mukabili olmuş olsa; vazifesini bilir ve yapar, olmak gerektir. Hakiki bir insan her yerde kendine düşen vazifeyi bilir ve yaparsa o kimseye salih denir. Bunun içindir ki biz bu salâhı ancak ferdî ve içtimaî, idarî ve siyasî, bilhassa da umranî (salâh) mâ-

nasında diye kaydederiz ve salih kimse de kötülükten kaçınan, iyiliği kendine âdet ve şiar edinmiş olan zat olur. Yoksa hiç bir içtimaî hayrı, kimseye faydası olmıyan bir kimse, ne ahlâk ve itiyadatta olursa olsun, hani bizim meşhur tâbirimizce gündüzleri saim, geceleri kaim bir adam bile olsa, hiçtir, nafiledir, kalp bir mangır bile etmez! Hayrı, faydası yalnız kendine münhasır olan hayvandır.

Sonra Kur'anımızı, kitabı mübinimizi anlamak, iyi anlayıp yanılmamak için; öyle bir âyeti kerimesini ele almak ile iş olur, biter sanmak büyük bir dalâlettir, sapıklıktır. Kur'anda tekmil âyetler birbirini tamamlar.

Ben maatteessüf söylerim ki hafız değilim; fakat o mübarek kitabı çok okur, hattâ bazı âyetlerini ezberime almışımdır. Bize bu salâh'ı daha iyi, daha bariz ve açık anlatacak **Nur** sûresinin bir âyeti celilesi var ki arzda kimlerin hâkim olabileceğini pek güzel gösterir. Meali şerifi şu demektir:

«Allah, o kimseler ki ona iman ettiler, salih ameller işlediler, işte yer yüzü vârisliğini, hâkimliğini onlara, böyle mü'min olup ta salih ameller işliyenlere vaad ve tebşir eyledi.» demektir.

Artık şüphe etmemeliyiz ki şanlı âba ve ecdadımız hakikaten kâmil ve salih, mü'min ve kadir kullardan imişler ki Osmanlılar **(Viyana)** kapılarına **(Sen Gotar))** tepelerine, **(Hint)** denizlerine kadar bunca memleketleri can, kan pahasına zaptedip asırlarca muhafaza etmişler, ellerinde tutabilmişlerdir. **Rahmehümullah.**

Bu ne ibret alınacak bir panoramadır. İyi bilelim ki **Kur'an'ı, Kurani** Azimüşşan edecek ancak biz müslümanlarız. Sakın bunu kendimden uydurup ta, söyledim, sanmayınız, günaha girmiş olursunuz. Cenabı Hak **«İntansurullahe yansûrüküm»** demiyor mu ki Türkçesi **«Siz Allaha yardım eylerseniz, yani salih kulları olursanız Allah ta size yardım eder; ve sizleri mansur ve muzaffer eder.»** demektir. Elimizden alınan, bizden ve birliğimizden kaçırılan memleketlerin bir bugünkü hallerine bakmak, bir de bizim bıraktığımız hal ve şekillerini gözönüne getirmek yukarıki ibret panoramamızı tamamlar, sanırım. Yine sadetten çıkmıyalım; vaazımızı pek **lâbiretlemiyelim.** Biz (salâh) ı her şeyden peşin kendimizde arayıp bulalım; pek güzel bilirsiniz ki bütün işler her şeyden önce bize bakar, bizdeki cismanî salâha bakar. Yani evvelemirde sıhhat ve âfiyet lâzımdır. Hiç bir farz ve farize, vacip ve lâzime var mıdır ki sıhhat ve âfiyete muhtaç olmasın?..

Demek oluyor ki (sıhhî salâh) en başta geliyor, vücudumuz polat gibi, demir gibi olmak lâzımdır. Bu da ilkönce temizlikle olur. Bunun içindir ki dinimiz temizliği, hem dış, hem iç temzliklerini müslümanlığın yarısı saymıştır.

Sade yiyip içmekle ve temizlikle de olmaz. İç temizliği her şeyden

önce Allaha iman ile başlar. Hattâ bir peygamber buyruğunda, yani hâdisi şerifinde **«Allaha imandan sonra gelen amel salih, hattâ eslâh bile halk ile sevişmek hoş geçinmektir.»** deniyor. Hepiniz bilirsiniz ki sıhhat ve âfiyetimizi nasıl geçirdiğimiz bize ahrette ilk sorulacak sorulardandır.

Demek istiyorum ki bizim hasbelislâmiye müslüman bulunmamız itibariyle sağlam, zinde, kuvvetli, güçlü olmamız gerektir. Yine o bütün insanlar büyüğü Hazreti Peygamber:

«El'müminül Kaviyyü hayrün minel müminiz daifi» buyurmuştur. Ben Allaha şükür arkalığımla 250 okkalık bir yükü taş merdivenlerden yukarı çıkarır, indiririm; hattâ üç dört kişi bana saldırsa, hücum etse; evelâllah dördünü de pataklarım. İşte Allahımın verdiği bu bazular (hemen sağ elini ve bazusunu göstererek) sayesinde beni dövemezler. Üstümde lüver değil, çakı bile taşımam!

Ne ise uzatmıyalım: Allah her ferde, her millete lâyik olduğunu er geç verir. Yeter ki biz vazifelerimizi bilelim. Malûm a, vazifeler zaman ve mekâna göre değişir. İster mütehattimül ifa olsun, ister gayri mütehattimül'ifa bulunsun; yani farzı kifaye olsun, farzı ayn bulunsun. Bugün mukaddes cemiyetin sayesinde hür, meşruti bir hükûmet olduk. Çok büyük bir lûtfu ilâhiye, bir nimeti uzmaya nail olduk!.

Artık bize gelen bu nimetin şükrünü yerine getirmek için, geceli gündüzlü çalışmak, birbirimize hangi cins ve mezhepte olursa olsun, kardeş gibi hoş geçinmek ve sevişmek icap eder. Artık birbirimiz aleyhinde bulunmak, birbirimizi yemek ve kınamak, gizli, saklı bir düşmanlık beslemek tamamiyle ortadan kalkmalıdır. Eski Osmanlılığı, doğru dürüstlüğü ve kahramanlığı ele almalı.. Yukarıda dediğim gibi, eğer onlar zamanlarına göre mükemmel yetişmemiş olsalardı; bu kadar şan ve azamet, mecdü kuvvet, kudret ve satvet sahibi olabilirler miydi?..

Mademki biz onların torunları, evlâtlarıyız; onlardan zerre kadar aşağı kalmamalıyız. Çalışmak, hiç boş durmamak ve bu çalışkanlığımızda hepimizin ilerisini aydınlatmak, ferahlatmk için olmalı; artık her şeyimizin ortak bulunduğunu unutmamalıyız! Birlikten, ittihattan, kıl ucu kadar olsun, ayrılmamalıyız. Kavmiyet, milliyet dâvalarına, temayüllerine kalkışırsak, düşmanlarımızın ekmeğine yağ çaldığımız, sürdüğümüz zamandır.

Bizim Kitabı Kerimimizde her şey vardır. Bakınız, böyle kol kol ayrılıp ta sonra boğazlaşanları ne kadar güzel anlatır:

«O kimseler gibi olmayınız ki kendilerine beyyinatı ilâhiye geldikten, her kötülüğü ve iyiliği gördükten sonra, fırka fırka, taraf taraf ayrılıp gittiler, mahvoldular!» demektir.

Sonra Kur'anı Azimüşşan, aralarında fitne zuhur edenlerin çı-

karmış oldukları yangının yalnız kendilerini yakmakla kalmadığını da söyler. Dur bakayım:

Esteûzubillah, diyerek **Enfal** sûresinin bir âyetini okur ki mânası şudur: **«O fitneden kaçınınız ki yalnız zulüm edenlere ulaşmakla kalmaz, onlarla beraber olanları da yakar, götürür.»** mealindedir ki Dilimizde bu keyfiyet, **«Kurunun yanında yaş ta yanar!»** atalar sözü ile ifade edilmekte ve hakîkaten çok mühim bir kaidei içtimaiye ve ahlâkiyedir. Allah hepimizi böyle bir fitne ateşinden korusun. Âmin!

İşte (salih) in nè olduğunu bir parça izah edebildim, sanırım. Hülâsa salih kul, salih kimse tamamiyle vazifeperver olur. Dediğim gibi bulunduğu yerde kendine düşen vazifelerin ne olduğunu tamamiyle müdrik olur ve onların ifasına, o farizelerin hepsinin hüsnü edasına, olanca kuvvet ve kudreti ile çalışır! Yoksa, **«Bana ne? Mebus olmıyacağım, Nazırlık etmiyeceğim, sıra bana gelesiye kadar, şafak söker!»** derse ve dersek hepimiz birden yanıp kül oluruz. Zamanımız pek naziktir. Aramızdaki birliği hiç bir suretle bozmıyalım, Türk camiasını öyle koruyalım, öyle üstün tutalım ki onun üstünde, ondan üstün hiç bir varlık bilmiyelim ,düşünemiyelim. **Elhamdülillâh** dilber memleketimiz daha dört beş misli, hattâ on on beş misli nüfusu ferah ferah besler ve geçindirir.

İnşallah ileride yine görüşürüz. Buraya pek hazırlıksız geldim. Af buyurun. Yanlış bir şey söylemedik, zannederim. Niyetim pek halis ve muhlistir. Allah herkesin ameline, niyetine göre mükâfat verir. Artık müsaade buyurun da kısaca bir dua ile mev'izemize nihayet verelim.

Yarap! Hepimizi şeytan şerrinden masun ve mahfuz eyle; âmin!. Günahlarımızı, kusurlarımızı af ve safh eyle; âmin!.. Hepimizin duygularımızı, düşüncelerimizi, işlerimizi müslümanlığa, gerçek insanlığa her yüzden yana, hâdim eyle; âmin! Günden güne ilim ve amelimizi bize yarayacak, bizi mezelletten, meskenetten yükseltecek hale koy; âmin!. Ve selâmün'alelmürselin: **Velhamdülillâhi rabbil'âlemin. Allahümme salli alâ seyyidina ve seyyidel âlemine.**

Duasını da yaparak, vaiz kürsüsünden indi! Ben kendi hesabıma bundan daha güzel, daha açık bir vâiz ne dinledim, ne de işitip duydum. Nur içinde yatsın, diyerek daima merhuma dualar ederim.

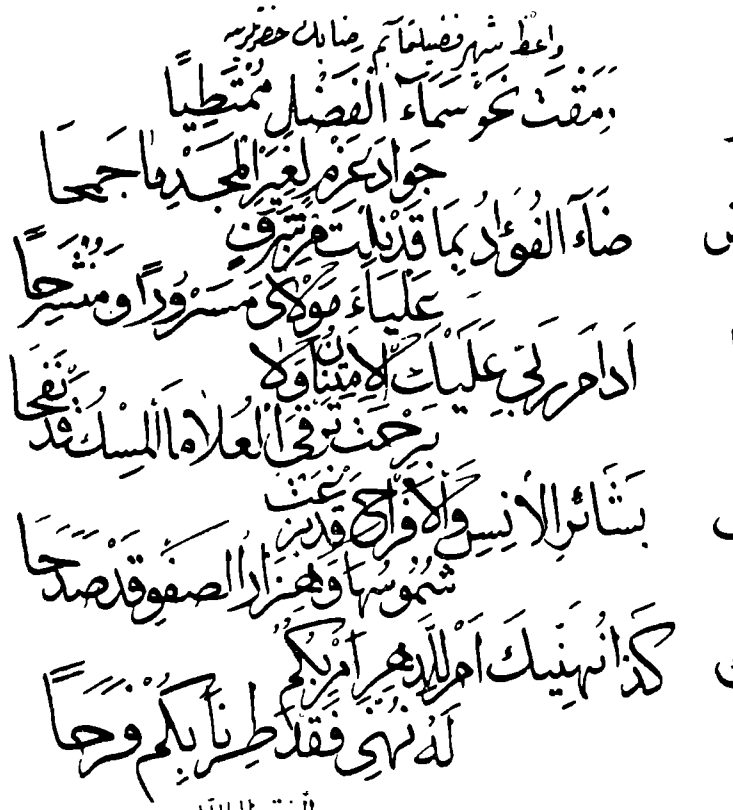
Pangaltı: 24-12-1951 **Muallim Vahyi Ölmez**

★

Akrostiş ve Medhiye

Rıza Tevfik merhumun, Edirnedeki bu mev'izesini müteakip 82. alay müftüsü **Vehbi** efendi, filozofa - eski harflere göre **«Rıza Bey»** okunan - **(Akrostiş)** tarzında şu methiyeyi yazıp yollamıştır:

Akrostiş tarzında medhiye

واعظ شهر فضیلتمآب جنابلرینه حضرتلرینه

د مقت نحو سماء الفضل ممتطیا
جواد عزم لغیر المجد ما جمحا

ض ضاء الفؤاد بما قد نلت من شرف
علیاء مولای مسرورا ومنشرحا

ا ادام ربی علیاک الاتیان ولا
برحت ترقی العلاء المسک قد نفحا

ب بشائر الانس والافراح قد رفعت
شموسها وهزار الصفو قد صدحا

ك كذا نهنیك امر للدهر امرکم
له نهی فقد طرنا بکم فرحا

الفقیر الی الله
نظامیه سکسان ایکنجی الایك مفتی

وهبی

TÜRKÇESİ :

Vâizi şehir faziletmeabım **Rıza Bey** hazretlerine:

Ululuktan başka bir yere sürmemek için, azim atının gemini çekerek üstünlük göğüne baktın. Ey efendim, nail olduğun yüce şeref yüzünden gönül, neş'elenerek, ferahlanarak nurlara gark oldu.

Rabbım lûtuf ve ihsanını hakkında daimi kılsın, misk koktukça yücelik payelerini ihraz hususunda bir zahmete, bir sıkıntıya düşme

İns ve huzur, neş'e ve ferah müjdeleri göründü, güneşleri doğdu, tertemiz güzelim nağmeleri de belirdi.

Böyle seni dünya durdukça koklayalım, yahut da seni koklamak, seni övmek suretiyle biz tazeleşelim, ferahlarla dolalım. **Vehbi**

Höt!..

Her inkılâbın kahramanları vardır; 1876 inkılâbının kahramanlarından birkaçı **Çerkes Hasanın** kurşunlariyle öldürüldüler; **Mithat Paşa** senelerce **Bağdatta** sürgün yaşadı.

1908 inkılâbım da birçok genç kahramanlar yarattı; bunlardan meşhur **Niyazi** Beyi pek erken öldürdüler, sağ kalanlar önce elbirliği yaptılar, halkı harekete getirdiler, hürriyet rüyasını hakikat yaptılar, fakat çok geçmeden yıktıkları müstebitleri taklide koyuldular.

Filozof diye tanınım, fakat ancak şair olan **Rıza Tevfik** de 1908 kahramanlarmdandı; heybetli bir pehlivandı, sokaklarda gençlik kütlelerini coşturanlardan biri oldu, İttihat ve Terakki Partisine hizmet etti, fakat kısa bir zaman sonra bozuştu, karşı tarafa geçti; her nedense o zamandanberi bizde iktidara gelen her parti birçok değerli kimseleri darıltır; darılanlar yeni partiler kurarlar, sokak politikacılığı başlar, fikir unutulur, bazıları harcanır, bazıları sindirilir, bazıları unutturulur.

Rıza Tevfik unutulanlardan olmadı, fakat hata edenler arasına katıldı, Sevr andlaşmasını imzalayacak hale düştü. Halbuki onun vatanseverliğinden şüphe etmek için vatana dair yazdığı şiirleri unutmak icabeder. Bu şiirlerden birini de Balkan faciasından sonra yazmıştı:

«Biz zaten varını talan etmiştik,
At sürüp o bağı harman etmiştik;
Atalar yurdunu viran etmiştik,
O viran binayı yel aldı gitti...»

«Hey Rıza, dökülen bu kan bizimdi,
Düşmana kul olan cânan bizimdi,
Rumeli!.. O nazlı vatan bizimdi,
Biz benimsemedik, el aldı, gitti...»

Rıza Tevfik bön bir diplomattı; ne kendisinin ne karşısındakinin, ne milletinin ne de düşmanın kuvvetini takdirden âcizdi; başına gelenlerin çoğu da bu yüzden geldi.

Seksenlik meslekdaşımız **Salih Saim Unar** bir hâtırasını şöyle anlatıyor:

«İttihat ve Terakki Partisi ile Hürriyet ve İtilâf Partisi arasındaki iktidar kavgaları devam ederken bir gün Rıza Tevfik, Üsküdarda Doğancılarda şair Kâzım Paşa konağında bir konferans veriyordu; bir aralık şöyle dedi:

— **Yâhû... Yâhûlar!. Erenler! Şu İttihat ve Terakki, kuvvetini ve kabadayılığını nereden ve kimden alıyor, biliyor musunuz? Sizden, sizin korkaklığınızdan, sizin aczinizden... Hele şöyle sıkı bir öksürük gibi hep birden «Höt!»... Höt! diye bağırınız, göreceksiniz ki, darmadağın olacaklar ve fare deliği arayacaklardır...»**

Halbuki İttihat ve Terakki Partisinin tek başına devam eden hâkimiyeti ancak Osmanlı İmparatorluğu ile beraber yıkılabildi; yani o kadar sıkı tutunmuşlardı ki, İmparatorluğu da arkalarından sürüklediler. Hattâ dökünütleri ancak Cumhuriyetin ilânından sonra, **Mustafa Kemal Paşa'ya** yapılan suikast vesilesiyle temizlendi.

Bugün **«Höt!»** le iktidar yıkmak sevdasında olanlar var mı bilmem. Fakat parti kongrelerinde konuşanlardan bazılarının **Rıza Tevfik** kadar bön olduklarına şüphe yok... İktidarı ellerinde tutanlar **«Höt!»** le yıkılmazlar.

Yeni Sabah: 25-6-1953 **Kadircan KAFLI**

★

İttihat ve Terakki aleyhtarlarının hâtıraları

Filozof Rıza Tevfik bey Osmanlı İmparatorluğunun son devresinde ismi siyasî vakalara sıkça karışmış ve nihayet Sevri imzalamakla hem İmparatorluğun hem de şahsen kendisinin siyasî hayatına nihayet vermiş olan bir şahsiyettir.

Rıza Tevfik bey 1948 yılı ağustos ve eylül aylarında **Yeni Sabah** gazetesinde **(Biraz da ben konuşayım)** başlığı altında hâtıralarını neşretmiş ve bu hâtırat serisi ile siyasî hayatının uzun bir muhasebesini yapmıştır.

Hayatının son devrinde kaleme aldığı bu hâtıralar vesikalara, bir takım notlara istinat ettirilmemiş ve hafızada kalan vakaların hikâyesi çerçevesine sıkışmıştır. Muntazam bir seyir de takip etmiyen hâtıralarda ehemmiyetle üzerinde durulan kısımlardan birini **Mustafa Kemal** paşanın Anadoluya gönderilmesi ve bu gidişin aksülâmelleri teşkil etmektedir. Kendisi Meclisi vükelâda bu gidiş hakkında Ferit paşaya **(Mustafa Kemalin Yunanlıları Anadoludan atacağına eminim. Fakat zannetmeyin ki o bunu namı âlinize yapacaktır)** şeklinde o vakitki kanaatini izhar eylediğini de yazmaktadır.

Akşam: 29/6/1952 **Halûk Y. Şehsuvaroğlu**

★

Neyzen Tevfik diyor ki:

Filozof Rıza Tevfik!..

Benim kudretim onun hakkında ödenecek insanlık borcunu yerine getirmeğe kâfi değildir.

Güneşten herkes gözünün teşekkülüne göre nasib alır.

Rıza Tevfiğe dair bir hâtıra

İrakta yüksek mevkiler işgal etmiş, bu arada Belediye Reisliği, Hariciye Nazırlığı yapmış **Suphi Defterî Bey**, bana:

— Ben arabcadan daha iyi Türkçe yazarım!— Dedi.

Evliya Çelebi üslûbu ile ve Babıâli inşasiyle (1) kaleme aldığı eserlerin benzerini yazmak kudretinde olanlar Türkiyede bile kalmadı. Bu zat klâsik manzumelerimizden bir çoğunu ezber biliyor. Hele **Abdülhak Hamidin** hayranıdır. Makber'in şaheser olduğunu kabul ediyor: «Büyük bir teessür ânında yüksek bir kalbe sünuh eden ilhamlar arasında akla gelmiş türlü mütenakız düşünceler, kopuk kopuk hatıralardan mürekkep bir senfoni» olarak vasıflandırıyor **Makber'i**...

Suphi Bey, **Rıza Tevfik**'in de dostu imiş.

Filozofun Bağdatta, 7 mart 1940 ta, kendisine hitaben yazılmış -ve içinde kelime oyunu ile kendi isim ve soyadı geçen- manzumesinin el yazısından çekilmiş bir fotokopisini bana hediye etti.

Rıza Tevfik'in sürgündeki ruhi haletini tasvir bakımından ehemmiyetli bulduğum için aynen derceliyorum:

Bildiğim kimse yok, benden serseri!..
Defter-i âmalim, seyyiatımla
Lekelidir, fakat bazı yerleri
Süslüdür, en güzel hâtıratımla.

Hüsnü niyyetimde kusurum yoktur,
Kör talih yüzünden ben günehkârım!
Beni günahımla sevenler çoktur.
Ancak o cihetten pek bahtiyarım.

Suphi bey defteri karıştırırsan
Muhterem ismini başta bulursun!.
Beni talihimle barıştırırsan
Pek büyük bir sevab etmiş olursun!

*

Filozof Rıza Tevfik
(Vâ - Nû)

Cumhuriyet: 16/4/1956

---

(1) Bizim bir nesil evvelki «kitabet-i resmiye» nin Araplardan ve başka milletlerden mülhem olmayıp Türk icadı olduğu kanaatindedir.

«Cunye» de Filozofu ziyaret

1943 yılı başlarında **Filistin** ve **Suriye** yoliyle **Hind** seyahatinden dönerken Beyrut'ta kendisinden haber sorduk. **Cunya** adında bir sahil köyünde oturduğunu söylediler... Bizi **Beyrut**'tan **Trablusşam**'a getiren otomobil kafilesi, beş on hanelik bu kıyı köyünde bir noktada durdu. Sahilden 100 metre kadar uzakta ve yüksekte bir taş evi gösterdiler:

— Burada oturur.

Çok yürünmemiş, mühimce bir patikadan eve vardık. Arka tarafta bir kapıdan içeri girdik. Hava soğuk, ve evin avlusu loştu. Denize bakan tek odasına girdiğimiz zaman göğsüne kadar dökülen beyaz sakalı ve insana sevgi veren nemli gözleriyle bizi karşıladı... Tane tane ve bir zarif ifadesi, bizi oyalarken gözüm, sahibi gibi talihsiz bir soluk kanape üzerindeki küçük yastığa ilişti: **Türk bayrağı.**

Halimizdeki melânkoliyi sezen **filozof**:

— Buyurun efendim, buyurun! Efendim, bizim hanım.. Size birer kahve...

Lâkin, avluda gördüğüm saç mangalda hararetini çoktan kaybetmiş bir avuç külden başka bir şey yoktu..

Şundan bundan görüştük.. **Falih Rıfkı**, memlekete dönmesi için **filozof**'a rica ve ısrar etti..

— İnşallah... Bir fırsat bulursam... Derken ayrılmak istedik.. Sahile kadar indi. Bize refakat eden otomobillerde kalan Fransız mihmandarlarla bir Paris'li gibi konuştu. Yanımızda onun evine kadar gelen İngiliz albayı (şimdi emekli generaldir) **Blund** ile de İngilizce konuştu. Her ikisi de doktorun bu iki lisandaki kudretine, fesahatine hayran oldular...

O zaman on kilodan fazla bir halterle tek el ile moulinet yapan filozof 75 yaşında olduğunu söylediydi.

Burhan Felek

Rıza Tevfiğin aile hayatından notlar

Unutulmıyacak bir gündü. İzmir'in kurtuluşu günlerinde mütareke senelerinin ümitsiz, ışıksız ve sonu gelmez yoksulluğu içerisinde her gün bir başka korkunun sarsıntısı ile yorulmuş, bir sona ulaşmak emeli bile zayıflamıştı. Üstad her zamanki gibi İttihatcı oyunlarından bahsederken, salonun kapısı açıldı. Eski Galatasaray Lisesi müdürü kapıda göründü. Yüzünde her zamandan başka bir hakimiyet gururu vardı.

— Müjdeler olsun. İzmir kurtuldu. Düşman denize döküldü. Şimdi haber aldık.

İçerideki sevinmekle ağlamak sesleri birbirine karıştılar. Sanki Rıza Tevfik bey bu vatandan ayrı bir insanmış gibi iddiaların boşluğu mânasına - ihmal edilmişti. - O sırada üstad ayağa kalktı ve büyük bir teessür içerisinde hâlâ unutamadığım acıklı bir sesle:

— Yazık ben aldanmışım! dedi.

O tarihlerde yazdığı - basılmamış - ve İllaâllahül müşteki - adlı bir şiirinde:

Bakılsa sezilir işin hikmeti
Üstüne almadın mesuliyeti
Bize belâ edip meşrutiyeti
Firavun devrini mumla arattın.

Hele ben uğrunda kavga ederken
Adil sıfatını sena ederken
Halk için canımı feda ederken
Sen yine onlarla kazan kaynattın.

Dünyada hak yokmuş ben var bilmişim
Bana bilgiç derler, hiç değilmişim
Sözüne inandım sade dilmişim;
Vallahi, billâhi beni aldattın.

Hayatında en ufak bir arzusunun tahakkuk etmediğini gördüğümüz ve bildiğimiz bu büyük adam bir politikacı mı idi? Hayat için hırsı olmayan, bir insanın politikacı olamayacağına göre, Rıza Tevfik de politikacı olamazdı. O, doğruluğu seven bir insandı. Herkesin de doğru olduğunu isterdi. Bu iddia onun hayatına, ıztıraplarına Millî Maarif Nazırlığı sırasında bir gün elinde içi patlıcan dolu bir file ile geldi. — Bunlar şurada dursunlar, hemen döneceğim, hanım ısmarladı aman bana unutturmayın. Sonra darılır.

Halbuki bir defa Meclise girince, sohbete dalardı. Dönmesi de geç olurdu. Sonra öğrendim ki, yirmi bir gün sonra patlıcanları telefonla sordurmuş.

İstibdat idaresi devrilince yerine ideal bir idarenin kurulamadığını görmek ve bu işlerin içerisindeki menfaat oyunlarının buna engel olduğunu bilmek, milletin temiz, saf inancını kendi keyiflerine kullanıldığını bilmek onu pek sinirlendirmişti. Ve ona göre de bu iyi idare kurulurdu. Eğer herkes onun gibi olsaydı.

Muzipliği, şakacılığı namütenahi ve pek anlayışlı idi. Hep isabetlere göre muziplik yapardı.

Vaktiyle ihtiyar bir İngiliz kadınından ders alırmış. Her dersin sonunda da ihtiyar hocasına - kendine has neşesile - Misis, siz bu güzel ellerinizle ne güzel mandolin çalarsınız. Bu hassas parmaklarınız ne güzel nağmeler yaparlar ve yine pek içli ve hisli olduğunu tahmin ettiğim ne güzel bir sesiniz vardır. Kim bilir ne güzel şarkılar söylersiniz.

Her ders sonunda tekrar edilen bu şakalara ihtiyar, mutaassıp hoca sinirlenir, sert cevaplar verirmiş. Fakat üstad hep tekrar edermiş.

Nihayet dersleri sona ermiş. Veda edip gitmiş. Bir hayli zaman sonra bir ders gününde Rıza Tevfik hocasını ziyarete gelmiş ve pelerininin altından, küçük, zarif bir sepet içerisinde incir hediye getirmiş. Artık talebe durumunda olmayan bu misafire hoca ikramda bulunmuş. Sonunda da dolaptan bir mandolin çıkarmış. Hakikaten güzel, içli bir sesle şarkı söylemiş ve çalmış. Bu hale ikisi de gülerken, ayni zamanda ders alan bir çocuk şaşırmış kalmış.

Bizim toplu hayatımızın kapalı olduğu devirlerde; üstad, kadınlarla pek açık konuşur nükteleri, şakaları pek hoşa giderdi. Üstad bir gün dersten çıkmış, merdiven ortasındaki pencere camlarında hanımların saçlarını düzelttiklerini görmüş ve gülmüş. Ayna vazifesini gören bu camlardan üstadı gören hanım talebeler de hep mahçup olmuşlar:

— Sanki siz aynaya bakmaz mısınız?

Üstad hiç çekinmeden:

— Bizim aynamız, sizin gözlerinizdir.

Gülüşmeler.

Üstadın sohbetleri meclislere renk verirdi. Talebeleri, dostları en geri halk sınıfları dahi onun sohbetlerinde bulunmak isterlerdi.

Dersleri bir âlemdi. Başka derslerde talebe seyrek olduğu halde felsefe derslerinde (anfi) dolar. Samiin gelir ayakta kalanlar olur ve bir saatlik ders müddeti biter, bir çeyrek nefes alma müddeti biter hâlâ kimseler çıkmaz. Kapılar açılır, bunu gören üstad:

— Görüyorsunuz ki, bırakmıyorlar. Der. Çıkarken de mevzu devam eder.

Beş sene evvel Yalovada eski bir doktor generalle tanıdık eşile

birlikte akşam, sabah Yalovanın misli görülmemiş ağaçlı, yapraklı, çiçekli, gölgeler içerisinde Atatürk'ün efsanevî hatıralarını saklayan vadilerinde, suyun izinde dolaşırlar, akşamları da salonda meclise kıymet verirlerdi.

Bir gün eski hatıraları arasında hocası olduğu Rıza Tevfikten bahis geçti.

— Onu meşrutiyetin ilk senelerinde Londrada gördüm. Zamanın ricalinden bir iki zatla gelmişti. Bulunduğumuz mecliste, yabancılar vardı. Onun sohbeti, lisandaki kudreti bizden başkalarını da hayran etti. Felsefeden, edebiyattan ,içtimaî olaylardan konuştu. Konuştu. Kim olduğunu hâlâ bilmediğim fakat onu hayranlıkla dinleyen bir İngiliz; yalvarır gibi: — Ne olur, siz burada, bizim memleketimizde kalmız.

Bu hikâyeyi kendisine naklettiğim zaman güldü ve İngilizin (İspenser) olduğunu söyledi.

Merhametli idi. Hükümleri vicdanından alırdı. Bir gün üstadı ziyaretimde, kapının önünde dolu bir su kovasile buldum. Müteessir olmadım dersem boştur.

Üç sene evvelki yaz mevsimi susuzluklarının evlerimizde yarattığı müşkülâtı biliyoruz. Üstadın (80 yaşında ihtiyar bir hizmetçi kadını vardı.) Bu işi onun görmesi lâzım geldiğine, üstadın gönlü razı gelmiyormuş.

Evin en alt katındaki kuyudan suyu doldurmuş yukarıya çıkarıyordu. Ve bu her zaman böyle oldu. Çünkü onun indinde efendilik, hizmetkârlık yoktu. Yapacağı işe göre kudreti vardı. Kendisi erkekti ve 77 yaşında idi. Halbuki hizmetçi 80 yaşında ve kadındı!

Vatandan uzak geçmiş senelerinde yazdığı şiirlerde, hasretini, yalnızlıkla heder olan ömrüne acır. Samimî olduğu için de saklamazdı. **«Ben yirmi bir sene çöllerde hatamın acısını çektim. Fakat bu kadının ne kabahati vardı. Ya çocuklarımdan ayrı yaşamak acısı, vatan hasreti kadar acı»** derdi. Böyle kederli ve nedametli bir anında - eşi **Nazlı** hanıma hitaben - yazdığı, basılmamış bir şiirinde:

Hasretle geçtikçe gece ve gündüzün
Görmez olmuş artık dünyayı gözün
Saçların ağarmış, buruşmuş yüzün.
Yüzüne baktıkça utansam gerek
Hain olduğuma inansam, gerek...

Çölde geçen 20 senelik hasret acısına, memlekete döndükten sonra hastalık yılları katıldı. Son 4 senedir, çok sıkıntılı günler geçirdiler. Fakat hiç birinden yılmadı.

Kadın gazetesi: 20/3/1950 **Zehra CELÂSUN**

Edirne mebusu Rıza Tevfik beyin hazırlıkları :

Millet haklarını korumak için lüzumsuz olmayan bir idman.
CEM : 4/12/1908

★

Ne yaman Nazırdı Feylesof Rıza!
Usta da şairdi Feylesof Rıza!
Her fende mahirdi Feylesof Rıza!

HALİL NİHAD

Filozofa dair:

Mizahî şiirler, hicivler, nazîreler

MÜSVEDDE

Ne kör talihin var, ey kuru kafa!
Güldüğün göstermez, tek gözlük bile..
Beyhude başvurdum bin bir tarafa
Azıcık dolmadı çektiğim çile.

Eline düşerek kuyuya indim
Beğendi paşanın çürük ipiyle..
Kopunca, Gayyada kaldım efendim
Kim derdi edecek bana da hile?.

«Hüsnü» mü nedir o? Açtı aramı
Kırk yıllık ahbabım «Celâl Nuri» yle;
Koydu da meydana akla karamı
Halime gülüyor «Karasu» bile.

Bir türlü kanmıyor ne düşman, ne dost
Bendeki şairlik Allah vergisi;
Rutubet aldıysa Fındıklıda post
Yaşasın Lânganın karpuz sergisi!.

Burada nağmemi dinleyen yoksa
Salarım bülbülü bekçisiz bağa,
Felsefe aşına karnınız toksa
Darılır giderim ben de bu dağa..

Hey (Rıza) bir şanın, şöhretin var ki,
İnanan olmazsa, bastır yemini;
Dünyalar ilmine o rütbe dar ki,
Gölgede bıraktın Serkenkebini!.

Tarafımdan tashih olunmuştur.

İleri gazetesi: 5/10/1919 **Şairi Meşhur Serkenkebin Efendi**

Köftehorun yeni bir destanı

Üstadım!. ben miyim söyleyen sana;
Gözünün üstünde çatık kaşın var.
Sormadan,' bilmeden çıkıştın bana
Galiba kandıran arkadaşın var?

Etliye, sütlüye zırva katarsın,
Önüne gelene hemen çatarsın,
Efesin, tosunsun caka satarsın
Ne tez ateş alır bir talaşın var..

Ben sana demedim feylesof, hâşâ..
Onu zanneyleyen.... paşa;
Sen elhak ateşsin, ben çöpten maşa
Bilirim pek yaman bir savaşın var.

Zülfüne el atmak kabil mi üstad?
Esasen bırakmaz Fazıl'la Nihad
Tanrımız eylesin şânını müzdad
Madam ki bir hazır mezar taşın var.

Hüsnü bey bu işi nice yaptıysa
Ağzımdan lâfımı nasıl kaptıysa
Şakaya aykırı yoldan saptıysa
Öylece paklasın.. Ne telâşın var?

Muradım çömezlik etmekti sana
Ve lâkin Peyamcı nitti baksana
Gammazın dilerim ocağı yana
Ey gönül!. yazısı kara başın var.

Vallahi, billâhi Hacı Rıza bey!
Seninçün, demedim, yazmadım bir şey
Ya Hüsnü! Üstünde kaldı en son pey
Temizle, senin de onca yaşın var.

Behey Fındık'nın güçlü zorbası!
Kilerde dururken pirinç torbası
Mideni bozmaz mı bulgur çorbası
Âyanda cabadan bir maaşın var.

Dostluğun kalbinde yara istemem,
Sulh için aslâ bir çare istemem,
Kocunma arslanım, para istemem
Dâvet et madamki bulgur aşın var.

Şairi Meşhur
Serkenkebin Efendi

İleri gazetesi: 16/10/1919

Ziyaret-i Kâşane-i Fındıklu

— Feylesofa Nazire —

«Vardım eşiğine yüzümü sürdüm»
Etrafını kırklar, yediler almış.
(Numan efendi) yi, ıraktan gördüm.
Babacan lök gibi engine dalmış.

Yeni mebusların süzgün nigâhı
Ay gibi parlatmış o bulgurgâhı
(İfhamcı Baba) nın baht-ı siyahı,
Havace-i (Kâmil) e hayırlı kalmış!

Ocağın bahtiyar, şen zamanında
Şerbetler akardı şadırvanında
Tavuslar gezerdi sayebanında
Feleğin şenliği meğer (topal) mış.

Görmedim mislini İran ve Çinde
Aya ne (hikmet) var, işin içinde?
Kim demiş lâf ettim (Adnan) için de?
(Tercüman) beyhude dümbelek çalmış.

(Yunus) un derdinden derindir acım
Ey kubbe!. Nida kıl! kat'ı muhtacım
Nerede (Halil) im? Nerede (Hacı) m?
İşimiz turşuluk lâhnaya kalmış.

Heh RIZA gördün mü Serkenkebin'i?
Hâtiften ses alıp bozdu yemini
(Lider) e haber et tutsun dilini
Bir varmış, bir yokmuş, hepsi masalmış!

Şairi Meşhur
Serkenkebin Efendi

İleri gazetesi: 4/12/1919

METELİK BAHSI

Ondan da on paralık bulunur!

Bir feylesofum var, kırkbir maşallah!
Almadan; havaya metelik vermez.
Postunun tüyünü dökmez inşallah!
Doktordur, devaya metelik vermez.

Çenesi kadar da, bazusu yaman
Kaçkere pes etti Kadri pehlivan
Tığ gibi uçarı, merd olduğundan
Kuvaya muvaya metelik vermez.

Bazar-ı yâranda kıyak tavcıdır
İzini bulursa usta avcıdır
Vazire, çubukçu, hem de kavcıdır
Ve lâkin livaya metelik vermez.

Bulanık olsa da sular.. babalık
Düşürür oltaya her zaman balık
Komşuya pişirtir, değildir alık
Yağ ile tavaya metelik vermez.

Keçeci çaputun mezada vermiş:
«— Ak akça verenin üstünde!» dermiş
Pey süren gördükçe alay edermiş
Bilirim havaya metelik vermez.

Dinlemiş olsaydı vaktiyle eğer
Attığı her mani bin Tal'at değer
Bir «Adam aman!» ı yakardı ciğer
Onunçün nevaya metelik vermez.

Solundan: andırır Edmon Rostan'ı
Sağından: Sanırsın bekler bostanı!
Neyleyim ki senin Numan ustanı
Yaldızlı sıvaya metelik vermez.

Bir paşa ocağı eğer sönerse
Yumurta küfesi yok ya dönerse!
Öteki saçağa nolur tünerse..
Madamki yuvaya metelik vermez..

Bırak Serkenkebin, behey daltaban!
Bataktır bu tarla, işlemez saban
Sen nane ekersin, çıkar baldıran,
Bu tohum, bu maya, metelik vermez.

Şairi Meşhur
Serkenkebin Efendi

İleri gazetesi: 24/2/1920

RIZANÂME

Yine hazırlamış ince iğneler
Kadıya, hekime, şeyhe, asese....
Candan âşinadır gamlı sineler
Hak diye bağıran bu yüce sese...

Benim feylesofum öyle bir acar
Atsan cehenneme, Cennete kaçar...
Fende, felsefede kanatlar açar
Anka mizaçlıdır girmez kafese.

Hürriyet devrinin ilk açan gülü;
Kişnerdi altında koca düldülü;
Konferans bağının oldu bülbülü
Hattâ bu uğurda girdi kodese...

Bir zaman kürsüde şakır dururdu;
Kalın kafalara topuz vururdu...
Şimdi bir meclise postunu kurdu:
Misal oldu gitti ehli hevese...

Hapse girdi ama, görmedi sürgün;
Bir yerde irşada gitmişti bir gün
Derakap sopalar eyledi sökün
İndi her tarafa, paltoya, fese...

Mütareke oldu yönünü ditti;
«Yağmur oldu yağdı, ot oldu bitti»
«Sevr» e «Londra» ya, «Vişi» ye gitti
Bindi Lordlar gibi eksprese...

Şiir ve felsefede şöhreti malûm;
Koşmada, nefeste emsali madum.
Seciyesiz beyler etse de hücum
Onlara okutur hâlâ: A, be, se....

Yılana yutturur koskoca fili;
Serçeye içirir Tunayı, Nili...
Lâzımlı bir yere asmış kandili
Bu işi handeler verdi herkese...

Öyle boş vâdiye sermez abayı;
Şalgam tarlasına atar yabayı...
Ne hale getirdi bak «Nur Baba» yı
O sersem horozu tıktı kümese.

Hey Gazi! O eski demleri unut!
Denk al ayağını, başını pek tut!
Gerçi hayli zaman eyledik sükût
Bin köşma yazarsın gönlün istese...

AYDEDE : 12-6-1922

GAZİ

ONLAR GİBİ :

Rıza Tevfik

Yetişin imanım tulumbacılar!
Gönül bahçesinde yine ateş var;
Yetişin erenler, erler, bacılar!
Akşam oldu, saat yediye beş var!

Yine akşam oldu, boynum büküldü,
Destiler devrildi, sular döküldü,
Çorap öksüz kaldı, fotin söküldü;
Koyuna eş yok ta keçiye eş var!

Aferin ey kahpe tali-i nasaz!
Lâyik mi bu hale Rızayi şehbaz?
Nerede Köroğlu, nerede Ayvaz?
Bizlere dubara, ile dübeş var!

Kimmiş o pehlivan çıksın meydana,
Ben çelme atmışım Bahri Ummana,
Metelik vermem hiç toza dumana..
Seyredin, haftaya zorlu güreş var!

Hocam! Kalbini aç, kapa gözünü,
Ben bilirim senin saçma sözünü,
Bir meta zannetme kendi özünü;
Yerde elektrik, gökte güneş var.

Hey Rıza, gam yeme dünya geniştir,
Bu yokuşun sonu elbet iniştir,
Marifet eşekten ata biniştir,
Aksini yapan bir hayli gebeş var!

Aydede: 14/8/1922

ANBER

ONLAR GİBİ :

Sakal medhiyesi

Yıllarca al kana boyadık arzı,
Yerine getirdik sünneti, farzı,
Lâzımdır devrana adım uydurmak
Mademki değişti dünyanın tarzı!

Ben zati işleri evvelden çaktım,
Köşe pencereme bayrağı taktım,
Gelenler sözümü dinlesin diye
Lûtfi Fikri gibi sakal bıraktım!

Şimdi, bak, elimi öpüyor bakkal
Muhalifler diyor: Korkma artık kal!
Yüzüme, doğrusu bir vakar geldi:
Âyan âzasının şanıdır sakal!..

Aydede: 19/10/1922 ✶ RIZA TEVFİK

ONLAR GİBİ :

SAKALA DAİR

Filozof Rızayım kâinat tanır;
İki bin cild eder ilmî eserim!
Bana dil uzatan çabuk utanır:
Kızarsam kara yel gibi eserim!

Hem sevap işlerim, hem günahım var,
Hem fesim, hem şapkam, hem külâhım var,
Hem kolumda kuvvet, hem silâhım var,
Boksör Jak Dempseyi bile ezerim!

Ne yapsam âleme hemen yayılır,
İsmim Londrada bile sayılır,
Ben sarhoş olurum, gönlüm ayılır,
Geceden yarınki günü sezerim !

Sakalım üç günde nam verdi dehre,
Bak işte, bayraklar asıldı şehre,
Ne sırıtıyorsun behey bibehre:
İster uzatırım, ister keserim!

Ey oğul, arifsen, önümde eğil,
Geçici rüzgâra ben etmem meyil,
Kimseden korkum yok, sakalsız değil
İstersem bıyıksız bile gezerim!...

Aydede: 30 Ekim 1922 Müstensihi: ÇİMDİK

Zamane Hâli

Ali Kemal, sayar söğer,
Refik Halid alay ister.
Mihran dizlerini döğer,
«Aydede» çıktı.. pay ister!

İzzet Melih'in karnı tok;
Fazıl züğürt, parası yok.
Halil Nihat elinde ok
Kuvvetlice bir yay ister!

Haşim «Göl saatı» satar;
Falih, Donkişot'tur, çatar;
Rasim, akşam sabah atar;
Hüseyin Daniş çay ister.

Yahya, yutar ilham hapı;
Yakup, beğenmez Cenab'ı.
Feylesof'un ilim kabı,
Ara sıra kalay ister.

Aydede: 12/1/1922 FİSKE

★

Olmasaydı

Mevkiin safası bana yeterdi
Evimin etrafı çit olmasaydı,
Sanırım işimiz çoktan biterdi
Tarafeyn oyunda git olmasaydı!

Evler yıkılmasa salaş olmazdı,
Orman kesilmese talaş olmazdı
Tramvayda böyle dalaş olmazdı
Tasmasız bir sürü it olmasaydı.

Hey Rıza iş üstü temizlik olmaz
Bu zorlu geçitte densizlik olmaz
Tiryaki değilsin titizlik olmaz
Ama şu mübarek bit olmasaydı.

Diken: 14/11/1918 Rıza Tevfik

Olur mu ya?

Gel oğul! yerinme felâketine; (*)
Yanmayınca, cevher kal olur mu ya?.
Acıma boş geçen şu zahmetine;
Çile çekmeyince hal olur mu ya?.

Bir avuç arpaymış diyetin senin;
Bilinmedi yazık, kıymetin senin;
Ne işe yaradı niyetin senin?.
Bal demekle ağız bal olur mu ya?.

Kemankaş değilsin; ne ok atarsın!.
Yabanî dikensin, göze batarsın.
Ebcedi bilmezsin hikmet satarsın!.
Elif ba, ba cim, cim dal olur mu ya?

Ömrün heder oldu: Kitap okudun!
Bir tutam aklını dolaba kodun!..
İpliğin çürükmüş; ne bez dokudun!.
Paçavra parçası şal olur mu ya?.

Ne umdun küçükten, hattâ büyükten?
Gün doğar mı sandın, odada yükten?
Çıyanlar yuvası kuru kütükten,
Filiz türeyip te dal olur mu ya?..

Hak!. Dedin, bakmadın dosta, hatıra,
Bismillâh yazılı, yağlısatıra!.
Böyle bir uğursuz sersem katıra,
Karpuz kabuğundan nal olur mu ya?.

Onlar deryaya pösteki sermiş;
Dağ, deniz aşarak murada ermiş.
Yüzme bilmiyenler çayda gebermiş,
Çamaşır teknesi sal olur mu ya?..

Sen Turan ilini engin mi sandın?.
Zaloğlu Rüstemi dengin mi sandın?.
Hey müflis!.. kendini zengin mi sandın?
Tatlı mâlihülya mâl olur mu ya?.

(*) Bu manzumesinde üstad, kendi takip etmiş olduğu mesleği, hattâ istihdaf ettiği gayeleri tenkid ve istihfaf ediyor.

Boş yere başını hülyâya salma!.
Abdessiz, ağzına Fatiha alma!..
İmrenüp baktığın o kızıl elma,
Güneş görmedikçe al olur mu ya?..

(Küp) ünde pekmezin tortuymuş meğer!.
(Uçan, turna!) dedin, martıymış meğer!.
(Yarın, bayram.) dedin, Yortuymuş meğer!.
Böyle çingenece fal olur mu ya?..

Hey Rıza âlemi kasdın, kavurdun.
Saçma düzdün amma hikmet savurdun!..
Kâh çivisine, kâh nalına vurdun.
Yabanî katıra nal olur mu ya?.

ÂTİ GAZETESİ: 4/2/1918 Rıza Tevfik

★

Rıza Tevfik Beye Cevap

Felâket... gaflettir, gafil gocusun
İrfan cezasına, âr olur mu ya?
Cahil deyulere, çok yaptın efsun
Tehlikeli işde, kâr olur mu ya?

Küçükten bilirim, aziz oğuldun,
Çok denizler geçtin, çayda boğuldun.
Cennette idin, nereden koğuldun,
Haramzade sana, yâr olur mu ya?

Davulu zurnayı, sen saz mı sandın?
Kargaları yoksa, şahbaz mı sandın?
Bu bendeki cehli, pek az mı sandın?
Bakkal çırağından, çar olur mu ya?

Sun tantal kiliseden, tek bade isterim, (1)
Kızıma doğmayacak, şehzade isterim,
Ben ankamı rütbesiz, âzade isterim.
Dağ üstünde lekeli, hiç kar olur mu ya?

Cebeli mübahta, yasak olur mu?
Kâbe yollarında, tuzak olur mu?
Gördüğüm tepeler, uzak olur mu?
Semai kahvesi (bar) olur mu ya?

(1) Bunlar on üçlüdür.

Dokuduğun bezler, âyet değil mi?
Başlangıç saydığın, gayet değil mi?
Paçavra sandığın, râyet değil mi?
Doğrunun yüzünde, zar olur mu ya?

Tılsımlı okların, hedefi tuttu.
Dağları artık, Ferhad unuttu
Ufacık yılanlar, bir fili yuttu.
Nur olmayan yerde, âr olur mu ya?

On kantar altın mı, diyetin senin,
Bin kere yüksektir, kıymetin senin,
Vücut bulsaydı, niyetin senin:
Ya ne güzel düşeş, zar olur mu ya.

Kahkahalarda güldüm, büyüğe küçüğe
Güneşleri doldurdum, odamdaki yüke,
Eşek arısı dolu, bu battal kütüğe,
Bal çıkmıyor diye, azar olur mu ya?

Gayri artık doktor, nefes tükendi,
KURTDERELİ'yi bir, çingene yendi.
Semaini bütün, yâran beğendi.
Şairlere meydan, dar olur mu ya?

Edebiyatı Umumiye Mecmuası: 23/Mart/1918 Mehmet BAKİ

★

Şöyle bir hasbıhal

Kimse ticarette pâye bulmıyor,
Tezlili nefsedip har olmadıkça
Gül gibi geçinmek mümkün olmıyor,
Herkesin gözüne hâr olmadıkça.

İster baş tüccar ol, istersen paşa,
Kıskanmam şehbazım!.. Aklınla yaşa!..
Devlet kuşu konmaz beyinsiz başa
O sersem kör talih yâr olmadıkça.

Sade marifetle hiç bir iş bitmez;
Varlık ta lâzımdır. Boş gemi gitmez.
Nasraddin hocadan sor; inkâr etmez:
Kar helvası olmaz, kar olmadıkça.

Tutalım işinde sahip - hünersin;
Meselâ: Aşçısın. Masraf istersin!
Hâlik değilsin ya? Ne haltedersin
Hiç yoktan patates var olmadıkça?!.

Belâdan kocunma; akla yol açar;
Güçlükte kolaylık bulursun naçar.
Genişce bir nefes almazdı tüccar,
Cihan başımıza dar olmadıkça.

Millî ticareti, ben, yavaş yavaş
Anlar gibi oldum; muhterem kardaş!.
Yolunda gidemez şu emr-i maaş
Milletin sırtına bar olmadıkca

Asıl iş pisboğaz dalaverası;
Ticaret, hep onun alaverası.
İnsanın ne olsa yüzü karası,
Açlıktan ölmüyor, ar olmadıkca.

Biz de madrabazız; alıp satmışız.
Şeytanla her zaman aşık atmışız.
Mızıkcı baht ile derde çatmışız,
Oyuncu neylesin zar olmadıkca.

O fikri ticaret - şark ile garbı (*)
Yakıp yıkmak için - çıkardı harbı.
Sen sonra hesap et hasılı darbı,
Zarardan hisse al kâr olmadıkca.

Zulümden şikâyet, haksızdır gerçek!
Münafık bir kavme bir zalim gerek.
Bugünkü Moskoflar ne kötü örnek!.
Yaşar mı bu millet Çar olmadıkça.

Mânası yok deme!.. Kitabı Hakkın.
Edası böyledir, hitabı Hakkın.
Bunu kim hissetti; Cenabı Hakkın
Nur adaleti nâr olmadıkça.

Hey Rıza! Kurtuldu gamdan, ölenler;
Hakkı teslim etti önce gülenler.
Bulgurun kadrini şimdi bilenler,
Sana pes demedi, zâr olmadıkça.

Âti gazetesi: 5/1/1918 — Rıza Tevfik

(*) Bu kıt'ada asıl maksadım, harbi umumiye (merkantilizm) fikri batılının sebep olmuş bulunduğunu îma etmektir. Ticaret âlemde (ejemoni) dâvası, filân, hep onun tevlid ettiği uğursuz şeylerdendir.

Oturduğum yerler

O yerlerde güneş mahmur-u fikret bir peridir ki...

RIZA TEVFİK

Bu yerlerde bütün âlem o rütbe serseridir ki
Çalarlar sürme insanın hemen çeşm-i hazininden
Bu yerler ol kadar âsar-ı umrandan beridir ki
Sanırsın on asır mahrum imiş bir şehremininden!

Tuhaftır bu topraklar! Küçük meyhaneler vardır
Ki baksan seyredersin asumanı ziri sakfından.
Ve hattâ şöyle tek tük bir takım kâşaneler vardır
Ki kalmıştır denir bi şüphe (Sultan Fatıma) vakfından!

Güzarı kârbanı kahr-u hedmin pek şedit olmuş,
Çekilmiş eski bildikler tamamen kurbu yezdana;
Tavuklar hep çalınmışlar, koyunlar nâbedid olmuş
İnekler otlayıp bakmakta hayretle insana!

Evet gayet basık meyhaneler vardır; uzaklardan
— Nazar camid görür lâkin, derunu şiirî pür ahenk —
Yazın tozdan geçilmez hiç, kışın yağmur ve rüzgârdan
Siyahtır evlerin veçhi, fakat sükkânı rengârenk!

Bütün bir yıl o dehşetver vaslı abadı zulmette
Dolaştım muttasıl, lâkin bugün bitab ve makhurum
Şikâyat ve eninimden sakın sen kalma hayrette
Eğer bıktım diyorsam ben bugün vallahi mâzurum.

Diken: 17/4/1919

FAZIL AHMET

Feylesof âyanda

Felsefe denilen derin denize
Tıpkı dalgıç gibi batmak istedim...
İnciler toplayıp çıkarak yüze,
Kendimi sahile atmak istedim!

Bir zaman dolaştım elimde sazla,
Ağlattım âlemi yanık âvazla...
Günlerce kalarak sade piyazla,
O kırık sazımı satmak istedim!

Mebustum mecliste daha ilk sene...
Bu kadar şöhrete doymayıp yine,
Her yerde tanınmış Rıza ismine,
Ayrıca bir şeref katmak istedim!

Kimseyi görmeyip kendimden üstün,
Olmuştum çılgınca şöhrete düşkün...
Uyarak aklıma nasılsa bir gün,
Nazırlık zevkini tatmak istedim!

Her ilmi, her fenni bilenlerdenim!
Aristo olamaz talebem benim!
Marifet yolunda yıpranıp tenim,
Âyanda bir keyif çatmak istedim!

Sihamı İlham: 1921 ★ Halil Nihat BOZTEPE

FEYLESOFUN İSTİFASI

Kabinem tam olsun diye geçende,
Bana da verdiniz bir makam paşam...
Milletin ümidi şimdi hep bende...
Kendimi hayretten alamam paşam!

Mecliste geçen gün ettiğim bir lâf,
Galiba sayılmış pek büyük bir gaf!
Gülmeyin sözüme... Şaka bertaraf,
Bu yüzle yerimde kalamam paşam!

Evimde rahatca yazı yazarken,
Nereden dûş oldum bu sevdaya ben?
Getirsen bana su sen kırk dereden
Dönerim evime vesselâm paşam!

Yazarım istersem ayda bir kitap...
Çalarım dilersem bazan da rübab...
Bakarım zevkime içerek şarap...
Burada o keyfî bulamam paşam!

Siyaset işleri tıpkı muamma!
Uymuyor hiç biri benim kafama...
Feylesof Rızayım, âlimim ama,
Maarif Nâzırı olamam paşam!

Hâdisat: 27/Mart/1919 Halîl Nihat

★

RIZA TEVFİK BEYDEN HALİL NİHAD BEYE

Ey oğul, hiddetin vız gelir bana,
Vaktile söyledim: ben bir kayayım!
Düşmanım arttıkça hız gelir bana,
Kolayca ekşimem, eski mayayım!

Kimseden korkum yok, açıktır işim,
Şimdi tam gidiştir benim gidişim,
Bazı mister Rıza, bazı dervişim,
Bazı süvariyim, bazı yayayım!

Haydi itiraf et ey Lâz şairi,
Var mı Rıza gibi bir saz şairi,
Hele bana çatan o kaz şairi
Adam sırasında nasıl sayayım?!..

AYDEDE: 9/Ocak/1922 ÇİMDİK

★

BEN BİR ÇETİN KAYAYIM (*)

— Süleyman Nazif Beye ithaf —

Bir çetin kayayım, bu vahşetgede
Bana çarpan poyraz yeli kırılır,
Dizime çıkmadan dağılır gider,
Çirkâbı zilletin seli kırılır.

(*) Süleyman Nazif, filozofu kızdırmak için onun şiirlerinden birine hezlî bir nazîre yazmağa Halil Nihad'ı teşvik etmişti. Halil Nihad'ın filozofa sataşması üzerine Rıza Tevfik, ertesi günü bu şiiri Peyamı Sabah'da neşretmiş ve Süleyman Nazif, kendisinden özür dilemişti.

Beni dişliyemez yılanlar bile
Sürtünür, kaşınır, geçer hergele
Yumruk, şamar vuran küstahın hele
Demirden olsa da eli kırılır.

Fikrimi sarsmadı şimdiyedeğin
Arsızca sözleri bilmem ne (bey) in
Bana çifte atan şaşkın eşeğin
Kendi çiftesile beli kırılır.

Bendedir şivesi âşık ağzının
Ona sesi uymaz yaban kazının
Öyle hödüklerin bozuk sazının
Namım anıldıkça teli kırılır.

RIZA TEVFİK

★

Süleyman Nazif'ten Rıza Tevfik,e

Feylesof bana bak, bana bak bana!
Aklını, fikrini topla başına!

Hakkımda geçen gün zevzek demişsin,
Bu unvan ezelden verilmiş sana!.

Beynimde esmesin hiddet rüzgârı,
Boğar seni sonra kopan fırtına!

Fazlaca dökülmüş sıvası yine
Aklının duvarı ister badana!.

Bilmezsin galiba nasıl avcıyım...
Uçamaz karşımda kaz, ördek, turna!

Çalım satma bana âyanım diye...
Başını çevir bak vatandan yana!

Koşmayı, maniyi dinleyen var mı?
Ötmesin ağzında o çatlak zurna!

Başı yok, kıçı yok hiç bir sözünün
Ağzını açdın mı başlar curcuna!

Çaları bozulmuş saat gibisin
Kendini zannetme Primadonna!..

Aklına, fazlına hürmetim vardır,
Âsarın doldurur, iki mavuna!

Lâkin bazan öyle saçmalarsın ki
Katılır gülmeden Deli Katina!

Her şeyi bilirim sanırsın ama
Sorsalar bilmezsin nerde, Adana!

"O kadar kızdırma kafamı yoksa
Olurum seninle gelin kaynana!.

Sihamı İlham: 1920 Halil Nihad BOZTEPİ

★

Feylesofun Bir Divanı

Felâket bağını gezdim serseri
Feryad-ü zârımı duyan kalmamış
Aradım o şahin yiğit erleri
Yattıkları yerden nişan kalmamış

Kapılar kapanmış, bacalar tütmez
Kimsecik o çölde bir koyun gütmez
Ağaçlar kurumuş bülbüller ötmez
Baykuşlarda bile figan kalmamış

Gülleri soldurmuş keder yaşları
Karalar bürümüş yaslı başları
Köyleri kuşatmış mezar taşları
Sesime ses veren bir can kalmamış

Taliin o yaman kanlı elleri
Eşinden ayırmış hep güzelleri
Şehitlerle dolmuş gurbet elleri
Kan ağlamadık bir civan kalmamış

Hânedan kişiler hep yoksul olmuş
Düşman kapısında bağlı kul olmuş
O nazlı gelinler şimdi dul olmuş
Cemiyet dağılmış, cânan kalmamış

Hiç anılmaz olmuş analar adı
Beşikte bırakmış ana evlâdı
Kırılmış yetimin kolu kanadı
Zulüm pençesinden aman kalmamış

Düşmanın sitemi yürekler ezer
Bu kahr ile adam canından bezer
Gülşende yabancı köpekler gezer
Erler meydanında insan kalmamış

Sırrı hak aşikâr her bahanede
Gül bitermi artık bu viranede
Şu harap olası matemhanede
Bizden özge garip mihman kalmamış

Hey Rıza! Ne acip sevdaya düştün
Aslı, faslı yok bir davaya düştün
Vatan uğrunda bin belâya düştün
Hep mezarlık olmuş vatan kalmamış (*)

Bebek Halim Paşa Yalısı : 1906 RIZA TEVFİK

★

Dîvan

— Feylesof gibi —

Dünya pazarında dolaştım durdum
Karpuz şöyle dursun soğan kalmamış
Bir dükkân koymadım gittim baş vurdum
Lâhna turşusundan nişan kalmamış

Bahçeler bozulmuş, bağlar kurumuş
Nazlı ağaçları tırtıl bürümüş
Meyveler üzümler bütün çürümüş
Mısırlar yenilmiş, koçan kalmamış

(*) Bu manzume devri sabıkta istibdadın verdiği azabı tahfif için bir garip eğlence olarak âşıklar tarzında yazılmıştır.

Eski göçebeler yok yaylalarda
Bir bikes feryadı var ovalarda
Çaylaklar dolaşır mandıralarda
Yoğurtlar ekşimiş, ayran kalmamış

Felek baltaladı bastığım dalı
Tatlı yediğim yok harp başlayalı
Rüyada görürüm pekmezle balı
Arılar dağılmış kovan kalmamış

Yarin nice demdir çatık kaşları
Gözünden akıtır kanlı yaşları
Bakıp da gülermiş arkadaşları
Arkasında çarşaf, fistan kalmamış

Sandıkta, sepette ne varsa sattım
Bir çok borçlarımın üstüne yattım
Akşam papuçlara bir nazar attım
Yüzleri patlamış, taban kalmamış

Baykuşlar dans eder viranelerde
Örümcekler gezer peymanelerde
Cinler cirit oynar meyhanelerde
Badeler dökülmüş, rindan kalmamış

Bugün mesut yaşar yoldan sapanlar
Yağma sofrasından lokma kapanlar
Ekmeksiz inliyor Hakka tapanlar
Doğruluk merdine meydan kalmamış

Arkadaş ararsan bir yağlı kuyruk
Ya hırsız olmalı yahut dalkavuk
Yükselir el, etek öpenler çabuk
Arsızın ekmeği yavan kalmamış

Hey (Fevzi) gülüstan dikenle dolmuş
Hakikat gülleri sararmış solmuş
Cehalet, hamakat hep gelin olmuş
Marifet kızını alan kalmamış

Aydede: 21-8-1922 Abdülbaki Fevzi

DİVAN

ISSIZ İLLERDE

Dün gece, yeis ile kendimden geçtim;
Teselli aradım meyhanelerde.
Bahtı dun elinden bir dolu içtim.
O neş'e kalmamış peymanelerde!..

Öksüzüm; bu ilde, ne yoldaşım var,
Ne anam, ne babam, ne kardaşım var;
Ne yaman talihim, dertli başım var;
Dilimden anlar yok bigânelerde!..

Çöl müdür bu yarab!.. Ses yok, seda yok!..
Gülşenler bozulmuş, buy-u vefa yok!..
Evleri dolaştım, bir aşina yok,
Ay balkır o ıssız gamhanelerde!..

Kaybolmuş ninemin yeşil mezarı;
Ruhumda titriyor feryad-ü zarı.
Bu elem bağının yok mu baharı?..
Matem kanad germiş boş lânelerde!..

Göllere, susamış ahular gelir;
Gurbet illerinden kumrular gelir.
Yıkık türbelerden huhular gelir,
Güvercin dem çeker viranelerde!..

Her neye dokunsam, zahm-ı rikkat var!..
Ne yana bakınsam, reng-i firkat var!..
Çalkanır ağlar bir ah-ı hasret var,
Sularla çağlayan teranelerde!..

Kim oldu? - bilmedim - bu hale sebep.
Ağlarım; ümidim heba oldu hep!..
Bendeki suzidil var mıdır aceb,
Tutuşup can veren pervanelerde?!..

Hey Rıza! İçinde aşk odu yanar!..
Bir onmaz yara var; dinmeyip kanar!..
Bir gün gelir, seni, yetimler anar,
Dillerde dolaşan efsanelerde!..

RIZA TEVFİK

ONLAR GİBİ :

Rıza Tevfik

— Harp senelerinde —

Safa manavında hiç meyva yokmuş;
(Tezgâhtar) gam olmuş, meyhanelerde.
Erenler bağında tek ayva yokmuş;
Kurdlu bu sene kestaneler de!..

Elime talihin perçemi gelmez,
Karşıma ruhumun hemdemi gelmez,
En yakın sahilden tek gemi gelmez,
Bütün midye tutmuş pervaneler de!

Hiç bir damakta yok doğruluk tadı
Böyle mahkemede kim olur kadı?
Fitilli tüfeği çaktık almadı
Ağız odu bitmiş (şişanelerde).

Serapa boşanmış koca mandıra
Atalar uyuşmuş girüp tandıra
Ey kardeşim Allah seni kandıra
Sütler de kesilmiş kuşanelerde.

Düşmanlar yürümüş kovan kalmamış,
Kargalar türemiş, doğan kalmamış..
Balkanlarda bile sovan kalmamış
Hiç neş'e olur mu peymanelerde?..

Hep geri döndüler gidenler ava
Her balıktan çünkü olmuyor tava
Mutfakta kırıldı koca oklava
Hiç un yüzü görmez merdaneler de!.

Hey RIZA şairlik sazından taşar
Ne nâzır olursun, ne de müsteşar (*)
Adın, sanın ama her zaman yaşar
«Dillerde dolaşan fesanelerde!.»

Aydede: 20-2-1922

Fazıl Ahmed

(*) Bu mısra şimdi şöyle tashih edilebilir:
Hem nâzır olursun hem de müsteşar

Velînimete dehaletname

— İsmail Hakkı Paşaya—

Dediler ki ıssız kalan türbende
Vahşi güller açmış görmeğe geldim.

Rıza Tevfik

Dediler kî şimdi yürek dağlayan
Nafile yorulur hem aç kalırmış;
Fakat huzurunda bir el bağlayan
Hem gaz bulabilir, hem yağ alırmış!

Şu sebeple sana olup da bende
Deryayı cûduna dalmağa geldim.
Yani dağıtılan erzaktan ben de
Ölmeyecek kadar almağa geldim!

Avutuldumsa da hoş yalanlarla
Akına gitmedim boş yalanlarla
Ve bu gün bir sürü aç kalanlarla
Sözleşip kapını çalmağa geldim!

İşler iyileşti ama gitgide
Ne un bulabildîm ne de bir pide
Binaenaleyh ben devlethanede
Birkaç ay misafir kalmağa geldim.

DİKEN 14-11-1918 FAZIL AHMET

★

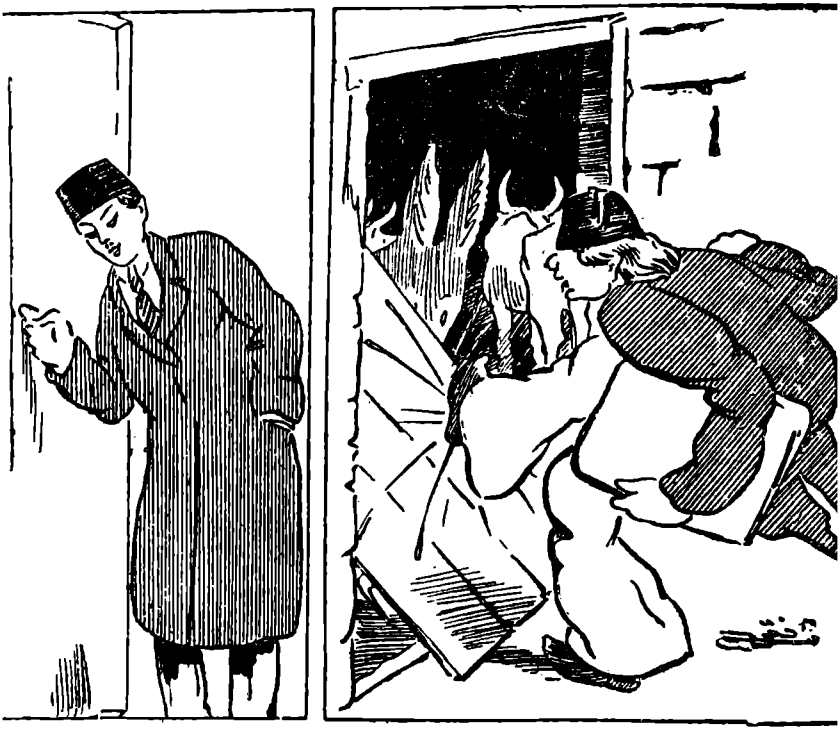
FEYLESOF RIZA'NIN TAKLİTÇİLİĞİ

Rahmetli taklit yapmakta birinci idi. Hele Arnavut ve Rumeli taklitlerini mükemmel yapardı. Ona bu yetkiyi veren, çok kuvvetli olan hâfızası idi. Aynı hâfıza sayesindedir ki kafasında bir ansiklopedinin içindekiler kadar zengin bilgi taşıyordu.

FEYLESOF RIZA'NIN KRAVATI

Rahmetli modaya uymadan giyinir, ancak şık giyinirdi ve ne giyse yakıştırırdı. Bir plastron boyunbağı taşırdı. Bu boyunbağının üzerindeki bir iskelet başı taşıyan kemik iğneyi hiç çıkarmazdı.

(Mizah nedir) makalesinden: «Ben mizah kapısını tekme ile açtım!»
(Peyam-ı Sabah) — Feylesof Rıza Tevfik

Halbuki böyle açacaktı — Böyle açtı

Aydede : 19-1-1922

★

TEFVİZ

—Pîrimiz Rıza Tevfik beyefendiye —

Destur diledim bir bezme girdim;
Nasib mi arzu, civan? dediler.
Özke şehrahdan kusvaya erdim,
Deyince; at sür, meydan! dediler.

Eyvallah! dedim bir ayak koştum,
Bir mey sundular içince coştum;
Deryalar gibi köpürdüm, taştım:
Hak üstazmışın, sultan! dediler.

Ne diyardansın? Sevdadan, dedim.
Ne zamandansın? Beliden, dedim.
Nasibin kimden? (Rıza) dan dedim;
Biat dileyip, aman! dediler.

Bizden himmet yok, hep ondan, dedim.
Bizler cer'ayız, o umman, dedim.
Bizden nutk eden o canan, dedim.
Derviş! Mürşidin yaman! dediler.

Nevha aldım destigirimden,
Rahiklar sundum feyz şiirimden;
Meded erişti, aşk pirimden,
Hakkı zevk ettin bu an! dediler.

Âti gazetesi : 2-3-1918 Kozanoğlu Cenab Muhiddin

★

Gördün mü ?

— Mürşidimin teveccühüne —

Dur, eğlen dervişim, bir sır sorayım;
Tûr-u tecellide duman gördün mü?
Kan sızan zahmine merhem sarayım,
Berk «lentera» dan yanan gördün mü?

«Fesemme veçhullah» nedir bilmeden,
«Enel'hak» camiyle sermest olmadan;
Fikrini bürümüş o kenz-i pinhan
Bu yolda miracı noksan gördün mü?

Nida eriştikçe her an sinadan,
Vuslat taleb etmiş o cânaneden;
Sırrı alamayıp mekr-u fitneden,
Yara basiretsiz hayran gördün mü?

Ezelde içmeyen rûyet şarabı,
«Erini» ye alır bir «len» cevabı!
Leyletül'isrâda çâk-i hicabı
Her erenin kârı sanan gördün mü?

Kimine irsali kitab ederken,
Kimine sadece hitab ederken,
Kimine de ref-i nikab ederken,
Kimine büsbütün nihan gördün mü?

«Men arefe nefse» mir'atına bak!
Zat, ef'ali sıfat, remzi «ilelhak»
Arif isen eder nurunu işrak;
Ne yersin sen böyle iman gördün mü?

Nazarım (*) bunca yıl seyahat eder,
Kitab-ı hakîkat edersin ezber;
(Cenab) gibi mürid, derviş kalender,
(Rıza) gibi mürşid, sultan gördün mü?

Âti gazetesi: 21-6-1918 **Kozanoğlu Cenab Muhiddin**

(*) Tâbir sûfiyanedir.

★

(Hep Sendedir)

«Muhterem Celâl Nuri beyefendi!.

Size takdim ettiğim bu manzumeyi birçok dostlarım bendenizden istemişlerdi. Ancak bu son zamanlarda bir kusursuz nüshasını bulabildim.

Herhalde bunun üslûbu mevzuuna mutabık ve pek hususidir. Natık olduğu fikirlere gelince tamamen sûfiyanedir ve bir çok vatandaşlarımız için bendenizden bir hediye-i kalem olsun diye yazılmıştır.

Tasavvufda en büyük sır, her hakikatı, her şeyi insanda görmek, insanda bulmaktır. Bu da vicdan-ı beşere bir kudsiyet ve bir haysiyeti lâhutiye isnad etmekle varır. **Hamid**'in dediği gibi:

Vicdandır en büyük hakikat,
Hep onda büyük küçük hakikat.

İtikadına dayanır. Onun için sûfiye Hak Taâlayı vicdanda ararlar, orada bilirler, orada bulurlar. İşte bu manzume o sırra ima eder.

Gel derviş, beri gel, yabâna gitme,
Her ne arıyorsan, inan, sendedir.
Nefsine bihûde eziyyet etme,
Kâ'beyse maksûdun, Rahman sendedir!.

Çöllerde dolaşıp serâba bakma!..
Allah Allah!.. deyip sehâbe bakma!..
Tâlib-i hak isen kitâba bakma!. .
Okumak bilirsen Kur'an sendedir!..

İlminle bir kılı kırka yararsın,
Etrâfına bakıp kimi ararsın?.
Gördüğün ru'yâda sâde sen varsın,
Bu tehî kubbeyî kuran sendedir.

Kılı kırk yarmaya irfandır deme!
Ona yahşi, bana yamandır deme!
Şuna gerçek, buna yalandır deme!
Birinin aslı yok, yalan sendedir.

Ayrı ma'nâ verme küfr ile dîne,
Varıp gelme şaşkın şek kü yakîne.
Ârifsen agâh ol sır ri mübîne:
Vesvesen küfürdür îmân sendedir.

Gir gönül şehrine, dolaş bir kerre,
Kıyâs et ne imiş güneşle zerre.
Yalnız sen kadirsin hayr ile şerre,
Şerre mâil isen şeytan sendedir.

Cilve etsin dersen kemâliyle Hak,
Çıkıp benliğinden, bir kendine bak!.
(Enel Hak) sözünü dilinden bırak,
Lâfa kulak verme irfan sendedir.

Nefsini evvelâ çıkar aradan,
Bir renge boyanma aktan, karadan,
Gönülde berk urur nûru yaradan,
Zulmette dolaşma, yezdan sendedir.

İşittim babasız bir oğulmuşsun
Hem Cennette doğmuş hem koğulmuşsun.
Hem kesret istemiş, hem boğulmuşsun.
Allâhın suçu ne?! isyan sendedir.

Gayriden arayıp derdine çâre,
Ne varlık verirsin mûr ile mâre?!
Cennetten çıktınsa, be hey âvâre,
Havvâyı aldatan yılan sendedir.

Şânın pek âlîdir, ne var pest isen?.
Her şeye taparsın, putperest isen,
Bâde i aşk ile eğer mest isen,
Kendine gel âşık, cânan sendedir.

Câhil mezâhire Hak deye bakar,
Her köşe başında bir kandil yakar.
Bu seyl i havâdis durmayıp akar,
İlel ebed Bâkî kalan sendedir.

Menbe'i sendedir feyz i hayâtın,
Gelip giden canlar hep nefehâtın.
Hayrette boğulma, bu kâinatın
Hepsi bir katredir, Umman sendedir.

Her şeyin varlığı senin özündür,
Kendini çok gören kendi gözündür,
Bu mülke hükmeden senin sözündür,
Kalıbın kürsîdir, Sultan sendedir.

Hey Rıza tâkat yok hakkı inkâra,
Sen mahrem imişsin didâr i yâra,
Şimdi âgâh oldum sır rı esrâra:
Âlemi yaradan vicdan sendedir.

Âti gazetesi : 10-1-1918 **Rıza Tevfik**

★

Vatana Selâm

Bilmem hangi tarihte idi bir gün genç bir adam tek başına bir ufak yelkenli kayıkla Cunya koyunda bizim evin önündeki kayalıklara geldi, kayıkta fonoğrafla bazı Türkçe plâklar çalmağa başladı. Şüphe ettik. Dâvet ettik, öğle yemeğinde beraber bulundu. Kayığını kendi yapmıştı. Akdeniz havzasında böyle seyahat ediyormuş. İsmi **İhsan** imiş. Benden fotoğraf, bir de seyahat defterine bir iki satır yazı istedi. Şu beyitleri yazdım: Bir gece kaldı, gitti idi.

Ecdadını hatırla!.. Hamiyet gururiyle,
Şanlı Türk bayrağını Akdenizde dolaştır,
Cunya sahillerinden gönlümün sururiyle,
Öz annemiz vatana selâmımı ulaştır.

RIZA TEVFİK

Bu beyitlerin yazıldığı defterin kenarında merhumun vatana kavuşmak ümidiyle zihnen ne kadar meşgul olduğunu gösteren şu dikkate şayan satırlar da vardır:

«13 Ağustos 1933 idi. Af kanunu müzakeresi mevzuu bahsoluyordu.»

FİLOZOFUN KALEMİNDEN :

Külhanbeyler Edebiyatı

Külhanbeylerin kendi tavrına ve kendi maneviyetine pek uygun bir de edebiyatı vardır ve bu keyfiyet sarahaten gösterir ki, külhanbeylik, öyle Fransada veyahut Avrupanın başka yerinde bulunabilen tehlikeli ve fena adamlar nevinden değildir. Onlardaki asıl iddia, - daha doğrusu heves - gösteriş, mertlik sevdası ve kahramanlıktır. Onun için olsa gerektir ki, İstanbulda külhanbeyler, bir hususî sınıf olmaktan ziyade, cemiyetimizin hemen her sınıfında nümuneleri bulunan bir tiptir. Mekteplerde vardı, hocalarımız arasında vardı, hükümet adamları arasında da görülürdü. Hattâ rütbeli bazı memurların yangın vukuunda dizlik ile tulumbacı yemenisini çekince yangın yerine gidip uğraşmaktan kendilerini alamadıkları da benim gençliğim zamanında rivayet olunurdu.

Bunların edebiyatına gelince; demin arzettiğim gibi bu heves mekteplere sirayet etmiş olduğu için tabiîdir ki bunlar arasında iyi kötü şairler de bulunacaktı. Bunların hususî mevkilerde ve bazı mahallerde kahveleri vardı. Bilhassa ramazanlarda o kahveler pek cünbüşlü olur ve her taraftan bir takım külhanbeyleri veyahut o kıyafete giren bazı heveskârlar gelir, şiir söylerler, müsabaka ederlerdi. Ben böyle yerlerde bizzat bulundum. **Üsküdar'da Kapuağasında** ve **Tekkekapısın'da** kahveler vardı. İstanbul tarafında Beyazıt meydanına tramvayla Türbe tarafından gelirken sol köşede bir kasap dükkâniyle bir de pek meşhur semaî kahvesi vardı. Orada meşhur **Yakumi** gâh zurna gâh klarinet çalardı. Ona iki darbukacı refakat ederdi ki biri, harabatî bir ihtiyardı ve onun gibi darbuka çalan usta gösterilemezdi. O sebeple de ismine ve lâkabına (**Trampet Hüsnü**) derlerdi. Bir de zilli maşa ile tempoyu tanzim eden bir delikanlı daha vardı, ismi hatırımda değil.

Çeşmemeydanı da pek mühim bir merkezdi. Buralarda iki türlü manzume okunurdu. Bir, bizim bildiğimiz parmak hesabı usuliyle tertip olunmuş destanlar, koşmalar, divanlar okunurdu. Gazeller, semailer, kalenderiler ancak arap vezniyle yâni aruz vezniyle okunmak gerekti.

Ben bunların birçoklarını güfteleriyle, besteleriyle ezber bilirdim. Teessüf ederim ki, güftelerden birçok kıtaatı unutmuşum. Fakat nümune olarak beş altı kıta hatırımdadır, bestesi de kulağımda çınlar durur. Birisi (Yorgancı Sadık destanı) unvaniyle meşhurdur. Bu adamlar yazdıkları ve söyledikleri manzumelerde öyle pek sade türkçeye meraklı değil, bilâkis müstalah söz söylemeğe daha ziyade özeniyorlardı.

Meşhur yorgancı Sadık destanından hatırımda kalan parçaları arzedlyorum. Bir iki kelime ile hikâyesini de arzedeyim. Yorgancı Sadık, Beyoğlunda, Ağacamii civarında oturur kabadayılardan birisi imiş. Fakat gayet mert ve namuslu bir adam olmakla şöhret almış imiş. Bir gün bir yere gezmeğe gitmiş. Serhoş, ters herifin biri buna bed muamele etmiş, o da cevap vermiş, arada gürültü çıkmış, öteki herif bunu bıçakla vurmuş, öldürmüş.

Destanı yazan şair, yorgancı Sadıkın ağzından söylüyor:

Hâlimi vasfedeyim bir bir ehîbba,
Sebebi mevtimi edeyim beyan,
Gördünüz ki ne imiş eceli kaza,
Bir kulun başına vermesin Yezdan.

Beyoğlunda idi yurt kararım
Hem Ağacamisi semt ve cîvarım
Serfiraz gezmekte yoktu uyarım
İsmim Sadık idi, kendim kahraman.

Öyle kahbelikte gezmedim asla
Yüzbeyüz ederdim ben merdi dava;
Dostuma dost idim, düşmana hattâ
Layıkiyle icra ederdim heman.

Bir perşenbe günü kalktım erken
Gönül hükmeyledi durup dururken
Şöyle bir akla eyleyip yelken
Dedik Macar tarafına olalım revan.

Vardık Kapılarbağına doğru uzandık
Karşımıza çıktı bir cehli nâtık
Dedi: «Burda durmayın, savulun artık,
Yoksa benden size gelmesin ziyan.»

Dedim, durmaklığın nedir zararı?
Bu hal ile ben eyledim ona güftar
O bana bastıkça bastı azarı
Hiddetlendi gayet, kabardı mervan.

Destanın bundan sonraki parçalarına göre **Yorgancı Sadık'ın** anası, babası geliyorlar, her biri ayrı ayrı teellüm, teessüf ediyorlar. İşte destanın bu noktalarına gelince külhanbeyleri ipekli bir mendil çıkarıp kaşlarının üstüne tutarlar sol kollarını da dizlerine dayayarak ağlıyormuş gibi bir tavır alırlardı.

İkinci destan da (**Kafesci Ahmet destanı**) unvaniyle maruftu ve

bu ikisi o edebiyatın şaheserlerinden maduttu. Kafesci Ahmet de İstanbul taraflarında oturur, Yenicamiin arkasında dükkân sahibi bir kafesci imiş. Bununla beraber pek maruf babayiğitlerden olmak üzere de şöhret kazanmış imiş.

Kafesci Ahmet meyhaneci çırağına âşık olmuş. Bu çırağın hizmet ettiği meyhane Tavukpazarında imiş ve bu aşk da, frenklerin (cout de foudre) dediği yâni yıldırım darbesi dedikleri nevinden olmuş. Yâni bunu görür görmez kendini kaybetmiş. Gece geç vakit Kafesci Ahmet meyhane kapısına balta olmuş. İsmi Filip olan meyhaneci çırağı kapıyı açınamış. Onun üzerine meyus olan **Kafesci Ahmet** saldırmasını çekip kendi boş böğrüne saplamış.

Bu destanın hatırımda kalan bir kaç parçasını arzediyorum:

Kesbi meyhaneci, Filîptir adı,
Kürkçülerbaşının âsi cellâdı.
Tavukpazarına yolum uğradı,
Satın aldım başıma püsküllü belâyı.

Bir gece kapıya vardım dayandım,
Dedim, Filip aç kapıyı ben sana yandım!
Bu tatlı canımdan bezdim, usandım,
Kapıyı aç eğer seversen Mevlâyı!

Saat bir buçuktan ikiye vardı,
Açmadı kapıyı, derd beni sardı
Üfürdü şem'ayı ışık karardı,
Sol böğrümden hemen soktum kamayı.
İlh...

Bundan maada divanlar, koşmalar ve maniler de okunur ve bunlar hep âşıklar tarzını taklit ettiklerini gösterir.

Bir de ramazan gecelerinde muamma asmak vardır. Ben bir ramazan yine **Yakumi'nin** kahvesine uğradımdı. İbrahim Çavuşu orada görünce bana yer açtılar, gittim yanlarında oturdum. Çünkü İbrahim Çavuş böyle şiirler okumakta en ziyade nam kazanmış üstadlardan idi. Kahvenin gayet ucuz tezyinatı vardır ki, bugünkü gençler onları hiç görmemişlerdir sanırım. Türlü türlü rengârenk kâğıtlardan zincirler yapılarak kahvenin her tarafından merkezindeki lâmbaya doğru bitiştirilmiş süsler vardı. Baktım, orta yere bir yumurta ile bir at nalı bir arada bağlanmış ve asılmış bulunuyordu. Hayret ettim ve merakla sordum:

— Bu nedir?

Cevap verdiler:

— Bu gece bunun üzerine muamma söylenecek ve hallolunacak...

Uzatmıyalım, birçok delikanlılar birer kıta mani söylediler. Hiç-

biri yumurta ile nalı bir münasebet düşürüp de tarif edemedi. Nihayet İbrahim Çavuş mani mukaddimesile ve maruf nağmesiyle «Adam aman..» diye başladı ve neticede (yumurtaya) kelimesiyle âdet üzere bir cinası lâfzî yaparak nihayet şu sözleri söyledi:

Hazreti Aliden evvel yoktur binen yumurtaya
Hazreti Neccar nal çaktı yumurtaya

«Yaşa!.» diye bağırdılar, ben katıldım gülmekten ve tabiî tebrik ettik.

Semailer mutlaka mevzun söylenir demiştim. Şunu da ilâve edeyim ki bu nevi manzumeler daima garamî yâni âşıkane olur ve aşla kadın için söylenmez. Bu semaicilerden biri, Tophaneli bir genç için bir semai yapmış imiş. Onu pek çok söylerlerdi; meşhur olmuştu. En mühim beyti şudur:

Tutuldum aşkına kendi henüz on dördü çağında
Karakol bekliyor benler onun çifte yanağında

Bu da nakaratı:

Aman Tophaneli, top top kıvırcık kırma perçemli!..

İlh...

Yine bu kabilden bir şey daha vardı amma, hatırımda kalmadı. Yalnız şu mısrala başlardı:

Reva mı ey Beşiktaşlı kulun zârı nizar olsun?

(Zarî) semaiyi söyleyen şairin mahlesi olsa gerektir.

Şimdi bu edebiyattan hiç eser kalmamıştır. Tabiîdir ki bundan daha iyi Osmanlı edebiyatı nümuneleri biliriz. Fakat vaktiyle içtimaî, ahlâkî ve edebî noktai nazardan ehemmiyet verip de zaptedilmiş olsaydı cemaatımızın dünkü ve evvelki günkü hissiyatını ve zevkini anlayıp faydalı bir mukayese yapabilirdik.

Rıza Tevfik

★

Bir falcının başıma açtığı iş

Tuhaf bir hikâyedir!..

1914 senesi şubatının yirmi birinci cumartesi günü idi, Yüksekkaldırımdan aşağı doğru inerken sol tarafta kullanılmış kitaplar satan bir dükkânın önünde durmuş camekânlara göz gezdiriyordum. O dükkânın eski müşterilerindendim. Yanıbaşımda bir adam, kafes içinde bir saka kuşuna elindeki ince değnek ile işaret ederek ufak ufak kâğıt parçaları çektiriyordu. Meğer falcı imiş. Benim de falıma bakmak istedi. Böyle şeylere hiç inanmadığım halde o gün uysallığım tuttu, (haydi bak bakalım!.) deyiverdim. Kuşa değnekle bir işaret verdi, o da gagasiyle bir kâğıt çekip sahibine uzattı. Şu sözleri okudum:

(Senin ağzının serbest söylemesinden çok düşman kazandın. Çok zengin değilsin. Sadakatten dolayı itibar kazanmışsın... Kendi gayre-

tinle zengin olmak istersin; lâkin boştur. Allahtan ümidini kesme!.. Çocuklarından hayır göreceksin ve yetmiş yedi sene yaşıyacaksın!)

Falcıya bir kuruş verdim, o kâğıt parçasını aldım; eve gelir gelmez kütüphanemden bir kocaman kitap çektim, ilk sahifesinin zahrına yukarıki sözleri aynen kopya ettim. O kitap hâlâ bendedir ve pek yakın dostlarım, o yazıyı bilirler. Ben, bu vakayı bir müddet sonra tamamiyle unuttumdu. Fakat ne vakit ölümü düşünecek olursam falcıyı derhal hatırlardım, ve kendi kendime düşünür, (yetmiş yedi sene!.. Vallahi fena değil!) derdim.

Geçen sene yani 1945 kânunevvelinin iptidasına kadar keyfim pek iyi idi, hattâ demir güllelerle muntazaman jimnastik yapıyordum. O ayın üçünde fena bir halde hastalandım. Şiddetli bir humma ile beni ilk defa olarak Haydarpaşa Nümune hastanesine naklettiler. Yirmi sekiz gün sonra çıktım. On gün sonra da yetmiş yedi yaşına bastım. Derhal falcı hatırıma geldi. O gün dostlardan iki kişi ziyaretime gelmişti. Birisi yaşımı sordu. Yine falcıyı hatırladım ve irticalen şu türkçe kıt'a ile imalı imalı bir cevap verdim:

Yetmiş yedi yaşındayım,
Uçurumun başındayım
Yoldaşlardan geri kaldım
Hâlâ binek taşındayım.

Dedim; yani (falm hükmü tahakkuk edebilir, beş on gün sonra cerrahî bir ameliyeye maruz kalacağım; onun için ayağım üzengidedir!.) demek istedim. Hakikatte ölümden korkmuyordum, ameliyatı isteyen benim. Tabiîdir ki ölüme maruz olmak ihtimallerinden - mümkün olabildiği kadar - çekiniyordum. Fala hiç inanmıyordum, fakat fal, vücudumun en kuvvetli bir zamanında - kırk üçü aşmış bulunduğum çağlarda! - beni uyandırmış ve ruhumun heyecanlı veya buhranlı zamanlarında bana ölümü hatırlatan automatique bir âlet olmuştu. Her ne zaman bir kazadan kurtulursam, derhal kendi kendine işler bir elektrik çıngırağı gibi beni gafletten uyandırır: (Bu sefer de atlattın; ölümü unutma!.. Unutma ki herkes ecel ile kolkola geziyor da, bundan haberdar değildir!) diyordu. Ben de hakikaten çocukluğumdanberi çok defalar kazalar geçirmiş yaramaz adamlardan biriyim. Biraz da cesaretim vardır. Hattâ ecelle kolkola gezmekte olduğumu da bir kıt'a ile ifade etmişim: Hürriyet uğruna beraber çalışmış ve hayatımızı aynı maksat uğruna tehlikeye koymuş olduğumuz eski arkadaşlarım, yanlış yola saptıklarından dolayı şiddetli itirazatıma maruz kalmışlar ve pek ehemmiyetsiz bir vesile ile beni - tam intihap zamanı! - yirmi beş gün hapse mahkûm etmişlerdi. Sultanahmet meydanındaki hapishanenin güzel ve geniş bir odasında beni misafir ettiler. O sırada bir destan yazmıştım ki basılmış değildir; hatırımda kaldığına göre, tuhaf bir şeydi ve şu kıt'a ile başlıyordu:

Dinleyin ahbaplar, şu destanımı,
Bakınız ne kadar hayretfezadır
Evvelâ öğrenin namü şanımı:
Şöhretim filozof, ismim Rızadır.

Şu aşağıdaki kıt'a fatalist bir adam kayıtsızlığiyle ölümü her zaman beklemekte bulunduğumu anlatmak istiyor ve onun için de dünyaca hesabımı temizlemiş olduğumu beyan ediyor; ecelle kolkola gezdiğimi de söylüyor:

Yaş kemale erdi: Kırk üçü aştım.
Ecelle kolkola gezdim, dolaştım.
Alacaklılarla hep helallaştım
Borcum Azraile bir merhabadır.

Sonra sevgili vatandan ayrı düştüm ve Arabistanda yirmi bir sene rahat ve yine lâkayt yaşadım. Bununla beraber, hiçbir vakit ölüm düşüncesi hatırımdan çıkmadı; fakat bu düşünce bende bir fena endişe değil, âdeta bir şiir kaynağı oldu. Pek optimiste yaşadım. Tabiata, daima genç, daima güzel, daima velûd olan dilber tabiata meftuniyetim arttı. «Cünye» nin pek muhteşem birer tablo arzeden gündoğusunu ve batısını çok defalar vefakâr eşimle beraber ulvî bir sükût içinde mephut ve hayran temaşa etmiştik. Bizim ibadetimiz buydu. (1939) senesinin eylülünde bir akşam yine gurubu temaşa etmek için sahile çıktım. Bu sefer yalnızdım. Keyfim pek iyi olduğu halde içimde sebepleri gizli, mahiyeti müphem bir melâl, bir acayip mahzuniyet vardı. Öyle hissettim ki bu hâlet derin bir hasret duygusunun - vicdanımı kaplayan - bulutu olsa gerektir. Belki de bu güzel dünyaya ve sevdiklerime ebediyen veda edecek olduğum zamanın yaklaştığını vicdanım bana ihsas ediyordu; çünkü o vakit yetmişi devretmek üzere idim. Güneş Akdenizin engin ve sakin ufkunda yarıya kadar suya batmıştı. Bilmem ölümün - sakin, rahat ve elemsiz bir ölümün! - bu ulvî gurup manzarasiyle ne münasebeti vardı?!.. O sırada şiddetle kulaklarım çınladı, ve bir dakika geçmeden zihnime birçok fikirler üştü. Ben o fikirleri içimden gelen bir hâleti nida gibi işittim ve hafızamda zaptettim. Güneş battıktan ve sular kararıktan sonra eve geldim ve o gece uzunca bir şiir yazdım ki bazı noktalarını tashih etmek isterim. O şiirin iki üç beytinden maadası basılmamıştır. Onu yazdıktan sonra dikkatle okudum ve lâyıkiyle anladım ki benim artık dünyada en büyük arzum, sevdiğim insanların elinde elemsiz kedersiz olarak güler yüzle ölmektir. Hâtefin şu sözleri benim bu arzumu ifade edebiliyor; bana uzunca bir hitabe ile birçok şeyler söyledikten sonra:

Yetmişinden sonra ne bekliyorsun?..
Diye beni makûl bir cevap vermekten âciz bırakıyor ve,

Ayrılık gününün arifesinde
(*) Şu viran peykede — senin bu sinde —
Henüz tükenmemiş kısmetin varsa
Kadehin dibinde kalan cür'adır!..

Diye zihnimi uyandırdıktan ve falcıyı bir defa daha andırdıktan sonra şu sözlerle bir tavsiyede bulunuyor:

Sen, bezmîgaflette işret ederken,
— Yine bir gün çaldık!. Felekten — derken
— Kimsecik duymadan — hâtefi ezel
Adını ansızın okur, anarsa,
Vedâ kadehini sana sunarsa,
İrkinme!.. Kabul et. Melûl olma hiç!..
O son yudumu da güler yüzle iç.
Ana kucağına şevk ile atıl,
Güneş-i hilkate yeniden katıl!..

İlâ âhirih...

Hâtefin sözü dediğimiz bu mülâhazalar, hakikatte - birçok manevî ve maddî âmillerin tesiriyle benliğimin bişuur olan derinliklerinde - nasıl peyda olduğu bilinemiyen bir takım sehabî nebuleuse - duyguların heyecan ile fışkırıp şuur sahnesine çıkarken, zarurî olarak az çok mahiyetine muvafık bir ifade şekline bürünmesidir. Yani kendi vicdanımızın kulağımıza akseden sadasıdır. Biz buna ilham diyoruz. Vakıa doğru mânasiyle şiirin kaynağı budur. Nasıl doğduğu ve bir güzel uslûbu ifade şekline büründüğü de - benim bir farziyye - olarak arzettiğim veçhile vukubulmakta olsa gerektir.

Birçok gençler ve bazı dostlar, bana (nasıl şiir yazarsın?) diye sormuşlardı. Hasbihal olarak arzetmiş olduğum mülâhazat zannederim, bu meseleye dair bir fikir verebilir. Fakat evvelâ vicdanî tecrübelerin mahsulü olan birçok hatırata malik olmalı, ondan sonra da o hatıratı canlandıracak heyecana kabiliyet olmalı!..

Lâkin şunu da unutmadan söyliyeyim ki elem ve eziyet de çekmiş olmalı. İnsana en yüksek mânasiyle insanî duygular ilham eden şey, şehvanî zevk değil, elemdir.

Dilerim ki fânî dünyada kimse
Ömrünü mihnetle telef etmesin.
Fakat kâmil adam olmak isterse
Elem çektiğine esef etmesin!

Yeni Sabah: 10-11-1948 **Dr. Rıza Tevfik**

(*) Bu mısrada (Viran peyke) şu eski dünya demektir. Bu istiarenin, dördüncü mısradaki kadeh istiaresiyle pek sıkı münasebeti olduğu için; arada hoşa gider bir muvafakat vardır. Kadeh de mahdut olan ömür demektir.

Filozofun Şiirlerinden Bir Demet

Fadime!..

Çehreni görünce, içim kanadı,
Melek yüzün ne çok güzel, Fadime!.
Gözünü yaşartan derdin ne adı?..
Seni yakan hangi emel, Fadime!..

Bu ne güzel eller, hem de ne ince,
Böyle soluyor mu, her güz gelince,
Çobanın dik başı çok yükselince;
Ne kadar çırpındı bu el, Fadime!..

Sular sesleşirken uzak dağlarda,
Kaç def'a ağladın o «Benliyar» da..
Çarparmış yüreğin bir göz ararda,
Saçın dağılırken tel tel, Fadime!..

Irmak kenarında gezintinizi,
Kumların üstünde ilk izinizi,
Pınar başlarında, kol kola, sizi,
Görmez mi uzaktan hiç el, Fadime!..

Çobanla o kadar uzağa gitme,
Onun saf gönlünü kırma, incitme,
Bu billur sevdayı çabuk eksitme;
Gittiğin yollardan «tez gel» Fadime!..

★

Bülbülüm

Şu kuytu çamların içinden yine
Yanık bülbülümün figanı gelir.
Ruhumun, aşina sanki, hissine;
Şi'rime aşkının beyanı gelir.

Ne mümkün dağlara derdin izharı!
Hep böyle figandır gönül diyarı!..
Yanında bulursun vefasız yârı,
Ağlama bülbülüm zamanı gelir.

Ay doğdu tepeden, yayıldı koya
İşliyor sulara hayali oya.
Öt, bülbülceğizim, öt, doya doya..
Bu bağın da bir gün hazanı gelir.

Öttükçe bülbülüm Sa'd'badda sen,
Ses verdikçe dağlar şeyda sesinden,
Lâle devri gelmiş sanırım da ben,
Yâdıma Nedimin lisanı gelir.

Ne bir mest-i nazı, ne şehlevendi
Kalmadı vatanın, çözüldü bendi.
Sus, bülbülceğizim, sus! Yâdıma şimdi
Yeşil yurdlarımın hicranı gelir.

★

Aşk ile eğlenen bir işvebaza (*)

Güzelim âfetsin! lâkin ben sana
— Divâne olsam da - âşık olmazdım.
Pek açık söylersem, darılma bana
Âşık olsam bile sâdık olmazdım.

Sen gibi şahbazlar semiz kaz arar,
Bilirim, çok alık âşıkların var.
Ben bu koleksiyona girsem de nâçâr,
Onların birine faik olmazdım.

Ben de — senin gibi — çapkınım biraz
İki canbaz aynı ipte oynamaz.
Beni sevsen bile, sen ey işvebaz,
Ben o mahabbete lâyık olmazdım!..

İstanbul : 1920

(*) Yaramaz, hoppa bir kadına yazılmıştır.

Rumeli için

Gülşeni açmadan emel gonçesi —
Sarsar ı felâket perişan etti.
Sevgilim! düşmanın hâin pençesi
Saçından bir tutam tel aldı gitti.

Biz zâten vârını talan etmiştik
At sürüp o bâğı harman etmiştik.
Atalar yurdunu vîran etmiştik,
O viran binâyı yel aldı gitti.

Biz hakkın yüzüne sille vurmuştuk
Vicdânın emrine karşı durmuştuk.
Cehennem üstüne köprü kurmuştuk,
Nâmerd köprüsünü sel aldı gitti.

Allahın gadabı şarka oğradı,
Katil çetesini kırdı, doğradı.
Anama sövenin, kızı, avradı,
Domuz çobanından döl aldı gitti.

Hey Rıza dökülen bu kan bizimdi...
Düşmana kul olan cânan bizimdi.
Rum eli!... O nazlı vatan bizimdi
(Biz benimsemedik el aldı gitti.)

Rûmi: 1328 = Milâdi: 1912

Bu manzume Balkan muharebesini kaybeden İttihat komitesi erkânı için yazılmış ve çok kere basılmıştı. Kafiyesi âşıklardan birinin bir şi'rine nazire sayılabilirse de onun mevzuu büsbütün başka ve âşikanedir. Son mısra, olduğu gibi ondan alınmıştır.

★

Babam için

Ağladım hâtırda durdukça gumum-ı firkatın
Ağlarım zira bu matem yâdigârındır senin!
Hâki pâyinden olur mu çeşm-i giryanım cüdâ
Secdegâhım haşredek hâk-i mezarındır senin!

RIZA TEVFİK

Ben sivri kafalı heriflerdenim

Aziz dostum muallim Vahyi Beyefendiye-

Dostum!...
Kant a Kont a benzetme beni.
Ben sivri kafalı heriflerdenim.
Kimse sevmez damdan düsüp geleni,
Tut ki yabancıyım... başka yerdenim!

Kıymetli ömrümün yirmi senesi
Bîhûde yıprandı gurbet ellerde.
Coşkun hayâtımın bu son sahnesi,
Serâb i ömrümdü çorak çöllerde.

Akl ile anlamak hayli müşkildi
Tâli in bu acı istihzâsını;
Kadere hamletmek haklı değildi
Serkeş mizâcımın iktizâsını.

(Heder oldu ömrüm çöllerde!) deye
Çok üzüldüm amma, bu da lâzımmış:
Bildim ki bu yaman çetin terbiye,
Türkiyede benim imtiyâzımmış!...

Oğursuz bahtıyla bana benzeyen,
Bir kafadarım var; benden eskidir.
O da — aç kalınca beynini yeyen —
Büyük Rus edîbi (Dostoyevski) dir

İkimiz de keyfî hükümetlerin
Zindanda sürgünde kahrını çektik;
Bir hikmeti varmış musîbetlerin:
Biz bu kadar erken gelmeyecektik!... —
İstanbul 9 Eylül 1945 Kadıköy

★

NAZLI HANIMA

İsimler semadan iner hakikat
Siz nazlı lâfzının maalisiniz
Bu hâli tasvire sözle ne hacet
Siz maalinizin timsalisiniz.

Cunya'da bir sabah şafak sökerken

Sevgili Nazlı! Gel Cunyayı seyret,
Şafak söküyorken, bir sabah erken;
Âfâkı sarıp bir sisli sükûnet,
Lübnan dağlarına gam çöküyorken!

Hasretle anarım — şafak zamânı —
İstanbula vedâ' ettiğim ânı;
Kurcalar içimde derd i hicrânı,
Uzakta bir kumru dem çekiyorken!

Bir gün vedâ' edip şu kumsallara,
Kuş olup da uçsak yüce dallara.
Doğan güne karşı portakallara
Hurma ağaçları nem döküyorken.

21 Mayıs 1939 : Cunya — Batya. Beyti Haddad

★

Kasvetli yağmurlar

Sonbahar yağmuru sessiz yağarken
Ufuklarda sisler çağlar görünür.
Bulutlar zihnime kasvet yığarken,
Karşımda kül rengi dağlar görünür.

Zihnim dolaşırken kırda derede,
Hayâletler oynar şu meşcerede.
Ben henüz çocukken — bilmem nerede?! —
Çiğdem topladığım bağlar görünür.

Gönlümü gam alır böyle günlerde;
Servistâna benzer o siyah perde.
Neşeli güneşin doğduğu yerde
Yaslı bir dul kadın ağlar görünür.

Cunya : 18 Eylül 1931

——o——

Filozofun Hicivleri

Yeni Harsî..

Esaslı fikirler değişti eyvah!
Turfa oldu artık eski felsefe.
İrfan ormanında - Tebarekâllah!.
Yeni çığır açtı Demirci Efe!

(Gökalp) ın ilhamı etmişti telkin
Canlı bir felsefe, imanlı bir din.
İşte onun için - poyrazdan emin -
Kuytu bir köşede kuruldu büfe!

Kaşığa dayandı aç pilâvcılar;
Banka teşkil etti usta tavcılar;
Meteliğe kurşun atan avcılar
İsabet ettirdi oku hedefe!

Ne kadar şakşaklı pişekâr varsa
Taraftar oldu hep bu yeni harsa...
Oyun başlamadan toplandı parsa
Adımız sanımız konulda defe!

Züğürde hamiyet sermaye verdi;
Nice şaşkınlara bir gaye verdi;
Hem şeref bahşetti, hem paye verdi;
İkdamcı Cevdete, Ruşen Eşrefe!

Ördekler bir DERGÂH açtı sazlıkta
Keramet gösterdi çaresazlıkta;
Taş çıkardı bunlar hokkabazlıkta
Çiçekçioğluna, usta Yasefe!

Beyaz renge boyar onlar zenciyi,
Elâ gözlü yapar kör dilenciyi;
Elini sürmeden alıp inciyi
Zeytin çekirdeği koyar sedefe!

Kemale yüz tuttuk, coşup boşandık;
Terakki nasılmış, görüp inandık;
Nebbaş-ı evveli hayr ile andık
Çok rahmet okuttu halef selefe!

Erenler bağında hep gül biterdi,
Avare bir bülbül şakır, öterdi.
Dert ile sefalet el ele verdi,
Aylandoz fidanı dikdi çirkefe!

Ne sihr etti bilmem acuze devran
Silkinip o bülbül oldu saksağan
Nur baba şeklinde göründü şeytan
Kirli kandilini astı K....!

Aklımızı almış Enver, Niyazi,
Doğru tartamıyor şaşkın terazi....
Bugün okunur mu Battal Gazi?
Gel anlat sen bunu sersem herife!

Yanlış düşünmüşüm ben de insanım,
Bu alay lâzımmış, lâzım, a canım!
Bize davul yaptı Hamiyet hanım
Öküzün postunu gerip gergefe!

Ortada süprüntü fazla çoğaldı
Şalgam kokusundan âlem bunaldı
Lâhana yaprakları yığıldı kaldı
O yükü kaldırmaz bu kırık kiife!

Kemalin kavlince hin oğlu hinler
Varsınlar bu devri meth eylesinler
Bereketsiz oldu bu yıl ekinler
Üç ayda bir çıktı yine (ulûfe) !

Bu panayır faslı olunca tamam
Sarhoşlar ayılır, gider, vesselâm!
Ne kısmet getirir bilemem bayram!
Her halde yaklaştı yevm-i arife!

Hey Rıza kıvılcım saçsam mı bilmem?
Fuzuli bahsini açsam mı bilmem?
Yezidin şerrinden kaçsam mı bilmem?
Deşt-i Kerbelâya, hâk-i Necefe!

AYDEDE: 25/5/1922 RIZA TEVFİK

Ne oldu?.

Kafalar dumanlı, gözler dumanlı,
İstanbul ufkunda yine sis oldu.
Sonunu düşünen her bir Osmanlı
Şu günlerde biraz müvesvis oldu!

Harp esnasında bak hava güzeldi,
İşlerin gidişi pek mükemmeldi.
Allah lânet etsin... Bir sağnak geldi,
O zengin ağalar hep müflis oldu!

Çarşıyı tutmuştu taciri facir,
Ekmek bulamazdı fakir muhacir,
Lâkin en sonunda bir çuval incir
Çirkefler içine düştü, pis oldu!

Harb idi coşturan çarşı pazarı;
Kahraman gösteren her işgüzarı;
Âba ve ecdadın çökük mezarı
Haydut çetesine meteris oldu!

Altüst etti, yazık, tertibi devran:
İşittim şeyh olmuş dergâhta Mervan.
Babamın canına maval okuyan
En sonunda bize müderris oldu!

Siyaset çamura biraz kan kattı,
Bir koca kalpaklı adam yarattı.
Ona herkes taptı, Rıza dayattı.
Secdeye varmayan o iblis oldu!

Cahiller öğrendi ilm-i esmayı,
Kolayca halletti her muammayı.
Tamir etmek için viran binayı
Yıkıcı ırgatlar mühendis oldu!

Beriden Mustafa (*), öteden Tanaş
Giriştî; kalmadı taş üstünde taş.
Yeni temel attı şorolop yoldaş
Bu adam ikinci müessis oldu!

Aldı Meşrutiyet ele değneği
Gösterdi bize bir (Sovyet) örneği.
Lâşeye üşüştü karga dernegi
Yaban yerde büyük bir meclis oldu!

(*) İtilâfçıların divân-ı harp reisi Nemrut Mustafa.

Mizanülhavada düşkündü ibre,
Toplanıp düşündü eshabı hibre.
Akşam güneşine serilip gübre
Hasırla örtüldü, fakat mis oldu!

Kalmayınca artık bir başka tasa
Karaca Ahmedde kuruldu masa.
Yenildi, içildi, hem tıka basa...
Gaziler helvası pek nefîs oldu!

Neticesi buydu icabı halîn
Dalkavuk rüknüdür devri ikbalin
Tenkidi haksızdır Ali Kemalin
Finolar açlıktan kâselis oldu!

Dönmeden vazgeçmez bu kahbe felek
Çingene ne yapsa su tutmaz elek
Soysuzluk, yoksulluk yüzünden gerçek
Vakit hem uğursuz, hem hasis oldu!

Hey Rıza tüy diktin yanan şamdana
Üç yıllık tarihi soktun destana
Üslûbuna söz yok! Aferin sana!
Bu şiirin hakikat çok selis oldu!

AYDEDE: 5/6/1922 ✦ RIZA TEVFİK

Asrî Goygoyculuk!

Biz Rumeli abdalıyız, Anadola göç ettik;
Ar ve vekarı kaldırdık, kendimizi hiç ettik.
Batınımız mamur oldu, hazineler iç ettik,
Yolda bir münkire çattık, zevkimizi piç ettik.
Lânet olsun o imansız feylesofun canına!
En sonunda girdi mazlum Fuzuli'nin kanına!
Ya hoy goygoy canım!!!
Bulgur aşk et imanım!!!

★

Suikast eyleyip hain, süngüsünü zağladı,
Biz tabanı yağlamadan sinemizi dağladı,
Cümlemizi toparladı, bir kazığa bağladı,
Halimize yerde insan, gökte melek ağladı.
Lânet olsun o imansız feylesofun canına!
En sonunda girdi mazlum Fuzuli'nin kanına!
Ya hoy goygoy canım!!!
Bulgur aşk et imanım!!!

Pirimiz Nur baba candır, suya batmaz güneştir;
İşi gücü riyazettir, kör nefsiyle güleşdir;
Kerameti söz götürmez, yaşayışı beleştir,
Fakat zındıklar elinden işimiz keşmekeştir.
Lânet olsun o imansız feylesofun canına!
En sonunda girdi mazlum Fuzuli'nin kanına!
Ya hoy goygoy canım!!!
Bulgur aşk et imanım!!!

★

(Pir evi) miz turandadır, Kızıl elma dağında;
Nice küçüklerimiz var imamzâde çağında;
Mânada Yunusu görmüş pirim kendi sağında;
Keşkülümüz kalacakmış meğer balık ağında!
Lânet olsun o imansız feylesofun canına!
En sonunda girdi mazlum Fuzuli'nin kanına!
Ya hoy goygoy canım!!!
Bulgur aşk et imanım!!!

★

Biz goygoycu dervişleriz, her birimiz ermiştir;
Maksadımız lokma, aşdır, zikrimiz de gevştir.
Biz ne şii, ne sünniyiz, mezhebimiz geniştir.
Böyle bir dâva çıkarmak, meded Allah, ne iştir?
Lânet olsun o imansız feylesofun canına!
En sonunda girdi mazlum Fuzuli'nin kanına!
Ya hoy goygoy canım!!!
Bulgur aşk et imanım!!!

★

Muharrem ayları geçti, Hak imdada yetişe!
Şey'en lillâh dedik yahu! Hor bakmayın dervişe!
Kurban etti bizi zalim, sonra geçirdi şişe
Yahya babanın postunu serdi kızgın güneşe.
Lânet olsun o imansız feylesofun canına!
En sonunda girdi mazlum Fuzuli'nin kanına!
Ya hoy goygoy canım!!!
Bulgur aşk et imanım!!!

AYDEDE 8/6/1922 RIZA TEVFİK

Dehaletname !

— Yahya Kemal'den Rıza Tevfik'e —

Geçen sene **Rıza baba efendi** tarafından meçhul bir sebeple seyyah edilen derviş **Yahyaülüsküdbi**'nin bu defa ıslâhı hâl ederek Şeyhi müşarünileyhe yeniden dehalet ettiğini mübeyyin yazdığı bir nefes elimize geçmiş olmakla aynen dercediyoruz:

Aman şeyhim, efendim! İnayet senden,
Ağlayu, ağlayu meydana düştüm
İstirham ederim, begayat senden
Kurtar şu fakiri, zindana düştüm

★

Nasılsa aldandım, derviş Yakuba:
Gönlümü kaptırdım, meyle, mahbuba.
Nihayet uğradım, çeşm-i gazuba
Garik-i isyanım, Ummana düştüm

★

Dalalet bağından içtiğim şarap,
Eyledi bak beni, harab-ü türab.
Geldim eşiğine reşadetmeab:
Yüzümü sürerek damana düştüm

★

Ben derviş Kemal'im, sen Rıza şahsın,
Ben ateş böceği, sen ise mahsın;
Erenler! Bu sırra elbet agâhsın,
Acaba ben neden nirana düştüm?

★

Bilirim, vakıa günahım çoktur,
Kasdine özenmiş, silâhım çoktur;
Senden başka yine penahım yoktur
Affını dilerim amana düştüm!... **Elfakir**

Aydede: 23 Şubat 1922 ★ **Derviş Yahya**

LONDRA RADYOSUNDA RIZA TEVFİK SAATİ

27 Şubat 1950 Pazartesi günü saat 18.30, **Londra Radyosu** filozof **Rıza Tevfik** merhumun ilmî ve edebî şahsiyetini belirtmek ve hâtırasını taziz etmek için Türkçe neşriyat yapmıştır.

Bu programda, **Rıza Tevfik**'in 19 uncu asır sonlarında yetişen büyük mütefekkirlerden biri olduğu ve felsefesinde **Huxly** ve **Spencer**'in akisleri bulunduğu belirtildikten sonra şiirlerine geçilmiş ve sanatkârın hece vezniyle yazdığı şiirlerde bilhassa âşık tarzında lirizmin en güzel örneklerini verdiği açıklanmıştır.

Nihayet, büyük şairin **«Şam-ı garibanı»**, **«Uçun kuşlar»** ve **«Fikret'in aziz ruhuna»** isimli şiirleri okunarak programa son verilmiştir.

Telehhüf-ü Feylesofâne

Yuf çarhı cefa pervere, edvarına hem yuf
Etvarına yuf, meşrebü mişvarına hem yuf

Âyana geçirdiyse de güldürmedi bir gün
Eşvakına yuf, savleti ekdarına hem yuf

Giydirmedi asla bana bir sırmalı câme
Kaftanına yuf, aslına astarına hem yuf

Yuf hanei hammarına kim badesi semdir
Minasına yuf sagar-ı sirşârına hem yuf

Karbon gibi yandırdı edip kils ile hambezm
Kimyasına yuf, hamızı tartarına hem yuf

Bir saati bir saatinin ayni değildir
Eyyamına, â'vâmına, âsarına hem yuf

Yok anda haridarı metaı hünerin hiç
Çarşusuna yuf, kûçevu bâzarına hem yuf

Karpuzları ikbali saadetle eder şad
Mizanına yuf okkavü kantarına hem yuf

Bostanını berbadı semum eyledi berbad
Şalgamına yuf lâhınavü pancarına hem yuf

Yuf (VAKİT) ine (AKŞAM) ına (İKDAM) ü (SABAH) a
Yuf sahibi (TEVHİD) ine efkârına hem yuf

(DERGÂH)ına girdim ne güler yüz ne de söz var
Şairlerinin sazına, eş'arına hem yuf

Çok cezrimi almakta varakparei (Cezri)
Sahiplerinîn dide ve enzarına hem yuf

Bir gün dili şâd eylemeyen (ÇEŞMİ SİYAH) ın
Bilcümle haridarü füruhtarına hem yuf

(Mahfel) de gezinmek beni iz'ac ediyor pek
Banisîne yuf, sakfına, divarına hem yuf

Daldırdı (RIZA) aklımı deryayı cünuna
(İSPENSER) e yuf, eşheri âsarına hem yuf

AYDEDE 30/10/1922

RIZA TEVFİK
Abdülbaki Fevzi

Rıza Tevfik'ten Üç Büyük Şairimize...

YUNUS EMRE'YE ARMAĞAN!.

Yüce dağlar ardından
Evliyalar yurdundan

Ulu bir şara vardım
Erenlerin bağından

Bozbulanık bir çaydım
Çalkanıp sefa buldum

Yunus'un toprağına
Sildim gönül pasını

Cûşe geldim çağlarım
Canda coşan esrârı

(Rıza Tevfik) Allah'tan
Ben kurtuldum günahtan

Deniz aşırü geldim
Selâm tapşurü geldim.

Dosta armağanım var
Güller devşirü geldim.

Aşk iline baş vurdum
Süzülüp duru geldim.

Vardım yüzüm sürmeye
Yunuben aru geldim.

Âşık oldum ağlarım
Döküp taşıru geldim.

Ayrılma ol dergâhtan
Eğriydim doğru geldim.

★

ABDÜLHAK HÂMİD'E

Cunya'dan gönderilen bir fotoğrafın altına yazılmıştır. O vakit yetmişi henüz aşmıştım:

Sıhhati yerinde, keyfi yerinde
Yaşlıca bir gencim, ihtiyar değil.
Çok hürmet gördüğüm şark ellerinde,
Herkes benim kadar bahtiyar değil!.

★

YAHYA KEMAL'E

— Güzel tercümeleri için —

Yahya bize pırlantalar ihda ettin,
Türk şiirini tercümenle il'â ettin;
İsâ gibi bir mu'cize göstermişsin:
Hayyâm ile Fiçcerald'ı ihya ettin.

RIZA TEVFİK

Bütün Cepheleriyle

YAHYA KEMAL

İKİNCİ KİTAP

Bu eserde: (200) Şair ve Edibimizin

ÜSTAD YAHYA KEMAL'E DAİR

**DÜŞÜNCELERİNİ VE MÜTALEALARINI,
NAZİRELERİNİ, ŞAKALARINI,
ŞİİRLERİNİN TAHLİL VE TENKİDİNİ,
MÜLÂKATLARI VE HÂTIRALARI İLE**

Üstad Yahya Kemal'in bilinmeyen taraflarını, en güzel musahabe ve şiirlerini bulacaksınız. Fiatı : 3 liradır.

★

HİCİV EDEBİYATI ANTOLOJİSİ

Bu eserde, (600) yıldanberi yaşamış hiciv dehâlarımızın, ölüme ve hapishaneye sürüklenen, eza ve ceza gören şâirlerin hiç bir yerde toplu olarak bulunmayan ve ancak hâfızalarda yaşayan yüzlerce hicivleri, nükteleri, hâtıraları bir araya toplanmış bulunmaktadır. Saltanatın, Meşrutiyetin, tek parti devrinin karakteristik hüviyetini belirten (300) şâirin yazılarını bu eserde zevkle okuyacaksınız. Fiatı : 5 Liradır.

★

Hilmi Yücebaş'ın bu iki eserini AHMET HALİD Kitabevinden veya İstanbul: Posta Kutusu (255) ten isteyiniz.